9
4-C
3
BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
16 H
44
3

L. IVLII FLORI

rerum

A ROMANIS GESTARVM

LIBRI IIII.

A

IOANNE STADIO EMENDATI

Altera editio aucta & correcta.

SEORSVM EXCVSVS

IN EOS COMMENTARIVS IOANNIS Stadij, Historiæ & Matheseos Louanij Professoris primi: in quo obscura in lucem proferuntur, omissa supplentur, inuersa restituuntur, breuiter denique quidquid in Romana Historia dignum est obseruatione annotatur, unà cum variarum lectionum & castigationum rationibus.

ANTVERPIAE,

Apud Martinum Nutium, ad insigne duarum Ciconiarum. M. D C.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ILLVSTRISSIMAE HEROINAE CATHARINAE CLAROMONTIAE MARESCHALLAE RETziæ Hieronymus Ioannis F. Stadius S. D.

SAPIENTISSIME & planè diuinè Socrates, Catharina illuſtriſſima, in Platonis Rep. puerorum mentes & adoleſcentium ab Homeri fabulis & poëtarũ mendaciis abarcet, eaſque in honeſti perpetua cogitatione defixas & collocatas eſſe vult: nam, quod ait poëta;

Quo ſemel eſt imbuta recẽs ſeruabit odorem
Teſta diu.

Itaque cùm iis duo propoſuerit, quos ad ſpẽ reip. educat, quorum alterum in corporis exercitatione verſatur, alterum in apta animi & ingenij compoſitione; ſic rationem inſtituit, vt eorum animos ab omni non ſolùm turpitudine ſummoueat, ſed in honeſti etiam

facie & pulchritudine habitare velit: cumque hominem ad cognitionis amorem natura factum ſcientiæ cupiditate ita per ſe inflammari videret, nulla vt ſit ætas tam tenera quæ nō audiendi, videndi, ſciendi deſiderio ducatur; puerorum animos fabularum quidem ſuauitate deliniri, narrationum honeſtate conformari non alienum à ſalute communi eſſe cēſet: ſed quos reip. ſuæ gubernaculis admouet, & ſalutis atq; vtilitatis omnium φύλακας & veros cuſtodes inſtituit, ita educari præcipit, vt quamcunque in partem mentes, aures, oculos conuerterint, in virtutum omnium veſtigiis pedem ponant: eoſque, qui hac inſtitutionis forma à pueris vſi fuerint, ſua ſponte, nullis legum præceptis, quid ſequendum ſit, quid fugiendum, ſatis iudicaturos videt. Mihi verò in Socratis & Platonis ea de re placitis facilè acquieſcenti, neque hiſtoriarum iucunditatem hoc tempore laudare lubet, neque ad eius lectionem per te, Heroina præſtantiſſima, quemquam adhortari: nam qui fabularum lectione delectantur, eos narrationum veritate non teneri mihi non fit veriſimile: hoc tantùm dicam; eam præcipuè litterarum partem mihi cognitione digniſſimam
videri,

videri, quæ ipſius cognitionis κατ' ἐξοχὴν nomen retinuit. Eſt enim ἱστορεῖν (id quod tu omnino noſti) cognoſcere & ſcire, eſt πολυίστωρ multiſcius; vnde τῆς ἱστορίας notio deducta eſt: quocirca illud præclarè M. Tullij, vt cetera, qui hiſtoriam non nouerit, eum perpetuò infantem eſſe. Ad quam adoleſcentes incitare, vereor ne ſit eius, qui de alieno ſtudio & induſtria parum prudenter & conſideratè iudicet: præſertim quos ſi non allicit rerum varietas & lectionis oblectatio, ipſe tamen fructus & vtilitatis magnitudo debeat inuitare: quod ni ita eſſet, nunquam omnium hominum, Dei Opt. Max. iudicio ſapientiſſimus, Moyſes legiſlationis ſuæ initium ab hiſtoriæ narratione duxiſſet: nunquam Philo Iudæus, at qui vir? quo nemo omnium diſciplinarum ſacrarum humanarumque ſcientia poſt Solomonis ætatem præſtantior, nemo vllo tempore Græcè eloquentior in ea gente fuit: Philo, inquam, Iudęus tot tantiſque ſcriptionum laboribus in hiſtoria exornanda Platonis vniuerſam Philoſophiã, Pythagoræ occulta myſteria, Iudæorum omnia arcana conſumſiſſet: nunquam ex eadem gente Ioſephus hiſtoriam attigiſſet. Mitto excellentiſsimos v-

bique terrarum in ſua quemquam rep. ciues: quorum vt quiſque optimus atque reip. amãtiſsimus fuit; ita maximè ſeſe ad hiſtoriam ſcribendam contulit: nec id tam ſui nominis illuſtrandi ſpe, quàm vt ciuibus ſuis hac etiam parte poſt mortem conſuleret: quòd ſi legum initia, quibus ad ſalutem generis humani nihil Dei munere vtilius datum eſt, ab communibus naturę notionibus ducere placet, (vt certè in perennibus & firmiſſimis naturæ fontibus inhærent) in antiquitatis veſtigiis primæ illius ætatis lib. Geneſ. indagandæ ſunt. illic pœnæ homicidij prima lex, illic cultus diuini inſtitutio, illic matrimonij coniugatio, illic ſcelerum flagitiorumque certiſſima vindicatio; vt verum eſſe pateat, quod iam Socratis ex ore protulimus, cuius ab adoleſcentia narrationum eiuſmodi aſsiduitate aures perſonuerint, eum ſibi legẽ eſſe poſſe, eum ſine lege ſatis iam habere per ſe vitæ & ſuæ & ſuorum ciuium modum. quod eò non dico vt hiſtoriæ vtilitate prædicanda, te ad hiſtoriæ amorem exſuſcitem, (cuius diuinum ingenium videmus in omnium artium & litterarum cognitione magno cum labore, ſed maiore cum fructu & gloria dies noctéſque verſari)

ſari) ſed quoniam & Ioannem Stadium patrem meum liberalitate tua, auctoritate, gratia fouiſti quoad vixit; & poſt eius mortē nos quoque eius liberos ad aliquam tuarum curarum partem pertinere voluiſti: ne diuturna taciturnitas mea ingratitudinis culpam ſuſtineret, te alloquendo liberos tuos magna & animi & ingenij indole pueros velut admonere volui, vt aſsidua Hiſtoriarum lectione ætatem præuerterent, atque iis diligenter euoluendis, & rerum vſum & τὴν ἠθικὴν præcipuè ambirent iam inde ab vnguiculis, vt dicitur, & τῆς πολιτικῆς (liceat etiã illud adiungere ſine inuidia) καὶ τῆς στρατηγικῆς rudimēta magno cũ fœnore nullo ſuo aut diſpendio aut periculo ponerent: quamquam permultos eſſe ſcio, qui totum hoc genus ſtudij in homine militari non probent: quibus ſi reſpondeam ſummos Imperatores Alexandrum Magnum, Cæſarem, Pompeium, Periclem, Iphicratem, Xenophontem, Gabriam, Carolum Magnum, Ioſephum, innumerabiles alios, non tam natura aut militari ſtudio (quamquã illis quoque) quàm à ſcholis & litterarum cognitione exſtitiſſe, ſi non voce & ſuffragiis, at pedibus arbitror in meam ſentētiam ibunt. Quid? nu-

per Caroli Quinti Cæsaris & Francisci primi atque Henrici secundi Regum temporibus, quot quàm excellentes duces fuerunt, quanta scientia, quo vsu, quanta consilij & prudentiæ magnitudine? at eorum quis non vel doctissimus ipse, vel doctissimos viros in consilio habuit rei bellicæ? cetera stratagemata quę sunt innumerabilia prætermitto, hoc vnum recitabo. Gabriel Orgius Mongomerius cùm Rothomagi ab Francisco duce Guysio arctissimè obsideretur, & transuersa per Sequanam catena effugium ad mare sibi interclusum videret, æstu obseruato, naui cum militibus cōscensa, vbi ad catenam ventum, omnes in puppim concidere iussit; mox naui velis remisque supra catenam acta eosdem ad prorā reduxit, atque ita euasit. Hoc vniuersæ Galliæ pro miraculo fuit; at quibus noti sunt Procopij libri De bello Gothico, id à Belisario vsurpatum sciunt secundo ipsius in Italiam reditu Romana Totilæ obsidione. L. Lucullus (ait Cicero) ad Mithridaticum bellum missus à Senatu, non modò opinionem vicit omnium quæ de virtute eius erat, sed etiam gloriam superiorum: quánam arte aut industria? cùm (inquit) totum iter & nauigationē consum-

ſumpſiſſet partim in percunctando à peritis, partim rebus geſtis legendis, in Aſiam factus Imperator venit, cùm eſſet Roma profectus rei militaris rudis. Et tamen tantus Imperator fuit in omni genere belli, prælijs, oppugnationibus, naualibus pugnis, totiuſque belli inſtrumentis & apparatu, vt ille rex, poſt Alexandrum, maximus hunc à ſe maiorem ducem cognitum quàm quemquam eorũ quos legiſſet fateretur: ſed quemadmodum in ceteris artibus & diſciplinis permultũ intereſt ad quos doctores primùm quis applicet; ſic in hiſtoria permagni refert ad quarum gentium & populorum res geſtas initiò deferare. In omnibus autem quod præſtantiſſimum, id optabiliſsimum. cùm ergo in antiquis populis hiſtoriæ Romanorum & Atheniẽſium & rerum geſtarum magnitudine & conſiliorum, prudentia & varietate caſuum ceteris omnibus antiſtent, illis auctor ſim, qui ad certam ſpem reip. aluntur, earum monumenta diligenter ſtudeant.

Nocturna verſare manu verſare diurna.

Sed Romanorũ geſta & amplitudine & gloria longè Athenienſium facta poſt ſe reliquêre:

re: quæ fusè & copiosè multis magnisq́ue scriptoribus Græcis Latinisq́ue tractata sunt; quorum libri sunt præ manibus. Verùm in omni re vtilissimum est & ad percipiendi facilitatem & ad vsum memoriæ aptissimum, totius operis quasi faciem velut in tabula positam sub oculos habere. Quocirca non minimam laudem sunt adepti, qui magno ingenio nec sine iudicio historiarum collegêre compendia: in quibus res Romanas mirificè & felici breuitate Iulius Florus persecutus est, seu quis alius huius libelli auctor fuit. In quē ante aliquot annos pater meus annotationes edidit omniū iudicio probatissimas, summa certè fide & diligentia conscriptas: quas per otium & ex interuallo postea repetēs, atque attentiùs relegens, nonnulla adiecit, quędam deleuit, mutauit non pauca, permulta emendauit. Hoc autem quicquid est laboris, Catharina illustrissima, in tuo nomine apparere volui, cùm vt in ea rę parentis defuncti voluntati obtemperarem, & meæ erga te gratitudinis atque obseruantiæ memoriam hoc, cui cuimodi est, munusculo testificarer, & tuorum in parentem, nosq́ue eius liberos beneficiorum munificentiam posteritatis æternitati

nitati confecrarem; tum vt filiorum tuorum indolem puerorum fummæ fpei & ingenia ad eius lectionem auctoritatis tuæ grauitate impellerem. Vale. Lutetiæ Parifiorum fexto Kalend. Octob. Anno Domini M. D. LXXIX.

L. CAR-

L. CARRIONIS
IN FLORVM A IO. STAdio Commentario illustratum Epigramma.

AVspicijs noua ROMA nouis feliciter orta
Crescit beatioribus.
ROMVLVS imperiũ solus de stirpe necati
Fratris superstes occupat.
Hinc reliqui BIS TRES toto sunt ordine REGES,
Quorum SVPERBVS vltimus,
Finibus eiectus, patriaq́ extorris, habenas
Regni relinquit integri
CONSVLIBVS, quorum insani DE PLEBE TRIBVNI
Partem laborum vindicant.
Mox tamen & SOCERI & GENERI respublica, bellis
Dum dißipatur mutuis,
Ipsa velut grauida imperio atque effeta parentum
Totam dedit se CAESARI.

Ille

Ille venit, videt, ac vincit; latumq́ per orbem
Cæsar triumphans cernitur.
Excipit AVGVSTVS *Romanæ pondera molis,*
Recepto in astra Iulio.
Quem populus veneratur, amat; sanctusq́ Senatus
Patrem salutat patriæ.
Horum progeniem, res gestas, fortia bella,
Compendiosè tradidit
Quisquis is est, qui, Traiano sub principe, Florus
Florebat, auctor elegans.
Cuius scripta, suo rursum donata nitori,
(Nam maculæ erant hîc plurimæ)
Correxit, luce ingenij illustrauit, & auxit,
Atque aucta profert STATDIVS;
STATDIVS *ille professorum flos. en age tantum*
Ne Musa deseras virum.

DE

DE STVDIO EIVSDEM ILLVSTRISSIMAE HEROINAE CATHArinæ Claromontiæ Astronomico.

QVID mihi lasciuos usq; inculcatis amores,
Et gemitis formæ dona perire meæ?
Desinite. haud simili certè afflictamur amore:
Dissimilis tentat pectora nostra calor.
Vos humiles miseris agitant ardoribus ignes,
Et rigida attolli non patiuntur humo:
At me cælestes rapiunt super æthera curæ,
Affixamq́; polo sideribusq́; tenent.
Sic liquidum subiens mortali corpore cælum,
Parte mei uiuens liberiore fruor.
Iam ualeant terrena. Meus me sistit Olympo,
Vicinumq́; Deo collocat artis amor.

Philippus Auenellius Heroinæ bene merenti Anno Domini M. D. LXXVII. Cenonceij in Turonibus.

M. M.

M. M. IOANNIS STADII MATHEMATICI EXCELLENTISSIMI.

DVM numeris cælum metitur & ignea cæli
Sidera, perq́; suas iam docet ire vias:
Et quid ab antiquo deflexerit ordine, cursum,
Quà cieat varians quisque planeta, notat:
Ecce tibi subitò lucis malè cautus obortæ
Puluere in hoc Stadius percitus igne iacet.
Imò animus cælos nota regione secutus,
Iam sua metitur sidera. Lector, Aue.

PHILIP-

PHILIPPVS AVENELLIVS MOE-rens Amico suauissimo.

OBIIT XV. KAL. QVINT. DE MEDIA NOCTE LVTETIAE PARISIORVM, AN. DOMINI M. D. LXXIX. IN SVBVRBIO HONORATIANO, DOMI MARESCHALLI RETZII, SVMMO OMNIVM BONORVM DOCTORVMQVE DOLORE, NATVS ANNOS LII. MENSES DVOS, DVOBVS DIEBVS MINVS.

L. FLO-

L. FLORI HISTORIARVM

LIBER I.

PROLOGVS.

*POPVLVS 1 Romanus à rege Romulo in Cæsarem augustum 2 septingentos per annos tantum operum pace belloq; gessit, vt si quis magnitudinem Imperij cum annis conferat, 3 ætatem vltra putet. Ita latè per orbem terrarum arma circuntulit, vt qui res eius legunt, non vnius populi, sed generis humani facta discãt. Nam tot laboribus periculisq; iactatus est, vt ad constituendum eius imperium, contendisse virtus & 4 fortuna viderentur. Quare quum præcipuè hoc quoq;, * sicut cetera, operæpretium sit cognoscere, tamen quia ipsa sibi obstat magnitudo, rerumq; diuersitas aciem intentionis abrumpit, faciam, quod solent, qui terrarum situs pingunt, in breui quasi tabella totam eius imaginem amplectar; nonnihil, vt spero, in admiratione principis populi collaturus, si pariter atq; in semet vniuersam magnitudinem eius ostendero. Si quis ergo popul. Rom. quasi hominem consideret, totamque eius ætatem percenseat, vt cœperit, vtq; adoleuerit, vt quasi ad quendam iuuentæ florem peruenerit, vt postea velut consenuerit, quattuor gradus progressusq; eius inueniet.*

Prima ætas sub regibus fuit, 5 propè CCL. *per annos, quibus circum ipsam matrem suam cum finitimis luctatus est. Hæc erit eius infantia. Sequens 6 à Bruto Collatinóque consulibus, in Appium Claudium, * 7 Quinctumq; Fuluium consules,* C C L. *annos * habet, qui-*

*abũdat (sicut cetera.)

*Marcũ.

*parct.

bus

*bus Italiam subegit. Hoc fuit tempus 8 viris armisque * exercitatissimum: ideo quis adolescentiam dixerit.* CC. Dehinc ad Cæsarem Augustũ* 9 CCL. anni, quibus totum orbem pacauit, Hic iam ipsa iuuenta imperij, & quasi quædam robusta maturitas. A Cæsare Augusto in sæculum nostrum sunt non multo minus 10 anni CC quibus inertia Cæsarum quasi consenuit atque 11 decoxit, nisi quòd sub Traiano principe * mouet lacertos, & præter spem omnium, senectus imperij quasi reddita iuuentute reuirescit.*

*Vincitatissimũ.

*mouit.

De Romulo primo Romanorum rege. Cap. I.

*1 Primus ille & vrbis imperij conditor 2 Romulus fuit, à Marte genitus & Rhea Siluia. Hoc de se * Vestæ sacerdos grauida cõfessa est, nec mox fama dubitauit, cùm, Amulij imperio abiectus in profluentem cum Remo fratre, non potuit extingui. Siquidem & Tiberinus amnem repressit, & relictus catulis lupa, vagitum secuta, vbera admouit infantibus, matremq; se gessit. Sic repertos apud 3 arborem Faustulus regis pastor tulit in casam, atq; educauit. 4 Alba tunc erat Latio caput, Iulij opus: nam Lauinium patris Æneæ contempserat. Ab his Amulius 5 iam bis septima sobole regnabat, fratre pulso Numitore, cuius ex filia Romulus. Igitur prima iuuentæ face patruum Amulium ab arce deturbat, auum reponit: ipse fluminis amator & montium, apud quos erat educatus, mœnia noua vrbis agitabat. 6 Gemini erant. vter auspicaretur & regeret, 7 adhibere placuit Deos. Remus montem 8 Auentinum, hic 9 Palatinum occupauit. Prior ille* VI. 10 *vultures, hic postea, sed* XII. *vidit. Sic victor augurio, 11 vrbem excitat, plenus spei bellatricem fore: ita illi assueta sanguini & prædæ aues 12 pollicebantur. Ad tutelam nouæ vrbis sufficere vallum vide-*

*Abundat (Vestæ.)

videbatur: cuius dum irridet angustias Remus, idq; increpat: saltu 13 dubium, an iussu fratris, occisus est. Prima certè victima fuit, munitionemq; vrbis nouæ sanguine suo consecrauit. Imaginem vrbis magis quàm vrbem fecerat. Incolæ deerant. Erat in proximo lucus; hunc 14 Asylum facit: & statim mira vis hominum, Latini * *Tuscíq; pastores, quidam & transmarini Phryges, qui sub 15 Ænea: Arcades, qui sub Euandro duce influxerant. Ita ex variis quasi elementis congregauit corpus vnum, populúmq; Romanum ipse fecit. Res erat vnius ætatis, Populus virorum. Itaq; matrimonia à finitimis petita, quia non impetrabantur, manu capta sunt 16 Simulatis quippe ludis equestribus, virgines, quæ ad spectaculum venerant, prædæ fuêre: & hæc statim caussa bellorum. Pulsi fugatíq; Veientes, Cæninensium captum ac dirutum est oppidum. Spolia insuper 17 opima de rege, Feretrio Ioui manibus suis rex reportauit. Sabinis prodita porta per 18 virginem, nec dolo; sed puella pretium rei, quam gerebant in sinistris, petierat: dubium clypeos an armillas. Illi, vt & fidem soluerent, & vlciscerentur, clypeis obruêre. Ita admissis ad mœnia hostibus, atrox in ipso aditu pugna, adeò vt Romulus Iouem oraret, vt fœdam suorum fugam sisteret. Hic templum est & Stator 19 Iupiter. Tandē sæuientibus interuenêre raptæ laceris comis. Sic pax facta cum Tatio, 20 fœdusq; percussum, secutaq; res mira dictu, vt relictis sedibus suis nouā in vrbem hostes 21 demigrarēt, & cum generis suis auitas opes pro dote sociarent. Auctis breui viribus, hunc rex sapientissimus statum Reipublicæ imposuit, vt iuuentus,* * *diuisa per 22 tribus, in equis & in armis ad subita* * *bella excubaret: consilium reipublicæ penes senes 23 esset, qui ex auctoritate patres, ab ætate senatus vocabantur. His ita ordinatis, repentè cùm concionem haberet*

*Tuscorumque.

*dispersa

*belli.

beret ante vrbem apud 24 Capræ paludem, è conspectu XXXVIII *ablatus est. Discerptum aliqui à senatu putant ob asperius 25 ingenium: sed oborta tempestas, 26 solisque defectio, consecrationis speciem præbuêre: cui mox Iulius Proculus fidem fecit, visum à se Romulum affirmãs augustiore forma quàm fuisset: mandare præterea vt se pro numine acciperent: Quirinum in cœlo vocari placitum diis: ita gentium * imperio Roma potiretur.*

*redundat (imperio.)

De Numa Pompilio. Cap. II.

Successit Romulo Numa Pompilius, quem Curibus Sabinis agentem vltro petiuêre, ob inclytam viri religionem. Ille sacra, & ceremonias, omnemq; cultum deorum immortalium docuit. Ille 1 Pontifices, 2 Augures, 3 Salios, ceterosq; per 4 sacerdotia: annum quoq; in XII. *5 menses, fastos dies nefastosque descripsit. Ille Ancilia atq; Palladium, secreta quædam imperij 6 pignora, 7 Ianumq; geminum, fidem pacis ac belli: in primis focum Vestæ virginibus colendum dedit, vt, ad similitudinẽ cælestium siderum, custos imperij 8 flamma vigilaret. Hæc omnia quasi monitu deæ Egeriæ, quo magis barbari acciperent. Eo demq; ferocem populum redegit, vt quod vi & iniuria occupauerat imperium, religione atq; iustitia gubernaret.*

De Tullo Hostilio. Cap. III.

LXXXII. *Excipit Pompilium Numam Tullus Hostilius, cui in honorem virtutis regnum vltro datum. Hic omnem militarem disciplinam artemq; bellandi condidit. Itaq; mirum in modum exercita iuuẽtute, prouocare ausus Albanos, grauem & diu 1 principem populum. Sed quum pari robore frequentibus præliis vtriq; comminuerentur, misso in compendium bello, 2 Horatiis Curatiisque tergeminis hinc atq; inde fratribus, vtriusq; populi fata cõmissa sunt. Anceps & pulchra contentio, exitúsq; ipso mirabilis,*

rabilis. Tribus quippe illinc vulneratis, hinc duobus occisis, qui supererat Horatius, addito ad virtutem dolo; vt distraheret hostem, simulat fugam, singulósq; prout sequi poterant adortus exsuperat. Sic (rarum alias decus) vnius manu parta victoria est: quam ille mox parricidio fœdauit. Flentem spolia circa se sponsi quidem, sed hostis, sororem viderat: hunc tam immaturum virginis amorem vltus est ferro. 3 Citauere leges nefas, sed abstulit virtus parricidam, & facinus intra gloriam fuit. Nec diu in fide mansit Albanus. 4 Nam Fidenati bello missi in auxilium ex fœdere, medij inter duos expectauere fortunam. Sed rex callidius vbi inclinare se socios ad hostem videt, 5 tollit animos quasi ipse mandasset: spes inde nostris, metus hostibus. Sic fraus proditorum irrita fuit. Itaq; hoste victo, ruptorem fœderis Metium Fufetiũ, religatum inter duos currus, pernicibus equis distrahit: Albamq; ipsam quamuis parentem, æmulam tamen, diruit, cùm prius omnes opes vrbis, ipsumq; populum Romam transtulißet, prorsus vt consanguinea ciuitas non perisse, sed in suum corpus redisse rursus videretur.

De Anco Marcio. Cap. IIII.

Ancus deinde Marcius, nepos ex filia Pompilij, 1 pari ingenio. Hic igitur 2 & mœnia muro amplexus est, & interfluentem vrbi Tiberim 3 ponte commisit, 4 Ostiamque in ipso maris fluminisq; confinio coloniam posuit: iam tum videlicet præsagiens animo futurum, vt totius mundi opes & commeatus illo veluti maritimo Vrbis hospitio reciperentur. CXIII.

De Tarquinio Prisco. Cap. V.

Tarquinius postea 1 Priscus, quamuis transmarinæ originis, regnum vltro petens, accipit, ob industriam atq; elegantiam: quippe qui oriũdus Corintho, Græcum ingenium Italicis artibus miscuisset. Hic & senatus maie- CXXXIIX

BIBLIOTECA N. ROMA VITTORIO EMA

statem 2 numero ampliauit, & centuriis tribus 3 auxit: quamuis Attius Neuius numerum augeri prohiberet, summus augurio: quem rex in experimentũ rogauit, fierine posset quod ipse mente conceperat. Ille, rem expertus augurio, posse respondit. Atq; hoc, inquit, agitabã, an cotẽ illam secare nouacula possem. Augur, Potes ergo, inquit, & secuit. Inde Romanis sacer auguratus. Neque pace Tarquinius quàm bello prõtior. XII. *namq; Tusciæ populos frequentibus armis subegit: & inde 4 fasces, Trabeæ, Curules, 5 Annuli, Phaleræ, Paludamenta, Prætexta: inde quod aurato cursu quattuor equis 6 triũphatur: Togæ pictæ tunicæque palmatæ: omnia denique decora & insignia quibus imperij dignitas eminet.*

De Seruio Tullio. Cap. VI.

CLXXII. *Seruius Tullius deinceps gubernacula vrbis inuadit: nec obscuritas inhibuit, quamuis matre serua creatum. Nam ob eximiam indolem vxor Tarquinij Tanaquil liberaliter educauerat: & clarum fore, 1 visa circa caput flamma, promiserat. Ergo inter Tarquinij mortem, adnitente regina, substitutus in locum regis quasi ad tempus, regnum dolo partum sic egit industria, vt iure adeptus videretur. Ab hoc populus Romanus, relatus in censum, digestus in classes, curiis atq; collegiis distributus.* 2 *Summaq; regis solertia ita est ordinata Respublica, vt omnia patrimonij, dignitatis, ætatis, artium, officiorumq; discrimina in tabulas referrentur, ac si maxima ciuitas minima domus diligentia contineretur.*

De Tarquinio Superbo. Cap. VII.

CCXIIX. *Postremus omnium fuit regum Tarquinius, cui cognomen Superbo ex moribus datum. Hic regnum 1 auitum, quod à Seruio tenebatur, rapere maluit quàm expectare: immissisque in eum percussoribus, scelere partam potestatem non melius egit, quàm acquisierat. Nec abhor-*

abhorrebat moribus uxor Tullia, quæ ut virum regem salutaret, supra cruentum patrem vecta carpento consternatos equos egit. Sed ipse in senatum cædibus, in omnes superbia (quæ crudelitate grauior est bonis) grassatus, cùm sæuitiam tam domi fatigasset, tandem in hostes cõuersus est. Sic valida oppida in Latio capta sunt, 2 Ardea, 3 Ocriculum, 4 Gabij, 5 Suessa Pometia. Tum quoque cruentus in suos. Neque enim filium verberare dubitauit, vt simulanti transfugam apud hostes, hinc fides esset: cui Gabiis vt voluerat recepto, atque per nuntios consulenti quid fieri vellet, eminentia forte papauerum capita virgula decussit, quum per hoc interficiendos esse principes intelligi vellet: quæ superbia sic respondit. Tamen de manubiis captarum vrbium templũ erexit: quod CCXL. *quum inaugurаretur, cedentibus ceteris deis (mira res dictu) restitêre Iuuentas & Terminus. Placuit vatibus contumacia numinum: siquidem firma omnia & æterna pollicebantur. Sed illud horrendum, quòd molientibus ædem, in fundamentis humanum repertum est 6 caput: nec dubitauere cuncti, monstrum pulcherrimum, imperij sedem capútque terrarum promittere. Tamdiu superbiam regis populus Romanus perpessus est, 7 donec aberat libido: hanc ex liberis eius importunitatem tolerare non potuit: quorum cùm alter ornatissimæ feminæ Lucretiæ stuprum intulisset, matrona dedecus ferro expiauit: imperium tum* Regibus *abrogatum.*

Anacephalæosis de septem regibus.

Cap. VIII.

Hæc est prima ætas Pop. Romani, & quasi infantia, quam habuit sub regibus septem, quadam fatorum industria tam variis ingenio, vt Reip. ratio & vtilitas postulabat. Nam quid Romulo ardentius? tali opus fuit, vt inuaderet regnum. Quid Numa religiosius? talem res

poposcit, vt ferox populus deorum metu mitigaretur. Quid ille militiæ artifex Tullus, bellatoribus viris quàm necessarius? vt acueret ratione virtutem. Quid ædificator Ancus? vt vrbem colonia extenderet, ponte iungeret, muro tueretur. Iam verò Tarquinij ornamenta & insignia quantam principi populo addiderunt ex ipso habitu dignitatem? Actus à Seruio census quid effecit, nisi vt ipsa se nosceret respublica? Postremò Superbi illius importuna dominatio nonnihil immo vel plurimum profuit. Sic enim effectum est, vt agitatus iniuriis populus, cupiditate libertatis incenderetur.

De Mutatione Reip. Cap. IX.

CCXLIV. *1 Igitur Bruto 2 Collatinoq́ ducibus & auctoribus, quibus vltionem sui moriens matrona mandauerat, populus Romanus ad vindicandum libertatis ac pudicitiæ decus quodam quasi instinctu deorum concitus, regem repentè destituit, bona diripit, 3 agrum Marti suo consecrat, imperium in eosdem libertatis suæ vindices transfert, mutato tamen & iudice & nomine. Quippe ex perpetuo annuum placuit, ex singulari duplex, ne 4 potestas solitudine vel mora corrumperetur. Consulesq́ appellauit pro regibus, vt consulere se ciuibus suis debere meminissent. Tantumq́ libertatis nouæ gaudium incesserat, vt vix mutati status fidem caperent, alterumq́ ex consulibus, tantùm ob nomen & genus regium, 5 fascibus abrogatis vrbe dimitterent. Itaq́ substitutus Valerius 6 Poplicola, summo studio annixus est ad augendam liberi populi maiestatem. Nam & 7 fasces ei pro * libera concione submisit, & 8 ius prouocationis aduersus ipsos dedit Et ne specie 9 arcis offenderet, eminentes ædes suas in plana submisit. Brutus verò fauori ciuium etiam domus suæ clade & patricidio 10 velificatus est. Quippe cùm studere reuocandis in vrbem regibus liberos suos compe-*

*Redundat.

risset,

risset,protraxit in forum, & concione media virgis cecîdit,& securi percussit: vt planè publicus parens in locum liberorum adoptasse sibi populum Rom. videretur. Liber iam hinc Pop. Rō. prima aduersus exteros arma pro libertate corripuit,mox pro finibus, deinde pro socijs, tum gloria,& imperio,lacessentibus assiduè vsquequaq; finitimis,quippe cùm patrij soli gleba nulla esset, sed statim hostile 11 pomœriū, mediúsq; inter 12 Latium & Tuscos quasi in quodam bimio collocatus, omnibus portis in hostem incurreret, donec quasi contagione quadam per singulos itum est,& proximis quibusq; correptis,totam Italiam sub se redigeret.

1 Bellum Etruscum & cum rege Porsena. Cap. X.

*Pulsis ex vrbe regibus,prima pro libertate arma corripuit. Nam Porsena rex Etruscorum ingentibus copijs aderat, & Tarquinios manu reducebat. Hunc tamen, quamuis & armis & fame vrgeret,occupatoque Ianiculo ipsis vrbis faucibus incubaret,sustinuit, repulit:nouissimè etiam tanta admiratione perculit, vt superior vltro cùm penè victis amicitiæ fœdera feriret. Tunc illa Romana pericula atq; miracula, Horatius, Mucius, Clœlia: quæ nisi in annalibus forent, hodie fabulæ viderentur. Quippe Horatius Cocles postquam hostes vndiq; instantes solus submouere nō poterat, 2 ponte reciso transnatat Tiberim,nec arma dimittit. Mucius Scæuola regem per insidias in castris eius aggreditur: sed vbi * frustratum circa purpuratum eius * ictum tuetur, ardentibus focis inijcit manum,terroremque geminat dolo. Vt scias, inquit, quem virum effugeris, idem trecenti iurauimus. cū interim(immane dictu)hic interritus,ille trepidaret, tanquam manus regis arderet. Sic quidem viri. Sed ne qui sexus à laude cessaret, ecce & virginum virtus. Vna ex*

CXLVI

*frustrato.
*ictu tenetur.

obsidibus regi data elapsa custodiam, 3 Clœlia per patriũ flumen equitabat. Et rex quidem tot tantisq; virtutũ ter-
CCXLV. *ritus monitus, valere, liberosq; esse iussit. Tarquinij tãdiu dimicauerunt, donec 4 Aruntem filium regis manu sua Brutus occidit, supérq; ipso mutuo vulnere exspirauit, planè quasi adulterum ad inferos vsque sequeretur.*

Bellum Latinum. Cap. XI.

Latini quoque Tarquinios asserebant æmulatione & inuidia, vt populus qui foris dominabatur, saltem domi seruiret. Igitur omne Latium, Mamilio Tusculano duce, quasi in regis vltionem tollit animos. Apud Regilli lacum dimicatur, diu Marte vario, donec Postumius ipse 1 dictator signum in hostes iaculatus est (nouum & insigne commentum) vti peteretur cursu. 2 Cossus equitum magister exuere frenos imperauit, & hoc nouum, quo acrius incurrerent. Ea demum atrocitas fuit prælij, vt interfuisse spectaculo deos fama tradiderit, duos in candidis equis castorem atque Pollucem nemo dubitarit. Itaque & Imperator veneratus est, pactusq; victoriam, templa promisit, & reddidit plane quasi commilitonibus deis stipendium. Hactenus pro libertate. Mox de finibus cum eisdem Latinis assidue & sine intermissio-
ccxxxiij. *ne pugnatum est. 3 Sora (quis credat?) & 4 Algidum terrori fuerunt, 5 Satricum atque 6 Corniculum prouinciæ. De 7 Veiis & Bouillis pudet, sed triumphauimus. 8 Tibur nunc suburbanum, & æstiua 9 Præneste delitiæ, nuncupatis in Capitolio votis petebantur. Idem tunc 10 Fæsulæ, quod 11 Taphræ nuper. idem nemus 12 Aricinum, quod 13 Hernicius saltus. 14 Fregellæ, quod 15 Gessoriacum; Tiberis, quod 16 Euphrates. 17 Corsolos quoq; (prò pudor) victos adeò gloriæ fuisse, vt captum oppidum C. Marcius Corsolanus quasi*
CDXV. *Numantiam aut Africam nomini indueret. Exstant*

&

& parta de 18 Antio spolia, quæ, C. Manius in suggestu fori, capta hostiũ classe suffixit, si tamen illa classis, nã sex fuere rostrata. Sed hic numerus illis initiũ nauale bellum fuit. 19 Pertinacissimi tamen Latinorum Æqui & 20 Volsci fuere, & quotidiani, vt sic dixerim, hostes. Sed hos præcipue L. Quinctius domuit, ille dictator ab aratro, qui obsessa ac pene iam capta L. Minutij consulis castra egregia virtute seruauit. Medium erat fortè tempus sementis, quũ patricium virũ innixũ aratro suo lictor in ipso opere deprehendit. Inde in aciem profectus, ne quid a rusticæ operis imitatione cessaret, victos more pecudum sub 21 iugum misit. Sic expeditione finita, rediit ad boues rursus triumphalis agricola. Fides numinũ qua velocitate, intra XVI dies cœptũ peractũmq; prorsus est bellum: vt festinasse dictator ad relictũ opus videretur. CCXCV.

Bellum cum Etruscis, Faliscis, & Fidenatibus. Cap. XII.

Assidui verò & anniuersarij hostes ab Etruria fuere Veientes, adeò vt extraordinariam manum aduersus eos promiserit, priuatúmque gesserit bellum gens vna Fabiorum, satis supérque idonea clade. 1 Cæsi apud Cremeram trecenti & sex, patricius exercitus: & scelerato signatur nomine quæ proficiscentes in prælium porta dimisit. Sed ea clades ingentibus expiata victoriis, postquam per alios atq; alios duces robustissima capta sunt oppida, vario quidem euentu. Falisci se sponte dediderunt. Cremati suo igne Fidenates. Kapti funditus deletique Veientes Faliscis, quum obsiderentur, mira visa est fides Imperatoris, nec immeritò, quòd ludimagistrum vrbis proditorem, cum his quos adduxerat pueris, vinctum sibi vltro remisisset. Eam namque Furius Camillus, vir sanctus & sapiens, sciebat veram esse victoriam, quæ salua fide & integra dignitate pararetur. Fidenæ quia cclxxiv. cclxxvj. ccclix.

pares

*pares non erant ferro, ad terrorem mouendum facibus armatæ, & discoloribus serpentum in modum vittis, *ferali more processerant: sed habitus ille feralis, euersionis omen fuit. Veientium quanta res fuerit, indicat decennis obsidio. Tunc primùm hiematum sub pellibus, 2 taxata stipendio hiberna, adactus miles sua sponte iureiurando, nisi capta vrbe non remeare. 3 Spolia de Larte Tolumnio rege ad Feretrium reportata. Deniq; non scalis, nec irruptione, sed cuniculo & subterraneis dolis peractum vrbis excidium. Ea demq; visa est prædæ magnitudo, vt eius decimæ Apollini Pythio mitterentur, vniuersúsq; populus Rom. ad direptionẽ vrbis vocaretur. Hoc tunc Veientes fuêre, nunc fuisse quis meminit? quæ reliquiæ? quódue vestigium? Laborat annalium fides, vt Veios fuisse credamus.*

*Furiali.

cccxxvij

cccxlvij.

cccxxv.

ccclvij.

Bellum Gallicum. Cap. XIII.

Hinc siue inuidia deûm, siue fato, rapidissimus procurrentis imperij cursus, parumper Gallorum Senonum incursione supprimitur: quod tẽpus populo Romano nescio vtrùm clade funestius fuerit, an virtutis experimentis speciosius. Ea certè fuit vis calamitatis, vt in experimẽtum illatam putem diuinitus, scire volentibus immortalibus diis, an Romana virtus imperium orbis mereretur. Galli Senones, gens natura ferox, moribus incondita, ad hoc ipsa corporum mole perinde ac armis ingentibus, adeò omni genere terribilis fuit, vt planè nata ad hominũ interitum, vrbium stragem videretur. Hi quondam ab vltimis terrarum oris, cùm cingerentur ómnia Oceano, ingenti agmine profecti, cùm iam media vastaßent, positis inter Alpes & Padum sedibus, ne his quidem continenti, per Italiam vagabantur. Tum Clusium oppidum obsidebant: Pro sociis ac fœderatis populus Romanus interuenit. Missi ex more 1 legati. Sed quod ius apud barbaros?

ccclxij.

barros? Ferocius agunt. Mouent exinde certamen. Conuersis igitur a Clusio, Romamq; venientibus, ad 2 Aliam flumen cum exercitu Fabius consul occurrit. Non 3 Cremeræ fœdior cladis. Itaq; hunc diem fastis Roma mandauit. Fuso exercitu, iam mœnibus vrbis appropinquabant. Erant nulla præsidia. Tum igitur, aut nunquam aliàs, apparuit vera illa Romana virtus. Quàm primùm maiores natu, amplissimis vsi honoribus, in forum coëunt: ibi deuouente pontifice, diis se Manibus consecrant: statimq; in suas quisq; ædes regressi, sicut in trabeis erant, & amplissimo cultu, in curulibus sellis sese posuerunt, vt cùm venisset hostis, in sua dignitate morerentur. Pontifices & Flamines, quidquid religiosissimi in templis erat, partim in doliis defossa terra recondunt, partim imposita plaustris secum auferunt. Virgines simul ex sacerdotio Vestæ, nudo pede fugientia sacra comitantur. tum excepisse fugientes vnus è plebe fertur L. Albinius, qui depositis vxore & filiis, virgines in plaustrum recepit. Adeò tum quoque in vltimis, religio publica, priuatis affectibus antecellebat. Iuuentus verò, quã satis constat vix mille hominum fuisse, duce Manlio arcem Capitolini montis insedit, obtestata ipsum quasi præsentem Iouem, vt quẽadmodum ipsi ad defendendum templum eius concurrissent, ita ille virtutem eorum numine suo tueretur. Aderant interim Galli, apertamq; vrbem primò trepidi, ne qui subesset dolus: mox vbi solitudinem vident, pari clamore & impetu inuadunt. Patentes passim domos adeunt: vbi sedentes in curulibus sellis prætextatos senes velut Deos Geniosque venerati, mox eosdem, postquam esse homines liquebat, alioqui nihil respondere 4 dignantes, pari vecordia mactant, facesque tectis iniiciunt, & totam vrbem igne, ferro, manibus, solo exæquant. 5 Septẽ mensibus barbari (quis crederet?) circa montem vnum

pepen-

pependerunt, nec diebus modò, sed noctibus omnia experti, quos tandem Manlius nocte subeuntes, clangore anseris excitatus, a summa rupe deiecit: & ut spem hostibus demeret, quanquam in summa fame, tamen ad spem fiduciæ panes ab arce iaculatus est. Et stato quodam die per medias hostium custodias Fabium Pontificem ab arce demisit, qui solenne sacrum in Quirinali monte conficeret. Atq; ille per media hostium tela incolumis religionis auxilio rediit, propitiosq; deos renũtiauit. Nouissimè cum iam obsidio sua barbaros fatigasset, mille pondo auri recessum suum venditantes, idq; ipsum per insolentiam, cùm ad iniqua pondera addito adhuc gladio, 6 superbè, væ victis, increparent, subito aggressus à tergo, 7 Camillus adeò cecîdit, ut omnia incendiorum vestigia, Gallici sanguinis inundatione, deleret. Agere gratias diis immortalibus ipso tantæ cladis nomine libet. Pastorum casas ignis ille & flamma, paupertatem Romuli, abscondit. Incendium illud quid egit aliud, nisi ut destinata hominum ac deorum domicilio ciuitas, non deleta, non obruta, sed expiata potiùs & illustrata videatur? Igitur post assertam à Manlio, restitutam à Camillo urbem, acriùs etiam vehementiusq; in finitimos resurrexit. Ac primùm omnium illam ipsam Gallicam gentem non contentus mœnibus expulisse, cùm per Italiam naufragia sua latiùs traheret, sic persecutus est duce 8 Camillo, ut hodie nulla Senonum vestigia supersint. Semel apud Anienem trucidati, cum singulari certamine 9 Manlius aureum torquem Barbaro inter spolia detraxit. Inde Torquati. Iterum in Pontio agro, cùm simili pugna M. 10 Valerius insequente Gallo, sacra alite adiutus retulit spolia; & inde Coruini. Nec non tamen post aliquot annos, omnes reliquias eorũ in Etruria ad lacũ 11 Vadimonis Dolabella 12 deleuit, ne quis exstaret*

[margin: ccclxxxvj — at "fragia sua latiùs traheret"]
[margin: ccexcij. — at "xit. Inde Torquati."]
[margin: *Corui. — at "pugna M. 10 Valerius"]
[margin: CDIV. — at "post aliquot annos"]

in ea gente, qui incensam à se Romam vrbẽ gloriaretur. ccccl x x.

Bellum Latinum. Cap. XIIII.

Conuersus a Gallis in Latinos, Manlio Torquato, Decio Mure consulibus, semper quidem æmulatione imperij & magistratuũ infestos, tum verò contemptu vrbis incensæ, cùm ius ciuitatis, partem imperij ac magistratuũ poscerent pari imperio, atq; iam amplius quàm congredi auderent. quo tempore quis cessisse hostem mirabitur? cùm 2 alter consulum filium suum, quia contra imperium pugnauerat, quamuis victorem, occiderit, quasi plus in imperio esset, quàm in victoria: Alter quasi monitu deorum capite velato primã ante aciem dijs manibus se deuouerit, vt in confertissima se hostiũ tela iaculatus, nouum ad victoriam iter, sanguinis sui semita aperiret. CDXIII.

Bellum Sabinum. Cap. XV.

A Latinis aggressus est gentem Sabinorũ, qui immemores factæ sub Tito Tatio affinitatis, quodam contagio belli se Latinis adiunxerant. Sed Curio 1 Dentato cõsule, omnem eum tractum, quà 2 Nar ambit, fontesq; Velini, Adriatico tenus mari, igne ferroq; vastauit: qua victoria tantum hominũ, tantum agrorum redactũ in potestatem, vt in vtro plus esset, nec ipse posset æstimare qui vicerat. CDLXIII

Bellum Samniticum. Cap. XVI.

Precibus deinde 1 Campaniæ motus, non pro se, sed, quod est speciosius, pro socijs Samnitas inuadit. Erat fœdus cum vtrisque percussum; sed hoc Campani sanctius & priùs, omnium suorum deditione, fecerant. Sic ergo Romanus bellum Samniticum tanquam sibi gessit. Omniũ non modò Italia, sed toto orbe, terrarum pulcherrima 2 Campaniæ plaga est. Nil mollius cælo: deniq; bis floribus vernat. Nihil vberius solo: ideo Liberi Cererisq; certamen dicitur. Nihil hospitalius mari. Hic illi nobiles portus, 3 Caieta, 4 Misenus, & tepentes fontib. 5 Baiæ, CDX.

6 Lu-

*ostia. *6 Lucrinus & 7 Auernus, quadam maris * otia Hic amicti vitibus montes, 8 Gaurus, 9 Falernus, 10 Massicus, & pulcherrimus omnium 11 Vesuuius, Ætnai ignis imitator. Vrbes ad mare, Formiæ, Cumæ, 12 Puteoli, Neapolis, 13 Herculaneum, 14 Pompeij, & ipsa caput vrbium 15 Capua, quondam inter tres maximas, Romam, Carthaginemq; numerata. Pro hac vrbe, iis regionibus populus Romanus Samnitas inuasit, gentem, si opulentiam quæras, aureis & argenteis armis, 16 discolori veste vsque ad ambitum armatam Si * insidiarum fallaciam, 17 saltibus ferè & montium fraude grassentem. Si rabiem ac furorem, * sacratis 18 legibus, humanisque hostiis in exitium vrbis agitatam. Si pertinaciam, sexies rupto fœdere, cladibusq; ipsis animosiorem. Hos tamen 19 quinquaginta annis per Fabios & Papirios patres, eorumq; liberos, ita subegit ac domuit, ita ruinas ipsas vrbium diruit, vt hodie 19 Samnium in ipso Samnio requiratur, nec facile appareat materia 20 quatuor & viginti triumphorum. Maximè tamen nota & illustris ex hac gente clades apud 21 Caudinas furcas Veturio Postumioq; consulibus accepta est. Clauso enim per insidias intra eum saltum exercitu, vnde non posset euadere, stupens occasione tanta dux hostium Pontius, Herennium patrem consuluit: & ille, mitteret omnes, vel occideret, sapienter vt senior suaserat. Hic armis exutos mittere sub iugum maluit, vt nec amici forent beneficio, & post flagitium hostes magis. Itaque & consules magnificè voluntaria deditione turpitudinem 22 fœderis dirimunt, & vltionem flagitans miles 23 Papirio duce (horribile dictu) subiectis ensibus per ipsam viam ante pugnam furit, & in congressu arsisse omnium oculos, hostis auctor fuit: 24 nec priùs finis cædibus datus, quàm iugum & hostibus & duci capto reposuerunt.

[Margin notes: *Insidiarum abūdat. — *Sacris. — CDXXXII — CDXXXIV]

Bel-

Bellum Etruſcum, Samniticum, & bellum Gallicum. Cap. XVII.

Hactenus Populus Romanus bellum cum ſingulis gẽtium: mox aceruatim, tamen ſic quoq; par omnibus. Etruſcorum XII. *populi in id tempus incitati, antiquiſſimus Italiæ populus Samnitium, reliqui in excidium Romani nominis repentè coniurant. Erat terror ingens tot ſimul tantorumq; populorum.* * *A latere 1 Etruria infeſta, 2 quatuor agminum ſigna volitabant. 3 Cimibius interim ſaltus in medio, antè inuius planè quaſi 4 Caledonius, vel 5 Hercinius, adeò tunc terrori erat, vt ſenatus conſuli denuntiaret, ne tantum periculi ingredi ſ auderet. Sed nihil horum terruit ducem, quin 6 fratre præmiſſo exploraret acceſſus. Ille per noctem paſtorio habitu ſpeculatus omnia refert. Tum ſic Fabius Maximus perículoſiſſimum bellum, periculo explicauit. Nam ſubitò inconditos atq; palantes aggreſſus eſt, captiſq; ſuperioribus iugis, in ſubiectos ſuo more detonuit. Ea namq; ſpecies fuit illius belli, quaſi in 7 Terrigenas è cœlo ac nubibus tela mitterentur: nec incruenta tamen illa victoria: 8 nam oppreſſus in ſinu vallis alter conſulũ Decius, 9 more patrio deuotum diis Manibus obtulit caput, ſolennemq; familiæ ſuæ conſecrationem in victoriæ pretium redegit.*

CDLIIX.

*Latè per Etruriam.

CDXLII.

CDLVIII

Bellum Tarentinum, & cum Pyrrho rege. Cap. XVIII.

Sequitur bellum Tarentinum, vnum quidem titulo & nomine, ſed victoria multiplex. Hoc enim Campanos, Apulos, atq; Lucanos, & caput belli Tarentinos, idem totam Italiam, & cum iſtis omnibus 1 Pyrrhum clariſſimum Græciæ regem, vna veluti ruina pariter inuoluit, vt eodem tempore & Italiam conſummaret, & tranſmarinos triumphos auſpicaretur. 2 Taretus etiam Lacedæ-

CDLXXII

tinoniorum opus, Calabriæ quondam & Apuliæ totiúsque Lucaniæ caput, tum magnitudine & muris, portúq; nobili, tum mirabili situ: quippe in ipsis Adriatici maris faucibus posita, in oras nostras, Istriam, 3 Illyricum, Epirum, Achaiam, Africam, Siciliam vela dimittit. Imminet portui ad prospectum maris positum vrbis theatrum, quod quidem causa miseræ ciuitati fuit omnium suarum calamitatum. Ludos fortè celebrabant, quum remigantes littori Romanas classes inde videt: atq; hostem rati, emicant, sine discrimine insultant: qui autem, aut vnde Romani, nec satis norant. Aderat sine mora querelam ferens legatio: hanc quoq; fœdius per obscenā 4 turpemq; dictu contumeliam violant. Ex hinc bellum: sed apparatus horribilis, cùm tot simul populi pro Tarentinis consurgerent: omnibusq; vehementior Pyrrhus, qui semigrecam ex Lacedæmoniis conditoribus ciuitatem vindicaturus, cum totius viribus Epiri, Thessaliæ, Macedoniæ, incognitisq; in id tempus 5 elephantis, mari, terra, viris, equis, armis, addito insuper ferarum terrore

cdlxxiii *veniebat. Apud Heracleam, & Campaniæ fluuium 6 Sirim, Læuino consule, prima pugna: quæ tā atrox fuit, 7 vt Farentanæ turmæ præfectus Obsidius, inuectus in regem, turbauerit, coëgeritq; proiectis insignibus prœlio excedere. Actum erat, nisi elephanti conuersi in spectaculum belli procurrissent: quorum tum magnitudine, tum*

*odore. *deformitate, & nouo* colore simul ac stridore consternati equi; cùm incognitas sibi belluas amplius quàm erant suspicarentur, fugam stragémq; latè dederunt. In Apulia deinde apud Asculum melius dimicatum est, 8*

CDLXXV. *Fabricio Æmilióq; Coss. Iam quippe belluarū terror exoleuerat, & C. Minucius quartæ legionis hastatus, vnius*

cdlxxvi *proboscide abscissa, mori posse belluas ostenderat. Itaque & in ipsas pila congesta sunt: & in turres vibratæ faces, tota*

tota hostiũ agmina ardentibus ruinis operuerunt: nec alius cladi finis fuit, quã nox dirimeret, postremúsque fugientium ipse rex à satellitibus humero saucius in armis suis referretur. In 9 Lucania suprema pugna sub Arusinis, quos vocant, cãpis, ducibus iisdem qui superius. Et tunc toti victoriæ exitũ, quẽ datura virtus fuit, casus dedit. Nam productis in primam aciem rursus elephãtis, vnum ex his pullum adacti in caput teli grauis ictus auertit: qui cũ per stragẽ suorũ percurrens stridore quereretur, mater agnouit, & quasi vindicatura exsiluit: tũ omnia circa quasi hostilia graui timore permiscuit: ac sic eadem feræ, quæ primã victoriam abstulerant, secundam parẽ fecerant, tertiã 10 sine controuersia tradidere. Nec verò tantũ armis, & in cãpis, sed consiliis quoq; & domi intra vrbem cum rege Pyrrho dimicatũ est. Quippe post primã victoriam rex callidus intellecta virtute Romana, statim desperauit armis, séq; ad dolos contulit. Nam interemtos cremauit, captiuósq; indulgẽter habuit, & sine pretio restituit. Missísque deinde legatis in vrbem, omni modo adnixus est, vt in amicitiam reciperetur. Sed bello & pace, foris & domi, omnẽ in partẽ Romana virtus tũ se probauit: nec alia magis quàm Tarentina victoria ostendit populi Romani fortitudinem, senatus sapiẽtiam, ducũ magnanimitatẽ. Quinam illi fuerunt viri, quos ab elephãtis primo prælio obrutos accipimus? omniũ vulnera in pectore, quidam hostibus suis immortui, omniũ in manibus enses, & relictæ in vultibus minæ, & in ipsa morte ira viuebat. Quod adeò Pyrrhus miratus est, vt diceret: O quàm facilè erat, orbis imperium occupare, aut mihi Rom. militibus, aut me rege Romanis! Quæ autem eorum qui superfuerunt, in reparando exercitu festinatio? cùm Pyrrhus, Video me, inquit, planè Herculis sidere procreatũ, cui quasi ab angue Lernæo tot cæsa hostium

cdlxxviij. cdlxxvii. cdlxxiv.

capita de sanguine suo renascuntur. Qui autem ille senatus fuit? cùm 11 perorante Appio Cæco, pulsi cum muneribus suis ab urbe 12 legati, interroganti regi suo quid de hostium sede sentirent, Vrbem templum sibi visum, 13 senatum regũ esse confessum confiterentur. Quales porrò ipsi duces vel in castris? cùm medicũ venale regis Pyrrhi capùt afferentem Curius 14 remisit, Fabricius oblatam sibi à rege imperij partem repudiauit. Vel in pace? cùm 15 Curius fictilia sua Samnitico præferret auro: 16 Fabricius decem pondo argenti facti circa Rufinum consularem virum, quasi luxuriam censoria grauitate damnaret. Quis ergo miretur his moribus, virtute, militia, victorem Pop. Romanum fuisse? vnoq; bello Tarentino intra 17 quadriennium maximam partem Italiæ fortissimas gentes, opulentissimas vrbes, vberrimasq; regiones in deditionem redegisse? Aut quid adeò fidem superet, quã si principia belli cum exitu conferantur? Victor primo prælio Pyrrhus, totam trementem Italiam, Campaniam, Lirim, Fregellasq; populatus, propè captam vrbẽ à Prænestina arce prospexit, & à 18 vigesimo lapide oculos trepidæ ciuitatis fumo ac puluere impleuit. Eodem postea bis exuto castris, bis saucio, & in Græciam suam trans mare ac terras fugato, pax & quies & tanta adeò de opulentissimis tot gẽtibus spolia, vt victoriam suam Roma non caperet. Nec enim vllus pulchrior in vrbem aut speciosior triũphus intrauit, cùm ante hũc diem nihil nisi pecora Volscorũ, greges Sabinorũ, carpenta Gallorũ, fracta Sãnitiũ arma vidisset. Tũ si captiuos aspiceres: 19 Molossi, Thessali, Macedones, 20 Bruttius, Apulus, atq; Lucanus. Si põpas: aurũ, purpura, signa, tabulæ, Tarẽtinæq; deliciæ. Sed nihil libentiùs P. Rom. aspexit, quã illas quas timuerat cum turribus suis belluas, quæ nõ sine sensu captiuitatis sũmissis ceruicibus victores equos sequebãtur.

Bel-

Bellum Picenum. Cap. XIX.

Omnis mox Italia pacem habuit. Qui enim post Ta- CDLXXXV
rentum auderent? nisi quòd vltro persequi socios hostiũ
placuit. Domiti hinc 1 Picentes, & caput gentis 2 As-
culum, P. Sempronio duce; qui tremente inter prælium
campo, Tellurem deam promissa æde placauit.

Bellum Sallentinum. Cap. XX.

3 Sallentini Picentibus additi, caputque regionis 4 CDXXCVI
Brundusium inclyto portu, M. Atilio duce. Et in hoc
certamine, victoriæ pretium, templum sibi pastoria Pales cdxxcvij.
vltro poposcit.

Bellum Vulsiniense. Cap. XXI.

Postremi Italicorum in fide mansere Vulsinij opulen- cdxxcviij
tissimi Etruscorum, implorantes opem aduersus seruos
quondam suos, qui libertatem à dominis datam, in ipsos
erexerant, translataque in se Rep, dominabantur. Sed hi
quoq; duce 5 Fabio Gurgite pœnas dederunt.

De seditionibus. Cap. XXII.

Hæc est secunda ætas Pop. Romani, & quasi adolef-
centia, qua maximè viruit, & quodam flore virtutis ex-
arsit ac ferbuit. Ita, quæ inerat, quædam adhuc ex pasto-
ribus feritas, quiddam spirabat indomitum. Inde est cccxxxix
quòd exercitus Postumium Imperatorem, infitiantem
quas promiserat prædas, facta in castris seditione lapi-
dauit: Quòd sub Appio Claudio noluit vincere hostem,
cùm posset: Quòd duce Volerone, detrectantibus pleris- ccxxcii.
que militiam, fracti consulis fasces. Inde, quòd clarissi- ccxxci.
mos principes, quòd auersarentur voluntati suæ, exsu-
latione multauit: vt Coriolanum colere agros iubentem.
Nec minus ille ferociter iniuriam armis vindicasset, nisi cclxii.
quòd iam inferentem signa filium mater Veturia lacry-
mis suis exarmauit. Vt ipsum Camillum, quòd iniquè cclxv.
inter plebem & exercitum diuisisse Veientem prædam

cclxii. *videretur. Sed hic melior obsessis in capta vrbe cõsuluit: & mox supplices de hoste Gallo vindicauit. Cum senatu* cclxiii *quoq; de aquo bonóq; certatum est: adeò vt relictis sedibus solitudinem & interitum patriæ suæ minarentur.*

Prima Vrbis discordia. Cap. XXIII.

CCLVII. *Prima discordia ob impotentiam fœneratorum, quibus in terga quoq; seruiliter sæuientibus, in Sacrũ mon-* CCLX. *tem plebs armata secessit, ægréq; nec nisi Tribunos plebis impetrasset; Menenij Agrippæ facundi & sapientis viri auctoritate reuocata est. Exstat orationis antiquæ satis efficax ad concordiam fabula, qua dissensisse inter se quondam humanos artus dicitur, quòd omnibus opere fungentibus, solus venter immunis ageret: deinde moribundos à seiunctione rediße in gratiã, quando sensissent quòd eius opera redactis in sanguinem cibis irrigarentur.*

Secunda Vrbis discordia. Cap. XXIIII.

CCCIIII *Secundam in vrbe media decemuiratus libido conflauit. Allatas à Gracia leges, decem principes lecti, iubente populo conscripserant: ordinatáq; erat in duodecim tabulis tata iustitia: cùm tamen traditos fasces regio quodam furore retinebant. Ante ceteros Appius Claudius eò insolentiæ elatus eſt, vt ingenuam virginem stupro destinaret, oblitus & Lucretiæ, & regum, & iuris quod ipse composuerat. Itaq; cùm oppressam iudicio filiam, trahi in seruitutem videret Virginius pater, nihil cunctatus, in medio foro manu sua interfecit, admotisq; signis commilitonum, totam eam dominationem obsessam armis, in carcerem & catenas ab Auentino monte detraxit.*

Tertia Vrbis discordia. Cap. XXV.

CCCVIII *Tertiam seditionem excitauit matrimoniorum dignitas, vt plebeij cum patriciis iungerentur: qui tumultus in monte 1 Ianiculo, duce Canuleio Tribuno plebis exarsit.*

Quarta

Quarta Vrbis discordia. Cap. XXVI.

Quartam honorum cupido, vt plebeij quoq; magistratus crearentur. Fabius Ambustus duarum pater, alteram Sulpicio patricij sanguinis dederat, alteram plebeio Stoloni. Qui, quòd vxor eius ad lictoriæ virgæ sonum ignotum penatibus suis expauerat, & à sorore satis insolenter irrisa esset, iniuriam non tulit Itaque nactus tribunatum, honorum & magistratuum consortium quamuis inuito senatui extorsit. Verùm in his ipsis seditionibus principem populum non immeritò suspexeris: siquidem nunc libertatem, nunc pudicitiam, tum natalium dignitatem, honorum decora & insignia vindicauit. Interq; omnia hæc nullius acrior custos, quàm libertatis fuit: nullaq; in pretium eius potuit largitione corrumpi, cùm, vt in magno & indies maiore populo, interim perniciosi ciues exsisterent, Sp. 2 Cassium Agraria lege, 3 Mælium largitione suspectum regiæ dominationis, præsenti morte multauit. Ac de Spurio quidem supplicium pater ipsius sumsit: hunc Quinctij Dictatoris imperio in medio foro Magister equitum Seruilius Ahala confodit. 4 Manlium verò Capitolij vindicem, quia plerosque debitorum liberauerat, altiùs se & inciuiliùs efferentem, ab illa quam defenderat arce deiecit. Talis domi ac foris, talis pace belloque populus Romanus, fretum illud adolescentiæ, id est, secundam imperij ætatem habuit, in qua totam inter Alpes fretúmq; Italiam armis subegit.*

cccxxcv. cccxxcvij *iam. cclxviii cccxiiii ccclxx.

L. FLORI HISTORIARVM LIBER II.

CAPVT I.

DOMITA subactaq; Italia, populus Romanus propè 1 quingentesimum annum agens, cùm bona fide adoleuisset, si quod est robur, si qua iuuentas, tum ille verè robustus & iuuenis, & par orbi terrarum esse cœpit. Itaque, (mirũ & incredibile dictu) qui propè quingentis annis domi luctatus est, (adeò difficile fuerat dare Italiæ caput) his CC annis qui sequuntur, Africam, Europam, Asiam, totum demq; orbem terrarum bellis victoriisque peragrauit.

Primum bellum Punicum. Cap. II.

CDXXCIX *Igitur victor Italiæ populus, cùm à terra fretum vsque venißet, more ignis, qui obuias populatus incendio siluas, interueniente flumine abrumpitur, paulisper substitit. Mox cùm videret opulentißimam in proximo prædam quodammodo Italiæ suæ abscissam, & quasi reuulsam; adeò cupiditate eius exarsit, vt quatenus nec mare iungi nec pontibus poßet, armis belloque iungenda, & ad continentem suam reuocanda bello videretur. Sed ecce, vltro ipsis viam pandentibus fatis, nec occasio defuit, cùm de Pœnorum impotentia, fœderata Siciliæ ciuitas Messana quereretur. Affectabat enim vt Romanus, ita Pœnus 2* Siciliam: *& eodem tempore paribus vterq; votis ac viribus, imperium orbis agitabat. Igitur specie quidem socios iuuandi, re autem solicitante præda (quanquam territaret nouitas rei, tanta tamen in virtute fiducia est) ille rudis, ille pastorius populus, vereq; terrestris, ostendit nihil interesse*

vir-

virtutis, equis an nauibus, terra an mari dimicaretur. *Appio Claudio consule primùm fretum ingressus est,3 fabulosis infame monstris, æstuq; violentum: sed adeò non est exterritus, quin ipsam illam ruentis æstus violentiam pro munere amplecteretur: statimq; ac sine mora Hieronem Syracusanum regem tanta celeritate vicit, vt ipse ille se priùs victum quàm hostem videret, fateretur. 4 Duilio Cornelioq; consulibus, etiam mari congredi ausus est. Tum quidem ipsa velocitas classis comparatæ, victoriæ auspicium fuit. Intra enim sexagesimum diem quàm cæsa silua fuerat,* clx. *nauium classis in ancoris stetit: vt non arte facta, sed quodam munere deorum conuersæ in naues atq; mutatæ arbores viderentur. Prælij verò fama mirabilis, cùm illas celeres volucresq; hostium naues, hæ graues tardæq; comprehenderent. Longè illis plus nauticæ artis, detorquere remos, & ludificari fuga rostra. Iniectæ enim 5 ferreæ manus, machinæque aliæ, ante certamen multum ab hoste derisæ: coactiq; hostes quasi in solido decernere. Victor ergo ad 6 Liparas, mersa & fugata hostium classe, primum illum maritimum egit triumphum. Cuius quod gaudium fuit? cùm Duilius Imperator non contentus vnius diei triumpho, per vitam omnem, vbi à cœna rediret, perlucere funalia, & præcinere sibi tibias iussit, quasi quotidie triumpharet. Pro tanta victoria leue huius prælij damnum fuit. Alter consulum interceptus 7 Cn. Cornelius Asina, qui simulato colloquio euocatus atq; oppressus fuit, perfidiæ Punicæ documentum. 8 Calatino dictatore, ferè omnia præsidia Pœnorum 9 Agrigento, 10 Drepano, 11 Panormo, 12 Eryce, 13 Lilybeo detraxit. Trepidatum est semel circa 14 Camarinensium saltum, sed eximia virtute Calpurnij Flammæ tribuni militum euasimus, qui lecta* CCC. *manu infestum & insessum*

CDXCIX.

CDXCIII

CDXCIV.

ſum ab hoſtibus tumulũ occupauit, adeóq; moratus hoſtes, dum exercitus omnis euaderet: ac ſi pulcherrimo exitu, 15 Thermopilarum & Leonidæ famam adæquauit. Hoc illuſtrior noſter, quòd expeditioni tantæ ſuperfuit & ſuperuixit, licet nihil 16 ſcripſerit ſanguine. L. 17 Cornelio Scipione, cùm iam Sicilia ſuburbana eſſet populi Romani prouincia, ſerpente latiùs bello, in Sardiniam annexamq; ei Corſicam tranſit, vbi & ſic Caralæ vrbis excidio incolas terruit, adeóq; omneis terra mariq; Pœnos expugnauit, vt iam victoriæ nihil niſi Africa ipſa reſtaret. M. Atilio 18 Regulo duce iam in Africam nauigabat bellum. Nec deerant qui ipſo Punici maris nomine ac terrore deficerent, augente inſuper Tribuno Mannio metum: in quem, niſi paruiſſet, ſecuri diſtricta Imperator, metu mortis nauigandi fecit audaciam: mox ventis remiſque properatum eſt: tantúſque terror hoſtici aduentus Pœnis fuit, vt apertis penè portis Carthago caperetur. Belli prima præmium fuit ciuitas Clypea. Prima enim à Punico littore quaſi arx & ſpecula procurrit: & hæc & CCC. amplius caſtella vaſtata ſunt. Nec cum hominibus modò, ſed cum monſtris quoque dimicatum eſt, cùm quaſi in vindictam Africæ nata miræ magnitudinis ſerpens, poſita apud 19 Bagradam caſtra vexaret. Sed omnium victor Regulus, cùm terrorem nominis ſui latè circumtuliſſet, cúmque magnam vim iuuentutis, ducéſq; ipſos aut cecidiſſet, aut haberet in vinculis, claſſémque ingẽti præda onuſtam, & triumpho grauem in vrbem præmiſiſſet, etiam ipſam caput belli Carthaginem vrgebat obſidione, ipſiſq; portis inhærebat. Hîc paulum circumacta fortuna eſt, tantum, vt plura eſſent Romanæ vrbis inſignia, cuius ferè magnitudo calamitatibus approbatur. Nam conuerſis ad externa auxilia hoſtibus, cum 20 Xan-

CDXCVI.

CDXCVII.

Xantippum illis ducem Lacedæmon misisset, à viro militiæ peritissimo vincimur, cum fœda clade, Romanisque vsu incognita, viuus in manus hostium venit fortissimus Imperator. Sed ille quidem par tantæ calamitati fuit. Nam nec Punico carcere fractus est, nec legatione suscepta. Quippe diuersa quàm hostes 21 mandauerant, censuit, ne pax fieret, nec commutatio captiuorum reciperetur. Sed nec illo voluntario ad hostes suos reditu, nec vltimo siue carceris seu crucis 22 supplicio deformata maiestas: imò his omnibus admirabilior. Quid aliud quã victus de victoribus, quia Carthago non cesserat, de fortuna triumphauit? Populus autem Romanus multo acrior infestiórque pro vltione Reguli, quàm pro victoria fuit. 23 Metello igitur consule spirantibus altiùs Pœnis, & reuerso in Siciliam bello, apud Panormum sic hostes cecîdit, vt ne amplius ea in insula concitaretur. Argumentum ingentis victoriæ, centum circiter elephantorum captiuitas: sic quoq; magna præda, si gregem illum non bello, sed venatione cepisset. P. 24 Claudio consule, non ab hostibus, sed à diis ipsis superatus est, quorũ auspicia contemserat, ibi statim classe demersa, vbi ille 25 præcipitari pullos iusserat, quod pugnare ab his vetaretur. M. Fabio 26 Buteone consule, classem hostium in Africo mari apud Ægimurum iam in Italiam vltro nauigantem cecîdit: quantus ô tum 27. triumphus tempestate intercidit, cùm opulenta præda classis aduersis acta ventis, naufragio suo Africam & 28 Syrtes, omniũ imperia gentium, insularum littora impleuit! Magna clades, sed non sine aliqua principis populi dignitate, intercepta tempestate victoria, & triumphum periisse naufragio. Et tamen cùm Punicæ prædæ omnibus promontoriys insulisq; allisæ fluitarent; populus Romanus triumphauit. 29 Lutatio Catulo consule, tandem bello finis im-

cdxcvIII

DII.

DIIII.

DXII.

DXI.

impositus apud insulas, quibus nomen 30 Ægates: nec maior alia in mari pugna, quippe commeatibus, exercitu, propugnaculis, armis grauis hostium classis, & in eis quasi tota Carthago, quod ipsum exitio fuit: Romana classis prompta, leuis, expedita, & quodam genere castrensis, ad similitudinem pugnæ equestris, sic remis quasi habenis agebatur, & in hos vel in illos ictus mobilia rostra, speciem viuentium præferebant. Itaque momento temporis lacerata hostium rates, totum inter Siciliam Sardiniámq; pelagus naufragio suo operuerunt. Tanta deniq; fuit illa victoria, vt de excidendis hostium mœnibus non quæreretur. Superuacuum visum est in arcem murósque sæuire, cùm iam in mari esset deleta Carthago.

Bellum Liguſtinum. Cap. III.

Peracto Punico bello secuta est breuis sanè & quasi ad recipiendum spiritũ requies: argumentumq; pacis, & bona fide cessantiũ armorum, tunc primùm post Numam clausa fuit porta Iani: sed statim ac sine mora DXVI. *patuit. Quippe iam Ligures, iam Insubres Galli, necnon & Illyrici lacessebant. sic de-sub Alpibus, id est, de-sub ipsis Italiæ faucibus, gentes deo quodam assiduè incitante, ne rubiginem ac situm arma sentirent: deniq; ita quotidiani & quasi domestici hostes tirocinia militum imbuebant, nec aliter vtraque gente quàm quasi cote quadam populus Romanus ferrum suæ virtutis acuebat. Ligures imis Alpium iugis adhærentes, inter 1 Varum & Macram flumen, implicitos dumis siluestribus, maior aliquanto labor erat inuenire, quàm vincere. Tutum locus & fuga, durum atque velox genus, ex occasione magis latrocinia quàm bella faciebat. Itaq; cùm diu mul-* DLXXIIII *tumq; eluderẽt, saltu, viis, latebris, 2 Deceates, 3 Oxy-* DLXXIII. *bii, 4 Euburiates, Ingauni; tandem 5 Fuluius latebras*

eorum

eorum ignibus sepsit, 6 Bœbius in plana deduxit, 7 Postumius ita exarmauit, vt vix reliquerit ferrum quo terra coleretur.

Bellum Gallicum. Cap. IIII.

*Gallis 1 Insubribus, & his accolis Alpium, animi ferarum, corpora plus quàm humana erant. Sed experimento deprehensum est: quòd sicut primus impetus eis maior quàm virorum est, ita sequens minor quàm feminarum. Alpina corpora humenti cælo educata, habent quiddam simile cùm niuibus suis, quæ mox vt caluere pugna, statim in sudorem eunt, & leui motu, quasi sole, laxantur. Hi sæpe & aliàs, sed Britomaro duce nō priùs solituros se baltheo, quàm Capitolium ascendissent, iurauerant. Factum est. Victos enim 2 Æmilius in Capitolio discinxit. Mox * Astrionico duce vouere de nostrorum militum præda Marti suo torquem. Intercepit Iupiter votum: nam de torquibus eorum aureum trophæum Ioui 3 Flaminius erexit. Virdumaro rege Romana arma Vulcano promiserant: aliorsum vota ceciderunt. Occiso enim rege 4 Marcellus tertia post Romulum patrem Feretrio Ioui opima suspendit.*

DXXVIII DXXVIII. DXXX. *Ariobisto. DXXXI.

Bellum Illyricum. Cap. V.

*Illyrici seu Liburni sub extremis Alpium radicibus agunt inter Arsiam Titiumq́; flumen, longissimè per totum * Adriatici maris littus effusi. Hi regnante 1 Teuta muliere populationibus non contenti, licentiæ scelus addiderunt. 2 Legatos quippe nostros, ob ea quæ deliquerant, iure agentes, nec gladio quidem, sed vt victimas, securi percutiunt; præfectos nauium igne comburunt; idq́; quo indignius foret, mulier imperabat. 3 Itaq; Cn. Fuluio Centumalo duce latè domantur. Stricta in principum colla secures, legatorum manibus litauere.*

DXXIV. *Adriani. DXXV.

Bellum Punicum secundum. Cap. VI.

DXXXV. *Post primum Punicum bellum 1 vix quadriennis requies. Esce alterum bellum minus quidem 2 spatio, (nec enim amplius quàm octo & decem annos habet) sed adeò cladium atrocitate terribilius, vt si quis conferat damna vtriusq; populi, similior victo sit populus qui vicerat. 4 Pudebat nobilem populum, ablato mari, raptis insulis, dare tributa, quæ iubere consueuerat. Hinc vltionem puer Annibal ad aram patri iurauerat: nec remorabatur.* DXXXV. *Igitur in caussam belli 5 Saguntus deleta est, vetus Hispaniæ ciuitas & opulenta, fideiq; erga Romanos magnum quidem, sed triste monumentum; quam in libertate communi fœdere exceptam, Annibal caussas nouorum motuum quærens, & suis, & ipsorum manibus euertit, vt Italiam sibi rupto fœdere aperiret. Sūma fœderum Romanis religio est. Itaq; ad auditum sociæ ciuitatis obsidium, memores icti cum Pœnis quoque fœderis, non statim ad arma procurrunt, dum priùs more legitimo queri malunt. Interim iam 6 nouem mensibus fessi fame, machinis, ferro, & igne, versa deniq; in rabiem fide, immanem in foro excitant rogum, tum desuper se suosq; cum omnibus opibus suis ferro & igne corrumpunt. Huius tantæ cladis auctor Annibal poscitur. Tergiuersantibus Pœnis, dux legationis Romanorum, Quæ, inquit, mora est? Fabius: In hoc ego sinu bellum affero & pacem: vtrum eligitis, vtrum placet, sumite. Cumq; succlamatum est, vtrum vellet daret, Bellum igitur, inquit, accipite, & excusso in media curia togæ gremio, non sine horrore, quasi planè sinu bellū ferret, effudit. Similis exitus belli initio fuit. Nam quasi has inferias sibi Saguntinorū vltimæ diræ in illo publico parricidio incendioq; mādassent, ita manibus eorū; vastatione Italiæ, captiuitate Africæ, ducū & regū qui id gessere bel-*

bellum, exitio parentatum est. Igitur vbi semel se in Hispania mouit illa grauis & luctuosa Punici belli vis atq; tempestas, destinatumque * Romanis iam diu fulmen, Saguntino igne conflauit, statim 7 quodam impetu rapta, medias perfregit Alpes, & in Italiam ab illis fabulosæ altitudinis niuibus, velut cælo missa descendit. Ac primi quidem impetus turbo inter Padum & Ticinum valido statim fragore detonuit. Tunc Scipioni duce fusus exercitus: saucius & ipse venißet in hostium manus Imperator, nisi protectum patrem 8 prætextatus admodum filius ab ipsa morte rapuisset. Et hic erit Scipio, qui in exitium Africæ crescit, cognomen ex malis eius habiturus. Ticino Trebia succedit. Hîc secunda belli Punici procella desæuit Sempronio consule. Tunc callidißimi hostes frigidum & niualem nacti diem, cùm se ignibus prius oleóq; fouissent, horribile dictu, homines à meridie & sole venientes, nostra nos hieme vicerunt. Trasimenus lacus tertium fulmen Annibalis, Imperatore Flaminio. Ibi quoq; ars noua Punicæ fraudis. Quippe nebula lacus, palustribúsq; virgultis tectus eques, terga subitò pugnantium inuasit. Nec de diis possumus queri. Imminentem temerario duci cladem prædixerant insidentia signis examina, & 9 aquilæ prodire nolentes: & commissam aciem secutus ingens terræ tremor: nisi illum horrorem soli, equitum virorúmq; discursus, & mota vehementius arma fecerunt. Quartum, id est, penè vltimum vulnus imperij, Cannæ, ignobilis Apuliæ vicus, sed magnitudine cladis emersit, & xl. milliũ cæde parta nobilitas. Ibi in exitium infelicis exercitus, dux, terra, cælum, dies, tota deniq; rerum natura consensit. Siquidẽ non contẽtus simulatis transfugis Annibal, qui mox terga pugnantium ceciderant, insuper callidissimus Imperator, patentibus in campis obseruato loci ingenio, quòd

*Romanis abũdat.

DXXXV

DXXXV.

DXXXVI

DXXXVII

*& sol ibi acerrimus, & plurimus puluis, & Eurus ab oriente semper quasi ad constitutum flaret; ita instruxit aciem, ut Romanus aduersus hæc omnia obuersis, secundum cælum tenens, vento, puluere, sole pugnaret. Itaque duo maximi exercitus cæsi ad hostium satietatem, donec Annibal diceret militi suo, Parce ferro. Ducum effugit alter, alter occisus est: dubium vter maiore animo. Paullum puduit, Varro non desperauit. Documenta cladis, cruentus aliquamdiu Aufidus. Pons de cadaueribus iussu ducis factus in torrente 10 Gello. Modij 11 duo annulorum Carthaginem missi, dignitásq; equestris taxata mensura. Dubium deinde non erat, quin vltimum illum diem habitura fuerit Roma, 10 quintúmque intra diem epulari Annibal in Capitolio potuerit, si (quod Pœnum illum dixisse * 12 Maharbalem Bomilcaris ferunt) Annibal quemadmodum sciret vincere, sic vti victoria scisset. Tum quidem illum (vt dici vulgo solet) aut fatum vrbis imperaturæ, aut ipsius mens mala, & auersi à Carthagine dij, in diuersum abstulerunt: cùm victoria posset vti, frui maluit, relictáq; Roma, Campaniam Tarentumq; peragrare; vbi mox & ipse & exercitus ardor elanguit, adeò vt verum dictum sit, Capuam Annibali Cannas fuiße. Siquidem inuictum Alpibus, indomitum armis, Campaniæ (quis crederet?) solę, & tepentes fontibus Baiæ, subegerunt. Interim respirare Romanus, & quasi ab inferis emergere. Arma non erant, detracta sunt templis. Deerat iuuentus, in sacramentũ militiæ liberata 13 seruitia. Egebant 14 ærario, opes suas libens senatus in medium protulit, nec præter quod in bullis, cingulis, atq; annulis erat, quidquam sibi auri reliquêre. Eques secutus exemplum, imitatæq; equitem tribus: denique vix suffecere tabulæ, vix scribarum manus, Leuino Marcellóq; consulibus, cùm priuatæ opes in publi-*

* Adarbalem.

DXLIII.

*publicum deferrentur. Quid autem in eligendis magistratibus? quæ 15 centuriarũ sapientia? cùm iuniores à senioribus consiliũ de creãdis consulibus petiuêre? Quippe aduersus hostem toties victorem, tam callidũ, non virtute tantùm, sed suis etiam pugnare consiliis oportebat. Prima redeuntis, & vt sic dixerim, reuiuiscentis imperij spes 16 Fabius fuit, qui nouam de Annibale victoriam commentus est, non * velle pugnare. Hinc illi cognomen nouũ, & Reip. salutare, Cunctator. Hinc illud ex populo, vt imperij scutum vocaretur. Itaq; per Samniũ totũ, per Falernos Gauranosq; saltus sic macerauit Annibalem, vt qui frangi virtute non poterat, mora comminueretur. Inde 17 Claudio Marcello duce etiam congredi ausus est: comminus venit, & pepulit è Campania sua, & ab obsidione Nolæ vrbis excussit. Ausus & 18 Sempronio Gracccho duce per Lucaniam sequi, & premere terga cedentis: quamuis tunc (ô pudor) manu seruili pugnaret. Nam huc usq; tot mala compulerant: sed libertate donati, fecerant de seruitute Romanos. O horribilem in tot aduersis fiduciam, ô singularem animũ ac spiritum populi Romani tam arctis afflictisq; rebus cùm de Italia sua dubitaret, ausus est tamen in diuersa respicere: cũq; hostes in iugulo per Campaniam Apuliamq; volitarent, mediamq; iam de Italia Africam facerent, eodem tempore & hunc sustinebat, & in Siciliam, Sardiniam, Hispaniam, diuersa per terrarum orbem arma mittebat. 19 Sicilia mandata Marcello, nec diu restitit. Tota enim insula in vna vrbe superata est. Grande illud, & ante id tempus inuictum caput Syracusæ, quãuis Archimêdis ingenio defenderẽtur, aliquãdo cesserũt. Longè illi triplex murus, totidemque arces, portus ille marmoreus, & fons celebratus Arethusa, quid hactenus profuere, nisi vt pulchritudini victæ vrbis parcere-*

Dxliv.

*velle, abũdat.

DXXXIIX.

DXXXIX.

DXL.

DXXXIX.

DXLI.

 tur?

tur? Sardiniam 20 Gracchus arripuit: nihil illi gentium
DLXXVI. *feritas, Insanorúmq; (nam sic vocantur) immanitas mõtium profuêre. Sauitum in vrbes, vrbémq; vrbium Caralim, vt gens contumax, vilísq; mortis, saltem desiderio patrij soli domaretur. In 21 Hispaniam missi Cneus & Publius Scipiones, spem totam Pœnis eripuerant, sed in-*
DXXXVI. *sidiis Punicæ fraudis oppressi, rursus amiserunt, magnis quidem illi prœliis, cùm Punicas opes cecidissent: sed Punicæ insidiæ alterum ferro castra metantem, alterũ, cùm euasisset in turrim, cinctum facibus oppresserunt. Igitur in vltionem patris ac patrui missus cũ exercitu Scipio,*
DXLII. *cui tam grande de Africa cognomen fata decreuerant, bellatricem illam, viris armísq; nobilem Hispaniam, illam seminariam hostilis exercitus, illam Annibalis eruditricem (incredibile dictu) totam à 22 Pireneis montibus in Herculis columnas & Oceanum recuperauit; ne-*
DXLVII *scias citiùs, an faciliùs: quàm velociter, quatuor anni fatentur: quàm facilè, vel vna ciuitas probat. eodem quippe quo obsessa est diè, capta est, oménque Africanæ victoriæ fuit, quod tam facilè capta est Hispanica Carthago. Certum est tamen ad profligandam prouinciam maximè profecisse singularem ducis sanctitatem: quippe qui captiuos pueros puellásq; præcipuæ pulchritudinis barbaris restituerit, ne in conspectum quidem suũ passus adduci, ne quid de virginitatis integritate delibasse saltem vel oculis videretur. Hæc inter diuersa terrarum, populus Romanus: nec ideo tamen Italiæ visceribus inhærentem summouere poterat Annibalem. plerique ad hostem defecerant, & dux acerrimus contra Romanos Italicis quoque viribus vtebatur. Iam tamen eum ple-*
DXLIIII *rísq; oppidis & regionibus excusseramus. Tarentus ad*
DXLII. *nos redierat. Iã 23 Capua, sedes & domus & patria altera Annibalis, tenebatur, cuius amissio tantũ Pœno du-*
ci

ti dolorem dedit, vt inde totis viribus in Romã conuerteretur. O populum dignũ orbis imperio, dignum omnium fauore & administratione hominũ ac deorũ! Compulsus ad vltimos metus, ab incepto non destitit, & de sua vrbe solicitus, Capuam tamen non omisit, sed parte exercitus sub Appio consule relicta, parte Flaccũ in vrbem secuta, absens simul præsensq; pugnabat. Quid ergo miramur? Mouenti castra à tertio lapide Annibali, iterũ ipsos deos, deos inquã (nec fateri pudebit) restitisse: tanta enim ad singulos illius motus vis imbriũ effusa est, tanta ventorũ violentia coorta, vt diuinitus hostẽ summoueri, non à cælo, sed ab vrbis ipsius mœnibus & Capitolio videretur. Itaq; fugit & cessit, & in vltimum se Italiæ recepit sinũ, cùm vrbẽ tantũ non adortã reliquisset. Parua res dictu, sed ad magnanimitatem pop. Rom. probandã satis efficax, quòd illis ipsis quibus obsidebatur diebus ager, quem Annibal castris insederat, venalis Romæ fuit, hastæq; subiectus inuenit emtorem. Voluit Annibal cõtra fiduciam imitari, subiecitq; argentarias vrbis tabernas, nec sector inuentus est: vt scias etiam præsagia fatis fuisse. Nihil actum erat tãta virtute, tanto fauore deorũ. Siquidem ab Hispania Asdrubal frater Annibalis cum exercitu nouo, nouis viribus, noua belli mole veniebat. Actũ erat proculdubio, si vir ille se cũ fratre iunxisset: sed hunc quoq; castra metantẽ 24 Claudius Nero cũ 25 Liuio Salinatore debellat. Nero in vltimo Italiæ angulo summouebat Annibalẽ, Liuius in diuersißimam partẽ, id est, in ipsas nascentis Italiæ fauces signa conuerterat, tanto, id est, omni, quà longißima Italia, solo interiacente. Quo cõsilio, qua celeritate cõsules castra comũxerint, inopinâterq; hostẽ collatis signis cõpresserint, neq; id fieri Annibal senserit, difficile dictu est: certè Annibal re cognita, cũ proiectũ fratris caput ad sua castra vidisset,

DXLII.

DXLVI.

ſet, Agnoſco, inquit, infelicitatem Carthaginis. Hæc fuit illius viri, non ſine præſagio quodam fati imminentis prima confeſſio. Iam certum erat Annibalem etiam ipſius confeſſione poſſe vinci. Sed tot rerũ proſperarum fiducia plenus pop. Rõ. magni æſtimabat aſperrimũ hoſtẽ in ſua DXLIX. *Africa debellare. Duce igitur Scipione in ipſam Africam tota mole conuerſus, imitari cœpit Annibalem,* DL. *& Italiæ ſuæ clades in Africa vindicare. Quas ille (dij boni) Aſdrubalis copias, quos 25 Syphacis exercitus fudit? Quæ quantaq́ʒ, vtriuſqʒ caſtra facibus illatis vna nocte deleuit? Deniqʒ iam non à tertio lapide, ſed ipſas Carthaginis portas obſidione quatiebat: ſic factum eſt, vt inhærentem atqʒ incubantem Italiæ extorqueret An-* DL. *nibalem. Non fuit maior ſub imperio Romano dies, quã ille, cùm duo omnium & antea & poſtea ducum maximi, ille Italiæ, hic Hiſpaniæ victor, collatis comminus ſi-* DLI. *gnis direxere aciem. Sed & colloquium fuit inter ipſos de legibus pacis. Steterunt diu mutua admiratione defixi: vbi de pace non conuenit, ſigna cecinere. Conſtat vtriuſqʒ confeſſione, nec meliùs inſtrui aciem, nec acriùs potuiſſe pugnari. hoc Scipio de Annibalis, Annibal de Scipionis exercitu prædicauerunt. Sed tamen Annibal* DLII. *ceſſit, præmiumq́ʒ victoriæ Africa fuit, & ſecutus Africam terrarum orbis.*

Bellum Macedonicum primum, ſiue Philippicum. Cap. VII.

Poſt Carthaginem vinci neminem puduit. Secutæ ſunt ſtatim Africam gentes, Macedonia, Græcia, Syria, cæteraq́ue omnia quodam quaſi æſtu & torrente fortunæ. Sed primi omnium Macedones, affectator quondam imperij populus. Itaqʒ quamuis tunc Philippus regno præſideret, Romani tamen dimicare ſibi cum DXXXIIX *rege Alexandro videbantur. Macedonicum bellum ne-*

nomine amplius quàm exspectaione gentis fuit. Caussa cœpit à 1 fœdere Philippi, quo Rex iam pridem dominātem in Italia Annibalem sibi sociauerat: postea creuit implorantibus Athenis auxilium cōtra regis iniurias, cū ille vltra ius victoriæ, in templa, aras, & sepulcra ipsa sæuiret. Placuit senatui opem tantis ferre supplicibus. DLII. Quippe iam gentium reges, duces, populi, nationes, præsidia sibi ab hac vrbe petebant. Primo igitur 2 Lauino DXLIII. consule populus Romanus Ionium mare ingressus, tota Græciæ littora veluti triumphanti classe peragrauit. Spolia quippe Siciliæ, Hispaniæ, Sardiniæ, Africæ, præferebat. Et manifestam victoriā, nata in prætoria puppe lauras pollicebatur. Aderat sponte in auxilium At- DLV. talus rex Pergamorum. Aderant Rhodij nauticus populus, quibus à mari, consul à terris omnia equis virisq; quatiebat. Bis victus rex, bis fugatus, bis exsutus castris, cū tamen nihil terribilius Macedonibus fuit ipso vulnerū aspectu, quæ non spiculis, neq; sagittis, nec vllo Græculo ferro, sed ingentibus 3 pilis, nec minoribus adacta gladiis, vltra mortem patebant. Enimuero Flaminino duce DLV. inuios antea 4 Chaonum montes, Pindumque amnem per abrupta vadentem, & ipsa Macedoniæ claustra penetrauimus. Introisse, victoriæ fuit. Nam postea nun- DLVI. quam ausus congredi rex, ad tumulos, quos 5 Cynoscephalas vocant, vno ac ne hoc quidem iusto prælio opprimitur: & illi quidem consul pacem dedit, regnumq; concessit. Mox ne quid esset hostile, Thebas, & 6 Eubœam, & grassantem sub 7 Nabide suo Lacedæmona compescuit. Græciæ verò veterem statum reddidit, vt legibus viueret suis, & auita libertate frueretur. Quæ DLVIII. gaudia, quæ vociferationes fuerunt? Cūm hoc forte 8 Nemeæ in theatro Quinquennalibus ludis à præcone caneretur, quo certauere plausu? quid florum in consulem

 pro-

profuderunt? Et iterũ iterumq́, præconem repetere illam vocem iubebãt, qua libertas Achaiæ pronuntiabatur; nec aliter illa consulari sententia quàm modulatissimo aliquo tibiarum aut fidium cantu, fruebantur.

Bellum Syriacum Regis Antiochi.
Cap. VIII.

DLXI. *Macedoniam statim & regem Philippum Antiochus excepit quodam casu, quasi industria sic adgubernante fortuna, vt quemadmodũ ab Africa in Europam, sic ab Europa in Asiam, vltro se suggerentibus caussis, imperium procederet, & cum terrarũ orbis situ, ipse ordo victoriarum nauigaret. Non aliud formidolosius fama bellum fuit. Quippe cùm Persas & Orientem, 1 Xerxẽ atq́; 2 Darium cogitarent, quando perfossi inuij mõtes, quando velis opertum mare nuntiaretur. Ad hoc cælestes minæ territabant, cũ humore continuo Cumanus Apollo sudaret. Sed hic fauentis Asiæ suæ numinis timor erat. Nec sanè viris, opibus, armisq́; quidquam copiosius Syria: sed in manus tam ignaui regis inciderant, vt nihil fuerit in Antiocho speciosius, quam quod à Romanis victus est. Impulere regem in id bellum, illinc Thoas Ætoliæ princeps, inhonoratam apud Romanos quærens aduersus Macedones militiæ suæ societatẽ: hinc 3 Annibal, qui in Africa victus, profugus, & pacis impatiens hostem pop. Rõ. toto orbe quærebat. Et quod illud fuisset periculũ, si se consiliis eius rex tradidisset? si Asiæ viribus vsus fuisset miser Annibal? Sed rex suis opibus & nomine regio fretus, satis habuit bellũ mouere. Europa iã dubio procul iure ad Romanos pertinebat. Hic 4 Lysimachiam vrbẽ in littore Thraciæ positã à maioribus suis, Antiochus vt hereditario iure repetebat. Hoc velut sidere Asiatici belli mota tempestas, & maximus regũ cõuentus, fortiter indicto bello, cùm ingenti strepitu ac tumultu*

multu mouisset ex Asia, occupatis statim insulis, Græcisq; littoribus, otia & luxus tanquam victor agitabat. Eubœam insulam continenti adhærentem tenui freto, reciprocantibus aquis Euripus abscidit. Hîc ille positis aureis sericisq; tentoriis sub ipso freti murmure, cùm inter fluenta tibiis fidibusq; concineret, collatis vndiq;, quãuis per hiemem, rosis, ne non aliquo ducem genere agere videretur, virginũ puerorumq; delectus habebat. Talẽ ergo regẽ iam sua luxuria debellatum, pop. Rom. M. Acilio Glabrione consule in insula aggressus, ipso statim aduẽtus sui nuntio coëgit ab insula fugere. Tã præcipitẽ apud Thermopylas assecutus locum, CCC. Laconũ speciosa cæde memorandum, ne ibi quidem fiducia loci resistentem mari ac terra cedere coëgit. Statim & è vestigio itur in Asiam. Classis regia Polyxeni Annibaliq; commissa: nam rex prælium nec spectare poterat. Igitur duce Aemilio Regillo à remigantibus Rhodiis tota laceratur. Ne sibi placeant Athenæ, in Antiocho vicimus Xerxẽ, in Æmilio Themistoclem æquauimus, Ephesiis Salamina pensauimus. Tum consule Scipione, cui frater ille modò victor Carthaginis Africanus volũtaria legatione aderat, debellari regem placet: & iam toto cesserat mari: sed nos imus vlterius. 5 Mæandrum ad amnem montemq; Sipylum castra ponuntur. Hîc rex incredibile dictu quibus auxiliis, quibus copiis consederat. Trecenta millia peditum, equitũ falcatorumq; curruum non minor numerus. Elephantis ad hoc immensæ magnitudinis, auro, purpura, argento, & suo ebore fulgentibus, aciem vtrimq; vallauerat. Sed hæc omnia præpedita magnitudine sua, ad hoc imbre, qui subitò superfusus mira felicitate Persicos arcus corruperat. Primùm trepidatio, mox fuga, dehinc triũphus fuerunt. Victo & supplici 6 pacẽ atq; partẽ regni dari placuit, eò libentiùs, quòd tã facilè cessisset.

DLXII.

DLXIV.

Bellum Ætolicum. Cap. IX.

DLXIV. *Syriaco bello successit, vt debebat, Ætolicum. Victo quippe Antiocho, Romanus faces Asiatici belli persequebatur. Ergo Fuluio Nobiliori mandata vltio est. Hic protinus caput gentis Ambraciam, regiam Pyrrhi, machinis quatit.* Secuta deditio. *Aderant Ætolorum precibus Attici, Rhodij: & memineramus auxilij: sic placuit ignoscere. Serpsit tamen latiùs in proximos bellum, omnemq́; latè 1 Cephalleniam, 2 Zacynton, & quidquid insularum in eo mari inter Ceraunios montes, iugúmque Maleum, Ætolici belli accessio fuerunt.*

Bellum Istricum, Cap. X.

DLXXVI. *Istri sequuntur Ætolos. Quippe bellantes eos nuper adiuuerant: & initia pugnæ prospera hosti fuerunt, eademq́; exitij caußa. Nam cùm A. Manlij castra cepissent, opimæq; prædæ incubarent, epulantes ac ludibundos plerosq;, ac vbi eßent, præ poculis nescientes, C. Claudius Pulcher inuadit. sic cum sanguine & spiritu* DLXXVI. *malè partam reuomuere victoriam. Ipse rex Æpulo equo impositus, cùm subinde crapula & capitis errore lapsaret, captum sese vix & ægre postquam experrectus est, didicit.*

Bellum Gallogræcum. Cap. XI.

DLXIV. *Gallogræciam quoq; Syriaci belli ruina conuoluit. Fuerant inter auxilia regis Antiochi. An fuisset cupidus triumphi Manlius, an eos visos simulauerit, dubium: certè negatus est victori triumphus, quia caussam belli non approbauit senatus. Ceterùm gens Gallogræcorum, sicut ipsum nomen indicio est, mixta & adulterata est: reliquiæ Gallorum, quibus Brenno duce vastauerant Græciam, mox orientem sequuti, in media Asiæ parte etiam sedere. Itaq; vt frugum semina mutato*

solo

solo degenerant, sic illa genuina feritas eorum, Asiatica amœnitate mollita est. Duobus itaq; prælijs fusi fugatiq; sunt: quamuis sub aduentu hostis relictis sedibus, in altissimos se montes recepissent, quos Tolistobogy Tectosageq; iam insederant. Vtrimq; fundis sagittisq; acti, in perpetuam se pacem dediderunt. Sed alligati miraculo quodam fuêre, cùm catenas morsibus & ore tentassent, cùm offocandas inuicem fauces præbuissent. Nam 1 Orgiagontis regis uxor à Centurione stuprum passa, memorabili exemplo custodiam euasit, reuulsumq; militis caput ad maritum suum retulit.

Bellum Macedonicum secundum, siue Persicum. Cap. XII.

Cùm aliæ aliæq; gentes Syriaci belli sequuntur ruinã, DXXCII. *Macedonia se rursus erexit. Fortissimum populum memoria & recordatio suæ nobilitatis agitabat, & successerat Philippo filius Perses, qui semel in perpetuum victam esse Macedoniam, non putabat ex gentis dignitate. multo vehementiùs sub hoc Macedones, quàm sub patre consurgunt. Quippe Thracas in vires suas traxerant. Atq; ita industria Macedonum, viribus Thracum, disciplinam Macedonicam temperauere. Accessit his consilium ducis, qui situm regionum suarum de summo speculatus 1 Æmo, positis per abrupta castris ita Macedoniam suam armis ferroq; vallauerat, vt non reliquisse aditum nisi à cælo venturis hostibus videretur. Nam Q. Marcio Philippo consule eam prouinciã ingressus populus Romanus, exploratis diligenter accessibus, per * Astrudem paludem, per acerbos dubiosque tumulos, & illa, quæ volucribus quoq; videbantur inuia, accessit: regémq; securum, & nibil tale metuentem, subita belli irruptione terruit: cuius tanta trepidatio fuit, vt pecuniam omnem in mare iusserit mergi, ne periret:* Dxxciv. *Ascuridem.

classem cremari, ne incenderetur. 2 Paullo consule cùm maiora & crebra eßent imposita præsidia, per alias vias DXXCVI. *Macedonia depressa est, summa quidem arte & industria ducis, cùm alia minatus, alia irrepsisset: cuius aduentus ipse eò terribilis regi fuit, ut interesse non auderet, sed gerenda ducibus bella mandauerit. Absens ergo victus, fugit in maria, insulámque 3 Samothracem, fretus celebri religione, quasi templa & aræ possent defendere, quem nec montes sui nec arma potuissent. Nemo regum diutius amissæ fortunæ conscientiam retinuit. Supplex cùm scriberet ad Imperatorem, ab illo quò confugerat templo, noménque epistolæ notaret suum, regem addidit.* Sed nec reuerentior captæ maiestatis alius Paullo fuit, *cùm in conspectum venisset hostis in templum recepit, & in conuiuiis adhibuit, liberosque admonuit suos, ut fortunam, cui tantum liceret, reuererentur. Inter pulcherrimos hunc quoque populus Romanus de Macedonia duxit atque vidit triumphum: quippe cuius spectaculo triduum* DXXCVI. *impleuerit. Primus dies signa tabulasque, sequens arma pecuniasque transuexit, tertius captiuos, ipsúmque regem attonitum adhuc, tanquam subito malo stupentem. Sed multo priùs gaudium victoriæ populus Romanus, quàm epistolis victoris perceperat. Quippe eodem die quo victus est Perses in Macedonia, Romæ cognitum est: duo iuuenes candidis equis apud Iuturnæ lacum puluerem & cruorem abluebant. Hi nuntiauere: Castorem & Pollucem fuisse creditum vulgo, quòd gemini fuißent: interfuisse bello, quod sanguine maderent: à Macedonia venire, quòd adhuc anhelarent.*

Bellum Illyricum. Cap. XIII.

DXXCVI. *Macedonici belli contagio traxit Illyrios. Ipsi quidem ut Romanum à tergo distringerent, à Perse rege conducti pecunia militauere. Sine mora ab Anicio prætore*

subi-

subiguntur. * *Scodram caput gentis deleße suffecit. Statim secuta deditio est. Denique hoc bellum antè finitum est, quàm geri Romæ nuntiaretur.*

*Liuio, Scardonam.

Bellum Macedonicum tertium cum Andrisco. Cap. XIIII.

DCV.

Quodam fato, quasi ita conuenisset inter Pœnos & Macedonas, vt tertiò quoq; vincerentur, eodem tempore vtriq; arma mouere. Sed prior iugum excußit Macedo, aliquanto quàm antè grauior dum contemnitur. Caußa belli propè erubescenda: quippe regnum pariter & bellũ vir vltimæ sortis Andriscus inuaserat, dubium liber an seruus, mercenarius certè: sed quia vulgo Philippus, ex similitudine oris, Pseudophilippus vocabatur, regiam formam, regium nomen, animo quoque regio impleuit. Igitur dum hæc ipsa contemnit populus Romanus, Iuuentio prætore contentus, virum non Macedonicis modò, sed Thracia quoque auxiliis ingentibus validum, temere tentauit: inuictusque, non à veris regibus, sed ab illo imaginario & scenico rege superatur: sed prætore Metello, amissum cum legione prætorem, plenissimè vltus est. Nã & Macedoniam seruitute multauit, & ducem belli deditum, ab eo ad quẽ confugerat, Thraciæ Regulo, in vrbem in catenis reduxit, hoc quoq; illi in malis suis indulgente fortuna, vt de eo populus Romanus, quasi de vero rege, triumpharet.

Bellum Punicum tertium. Cap. XV.

DCIV.

Tertium cum Africa bellum & tempore exiguum fuit, (nam quadriennio patratum est) & in comparatione priorum, minimum labore. Non enim tam cum viris, quàm cum ipsa vrbe pugnatum est: sed planè maximo euentu: quippe eo tandẽ Carthago finita est. Atq; si quis trium temporũ mométa consideret, primò commißum est bellum, profligatum secundò, tertio verò confectum est.

CDXXCIX DXXXV. DCIX.

Sed

*Sed huius caussa belli, quòd contra fœderis legem aduersus Numidas quidem semel parasset classem & exercitum, frequens autem Massinissæ fines territaret. Sed huic bono socioq; regi fauebatur. Cùm bellum sederet, de belli fine tractatum est. Cato inexpiabili odio delendam esse Carthaginem, & cùm de alio consuleretur, pronuntiabat 1 Scipio Nasica seruandam, ne metu ablato æmulæ vrbis, luxuriari felicitas vrbis inciperet. Mediū senatus elegit, vt vrbs tantū loco moueretur. Nihil enim speciosius videbatur, quàm esse Carthaginem, quæ non timeretur. Igitur Manilio Censorinoq; consulibus, populus Romanus aggressus Carthaginem, spe pacis iniecta traditam à volentibus claßem sub ipso ore vrbis incendit. Tum euocatis principibus, si salui esse vellent, vt migrarent finibus, imperatum. Quod pro rei atrocitate adeò mouit iras, vt extrema mallent. Comploratum igitur publicè statim, & pari voce clamatum est, Ad arma: seditq; sententia, quoquo modo rebellandū: non quia spes vlla iam supereßet, sed quia patriam suam mallent hostium quàm suis manibus euerti. Qui rebellantum fuerit furor, vel hinc intelligi potest, quod in vsum nouæ claßis tecta domusq; resciderunt, & in armorum officinis aurum & argentum pro ære ferroq; conflatum est, in tormentorū vincula matronæ crines suos contulerunt. Mancino deinde * 2 consule, terra mariq; feruebat obsidio. Operis portus nudatus, & primus, & sequens iam murus, cùm tantum 3 Byrsa, quod nomen arci fuit, quasi altera ciuitas resistebat. Quamuis profligatio vrbis excidio, tamen fatale Africæ nomen Scipionū videbatur. Igitur in alium Scipionem cōuersa Resp. finem belli reposcebat. 4 Hunc Paullò Macedonico procreatum, Africani illius magni filius in decus gentis assumserat, hoc scilicet fato, vt quam vrbem concusserat auus,*

[Margin: DCIV. (at "non timeretur"); * Legato. (at "tulerunt"); DCVI. (at "finem belli")]

auus, nepos euerteret. Sed quàm maximè mortiferi esse morsus solent morientium bestiarum, sic plus negotij fuit cum semiruta Carthagine, quàm integra. Compulsus in vnam arcem hostibus, portum quoq; maris Romanus obsederat. Illi alterum ibi portum ab alia vrbis parte foderunt, nec vt fugerent, sed qua nemo illos nec euadere posse credebat, inde quasi enata subitò classis erupit. Tum interim iam diebus, iã noctibus, noua aliqua moles, noua machina, noua perditorum hominum manus, quasi ex obruto incẽdio subita de cineribus flamma prodibat. Deploratis nouissimè rebus quadraginta se millia virorum dediderũt, quod minus credas, duce Asdrubale. Quãto fortius femina & vxor ducis? quæ comprehensis duobus liberis, à culmine se domus in mediũ misit incendium, imitata 5 reginam, quæ Carthaginem condidit. Quanta vrbs deleta sit, vt de ceteris taceam, vel ignium mora probari potest: quippe per continuos decem & septẽ dies vix potuit incendium extingui, quod domibus ac templis suis sponte hostes immiserant, vt quatenus vrbs eripi Romanis non poterat triumphis, arderet.

Bellum Achaicum. Cap. XVI.

Dcvi. *euersionis.

*Quasi sæculum illud * euersionibus vrbium curreret, ita Carthaginis ruinã statim Corinthus excepit, Achaiæ caput, Græciæ decus, inter duo maria Ionium & Aegæũ quasi spectaculo exposita: Hæc (facinus indignum) antè oppressa est, quàm in numerum certorum hostium referretur. Critolaus caussa belli, qui libertate à Romanis data aduersus ipsos vsus est: Legatósq; Romanos dubium an & manu, certè oratione violauit. Igitur Metello ordinanti tum maximè Macedoniam, mandata est vltio, & hinc Achaicum bellum. ac primam Critolai manum Metellus 1 consul per patentes Elidis campos toto cecidit Alpeo. Et vno prælio peractum erat*

DCVII. *bellum: iam & vrbem ipsam terrebat obsidio: sed fata rerum, cùm Metellus dimicasset, ad victoriam Mummius venit. Hic alterius ducis dignitate exercitum sub ipsis Isthmi faucibus fudit, 2 geminosq; portus sanguine infecit. Tandem ab incolis deserta ciuitas, direpta primùm, deinde tuba pracinente deleta est. Quid signorum, quid vestium, quidve tabularum raptum, incensum, atq; proiectum est? Quantas opes & abstulerit & cremauerit, hinc scias, quòd quidquid Corinthij æris toto orbe laudatur, incendio superfuiße comperimus. Nam æris notam pretiosiorem ipsa opulentissimæ vrbis fecit iniuria, quia incendio perustis plurimis statuis atque simulachris, æris, auri, argentique 3 vena in commune fluxere.*

Res in Hispania gestæ. Cap. XVII.

Vt Carthaginem Corinthus, ita Corinthum Numantia secuta est. Nec deinde toto orbe quidquam intactum armis fuit. Post illa duo clarissima vrbium incendia, latè atq; passim, nec per vices, sed simul pariter quasi vnum vndiq; bellum fuit, prorsus vt illæ quasi agitantibus ventis diffudisse quædam belli incendia, toto orbe viderentur. Hispaniæ nunquam animus fuit aduersus nos vniuersæ consurgere, nunquam conferre vires suas libuit, neq; aut imperium experiri, aut libertatem tueri suam publicè. Alioquin ita vndiq; mari Pyrenæoq; vallata est, vt ingenio situs ne adiri quidem potuerit. Sed antè à Romanis obsessa est, quàm se ipsa cognosceret: & sola omnium prouinciarum vires suas, postquam victa est, DXXXV intellexit. In hac 1 propè ducentos per annos dimica- DXXXVI. *tum est, à primis Scipionibus in Cæsarem Augustum, non continuè nec coherenter, sed prout caussæ lacessierant. Nec cũ Hispanis initio, sed cum Pœnis in Hispania. Inde contagio & series caussaque bellorum. Prima*

per

*per Pyrenæum iugum signa Romana P. & Cn. Scipiones intulerunt, præliisque ingentibus Annonem & Asdrubalem fratrem Annibalis ceciderunt, raptáque erat impetu Hispania, nisi fortissimi viri in ipsa sua victoria oppreßi Punica fraude cecidissent, terra marique victores. Igitur quasi nouam integrámque prouinciam vltor patris & patrui Scipio ille mox Africanus inuasit. Isq́; statim capta Carthagine, & aliis vrbibus, non contentus Pœnos expulisse, stipendiariam nobis prouinciam fecit, omnem citra vltraque Iberum subiecit imperio: primúsq; Romanorum ducum victor ad Gades & Oceani oram peruenit. Plus est, prouinciam retinere, quàm facere. Itaq; per partes iam huc iam illuc mißi duces, qui ferocißimas, & ad id temporis liberas gentes ideo impatientes iugi, multo labore, nec incruentis certaminibus seruire docuerunt. Cato ille Censorius Celtiberos, id est, robur Hispaniæ, aliquot præliis fregit. Gracchus pater ille Gracchorum, eosdem C. & L. vrbium euersione multauit. Metellus ille, cui ex Macedonia cognomen, meruerat Celtibericus fieri, cùm & * Contrebiam memorabili cepisset exemplo, & * Vertobrigis maiore gloria pepercit. Lucullus 2 Turdulos atque Vacceos, de quibus Scipio ille posterior, singulari certamine cum à rege fuisset prouocatus, opima retulerat. 3 Decimus Brutus aliquanto latiùs Gallæcos atque omnes Gallaciæ populos, formidatumq́ue militibus flumen Obliuionis, peragratóque victor Oceani littore non priùs signa conuertit, quàm cadentem in maria solem, obrutúmque aquis ignem, non sine quodam sacrilegij metu & horrore deprehendit. Sed tota certaminum moles cum Lusitanis fuit & Numantinis, nec immeritò, quippe solis gentium duces contigerunt. Fuisset & cũ omnibus Celtiberis, nisi dux illius motus initio belli oppressus esset, summus vir astu-*

DXLI. DXL. DLIX. DLXXV. DCX. *Trebiã DCXI. *Nertobrigis. DCII. DCXIV. DCXXI.

*astutia & audacia, si successisset Solundicus; qui hastam argenteam quatiēs velut cælo missam, vaticinanti similis omnium in se mentes conuerterat. Sed cùm pari temeritate sub nocte castra consulis adisset, iuxta tentorium ipsum pilo vigilis exceptus est. Ceterùm Lusitanos 4 Viriathus erexit, vir calliditatis acerrimæ, qui ex venatore latro, ex latrone subitò dux atq; Imperator, & si fortuna cessisset, Hispaniæ Romulus, non contētus libertatem suorum defendere, per quatuordecim annos omnia citra vltráq; Iberum & Tagum igni ferróq; populatus, castra etiam prætorum & * præsidum aggressus, Claudium Vnimanum penè ad internecionem exercitus cecidisset, insignia trabeis & fascibus nostris quæ ceperat, in montibus suis tropæa fixisset. Tandem eū Fabius Maximus consul oppresserat: sed à successore Seruilio Cæpione violata victoria est, quippe qui conficiendæ rei cupidus, fractum ducem, & extrema deditionis agitantem, per fraudem & insidias & domesticos percussores aggressus, hanc hosti gloriam dedit, vt videretur aliter vinci non potuisse.*

DCIIII. DCVII. *præsidium. DCVIII. DCXIII.

Bellum Numantinum. Cap. XVIII.

DCXII.

Numantia, quantum Carthaginis, Capuæ, Corinthi opibus inferior, ita virtutis nomine & honore par omnibus, summúmq;, si viros æstimes, Hispaniæ decus: quippe quæ sine muro, sine turribus, modicè edito in tumulo apud flumen Durium sita, quatuor millibus Celtiberorum, XL. *millium exercitum, per annos* XIIII. *sola sustinuit: nec sustinuit modò, sed sæuius aliquanto perculit: pudēdísq; fœderibus affecit. Nouissimè cùm inuictā esse constaret, opus quoq; eo fuit, qui Carthaginem euerterat. Nō temere, si fateri licet, vllius causa belli iniustior. Segidenses socios & consanguineos, Romanorū manibus elapsos, exceperant; habita pro eis deprecatio nihil valuit;*

*luit; cùm se ab omni bellorum contagione remouerent, in legitimi fœderis pretium iußi arma deponere. Hoc sic à barbaris acceptum, quasi manus abscinderentur. Itaque statim, Megara viro fortissimo duce ad arma conuersi, 1 Pompeium prælio aggressi, fœdus tamen maluerunt, cùm debellare potuissent. 2 Hostilium deinde Mancinum aggressi sunt, hunc quoque assiduis cædibus ita subegerunt, vt ne oculos quidem aut vocem Numantini viri quisquam sustineret: tamen cùm hoc quoque fœdus maluêre, contenti armorum manubiis, cùm ad internecionem sæuire potuissent. Sed non minùs Numantini quàm Caudini illius fœderis flagrans ignominia ac pudore populus Romanus, dedecus quidem præsentis flagitij, deditione Mancini expiauit: ceterùm duce Scipione Carthaginis incendiis ad excidia vrbium imbuto, tandem etiam in vltionem excanduit. Sed tunc acriùs in castris, quàm in campo, nostro cum milite, quàm cum Numantino præliandum fuit. Quippe assiduis, & iniustis, & seruilibus maximè operibus attriti, ferre plenius vallum, qui arma nescirent: luto inquinari, qui sanguine nollent, iubebantur. Ad hoc scorta, calones, sarcinæ nisi ad vsum necessaria amputantur. Tanti esse exercitum, quanti Imperatorem, verè proditum est. Sic redacto in disciplinam milite, commissa acies: quodque nemo visurum se vnquam sperauerat, factum est, vt fugientes Numantinos quisque videret. Dedere etiam sese volebant, si toleranda viris imperarentur. Sed cùm Scipio veram vellet & sine exceptione victoriam; eò necessitatum compulsi, primùm, vt destinata morte in prælium ruerent, cùm sese priùs epulis, quasi inferiis impleuissent, carnis semicrudæ & Celiæ, sic vocant * indigenæ ex frumento potionem. Intellectum ab Imperatore consilium. itaque non est permißa pugna morituris, cùm fossa atque lorica, quatuorque castris cir-*

DCXIII.
DCXVI.
DCXX.

*indigenam.

cumdatos, fame premeret, ab duce orantes prælium, vt tanquam viros occideret. Sed vbi non impetrabant, placuit eruptio: sic conserta manu plurimi occisi, & cùm vrgeret fames, aliquantisper inde vixêre. Nouissimè cōsilium fugæ sedit, sed hoc quoq; ruptis equorum cingulis vxores ademêre, summo scelere per amorem. Itaq; etiā exitu deplorato, in vltimam rabiem furorémq; conuersi, postremò mori hoc genere destinarunt. Duces suos, séq;, patriámq; ferro, & veneno, subiectóq; vndiq; igne peremerunt. Macte esse fortissimam, & meo iudicio beatissimam in ipsis malis ciuitatem asseruit, cùm fide socios, populum orbis terrarum viribus fultum, sua manu, ætate tam longa sustinuit. Nouissime maximo duce oppressa ciuitas, nullum de se gaudium hosti 3 reliquit. Vnus enim vir Numantinus non fuit, qui in catenis duceretur: præda vt de pauperibus nulla: arma cremauerāt.

Dcxxi. *Triumphus fuit tantùm de nomine.*

Anacephalæosis. Cap. XIX.

Hactenus populus Rom. pulcher, egregius, pius, sanctus, atq; magnificus. Reliqua sæcula vt grandia æquè, ita vel magis turpida & fœda, crescentibus cum ipsa magnitudine imperij vitiis: adeò vt si quis hanc tertiā eius Dccxci. *ætatem transmarinarum, quam ducentorum annorum* CDixc. *fecimus, diuidat, centum hos priores, quibus Africam,* ccii. *Macedoniam, Siciliam, Hispaniam domuit, aureos (sicut poëtæ canunt) iure meritóq; fateatur: centum sequentes, ferreos planè & cruentos, & si quid immanius: quippe qui Iugurthinis, Cimbricis, Mithidaticis, Parthicis bellis, Gallicis atq; Germanicis, quibus cælum ip-* Dcxx. *sum gloria ascendit; Gracchanas Drusianasq; cædes, ad* Dcxxxii *hæc, seruilia bella miscuerunt: & ne quid turpitudini* Dclxii. *desit, gladiatoria. denique, in se conuersus, Marianis atq; Syllanis, nouissimè Pompeij & Cæsaris manibus, quasi*

per

per rabiem, & furorem, & nefas, ſemet ipſe lacerauit. Quæ etſi inuoluta inter ſe ſunt omnia atq; confuſa, tamen quo melius appareant, ſimul & ne ſcelera virtutibus obſtrepant, ſeparatim proferentur. Priuſq; , vt cœpimus, iuſta illa memorabimus, & pia cum exteris gentibus bella, vt magnitudo creſcentis in dies imperij appareat. Tum ad illa ciuium ſcelera, turpéſque & impias pugnas reuertemur.

Bellum Aſiaticum, cum Ariſtonico. Cap. XX.

Victa ad occaſum Hiſpania, populus Rom. ad orientem pacem agebat, nec pacem modò, ſed inuſitata & incognita quadam felicitate, relictæ regiis hereditatibus opes, & tota in ſimul regna veniebant. Attalus rex Pergamenorum regis Eumenis filius, ſocij quondam commilitoniſq; noſtri, teſtamentum reliquit: Populus Rom. bonorum meorum heres eſto. In bonis regis hæc fuerunt. Adita igitur hereditate, prouinciam populus Rom. non quidem bello, nec armis, ſed (quod eſt æquius) teſtamenti iure retinebat. Sed hanc difficilè dictu eſt, vtrùm facilius amiſerit populus Romanus, an recuperauerit. Ariſtonicus regij ſanguinis ferox iuuenis, vrbes regibus parêre conſuetas, partim facilè ſolicitat, paucas reſiſtentes, Mindum, Samon, Colophonem vi recepit. Craſſi quoq; proconſulis cecîdit exercitum, ipſúmq; cepit. Sed ille memor & familiæ & Romani nominis, cuſtodem ſui barbarum virgula excæcat in exitium ſui, quod volebat, ita concitat. 1 Mox à Perperna domitus & captus, & per deditionem in vinculis habitus. M. Aquillius Aſiatici belli reliquias confecit, mixtis, nefas, veneno fontibus ad deditionem quarundam vrbium; quæ res vt maturam, ita infamem fecit victoriam: quippe cùm contra fas deûm, moréſq; maiorum, medicaminibus impuris in id tempus ſacroſancta Romana arma violaſſet.

DCXX. DCXXII. DCXXIII. DCXIV.

L. FLORI HISTORIARVM LIBER III.

Bellum Iugurthinum. Cap. I.

Dcxlii. HAEC ad Orientem. Sed non ad Meridionalem plagam eadem quies. Quis speraret post Carthaginem aliquod in Africa bellum? Atqui non leuiter se * Numidia concussit, & fuit in Iugurtha, quod post Annibalem timeretur. Quippe rex callidissimus pop. Rom. armis inclytum, & inuictum opibus, aggressus est, & citra spem omniũ fortuna cessit, vt rex fraude præcipuus, fraude caperetur. Hic auo Massinisa, & Micipsa patre per adoptionem, cùm interficere fratres statuisset, agitatus regni cupiditate, nec illos magis quàm senatum populumq́; Romanum, quorũ in fide & clientela regnum erat, metueret: primum scelus mandat insidiis: potitusq́; Hiempsalis capite, cùm se in Adherbalẽ conuertisset: isq́; Romam profugisset, missa per legatos pecunia traxit in sententiam suam senatum. Et hæc fuit de nobis eius prima victoria. Missos deinde qui regnũ inter illum Adherbalemq́; diuiderent, similiter aggressus, cùm in Scauro ipsos Romani imperij mores expugnasset, inchoatum nefas perfecit audacius. Sed diu non latent scelera. Corruptæ nefas legationis erupit, placuitque bello persequi parricidam. Primus in Numidiam Calpurnius Bestia consul immittitur. Sed rex * præmonitus fortius aduersus Romanos aurum esse, quàm ferrum, pacem emit. Cuius flagitij reus cùm interueniente publica fide à senatu accersiretur, pari audacia & venit, & competitorem imperij Massinisa nepotem Massiuam, immisso percussore confecit. Hæc altera contra re-

*Numida.

Dcxliii.

*peritus.

Dcxliix

gem

gem fuit caussa bellandi. Igitur sequens ultio mandatur Albino. Sed huius quoque (prô dedecus) ita corrupit exercitum, ut voluntaria nostrorum fuga vinceret Numida, castrisq; potiretur: addito etiam turpi fœdere in pretium salutis, quem, quod priùs emerat, dimisit exercitum. Eodem tempore in ultionem non tam imperij Romani, quàm pudoris, Metellus assurgit, qui callidissimè hostem nunc precibus, nunc minis, iam simulata quasi vera fuga eludentem, artibus suis agressus est. Agrorũ atq; vicorum populatione non contentus, in ipsa Numidiæ capita impetum fecit, & Zamam quidem frustra diu voluit. Ceterùm Thalam, grauem armis thesauroq; regis, diripuit. Tunc urbibus exsutum regem, etiam finium suorum regniq; fugitiuum per Mauros atq; Gætuliam sequebatur. Postremò Marius auctis admodum copiis, cùm pro obscuritate generis sui 1 capite censos sacramento adegisset, iam fusum & saucium regem adortus, non faciliùs tamen vicit, quàm si integrum & recentem. Hic & urbem Herculi conditam Capsam in media Africa sitam, anguibus arenisq; vallatam, mira quadam felicitate superauit, & saxeo inditam monti Mulucham urbem per Ligurem aditu arduo inaccessoque penetrauit, mox non ipsum modò, sed Bocchum Mauritaniæ regem, iure sanguinis Numidam vindicantem, apud oppidum Cirtam grauiter cecîdit. Qui ubi diffisus rebus suis, alienæ cladis accesio ne fieret, timet, pretium fœderis atque amicitiæ regem facit. Sic fraudulentißimus regum, fraude 2 soceri sui in insidias deductus est, & Sullæ in manum traditus. Tandemq; opertum catenis 3 Iugurtham in triumpho populus Romanus aspexit: sed ille quoq; quamuis victus & vinctus vidit urbem, quam venalem, & quandoq; perituram, si habuisset emtorem, frustra cecinerat. * Tamen

Dcxliv.

Dcxlvi.

Dcxlix.

* Iam.

vt venalis fuiſſet, habuit emtorem. & cùm ille non euaſerit, certum erit eam non eſſe perituram.

Bellum Allobrogicum. Cap. II.

DCXXVIII Sic ad Meridiem populus Romanus. *Multo atrociùs & multipliciter magis & à Septemtrione ſæuitum. nihil hac plaga infeſtius: atrox cælum, peruicaci ingenio. Omni igitur tractu violentus hoſtis à dextris atq; læuis, & medio Septemtrionis erupit. Prima trans Alpes arma noſtra ſenſere* * Salyi, *cùm de incurſionibus eorum fidiſſima atq; amiciſſima ciuitas Maſſilia quereretur*: 1 *Allobroges deinde, & Aruerni, cùm aduerſus eos, ſimiles Æduorum querelæ, opem & auxilium noſtrum flagitarent, Varus victoriæ teſtis, Iſaráq;, & Vindelicus* * *amnis, & impiger fluminum Rhodanus. Maximus barbaris terror elephanti fuêre, immanitati gentium pares. Nil tam conſpicuum in triumpho, quam rex ipſe* * *Bituitus diſcoloribus in armis, argenteóq; carpento, qualis pugnauerat. Vtriuſq; victoriæ quod quantúmq; gaudium fuerit, vel hinc exiſtimari poteſt, quòd & Domitius* * *Ænobarbus, & Fabius Maximus ipſis quibus dimicauerant locis ſaxeas crexere turres, & deſuper exornata armis hoſtilibus* 2 *tropæa fixêre: cùm hic mos inuſitatus fuerit noſtris. Nunquam enim populus Romanus hoſtibus domitis ſuam victoriam exprobrauit.*

*Saluij. DCXXIX. *Amnes *Vel Beullus. DCXXXI. *Aheno barbus. DCXXXII

Bellum Cimbricum, Theutonicum, ac Tigurinum. Cap. III.

DCXL. *Cimbri, Theutones, atq; Tigurini, ab extremis Galliæ profugi, cùm terras eorum inundaſſet Oceanus, nouas ſedes toto orbe quærebant: excluſiq; Gallia & Hiſpania, cùm in Italiam remigrarent, miſerunt legatos in caſtra Silani, inde ad ſenatum, petentes vt* * *Martius populus aliquid ſibi terræ daret quaſi ſtipendium: ceterùm,*

*Populus R.

vt

vt vellet, manibus atq; armis suis vteretur. Sed quas daret terras populus Romanus agrarius legibus inter se dimicaturus? Repulsi igitur, quod nequiuerant precibus, armis petere constituunt. Sed nec primum impetum barbarorum Silanus, nec secundum Manilius, nec tertium Capio sustinere potuerunt. Omnes fugati, exsuti castris. Actum erat, nisi Marius illi saculo contigisset. Ille quoq; non ausus congredi statim, militem tenuit in castris, donec inuicta illa rabies & impetus, quem pro virtute barbari habent, consenesceret. Recessêre igitur increpantes, & (tanta erat capiendæ vrbis fiducia) consulentes si quid ad vxores suas mandarent. Nec segnius quàm minati fuerant, tripartito agmine per Alpes, id est, claustra Italiæ, ferebantur. Marius miru statim velocitate occupatis compendiis præuenit hostem, prioresq; Theutonas sub ipsis Alpium radicibus assecutus, in loco quem Aquas Sextias vocant, quo, fides numinum! prœlio oppressit! Vallem fluuiumq; hostes tenebãt, nostris aquarum nulla copia. consultóne id egerit Imperator, an errorem in consilium verterit, dubium. certè necessitate acta virtus, caussa victoriæ fuit. Nam flagitante aquam exercitu, Viri, inquit, estis: en illic habetis. Itaq; tanto ardore pugnatum est, eaq; cædes hostium fuit, vt victor Romanus de cruento flumine non plus aquæ biberit, quàm sanguinis barbarorum. certè rex ipse Theutobocchus quaternos senosq; equos trãsilire solitus, vix vnum cùm fugeret ascendit, proximoq; in saltu cõprensus, insigne spectaculum fuit, quippe vir proceritatis eximiæ super Tropæa ipsa eminebat. Sublatis funditus Theutonis, in Cimbros conuertitur. Hi iam (quis crederet?) per Hiemem, quæ altius Alpes leuat, a Tridentinis iugis in Italiã prouoluti ruina descenderãt. Athesim flumẽ nõ põte, nec nauibus, sed quadã stoliditate barbarica,

DCXLII
DCXLVIII
DCLI
DCLII

primùm corporibus aggreßi; postquam retinere amnem manibus & clypeis frustra tentauerant, ingesta obrutum silua transiluere: & si statim infesto agmine vrbem petissent, grande discrimen esset: sed in 3 Venetia, quo ferè tractu Italia mollißima est, ipsa soli caliq; clementia robur elanguit. Ad hoc panis vsu, carnis cocta, & dulcedine vini mitigatos Marius in tempore aggressus est. Iam diem pugnæ à Mario Imperatore petierunt, & sic proximum dedit. In patentißimo, quem Caudiũ vocant, campo concurrêre, millia inde CXL. *ceciderunt, hinc tertio minus: per totum diem conciditur barbarus. Isti quoque Imperator addiderat virtuti dolum, secutus Annibalẽ, artemq; Cannarum. Primùm nebulosum nactus diem, vt hosti inopinatus occurreret: tum ventosum quoque, vt puluis in oculos & ora ferretur: tum acie conuersa in Orientem, vt, quod ex captiuis mox cognitum est, ex splẽdore galearum, ac repercussu, quasi ardere cælum videretur.* DCLII. *Nec minor cum vxoribus eorum pugna, quã cum ipsis fuit, cùm obiectis vndique plaustris atq; carpentis, altæ desuper quasi è turribus lanceis contisque pugnarent. Perinde speciosa mors earum fuit, quàm pugna. Nam cùm, missa ad Marium legatione, libertatem ac sacerdotium non impetrassent, (nec fas erat) suffocatis elisisq; paßim infantibus suis, aut mutuis concidêre vulneribus, aut vinculo è crinibus suis facto, ab arboribus iugisq; plaustrorum pependerunt. Beleus rex in acie dimicans, impigre nec inultus occubuit. Tertia Tigurinorum manus, quæ quasi in subsidio Noricos insederat Alpium tumulos, in diuersa lapsi, fuga ignobili & latrociniis euanuit. Hunc tam lætum tamq; felicem libertatis Italiæ, assertiq; imperij nuntium, non per homines, vt solebat, populus accepit, sed per ipsos (si credere fas est) deos. Quippe eodem die quo gesta res est, visi pro*

ǣde Castoris & Pollucis iuuenes laureati pratori litteras dare, frequénsq; in spectaculo rumor victoriæ Cimbricæ feliciter dixit. Quo quid admirabilius, quidq; insignius fieri potest? Quippe velut elata montibus suis Roma, spectaculo belli interesset, quod in gladiatorio munere fieri solet, vno eodémque momento cùm in acie Cimbri occumberent, populus in vrbe plaudebat.

Bellum Thracium. Cap. IIII.

Post Macedonas (si dis placet) Thraces rebellabāt, ipsi quondam Tributarij Macedonum: nec in proximas modò prouincias contenti incurrere, Thessaliam atq; Dalmatiam, in Adriaticum mare vsq; venerunt, eóq; fine contenti, quasi interueniente natura, contorta in ipsas aquas tela miserunt. Nihil interim per id omne tempus residuum crudelitatis fuit in captiuos sæuientibus. Litare dis sanguinem humanum, bibere in ossibus capitum, & huiuscemodi ludibrio fœdare mortem tam igni quàm fumo: partus quoq; grauidarum extorquere tormentis. Sæuissimi omnium Thracum 1 Scordisci fuêre: sed calliditas quoq; ad robur accesserat. Siluarum & montium situs cum ingenio consentiebat. Itaq; non fusus modò ab his, aut fugatus, sed (simile prodigio) omnino totus interceptus exercitus quem duxerat 2 Cato. Didius vagos, & libera populatione diffusos, intra suam repulit Thraciam. 3 Drusus vlterius egit, & vetuit transire Danubium. 4 Minucius toto vastauit Æbro, multis quidem amissis, dum per perfidum glaciei flumen equitatur. Piso 5 Rhodopen Caucasumq; penetrauit. 6 Curio Daciâ tenus venit, sed tenebras saltuum expauit. 7 Appius in Sarmatas vsq; peruenit. 8 Lucullus ad terminum gentium Tanaim lacumq; Mæotim. Nec aliter cruentissimi hostium, quàm suis moribus domiti; quippe in captiuos igne ferróq; sæuitum est. Sed

Dcixi.
Dcxli.
Dcxlii.
Dcxliii.
Dclxxxi
Dclxxvi
Dclxxxii

nihil Barbaris atrocius visum est, quàm quòd abscissis manibus relicti, viuere superstites pœna sua videbantur.

Bellum Mithradaticum. Cap. V.

Dclx. *Ponticæ gentes ad Septemtrionem in mare 1 sinistrū iacent, à Pontico cognominatæ mari. Harum gentium atq; regionum rex antiquissimus Atheas, post Artabazes, à 2 septem Persis oriundus. Inde Mithradates omnium longè maximus. quippe cùm quatuor Pyrrho,* XVII. *anni Annibali suffecerint, ille per quadraginta annos restitit, donec tribus ingentibus bellis subactus, felicitate Sullæ, virtute Luculli, magnitudine Pompeij consumeretur. Caussam quidem illius belli prætenderat apud 3 Cassium legatum, attrectari terminos suos à Nicomede Bithynico. Ceterùm elatus animis ingentibus, Asiæ totius, & si posset, Europæ cupiditate flagrabat. Spē*

Dclxii. *ac fiduciam dabant nostra vitia. Quippe cum ciuilibus bellis distingeremur, inuitabat occasio, nudumq; imperij*

Dclxiii *latus ostendebant 4 procul Marius, Sulla, Sertorius. In-*

dclxiiii *ter hæc Reipub. vulnera, & hos tumultus, repentè quasi captato tempore, in lassos simul atque districtos subitus turbo Pontici belli ab vltima veluti specula Septemtrionis erupit. Primus statim impetus belli Bithyniā rapuit.*

Dclxiv. *Asia deinde pari terrore correpta est. Nec cunctanter*

Dclxvi. *ad regem ab vrbibus nostris populisq; descitum est. Aderat, instabat, sæuitia quasi virtute vtebatur. Nā quid atrocius vno eius edicto, cùm omnes qui in Asia forent Romanæ ciuitatis 5 homines interfici iussit? Tum quidem domus, templa, & aræ, humana omnia atq; diuina iura violata sunt. Sed hic terror Asiæ, Europam quoque regi aperiebat. Itaq; missis Archelao Neoptolemóque præfectis, excepta 6 Rhodo, quæ pro nobis firmius stetit, ceteris, Cyclades, Delos, Eubœa, & ipsum Græciæ decus Athenæ, tenebantur. Italiam iam ipsamque vrbem Ro-*

mam

nam regius terror afflabat. Itaque L. Sulla festinat, vir Dclxvii armis optimus, pariq; violentia ruentem vlterius hostē, manu quadam quasi ipsius, repulit. Primúmq; Athenas vrbem (quis crederet?) frugum parentem, obsidione ac fame ad humanos cibos compulit, mox subruto 7 Pyræi portu, sex quoq; & amplius muris, postquam domuerat ingratissimos hominum, vt ipse dixit, in honorem tamen mortuorum sacris suis famæq; donauit. Mox cùm Eubœa atque Bœotia præsidia regis dispulisset, omneis copias, vno apud 8 Chæroneam, apud 9 Orchomenon altero bello dissipauit: statimq; in Asiam transgressus, ipsum opprimit: & debellatum etiam foret, nisi de 10 Mithradate triumphare citò, quàm verè maluisset. Ac Dclxvii. tum quidem hunc Asiæ statum Sulla dederat. Ictum cum Ponticis fœdus: recepit Bithyniam à rege Nicomede, ab Ariobarzane Cappadociam: ac si erat Asia Dlcxix. rursus nostra, vt cœperat: Mithradates tantùm repulsus. Itaq; non fregit ea res Ponticos, sed incendit. Quippe rex Asia & Europa quodammodo mescatus, non iam quasi alienam, sed quia amiserat, quasi captam belli iure repetebat. Igitur vt extincta parum fideliter incendia, maiore flamma reuiuiscunt: ita ille 11 de integro auctis maiorem in modum copiis, tota denique regni sui mole in Asiam rursus mari, terra, fluminibúsque veniebat. 12 Cyzicū nobilis ciuitas, arce, mœnibus, portu, turribúsq; Dclxxix marmoreis, Asiaticæ plagæ littora illustrat. Hanc ille quasi alterā Romam toto inuaserat bello. Sed fiduciam oppidanis resistendi nūtius fecit, docens aduētare Lucullum, qui, horribile dictu, per medias hostium naues vtre suspensus, & pedibus iter adgubernans, videntibus procul quasi marina pistrix euaserat. Mox clade conuersa, cùm ex mora obsidentem regem, & ex fame pestilentia vrgeret, recedentem Lucullus assequitur, adeóq; cecidit, Dclxxx.

vt

vt Granicus & Æsapus amnes cruenti redderentur. 13 Rex callidus, Romanaeq; auaritiæ peritus, spargi à fugientibus sarcinas & pecuniam iussit, quæ sequentes moraretur. Nec felicior in mari quàm in terra fuga. Quippe centum amplius nauium classem, apparatúmq; belli grauem, in Pontico mari aggressa tempestas, tam fœda strage lacerauit, vt naualis belli instar efficeret, planè quasi Lucullus quodam cum fluctibus procellisq; commercio, debellandum tradidisse regem ventis videretur. Attrita iam omnes validissimi regni vires erant, sed animus malis augebatur. Itaq; conuersus ad proximas gentes, totum penè Orientem ac septemtrionẽ ruina sua Dclxxxv *inuoluit. Iberi, Caspij, Albani, & vtraq; solicitabantur Armeniæ, pérq; omnia & decus & nomen & titulos Põpeio, sua fortuna, quærebat. Qui vbi nouis motibus ardere Asiam videt, aliósq; ex aliis prodire reges, nihil cũctandum ratus, priusquam inter se gentium robora coirent, statim ponte nauibus facto, omnium ante se primus transit Euphratem, regémq; fugientem media nactus Armenia (quanta felicitas viri!) vno prælio confecit. Nocturna ea dimicatio fuit, & 14 luna in partibus: quippe quasi commilitans, cùm à tergo hostibus, à facie Romanis se præfuisset, Pontici per errorem longiùs cadentes vmbras suas quasi hostium corpora petebant. Et Mithradates quidem nocte illa debellatus est. Nihil enim postea valuit, quanquam omnia expertus, more anguium, qui obtrito capite, postremum cauda minantur. Quippe cùm effugisset hostem, Colchos, Ciliciæ quoque littora, & Campaniam nostram subito aduentu terrere voluit: mox subruto Pyræi portu, Colchis tenus iungere Bosporon, inde per Thraciam, Macedoniã, & Græciam transilire, sic Italiam nec opinato inuadere tantùm cogitauit. Nam per defectionem ciuium, Pharnacisq; filij*

sce-

scelere prauentus, malè tentatum 15 veneno spiritum DCXC.
ferro expulit. Cn. interim Magnus rebelles Asiæ reliquias sequens, per diuersa gentium terrarumq́ volitabat. Nam sub orientem secutus Armenios, captis ipso capite gentis Artaxatis supplicem iussit regnare Tigranem. At in Septemtrionem Scyticum iter tanquam in mari stellas secutus, Colchos cecîdit; ignouit Iberiæ; pepercit Albaniæ; regem Colchorum Orodem, positis sub ipso Caucaso castris, iussit in plana descendere: Artocen, qui Iberis imperabat, & obsides liberos dare: Orodem etiam remuneratus est, vltro ab Albania sua lectulum aureum & alia dona mittentem: necnon & in Meridiem verso agmine, Libanum Syriæ Damascúmque transgressus, per nemora illa odorata, per thuris & balsami siluas Romana signa circumtulit. Arabes, si quid imperaret, prastò fuêre. Hierosolyma defendere tētauere Iudæi: verùm hæc quoq; & intrauit, & vidit illud grāde impiæ gentis arcanum patens sub aureo vti cælo. Dissidentibus de regno fratribus, arbiter factus, regnare iussit Hircanum. Aristobulo, quia renuebat eam rem, catenas dedit. Sic Pompeio duce populus Romanus tota in quà latissima est Asiam peruagatus, quam extremam imperij habebat prouinciam, mediam fecit. Exceptis quippe Parthis, qui fœdus maluerunt, & Indis; qui adhuc nos nō nouerant, omnis Asia inter Rubrum & Caspium & Oceanum Pompeianis domita vel oppressa signis tenebatur. DCXCII.

Bellum Piraticum. Cap. VI.

Interim dum populus Rom. per diuersa terrarum distractus est, i Cilices inuaserant maria, sublatisq; commerciis, rupto fœdere generis humani, sic maria bello, quasi tempestate, præcluserāt. Audaciam perditis furiosisq́ latronibus dabat inquieta Mithradaticis pr. aliis

Asia

*Asia, dum sub alieni belli tumultu, exterique regis inuidia impunè grassantur: ac primùm duce Isodoro contenti proximo mari, Cretam inter atq; Cyrenas * Piraeum & Achaiam, sinúmq; Maleum; * quem à spoliis aureum ipsi vocauere, latrocinabantur. Missúsque in eos P. Seruilius, quamuis leues & fugaces 2 Myoparonas, graui & Martia classe turbaret, non incruenta victoria superat. Sed nec mari submouisse contentus, validissimas vrbes eorum & diutina præda abundantes, 3 Phaselim & Olympon euertit, Isaurónq; ipsam arcem Ciliciæ, vnde conscius sibi magni laboris, Isaurici cognomen adamauit. Non ideo tamen tot cladibus domiti, terra se continere potuerunt: sed vt quædam animalia quibus aquam terrámq; incolendi gemina natura est, sub ipso hostis recessu impatientes soli in aquas suas resiluerunt, & aliquanto latiùs quàm priùs. Sic ille quoq; antè felix, dignus nunc victoria Pompeius visus est, & Mithradaticæ prouinciæ facta accessio. Ille dispersam toto mari pestem semel & in perpetuum volens extinguere, diuino quodam apparatu aggressus est. Quippe 4 cùm classibus suis & socialibus Rhodiorũ abundaret, pluribus legatis atq; præfectis vtraq; Ponti & Oceani ora cõplexus est. Gellius Tusco mari impositus, Plotius Siculo: Gratillius Ligustinũ sinũ, M. Pomponius Gallicum obsedit, Torquatus Balearicũ, Tiberius Nero Gaditanum fretum, quà primùm maris nostri limen aperitur: Lentulus Libycũ, Marcellinus Ægyptiũ, Põpeij iuuenes Adriaticum, Varro Terentius Ægæũ & Ponticũ, & Pamphyliũ Metellus, Asiaticum Cæpio, ipsas propontidis fauces Porcius Cato sic obditis nauibus, quasi portam obserauit. Sic per omnis æquoris portus, sinus, latebras, recessus, promõtoria, freta, peninsulas, quidquid piratarum fuit, quadam indagine inclusum & oppreßum est.*

*Piræū superest.
*quod
Dclxxiv
Dclxxix
dclxxxvi

est. Ipse Pompeius in originem fontemq; belli Ciliciam versus est. Nec hostes detrectauere certamen, non ex fiducia, sed quia oppressi erant, ausi videbantur: sed nihil tamen amplius, quam vt ad primum ictum concurrerent. Mox vbi circumfusa vndiq; rostra viderunt, abiectis statim telis remisq;, plausu vndiq; pari, quod supplicantibus signum fuit, vitam petiuerunt. Non alia tã incruenta victoria vsi vnquam sumus, sed nec fidelior in posterum reperta gens vlla est. Idq; prospectum singulari consilio ducis, qui maritimum genus à conspectu longè remouit maris, & mediterraneis agris quasi obligauit. Eodemq; tempore & vsum maris nauibus recuperauit, & terræ homines suos reddidit. Quid priùs in hac mirere victoria? velocitatem, quòd xl. die parta est? an felicitatem, quòd ne vna quidem nauis amissa est? an verò perpetuitatem, quòd amplius piratæ non fuerunt?

Bellum Creticum. Cap. VII.

*Creticum bellũ, si vera volumus noscere, nos fecimus sola vincendi nobilem insulam cupiditate. Fauisse Mithradati videbatur, hoc placuit armis vindicare. Primus inuasit insulã M. Antonius, cùm ingenti quidẽ victoriæ spe atq; fiducia, adeò vt plureis catenas in nauibus quàm arma portaret. Dedit itaq; pœnas vecordiæ: nã plerasq; naues intercepere hostes, captiuaq; corpora religata velis ac funibus pependere, ac sic velificantes triumphantium in modum Cretes portibus suis adremigauerunt. Metellus deinde totam insulã igni ferroq; populatus, intra castella & vrbes redegit, & *Gnoson, & * Erythraam, & vt Græci dicere solent) vrbiũ matrem Cydonam: adeoq; sæuè in captiuos consulebatur, vt veneno se pleriq; conficerent, alij deditionem suam ad Pompeium absentem mitterent. Et cùm ille res in Asia gerens, eò*

quo-

Dcxxcv.

Dcxxcv.

*Cnossũ

*Eleutheram.

quoq; præfectum misisset Octauium, in aliena prouincia irrisus fuit; eóq; infestius Metellus in hostes ius vi-
Dcxxcvi *ctoris exercuit, victisque Lasthene & Panare Cydonæ ducibus, victor redit, nec quidquam amplius tamen de*
Dcxci. *tam famosa victoria, quàm cognomen Creticum reportauit.*

Bellum Balearicum. Cap. VIII.

Dcxxx. *Quatenus Metelli Macedonici domus bellicis nominibus assueuerat, altero ex liberis eius Cretico facto, mora nõ fuit quin alter quoq; Balearicus vocaretur. 1 Baleares per idẽ tempus insulæ piratica rabie corruperant maria. Homines feros atq; siluestres mireris ausos à scopulis suis saltem maria prospicere. Ascendêre etiam inconditas rates, & prænauigãtes subinde inopinato impetu terruêre. Sed cùm venientem ab alto Romanam classem prospexissent, prædam putantes, ausi etiam occurrere: & primo impetu ingenti lapidum saxorúmq; nimbo classem operuêre. Tribus quisq; fundis præliatur. Certos esse quis miretur ictus, cùm hæc sola genti arma sint, id vnũ ab infantia studium? Cibum puer à matre non accipit, nisi quem ipsa monstrante percussit. Sed non diu lapidatione Romanos terruêre. Postquam comminus ventum est, expertique rostra, & pila venientia, pecudum in morem clamore sublato petierunt fuga littora, delapsique in proximos tumulos, quærendi fuerunt vt vincerentur.*

Expeditio in Cypron. Cap. IX.

Dcxcvii *Aderat fatum insularum. Igitur & 1 Cypros recepta sine bello. Insulam veteribus diuitiis abundantem, & ob hoc Veneri sacram, Ptolemæus regebat: & diuitiarum tanta erat fama, nec falsò, vt victor gentium populus, & donare regna consuetus, P. Clodio Tribuno plebis duce, socij viuiq; regis confiscationem mandauerit.*

rit. Et ille quidem ad rei famam veneno fata 2 præcepit. Ceterùm porcius Cato Cyprias opes Liburnis per Tiberinum ostium inuexit, quæ res latiùs ærarium populi Romani quàm vllius triumphus impleuit.

Bellum Gallicum. Cap. x.

Asia Pōpeij manibus subacta, reliqua quæ restabant in Europa, fortuna in Cæsarem transtulit. Restabant autem immanissimi gentium 1 Galli atq; Germani: & quãuis toto orbe diuisa, tamen qui vinceret, habuit Britannia. Primus Galliæ motus ab 2 Heluetiis cœpit, qui Rhodanum inter & Rhenum siti, non sufficientibus terris, venêre sedes petitum, incensis mœnibus suis: hoc sacramentum fuit, ne redirent. Sed petito tempore ad deliberandum, cùm inter moras Cæsar 3 Rhodani ponte rescisso abstulisset fugam, statim bellicosissimam gentem sic in sedes suas, quasi greges in stabula pastor, deduxit. 4 Sequens longè cruentior pugna Belgarum, quippe pro libertate pugnantium. Hic cùm multa Romanorum militum insignia, tum illud egregium ipsius ducis, quòd nutante in fugam exercitu, rapto fugientis è manu scuto, in primam volitans aciem, manu prælium restituit. 5 Inde cum Venetis etiam nauale bellum, sed maior cum Oceano quàm cum ipsis nauibus rixa. Quippe illæ rudes & informes, & statim naufragæ rostra sensissent, sed hærebat in vadis pugna, cùm æstibus solitis cum ipso certamine subductus Oceanus intercedere bello videretur. Illa quoq; accessêre diuersitates pro gentium locorũq; natura. Aquitani callidũ genus in speluncas se recipiebant: iussit includi. Morini dilabebantur in siluas: iussit incendi. Nemo tantùm feroces dixerit Gallos, fraudibus agunt. Induciomarus Treuiros, 6 Ambiorix conuocauit Eburones: vtriq; absente Cæsare coniuratione facta inuenêre legatos. Sed ille fortiter à T. Labieno

DCXCV. DCXCVI. DCXCVII

summotus est, relatumq; regis caput. Hic, insidiis in valle dispositis, dolo perculit. itaque & castra direpta
DCXCIX. *sunt, & aurum ablatum. Cottam cum Titurio Sabino legato ibi amisimus. Nec vlla de rege mox vltio: quippe perpetua trans Rhenum fuga latuit. Nec Rhenus ergo immunis: nec enim fas erat vt liber esset receptator hostium atque defensor: sed prima contra Germanos illius pugna iustissimis quidem ex caussis. Sequani enim de*
dcxcviii *incursionibus eorum querebantur. Quæ 7 Ariouisti regis superbia? Cùm legati dicerent, Veni ad Cæsarem: Quis autem est Cæsar? &, si vult, veniat, inquit, &, quid ad illum quid agat nostra Germania? num ego me interpono Romanis? Itaque tantus gentis nouæ terror in castris, vt testamenta passim in 8 principiis scriberentur. Sed illa immania corpora quò erant maiora, eò magis gladiis ferroq; patuerunt. Qui calor in prœliando militum fuerit, nullo magis exprimi potest, quàm quòd elatis super caput scutis cùm se veluti 9 testudine barbarus tegeret, super ipsa Romani scuta salierunt, & inde in iugulos gladiis descendebant. Iterum vbi de 10 Germanis Menapij querebantur, hîc verò iam Cæsar vltra Mosam nauali ponte transgreditur, ipsumq; Rhenum, & Hercinii hostem quærit in siluis. Sed in saltus & paludes genus omne diffugerat; tantum pauoris incussit intra ripam subitò Romana vis: nec semel Rhenus, sed iterum quoq;, & quidem ponte facto, penetratus est. Sed maior aliquanto trepidatio, quippe cùm Rhenum suum sic ponte quasi iugo captum viderent, fuga rursus in syluas & paludes: & quod acerbissimũ 11 Cæsari fuit, non fuêre qui vincerentur. Omnibus terra mariq; captis, respexit Oceanum, & quasi hic Romanis or-*
dcxcIIX *bis non sufficeret, alterum cogitauit. Classe igitur comparata, Britanniam petit. In Britanniam transit mira*
cele-

*celeritate: quippe cùm tertia vigilia Morino soluisset à portu, minus quàm medio die insulam ingressus est. Plenæ erant tumultu hostico littora, & trepidantium ad cõspectum rei nouæ carpenta volitabant. Itaq; trepidatio pro victoria fuit: arma & obsides accepit à trepidis: & vlterius isset, nisi improbam classem naufragio castigasset Oceanus. Reuersus igitur in Galliam, classe maiore, auctisq; copiis, in eundem rursus Oceanum, eosdemque rursus Britannos Calidonias secutus in siluas, vnũ quoq; è regibus * Cauelianum in vincula dedit. Contentus his (nõ enim prouinciis, sed nomini studebatur) cum maiore quàm priùs præda reuectus est ipso quoq; Oceano tranquillo magis & propitio, quasi imparem se fateretur.*

*Caucilanis.

Sed maxima omniũ eademq; nouissima coniuratio fuit 12 Galliarum: cùm omnes pariter Aruernos atq; Biturigas, Carnutas simul, Sequanosq; contraxit. Ille corpore, armis, spirituq; terribilis, & nomine etiam quasi terrori composito, Vercingentorix: ille festis diebus & comitialibus, cùm frequentissimos in lucis haberet, ferocibus dictis ad ius pristinum libertatis erexit. Aberat tunc Cæsar Rauennæ delectum agens, & hieme creuerant Alpes, sic interclusum putabant iter. Sed ille qualis erat ad nuntium rei felicissimæ temeritatis? Per 13 niuios ad id tempus montiũ tumulos, per intactas vias & niues expedita manu emensus, occupat Galliam: ex distantibus hibernis castra contraxit, & ante in media Gallia fuit, quàm ab vltima timeretur. Tum ipsa capita belli aggressus, vrbes, 14 Auaricum cum quadraginta millibus propugnantium sustulit, 15 Alexiam, ducentorum quinquaginta millium iuuentute subnixam, flammis adæquauit. Circa 16 Gergoniam tota belli moles fuit: quippe quam cùm lxxx. *millia muro & arce & abruptis defenderent, maximã ciuitatẽ vallo, sudibus, &*

DCCI.

 fossa,

fossa, inductóque fossæ flumine, ad hoc XVIII. *castellis, ingentique quasi lorica circumdatam, primùm fame domuit: mox audentem eruptiones, in vallo gladiis sudibusque concidit: nouissimè in deditionem redegit. Ipse ille rex, maximum victoriæ decus, supplex cùm in castra venißet, tum & phaleras & sua arma ante Cæsaris genua proiecit. Habes, inquit, fortem virum, vir fortissime, vicisti.*

Bellum Parthicum. Cap. XI.

DCXCIIX *Dum Gallos per Cæsarem in Septemtrione debellat, interim ad Orientem graue vulnus à Parthis populus Romanus accipit. Nec de fortuna queri possumus. caret solatio clades. Aduersa & diis & hominibus cupiditas consulis Crassi, dum Parthico inhiat auro, 1 strage* XI. *legionum & ipsius capite multata est, quòd tribunus plebis 2 Metellus exeūtem ducem hostilibus diris deuouerat: & cùm 3 Zeugma transisset exercitus, rapta subitis signa turbinibus hausit Euphrates: & cū apud Nicephorium castra posuißet, missi 4 ab Orode rege legati denuntiauêre, percussorum cum Pompeio fœderum, cum Syllaq́, meminisset. Regiis inhians ille thesauris, nihilne imaginario quidem iure, sed Seleuciæ se responsurum esse respondit. Itaque dij fœderum vltores, nec insidiis nec virtuti hostium defuerunt. Iam primùm qui solus & subuehere commeatus & munire poterat, à tergo relictus Euphrates, tum simulato transfuga cuidam 4 Mazaræ Syro creditur, cùm in mediam camporum vastitatem eodem duce ductus exercitus, undique hosti*

DCC. *exponeretur. Itaq, vixdum venerat 5 Carras, cùm vndiq, præfecti regis Sillaces & Surena ostendêre signa auro sericeisq, vexillis vibrantia. Tum sine mora circumfusi vndiq, equitatus, in modum grandinis atq, nimborum densa tela pariter fuderunt. Sic miserabili strage*

dele-

deletus exercitus: ipse in colloquiũ solicitatus, signo dato viuus in hostium manus incidisset, nisi tribunis reluctantibus, fugam ducis barbari ferro occupassent. Sic quoq; relatum caput ludibrio hosti fuit. Filium ducis penè in conspectu patris eisdem telis operuêre. Reliquiæ infelicis exercitus, quò quemq; rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam, Syriamq; distractæ, vix nuntium cladis retulerũt. Caput eius recisum cum dextra manu, ad regem reportatum, ludibrio fuit, neq; indigno. Aurum enim liquidum in rictum oris infusum est, vt cuius animus arserat auri cupiditate, eius etiam mortuum & exsangue corpus auro vteretur.

Anacephalæosis. Cap. XII.

Hæc est illa tertia ætas populi Romani transmarina, qua Italia progredi ausus, orbe toto arma circumtulit. Cuius ætatis superiores centum anni, sancti, pij, & (vt diximus) aurei, sine flagitio, sine scelere, dum sincera adhuc & innoxia pastoriæ illius sectæ integritas, dũq; Pœnorum hostiũ imminẽs metus disciplinam veterem continebat. Posteremi centum, quos à Carthaginis, Corinthi, DCVI. *Numãtiæq; excidiis, & Attali regis Asiatica hereditate* DCX. *deduximus in Cæsarem & Pompeium, secutumq; hos, de quo dicemus, Augustum, vt claritate rerum bellicarũ magnifici, ita domesticis cladibus miseri & erubescendi. Quippe sicut Galliam, Thraciam, Ciliciam, vberrimas validissimasq; prouincias, Armenios etiam & Britannos, vt non in vsum, ita ad imperij speciem magna nomina acquisiße, pulchrum atque decorum: ita eodem tempore dimicaße domi cum ciuibus, sociis, mancipiis, gladiatoribus, totoq; inter se senatu, turpe atque miserandum. Ac nescio an satius fuerit populo Romano, Sicilia & Africa contentum fuiße, aut his etiam ipsis carere dominanti in Italia sua, quàm eò magnitudinis*

crescere, vt viribus suis conficeretur. Quæ enim res alia furores ciuiles peperit, quàm nimia felicitas? Syria prima nos victa corrupit, mox Asiatica Pergameni regis hereditas. Illa opes atq; diuitiæ afflixêre seculi mores, mersámq; vitiis suis quasi sentina rempublicam pessundedere. Vnde enim populus Romanus agros & cibaria flagitaret, nisi per famem quam luxus fecerat? Hinc ergo Gracchana & prima & secunda, & illa tertia Appuleiana seditio. Vnde vt regnaret de iudiciariis legibus diuisus à senatu eques, nisi ex auaritia, vt vectigalia reipub. atq; ipsa iudicia in quæstu haberentur? Hinc rursus & promissa ciuitas Latio, & per hoc arma sociorum. Quid autem bella seruilia? vnde nobis, nisi ex abundantia familiarum? Vnde gladiatorij aduersus dominos suos exercitus, nisi ad conciliandum plebis fauorem effusa largitio? Cùm spectaculis indulget, supplicia quondam hostium artem facit. Iam vt speciosiora vitia tangamus, nónne ambitus honorum ab ijsdem diuitiis incitatus? Atqui inde Mariana, inde Syllana tempestas. aut magnificus apparatus conuiuiorum, & sumtuosa largitio, nónne ab opulentia, paritura mox egestatem? Hæc Catilinam hostem patriæ suæ impegit. Deniq; illa ipsa principatus & dominandi cupido, vnde, nisi ex nimiis opibus venit? Atqui hæc Cæsarem atq; Pompeium furialibus in exitium reipublicæ facibus armauit. Hos igitur populi Ro. omnes domesticos motus, separatos ab externis iustisq; bellis, ex ordine prosequemur.

De legibus Gracchanis.
Cap. XIII.

Seditionum omnium caussas Tribunicia potestas exciiauit, quæ specie quidem plebis tuendæ, cuius in auxilium comparata est, re autem dominationem sibi acquirens, studium populi ac fauorem 1 agrariis, 2 frumentariis,

viis, 3 iudiciariis legibus aucupabatur. Inerat omnibus species æquitatis. Quid enim tam iustum, quàm recipere plebem ius suum a patribus? ne populus gentiū victor, orbisq; possessor, extorris aris ac focis ageret? Quid tam æquum, quàm inopem populum viuere ex ærario suo? Quid ad ius libertatis æquandæ magis efficax, quàm vt senatu regēte prouincias, ordinis equestris auctoritas saltem iudiciorum regno niteretur? Sed hæc ipsa in perniciem redibant, & misera respublica in exitium suum merces erat: nam & à senatu in equitem translata iudiciorum potestas, 4 vectigalia, id est, imperij patrimoniū, supprimebat: & emtio frumenti ipsos reipub. neruos exhauriebat 5 ærarium. Reduci plebs in agros vnde poterat sine possidentium euersione, qui ipsi pars populi erant? & tamen relictas sibi à maioribus sedes 6 ætate quasi iure hereditario possidebant.

Seditio Tiberij Gracchi.

Cap. XIIII.

Primam certaminum facem Tiberius Gracchus accendit, 1 genere, forma, eloquentia facilè princeps. Sed *hic siue Mancinianæ deditionis, quia spōsor fœderis fuerat, contagiū timens, & inde popularis; siue æquo & bono ductus, quia depulsam 2 agris suis plebem miseratus est, ne populus Romanus gentium victor, orbisq; possessor, laribus ac focis suis exsularet: aut quacunque mente rē ausus ingentem, postquam rogationis dies aderat, ingenti stipatus agmine 3 Rostra conscendit, nec deerat obuia manu, tota inde nobilitas, & tribuni in partibus. Sed vbi intercedentem legibus suis 4 M. Octauium videt Gracchus, contra fas collegij, ius potestatis, iniecta manu depulit Rostris, adeoq; præsenti metu mortis exterruit, vt abdicare se magistratu cogeretur. Sic 5 triumuir creatus diuidendis agris, cùm ad perpetranda cœpta, die* Dcxx.

 comi-

comitiorum prorogari sibi vellet imperium, obuia nobiliũ manu, eorumq́; quos agris mouerat, cædes à foro cœpit. Inde cùm in Capitolium profugisset, plebemq́; ad defensionem salutis suæ manu caput tangens hortaretur, præbuit speciem regnum sibi & diadema poscentis: atq; ita 6 duce Scipione Nasica concitato in arma populo, quasi iure oppressus est.

Seditio C. Gracchi. Cap. XV.

Dcxxxii *Statim & mortis & legum fratris sui vindex non minore impetu incaluit C. Gracchus, qui cùm pari tumultu atq; terrore plebem in auitos agros arcesseret, & recentem Attali hæreditatem in alimenta populo polliceretur; iamq́; nimius & potens altero tribunatu, secunda plebe volitaret; obrogare auso legibus suis Minucio tribuno, fretus comitum manu, fatale familiæ suæ Capitolium inuasit. Inde proximorum cæde pulsus, cùm se in Auentinum recepisset, inde quoq; obuia senatus manu, ab Opimio consule oppressus est. Insultatum quoq; mortis reliquiis, & illud sacrosanctum caput Tribuni plebis percussoribus auro pensatum est.*

Seditio Appuleiana. Cap. XVI.

Dcliii. *Nihilominus Appuleius Saturninus Gracchanas asserere leges non destitit. Tantum animorum viro Marius dabat, qui nobilitati semper inimicus, consulatu suo præterea confisus, occiso palàm in comitiis A. Nonio competitore Tribunatus, subrogare conatus est in eius 1 locum C. Gracchum, hominem sine tribu, sine nomine: sed subdito titulo, in familiam ipse se adoptat. Cùm tot tantisq́; ludibriis exsultaret impunè, rogandis 2 Gracchorum legibus ita vehementer incubuit, vt senatum quoq; cogeret in verba sua iurare, cùm abnuentibus 4 aqua & igni interdicturum se minaretur. Vnus tamen exstitit, qui mallet exsilium. Igitur post Metelli fugam*

omni nobilitate perculsa, cùm iam tertiū dominaretur, eò vesaniæ progressus est, vt Consularia quoq; comitia noua cæde turbaret. Quippe vt 3 satellitem furoris sui Glauciam, consulem faceret; C. Memmium competitorē interfici iussit: & in eo tumultu regem ex satellitibus se appellatum lætus accepit. Tum verò iam conspiratione senatus, ipso quoq; iam Mario consule, quia tueri non poterat, aduerso, directa in foro acies: repulsus inde Capitolium inuasit. Sed cùm abruptis fistulis obsideretur, senatuiq; per legatos pœnitentiæ fidem faceret, ab arce degressus cum ducibus factionis receptus in curiam est. Ibi eum, facta irruptione, populus fustibus saxisq; coopertū in ipsa quoq; morte lacerauit.

Drusiana seditio. Cap. XVII.

Postremò Liuius Drusus non tribunatus modò viribus, sed ipsius etiam senatus auctoritate, totiusq; Italiæ consensu easdem leges asserere conatus, dum aliud captat ex alio, tantum conflauit incendium, vt nec prima illius flamma posset sustineri, & subita morte correptus, hæreditarium in posteros suos bellum prorogaret. 1 Iudiciaria lege C. Gracchus diuiserat Pop. Romanū, & bicipitem ex vna fecerat ciuitatem. Equites Romani, tanta potestate subnixi, vt qui fata fortunasq; patrum, vitasq; principum haberent in manu, interceptis vectigalibus, peculabantur suo iure Rempublicam. Senatus exsilio Metelli, damnatione 2 Rutilij debilitatus, omne decus maiestatis amiserat. In hoc statu rerum pares opibus, animis, dignitate: (vnde & nata Liuio Druso æmulatio accesserat) equitem Seruilius 3 Capio, senatum Liuius Drusus asserere: signa & aquilæ & vexilla aderant. Ceterùm sic vrbe in vna, quasi in binis castris dissidebatur. Prior Capio in senatum impetu facto, reos 4 ambitus 5 Scaurum & 6 Philippū principes nobilitatis

Dclxii.

elegit. His vt motibus resisteret Drusus, plebem ad se Gracchanis legibus, eisdem, socios ad plebem spe ciuitatis erexit. Exstat vox ipsius, nihil se ad largitionem vlli reliquisse, nisi si quis aut cœnum diuidere vellet, aut cælum. Aderat promulgandi dies, cùm subitò tanta vis hominum vndique apparuit, vt hostium aduentu obsessa ciuitas videretur. Ausus tamen, 7 obrogare de 8 legibus consul Philippus. Sed 9 apprehensum faucibus viator non antè dimisit, quàm sanguis & in ora & in oculos redundaret. Sic per vim lata iussaq; leges. Sed pretium rogationis statim socij flagitauêre, cùm interim imparem Drusum, ægrumq; rerum temere motarum, matura, vt in tali discrimine, mors abstulit: nec ideo minùs socij promissa Drusi à populo Romano reposcere armis desierunt.

Bellum sociale. Cap. XVIII.

Dclxiii *Bellum quod aduersus socios gestum est, Sociale bellum vocetur licet, vt extenuemus inuidiam: si verum tamen volumus, illud ciuile bellum fuit: quippe cùm populus Romanus Etruscos, Latinos, Sabinosq; miscuerit, & vnum ex omnibus sanguinem ducat, corpus fecit ex membris, & ex omnibus vnus est. Nec minore flagitio socij intra Italiam, quàm intra vrbem ciues rebellabãt. Itaq; cùm ius ciuitatis, quam viribus auxerant socij, iustissimè postularent, ad quam spem eos cupidine dominationis Drusus erexerat: postquam ille domestico scelere oppressus est, eadem fax quæ illũ cremauit, socios in arma & in expugnationem vrbis accendit. Quid hac clade tristius? quid calamitosius? cùm omne Latium, atq; Picenum, Etruria omnis atq; Campania, postremò Italia contra matrem ac parentem suam Vrbem consurgerent? cùm omne robur fortissimorum fidelissimorumq; sociorum sub suis quisque signis haberent. 1 municipalia illa pro-*

*prodigia? Popedius Marsos & Latinos, Afranius Vmbros, * Totus senatus & consules Samnium, Lucaniam Telesinus; cùm regum & gentium arbiter populus, ipsũ se regere non posset, vt victrix Asiæ Europaq̃, à Corfinio, Roma peteretur. Primum fuit belli in Albano monte consilium, vt festo die 2 Latinarum Sex. Iulius Cæsar, & Marcius Philippus consules, inter sacra & aras immolarentur. Postquam id nefas proditione discussum est, 3 Asculo furor omnis erupit, in ipsa quidem ludorum frequentia trucidatis, qui tum aderant ab vrbe, legatis. Hoc fuit impij belli sacramentum: inde iam passim ab omni parte Italiæ, duce & auctore belli discursante 4 Popedio, diuersa per populos & vrbes signa cecinêre. Nec Annibalis nec Pyrrhi fuit tanta vastatio. Ecce Ocriculum, ecce 5 Grumentum, ecce Fæsulæ, Carseoli, * reserata Nuceria, & Picentes, cædibus ferro & igne vastantur. Fusæ 6 Rutilij copiæ, fusæ Cæpionis. Nam ipse 7 Iulius Cæsar exercitu amisso, cùm in vrbem cruentus referretur, miserabili funere mediã etiã vrbem peruiam fecit. Sed magna populi Romani fortuna, & semper in malis maior, totis denuo viribus insurrexit, aggreßiq̃ singuli populos, 8 Cato discutit Etruscos, 9 Gabinius Marsos, Carbo Lucanos, 10 Sylla Samnites. Strabo verò 11 Pompeius omnia flammis ferróque populatus, non priùs finem cædium fecit, quàm Asculi euersione, Manibus tot exercituum consularium, direptarúmq̃ urbium diis litaretur.*

*Vettius Cato, Samnium.

*res erat à Nuceria & Picentia.

Dclxiv.

Bellum Seruile. Cap. xix.

Vtcunq̃, etsi cum sociis (nefas) cum liberis tamen & ingenuis dimicatum est. Quis æquo animo ferat in principe gentium populo bella seruorum? Primum seruile bellum inter initia vrbis Herdonio Sabino duce in ipsa vrbe tentatũ est, cùm occupata Tribuniciis seditionibus

ccxciii

*nibus ciuitate Capitolium obsessum est, & à consule captum. Sed hic 1 tumultus magis fuit quàm bellum. Mox imperio per diuersa terrarum occupato, quis crederet Siciliã multo cruentiùs seruili, quã Punico bello, esse vastatam? Terra frugũ ferax, & quodammodo suburbana prouincia * latifundiis ciuium Latinorum tenebatur. Hic ad cultum agri frequentia ergastula, catenatique cultores materiam bello prabuêre. Syrus quidam nomine Eunus (magnitudo cladium facit vt meminerimus) fanatico furore simulato, dum Syria dea * caremonias iactat, ad libertatem & arma seruos quasi numinum imperio concitauit: idque vt diuinitus fieri probaret, in ore abdita nuce, quam sulphure & igne stipauerat, leuiter inspirans, flammam inter verba fundebat. Hoc miraculo primum duo millia ex obuiis, mox iure belli refractis ergastulis, * quadraginta amplius millium fecit exercitum. Regisque, ne quid malis deeßet, decoratus insignibus, castella, oppida, vicos miserabili direptione vastauit. Illud quoq; in vltimum belli dedecus, capta sunt castra pratorum, nec nominare ipsos pudet, castra Manilij, Lentuli, Pisonis, Hypsai. Itaq; qui per fugitiuarios retrahi debuissent, pratorios duces, profugos pralio ipsi sequebantur. 2 Tandem P. Rupilio Imperatore supplicium de eis sumtum est. Hic enim victos, & apud Ennam nouissimè obsessos, cum fame quasi pestilentia consumsisset, reliquias latronum compedibus catenisq; religauit, crucibusq; puniuit. Fuitque de seruis 3 ouatione contentus, ne dignitatem triumphi seruili inscriptione violaret. Vixdum respirauerat insula, cùm statim à seruis & à Syro reditur ad Cilicem. Athenio pastor, interfecto domino, familiam ergastulo liberatam sub signis ordinat. Ipse veste purpurea, argenteoq; baculo, & regium in morem fronte redimita, non minorem quàm*

*latè fundis.

DCXVIII

*comas.

*sexaginta.

DCXXI.

DCIII.

*quàm ille fanaticus prior conflat exercitum, acriusque multo, quasi & illum vindicaret, vicos, castella, oppida diripiens, in dominos, in seruos infestiùs, quasi in transfugas, saeuiebat. Ab hoc quoque praetorii exercitus caesi, capta Seruilii castra, capta Luculli. Sed Aquillius P. Rupilii vsus exemplo, interclusum hostem commeatibus ad extrema compulit, * comminutasque copias armis, fame facilè deleuit: dedidissentque se, nisi suppliciorum metu voluntariam mortem praetulissent. Sic ne de duce quidem supplicium exigi potuit, quamuis in manus venerit. Quippe dum circa ad deprehendendum eum multitudo contendit, inter rixantium manus praeda lacerata est.*

*commu-nitasque.

Bellum Spartacium. Cap. xx.

Dclxxx.

Enimuero seruilium armorum dedecus feras: nam & ipsi per fortunam in omnia obnoxii, tamen quasi secundum hominum genus sunt, & in bona libertatis nostrae adoptantur. Bellum Spartaco duce concitatum, quo nomine appellem nescio. Quippe cùm serui militauerint, gladiatores imperauerint: illi infimae sortis homines: hi pessimam auxêre ludibrio calamitatem. Spartacus, Crixus, & Oenomaus, effracto Lentuli 1 ludo, cum septuaginta aut amplius eiusdem fortunae viris eruperunt Capua, seruisque ad vexillum & ad auxilium vocatis, cùm statim decem amplius millia coissent hominum, non modò effugisse contenti, iam vindicari etiam volebant. Prima velut ara viris, mons Vesuuius placuit. Ibi cùm etiã obsiderẽtur à Clodio 2 Glabro, per fauces caui mõtis vitigineis delapsi vinculis, ad imas eius descendêre radices, & exitu in vno nihil tale opinantis ducis subito impetu castra rapuêre. 3 Inde alia castra. Deinceps Thoram, totámque peruagantur Campaniam. Nec villarum atque vicorum vastatione contenti, Nolam

atque

atq; Nuceriam, 4 Thurios atq; Metapontum terribili strage populantur. Affluentibus in diem copiis, cùm iam esset iustus exercitus, è viminibus pecudumq; tegumentis inconditos sibi clypeos, & ferro ergastulorum recocto gladios ac tela fecerunt. Ac ne quod decus iusto deesset exercitui, domitis obuiis gregibus paratur equitatus, captaq; de prætoribus insignia & fasces ad ducem detulêre. Nec abnuit ille de stipendiario Thrace miles, de milite desertor, inde latro, deinde in honore virium gladiator: qui 5 defunctorum quoq; prælio ducum funera Imperatoriis celebrauit exsequiis, captiuosq; circa rogũ iussit armis depugnare, quasi planò expiaturus omne præteritum dedecus, si de gladiatore 6 munerator fuisset. Inde iam consulares quoq; aggressus, in Apennino 7 Lentuli exercitum cecîdit, apud Mutinam C. 8 Cassij castra deleuit. Quibus elatus victoriis, de inuadenda vrbe Romana, quod satis est turpitudini nostræ, deliberauit. Tãdem etiam totis viribus contra Mirmillonem consurgitur, pudorémq; Romanum Licinius Crassus asseruit, à quo pulsi fugatiq; (pudet dicere) hostes, in extrema Italiæ confugerunt. Ibi circa Bruttium angulum inclusi, cùm fugam in Siciliam pararent, neque nauigia suppeterent, ratésq; ex cratibus, & dolia connexa virgultis in rapidissimo freto frustra experirentur, tandem eruptione facta, dignam viris obiêre mortem; &, quod sub gladiatore duce oportuit, sine missione pugnatum est. Spartacus ipse in primo agmine fortissimè dimicans quasi Imperator occisus est.

Dclxxxi

dclxxxii

Bellum ciuile Marianum.

Cap. XXI.

D.lxv.

1 *Hoc deerat vnum populi Romani malis, iam vt ipse intra se parricidiale bellum domi stringeret, & in vrbe media ac foro quasi arena ciues cum ciuibus suis gladiatorio*

torio more concurrerent. Æquiore animo vtcunq; ferrem, si plebeij duces, aut si nobiles, mali saltem, ducatum sceleri præbuissent. Cùm verò (prô facinus! qui viri? qui imperatores?) decora & ornamenta sæculi sui Marius & Sylla, pessimo facinori suam etiam dignitatem præbuerunt, tribus, vt sic dixerim, sideribus agitatum est: primo & leui & modico, tumultu maiore quam bello, intra ipsos armorũ duces subsistente sæuitia: mox atrocius & cruentius, per totius viscera senatus grassante victoria. Vltimum non ciuicam modo, sed hostilem quoq; rabiem supergressum est, cùm armorum furor totius Italiæ viribus niteretur, eousq; odiis sæuiẽtibus, donec deessent qui occiderentur. Initium & caussa belli inexplebilis honorum Marij fames, dum decretam Sullæ prouinciam Sulpicia lege solicitat. Sed impatiens iniuriæ statim Sulla legiones circumegit; dilatóq; Mithradate, Esquilina Collináq; porta, geminum agmen vrbi infudit. Vnde cùm subitò Sulpicius & Albinouanus obiecissent cateruas; sudésq; & saxa vndiq; à mœnibus ac tela iacerentur, ipse quoq; iaculatus, incendio viam fecit, arcémq; Capitolij, quæ Pœnos quoq;, Gallos etiam Senonas euaserat, quasi captiuam victor insedit. Tum ex senatusconsulto, aduersariis hostibus iudicatis, in præsentem tribunum alióſque diuersæ factionis iure sæuitũ est. 1 Marium, seruilis fuga exemit, imò fortuna alteri bello reseruauit. Cornelio Cinna, Cn. Octauio consulibus Dclxvi. *malè obrutum resurrexit incendium, & quidem ab ipsorum 2 discordia, cùm de reuocandis quos senatus hostes iudicauerat, ad populum referretur. Cincta quidem gladiis concione, sed vincentibus quibus pax & quies potior, profugus patria sua Cinna confugit ad partes: redit ab Africa Marius clade maior. siquidem carcer, catenæ, fuga, exsilium, *horrificauerant dignitatem. Itaque*

*honorificauerant.

que ad nomen tanti viri latè concurritur: seruitia (prô nefas) & ergastula armantur; & facilè inuenit exercitum miser Imperator. Itaq; vi patriam reposcens, vnde vi fuerat expulsus, poterat videri iure agere, nisi caussam suam sæuitia corrumperet. Sed cùm diis hominibúsq; infestus rediret, statim primo impetu cliens & & alumna Vrbis Ostia, nefanda strage diripitur. Mox in vrbem quadruplici agmine intratur: diuisêre copias Cinna, Marius, Carbo, Sertorius. Hîc postquam manus omnis Octauij depulsa Ianiculo est, statim in principum cædem signo dato, aliquanto sæuius, quàm aut in Punica aut in Cimbrica vrbe sæuitur. Octauij consulis caput pro Rostris exponitur, 3 Antonij consularis, in Marij ipsius mensis. 4 Cæsar & Fimbria in penatibus domorum suarum trucidantur; Crassi pater & filius in mutuo alter alterius aspectu. Bæbium atq; Numitorium per medium forum vnci traxêre carnificum. 5 Catulus se ignis haustu ludibrio hostium exemit. Merula flamen Dialis in Capitolio, Iouis ipsius oculos, venarum cruore respersit. Ancharius ipso vidente Mario confossus est, quia 6 fatalem illam scilicet manum non porrexerat salutanti. Hæc tot senatus funera intra Calendas & Idus Ianuarij mensis, septima illa Marij 7 purpura dedit. Quid futurum, si annum consularis impleßet? Scipione Norbanóq; consulibus tertius ille turbo ciuilis insaniæ toto furore detonuit: quippe cū hinc VII legiones, inde quingentæ cohortes starent in armis, inde ab Asia cū victore exercitu 8 Sulla properaret. Et sanè cùm tam ferus in Sullanos Marius fuisset, quanta sæuitia opus erat vt Sulla de Mario vindicaretur? Primùm apud Capuam sub amne Vulturno signa concurrunt, & ibi statim Norbani fusus exercitus, statim omnes 9 Scipionis copiæ, ostētata spe pacis, oppressa. Tum 10 Marius inne-*

Dclxvi. (margin, at "rula flamen Dialis")
Dclxx. (margin, at "plesset? Scipione")
*VIII. (margin, at "ciuilis insaniæ")
Dclxxi. (margin, at "pionis copiæ")

Iuuenis & 11 Carbo consules, quasi desperata victoria, ne multi perirent, sanguine 12 senatus sibi parentabant: obsessaq; curia, sic de senatu quasi de carcere, qui iugularentur, educti. Quid funerum in foro, in circo, in patentibus templis? Namq; Mucius Scæuola *pontifex, Vestales amplexus aras, tantùm non eodem igne sepelitur. Lamponius atq; Telesinus* Samnitium *duces atrociùs Pyrrho & Annibale Campaniam Etruriamq; populantur, & sub specie partium se vindicant. Apud* Sacriportum *Collinamq; portam debellatæ omnes hostium copiæ. Ibi Marius hîc Telesinus oppressi: nec idem tamen cædium qui belli finis fuit. Stricti enim & in pace gladij, animaduersumq; in eos qui se sponte dediderant. Non minus est, quòd apud Sacriportum & apud Collinam septuaginta amplius millia Sulla concîdit. bellum erat. quattuor millia deditorũ inermium ciuium, in villa 13 publica interfici iussit: isti tot in pace non plures sunt: quis autem illos potest computare, quos in vrbe passim quisquis voluit occidit? donec admonente Furfidio, viuere aliquos debere, vt essent quibus imperarent; proposita est ingens illa tabula, & ex ipso equestris ordinis flore ac senatus duo millia electi, qui mori iuberentur. Noui 14 generis edictum. Piget post hæc referre ludibrio habita fata Carbonis, fata Sorani prætoris, atq; Venuleij; Babium sine ferro ritu ferarum inter manus laceratum; Marium ducis ipsius fratrem, apud Catuli sepulchrũ, oculis, manibus, cruribusq; defossis, seruatum aliquamdiu, vt per singula membra moreretur. Positis singulorum hominum ferè pœnis, municipia Italiæ splendidissima sub hasta venierunt, Spoletium, Interamnium, Præneste* Fluẽtia. nam Sulmonem vetus oppidum socium atq; amicum (facinus indignum) nondum expugnatum, vt obsides iure belli, & modò morte damnati, duci iubentur. sic*

*Florentia.

damnatam ciuitatem iussit Sulla deleri.

Bellum Sertorianum. Cap. XXII.

Dclxxiv *Bellum* Sertorianum *quid aliud quàm Sullanæ proscriptionis hæreditas fuit? hostile potius, an ciuile dixerim, nescio, quippe quod Lusitani Celtiberiq; Romano gesserint duce. Exsul & profugus feralis illius tabulæ, vir summæ quidem sed calamitosæ virtutis, malis suis maria terrasq; permiscuit; & in Africa iam & Balearibus insulis fortunam expertus, missusq; in Oceanum, Fortunatas insulas penetrauit: tandem Hispaniam armauit, vbi viro cum viris facilè conuênit: nec aliter magis apparuit Hispani militis vigor, quàm Romano duce. Quanquam ille non contentus Hispania, ad Mithradatem quoq; Ponticosq; respexit, regémq; classe iuuit. Et quid futurum fuit satis tanto hosti? Vno imperatore resistere* Dclxxv. *res Romana non potuit, additus 1 Metello 2 Cn. Pom-* Dclxxvi *peius: hi copias viri diu & ancipiti semper acie attriuêre, nec tamen priùs bello quàm suorum scelere & insidiis extinctus. Copias eius propè tota Hispania persecuti, diu & ancipiti semper acie dimicauerunt. Prima per legatos certamina habita, cùm hinc Domitius & Thorius, inde Herculeij præluderent: mox his apud* Segouiam, *illis apud Anam flumen oppressis, ipsi duces comminus inuicem experti, apud Lauronem atq; 3 Sucronē æquauêre clades. Tum illis ad populationem agrorum, his ad vrbium excidia conuersis, misera inter Romanos duces Hispaniæ discordiæ pœnas dabat; donec oppresso 4 domestica fraude* Sertorio, *victo deditoq; Perperna, ipsæ quoque in Romanam fidem venêre vrbes, Osca, Terme, Tu-* *infame *tia, Valentia, Auxima, & * in fame nihil non experta 5 Calaguris.* Sic recepta *in pacem Hispania, victores duces externum id magis quàm ciuile bellum videri voluerunt, vt triumpharent.*

Bellum

Bellum ciuile sub Lepido.
Cap. XXIII.

Marco Lepido, Quincto Catulo consulibus, ciuile Dclxxv. *bellum penè citiùs oppressum est, quàm inciperet. Sed quantum lateq; fax illius 1 motus ab ipso Sulla rogo exarsit! Cupidus namq; rerum nouarum per insolentiam Lepidus, acta tanti viri rescindere parabat, nec immeritò, si tamen posset sine magna clade Reip. Nam cùm iure belli Sulla dictator proscripsisset inimicos: qui supererant, reuocante Lepido, quid aliud quàm ad bellum vocabantur? cumq; damnatorum ciuium bona addicente Sulla, quamuis malè capta, iure tamen, repetitio eorum procul dubio labefactabat compositam ciuitatem. Expediebat ergo quasi ægræ sauciæq; Reipublicæ requiescere quomodocunque, ne vulnera curatione ipsa rescinderentur. Ergo cùm turbidis concionibus velut classico ciuitatē terruisset, profectus in Etruriam, arma inde & exercitum vrbi 2 admouerat. Sed iam 3 Miluium pontem* Dclxxvi *collemq; Ianiculum Lutatius Catulus, Cn. Pompeius, Sullanæ dominationis duces atq; signiferi, alio exercitu insederant. A quibus primo statim impetu retro pulsus, hostisq; à senatu iudicatus, incruenta fuga in Etruriam, inde Sardiniam recessit: ibiq; morbo & pœnitentia interijt. Victores, quod 3 non temere aliàs in ciuilibus bellis, pace contenti fuerunt.*

L. FLORI HISTORIARVM LIBER IIII.

Bellum Catilinarium. Cap. I.

DCXC.

CATILINAM luxuria primùm, tū hinc conflata egestas rei familiaris, simul occasio quòd in extremis finibus mūdi arma Romana peregrinabantur, in nefaria consilia opprimendæ patriæ suæ compulēre, senatum confodere, consules trucidare, distringere incendiis vrbem, diripere ærarium, totam deniq; rempublicam funditus tollere, & quidquid nec Annibal videretur optasse. * *Quibus id nēfas socijs aggressus est? Ipse patricius, sed hoc minus est. 1 Curij, 2 Porcij, 3 Sullæ, Cethegi, 4 Autronij, 5 Varguntei, atq; Longini, quæ familiæ? quæ senatus insignia? 6 Lentulus quoq; tunc maximè prætor, hos omnes immanissimi facinoris satellites habuit. Additum est pignus coniurationis, sanguis humanus, quem circumlatum pateris bibêre: summum nefas, nisi amplius esset, propter quod biberunt. Actum erat de pulcherrimo imperio, nisi illa coniuratio in Ciceronem & Antonium consules incidisset, quorum alter industria rem patefecit, alter manu oppressit. Tanti sceleris indicium per Fuluiam emersit, vilissimum scortum, sed parricidij innocens. Tū consul habito senatu in præsentem parricidam, in præsentem 8 reum 7 Cicero perorauit: sed non amplius profectum, quàm vt hostis euaderet, seq; palàm professo incendium suum restincturum ruina minaretur. Et ille quidem ad præparatum à Manlio in Etruria exercitum proficiscitur, signa illaturus vrbi. Lentulus destinatum familiæ suæ Sibyllinis versibus regnum*

*Quæ omnia, quibus (ō nefas) sociis.

regnum ſibi vaticinans, ad præſtitutum à Catilina diem vrbe tota viros, faces, tela diſponit: nec ciuili conſpiratione contentus, legatis Allobrogum, qui tum fortè aderãt, in arma ſolicitatis. Et iſſet vltra Alpes furor, niſi altera proditione Vulturcij, prætoris literæ tenerentur. Statim Ciceronis imperio iniecta eſt barbaris manus. Palam prætor in ſenatu conuincitur. De ſupplicio agentibus, Cæſar parcendum dignitati, Cato animaduertendum pro ſcelere cenſebat. Quam ſententiam ſecutis omnibus in carcere parricidæ ſtrangulantur. Quamuis parte coniurationis oppreſſa, tamen ab incepto Catilina non deſtitit, ſed infeſtus ab Etruria ſignis patriam petens, obuio Antonij exercitu opprimitur. Quàm atrociter dimicatum ſit, exitus docuit. Nemo hoſtium bello ſuperfuit: quem quiſq; in pugnando ceperat locum, eũ amiſſa anima corpore tegebat. Catilina longè à ſuis inter hoſtium cadauera repertus eſt, pulcherrima morte, ſi pro patria ſic concidiſſet. DCXCI.

Bellum Cæſaris & Pompeij.
Cap. II.

Iam penè toto orbe pacato, maius erat imperium Romanum, quàm vt vllis externis viribus extingui poſſet. Itaq; inuidens fortuna principi gentium populo, ipſum illum in exitium ſuum armauit. Ac Mariana quidem Cinnanaq; rabies intra vrbem ſe præcluſerat, quaſi experiretur; Sullana tempeſtas latiùs, intra Italiam tamen detonuerat; Cæſaris furor atq; Pompeij, Vrbem, Italiã, gentes, nationes, totum demq; quà patebat imperium, quodam quaſi diluuio & inflammatione corripuit; adeò, vt non rectè tantùm ciuile dicatur, ac ne ſociale quidem, ſed nec externum; ſed potiùs commune quoddam ex omnibus, & plus quàm bellum. Quippe ſi duces eius inſpicias, totus ſenatus in partibus; ſi exercitus, DCCIV.

hinc XI *legiones, inde* XVIII. *flos omnis & robur Italici sanguinis; si auxilia sociorum, hinc Gallici Germaníque delectus; inde Deiotarus, Ariobarzanes, Tarcondimotus Cothus, omne Thraciæ, Cappadociæq́; Ciliciæ, Macedoniæ, Græciæ, Italiæ, totiúsq; robur Orientis: si moram belli, quattuor annis, & pro clade rerum breue tempus; si locum & spatium vbi commissum est, intra Italiam, inde se in Galliam Hispaniámq; deflexit; reuersúmq; ab occasu, totis viribus in Epiro Thessaliáq; consedit; hinc in Ægyptum subitò transiliit; inde respexit Asiam, Africæ incubuit; postremò in Hispaniam remigrauit, & ibi aliquando defecit. Sed non & odia partium finita cum bello. Non enim priùs quieuêre, quàm in vrbe ipsa, medio senatu, eorum, qui victi erant, odia, victoris sese cæde satiarent. Caussa tantæ calamitatis eadem, quæ omnium, nimia felicitas. Siquidem 1 Quincto Metello & Lucio Afranio consulibus, cùm Romana maiestas toto orbe polleret, recentésq; victorias, Ponticos & Armenios triumphos in Pompeianis theatris Roma cantaret, nimia Pompeij potentia apud otiosos (vt solet) ciues mouit inuidiam. Metellus ob imminutū Cretæ triumphum, Cato aduersus potentes semper obliquus, detrectare 2 Pompeium, actisq; eius obstrepere. Hic dolor transuersū egit, & ad præsidia dignitati paranda impulit. Fortè tunc Crassus genere, diuitiis, dignitate florebat, vellet tamen * auctiores opes. Caius Cæsar eloquētia, & spiritu, & iā consulatu alleuabatur. Pompeius tamen super vtrūq; eminebat. Sic igitur Cæsare dignitatem comparare, Crasso augere, Pompeio retinere cupientibus, omnibúsq; pariter potentiæ cupidis, de inuadenda Rep. facilè conuenit. Ergo cùm mutuis viribus in suum quisq; decus niteretur, Galliam Cæsar inuadit, Crassus Asiam, Pompeius Hispaniam, tres maximos exercitus: & iam sic orbis imperiū*

DCXCIII.

*altiores

societate trium principum occupatur. Decem annos traxit ista dominatio. Exinde quoniam mutuo metu tenebãtur, Craßi morte apud Parthos, & morte Iuliæ Cæsaris filiæ, quæ nupta Pompeio, generi socerique concordiam matrimonij fœdere tenebat, statim æmulatio erupit. Iam Pompeio suspectæ Cæsaris opes, & Cæsari Pompeiana dignitas grauis. Nec hic ferebat parem, nec ille superiorem. Nefas! sic de principatu laborabant, tanquam duos tanta imperij fortuna non caperet. Ergo Lentulo Marcellóq; consulibus rupta prima coniurationis fide, de succeßione Cæsaris senatus idémq; Põpeius agitabat: nec ille abnuebat, si ratio sui proximis comitiis haberetur cõsulatus; 3 absenti, quẽ decẽ tribuni, fauẽte Põpeio nuper decreuerant, tũ dißimulante eodẽ negabatur. Veniret, & peteret 4 maiorũ more. Ille cõtrà flagitare decreta, ac nisi in fide permanerent, non se dimissurũ exercitũ. Ergo vt in hostem decernitur. His Cæsar agitatus, statuit præmia armorũ armis defendere. Prima ciuilis belli arena, Italia fuit; cuius arces leuibus præsidiis Põpeius insederat; sed omnia subito Cæsaris impetu oppressa sunt. Prima Arimino signa cecinerunt. Tũ pulsus Etruria Libo, Vmbria Thermus, Domitius 5 Corfinio. Et peractum erat bellũ sine sanguine, si 6 Pompeiũ Brũdusij opprimere, vt cœperat, potuißet. Sed ille per obsessi claustra portus nocturna fuga euasit. Turpe dictu, modò princeps patrum, pacis belliq; moderator, per triumphatum à se mare lacerata & pœnè inermi naue fugiebat. Nec Pompeius ab Italia, quàm senatus ab vrbe fugatur prior: quàm penè vacuam metu. Cæsar ingressus, 7 consulem se ipse facit. Ærariũ quoque 8 sanctũ, quia tardiùs aperiebant Tribuni, iussit effringi; censumq; & patrimonium populi Romani antè rapuit quàm imperium. Pulso fugatoq; Pompeio, maluit prius ordinare prouincias, quã ipsũ sequi. 9

DCC.
Dcxcix.
Dcciv.

Siciliam & 10 Sardiniam annonæ pignora, per legatos habuit. Nihil hostile erat in Gallia. pacem ipse fecerat. Sed ad Hispanienses Pompeij exercitus transeunti per eam duci, portas claudere ausa Massilia est. Misera, dum cupit pacem, belli metu in bellum incidit: sed quia tutis muris erat, vinci eam sibi iussit absenti. Græcula ciuitas, non pro mollitia nominis, & vallum cadere, & incendere machinas ausa, & congredi nauibus: sed Brutus, cui mandatum erat bellum, victos terra mariq; perdomuit: mox dedentibus sese ablata omnia præter (quam potiorem omnibus habebant) libertatem. Anceps variumq; & cruentum in Hispania bellum cum legatis Cn. Pompeij Petreio & Afranio; quos Illerdæ castra habentes, apud Sicorim amnem obsidere, & oppido intercludere aggreditur. Interim obundatione verni fluminis, commeatibus prohibet. Sic fame castra tentata sunt, obsessorq; ipse quasi obsidebatur: sed vbi pax fluminis rediit; populationibus & pugna campos aperuit; iterum ferox instat; & cedentes ad Celtiberiam consecutus, aggere & vallo, & per hæc siti ad deditionem compulit. Sic citerior Hispania recepta est, nec vlterior moram fecit. Quid enim 11 vna post quinq; legiones? Itaque vltro cedente Varrone, Gades, Fretum, Oceanus, omnia felicitatem Cæsaris sequebantur. DCCV. *Aliquid tamen aduersus absentem ducem ausa fortuna est circa Illyricum & Africam, quasi de industria prospera eius aduersis radiarentur. Quippe cùm fauces Adriatici maris iussi occupare 12 Dolabella & Antonius, ille Illyrico, hic Corcyræo littore castra posuissent, iam maria latè tenente Pompeio, repentè castra legatus eius Octauius, & Libo ingentibus copiis classicorum vtrimq; circumuenit. deditionem fames extorsit Antonio. Missæ quoq; à Basillo in auxilium eius rates, quales inopia nauium fecerat. Noua*

Pom-

Pompeianorum arte Cilicum actis sub mari funibus, captæ quasi per indaginem. duas tamen æstus explicuit: vna, quæ Opiterginos ferebat, in vadis hæsit, memorandumq́; posteris exitum dedit. Quippe vix mille iuuenum manus, circumfusi vndiq; exercitus per totum diem tela sustinuit; & cùm exitum virtus non haberet, tamen ne in deditionem veniret, hortante tribuno Vulteio mutuis ictibus in se concurrit. In Africa quoq; par & virtus & calamitas Curionis fuit, qui ad recipiendam prouinciam missus, pulso 13 fugatoq́; Varo iam superbus, subitũ Iubæ regis aduentum, equitatumq́; Maurorum sustinere nõ potuit. Patebat victo fuga, sed pudor suasit, vt amissũ sua temeritate exercitum, morte sequeretur. Sed iam debitum par fortuna flagitante, sedem bello Pompeius Epiron elegerat, nec Cæsar moratus; quippe, ordinatis à tergo omnibus, quamuis hiems media 14 prohiberet tempestate, ad bellum nauigauit: positisq́; ad Oricũ castris, cùm pars exercitus, ob inopiam nauium cũ Antonio dimissa, Brundusij moram faceret; adeò impatiens erat, vt ad arcessendos eos, ardente ventis mari, nocte cõcubia, speculatorio nauigio, solus ire tentauerit. Exstat ad trepidum tanto discrimine gubernatorem vox ipsius: Quid times? Cæsarem vehis. 15 Contractis in vnum vndique omnibus copiis, positisq́; comminus castris, diuersa erant ducum consilia. Cæsar pro natura ferox, & conficiendæ rei cupidus, ostentare aciem, prouocare, lacessere, nũc obsidione castrorum, quæ erant sedecim millium vallo obducta (Sed quid his obesset obsidio, qui patente mari omnibus copiis abundarent?) nunc expugnatione Dyrrachij irrita, (quippe quam vel situs inexpugnabilem faceret) ad hoc, assiduis in eruptionem hostium præliis (quo tempore egregia virtus 16 Scæuæ centurionis emicuit, cuius in scuto centũ atq; viginti tela sedêre) iam verò direptione

DCCV.

DCCV.

ne vrbium sociarum, cùm Oricum, & Gomphos, & alia castella Thessaliæ vastaret. Pompeius aduersus hæc nectere moras, tergiuersari simul, vt hostem interclusum vndiq; inopia commeatuum tereret, vtque ardentißimi ducis consenesceret impetus. Nec diutius profuit duci salutare consilium. Milites otium, socij moram, principes ambitum ducis increpabant. Sic præcipitantibus fatis, prælio sumta est Thessalia: & Philippicis campis, vrbis, imperij, generis humani fata commissa sunt. Nunquam vllo loco tantum virium populus Romanus, tantum dignitatis fortuna vidit. Trecenta amplius millia hinc & illinc præter auxilia regum & senatus. Nunquam imminentis ruinæ manifestiora prodigia, fuga victimarum, examina, insignes interdiu tenebræ. Dux ipse & nocturna imagine theatri sui audiens plausum in modum planctus circumsonare, & manè cum pullo amiculo (nefas) apud principia conspectus est. Nunquam acrior neque alacrior exercitus Cæsaris fuit. Inde classica priùs, inde tela. Annotatum quoque committentis aciem 17 Crastini pilum; qui mox adacto in os gladio, sic inter cadauera repertus, libidinem ac rabiem qua pugnauerat, ipsa nouitate vulneris præferebat. Sed nec minus admirabilior illius exitus belli. Quippe cùm Pompeius adeò equitum copia abundaret, vt facilè circumuenturus sibi Cæsarem videretur, circumuentus ipse est. Nam cùm diu æquo marte contenderent, iussúque 18 Pompeij fusus à cornu erupisset equitatus, repentè hinc signo dato, Germanorum cohortes tantum in effusos equites fecêre impetum, vt illi esse pedites, hi venire in equis viderentur. Hanc stragem fugientis equitatus, leuis armaturæ ruina comitata est, Tunc terrore latius dato, turbantibus inuicē copijs, reliqua strages quasi vna manu facta est. Nec vlla res magis exitio fuit, quàm ipsa

DCCV.

exer-

exercitus magnitudo. Multus in eo prælio Cæsar fuit, mediúsq; inter Imperatorem & militem. Voces quoque obequitantis exceptæ, altera cruenta, sed docta, & ad victorem efficax, Miles, faciem feri: altera ad iactationem composita, Parce ciuibus: cùm ipse sequeretur. Felicem vtcunque in malis Pompeium, si eadem ipsum, quæ exercitum eius, fortuna traxisset. Superstes dignitati suæ *vixit, vt cum maiore dedecore per Thessalica Tempe equo fugeret, pulsus Larissa: in deserto Ciliciæ scopulo; fugam in Parthos, Africam, vel Ægyptum agitaret: vt denique in Pelusiaco littore, imperio vilissimi regis, consiliis spadonum, &, ne quid malis desit, Septimij desertoris sui gladio trucidatus, sub oculis vxoris suæ liberorúmque 19 moreretur. Quis non peractum esse cum Pompeio crederet bellum? Atqui acriùs multo atque vehementiùs Thessalici incendij cineres recaluêre. Et in Ægypto quidem aduersus Cæsarem sine partibus bellum. Quippe cùm Ptolemæus, rex Alexandriæ, summum ciuilis belli scelus peregisset, fœdúsque amicitiæ cum Cæsare medio Pōpeij capite sanxisset, vltionem tāti viri manibus quærente fortuna, caussa non defuit. Cleopatra regis soror affusa Cæsaris genibus, partē regni reposcebat. Aderat puellæ forma, & quæ duplicaretur ex illo, quòd talis passa videbatur iniuriam: odium ipsius regis, qui Pompeij cædem partiū fato non Cæsari dederat, haud dubiè idem in ipsum ausurus si expedisset. Quam vbi Cæsar restitui iussit in regnum, statim ab eisdem percussoribus Pōpeij obsessus in regia, quamuis exigua manu, ingentis exercitus molem mira virtute sustinuit. Ac primùm ædificiorum proximorum atque naualium 20 incendio, infestorum hostium tela submouit: mox in peninsulā Pharon subitus euasit: inde depulsus in maria, mira felicitate ad proximam classem enatauit, relicto*

DCCVI.

DCCVI.

qui-

quidem in fluctibus paludamento, seu fato, seu consilio, ut illud ingruentibus hostiũ telis saxisq; peteretur. Tandem receptus à classicis suis, undiq; simul hostes adortus, de imbelli ac perfida gente, iusta generi manibus dedit. Quippe & 21 Theodotus magister, auctor totius belli, & ne virilia quidem portenta, Photinus atq; Ganymedes, diversi per mare & transfugio & morte consumti. Regis ipsius corpus obrutum limo repertum est in aureæ loricæ honore. In Asia quoq; nouus rerum motus à Ponto, planè quasi de industria captante fortuna hunc Mithradatico regno exitum, ut à Pompeio pater, à Cæsare filius vinceretur. Rex 22 Pharnaces magis discordiæ nostræ fiducia, quàm virtutis suæ, infesto in Cappadociam agmine ruebat. Sed hunc Cæsar aggressus, uno & (ut sic dixerim) non toto prælio obtriuit, more fulminis, quod uno eodemq; momento venit, percussit, abscessit. Nec vana de se prædicatio est Cæsaris, antè victum hostem esse, quàm visum. Sic cum exteris. At in 23 Africa cum ciuibus multo atrociùs quàm in Pharsalia. Dccvii. Cor. 7 c [?]
Huc reliquias partium naufragarum quidam furoris æstus expulerat: nec reliquias diceres, sed integrũ bellum. Sparsæ magis, quàm oppressæ, vires erant. Auxerat sacramentum ipsa clades Imperatoris: nec degenerabat ducum successio. Quippe satis amplè sonabat in Pompeiani nominis locum, Cato & Scipio. Accessit copijs Mauritanus rex Iuba, videlicet ut latiùs vinceret Cæsar. Nihil ergo inter Pharsaliam & Thapson, nisi quòd amplior eoq; acrior Cæsarianorum impetus fuit, indignantium post Pompeium creuisse bellum. Deniq;, quod aliàs nunquam, ante 24 imperium ducis sua sponte signa cecinerunt. Strages à Iuba cœpit: eius elephanti bellorum rudes, & nuper à silua, consternati subito clangore, statim & exercitus in fugam, & duces fortiùs quam ut effuge-

*fugerent, non in conspicua tamen morte omniū. Iam Scipio naue fugiebat, sed assecutis eum hostibus, gladium per viscera exegit, & vbi esset quodam requirente, respōdit hoc ipsum, Bene se habet 25 Imperator. Iuba cùm se recepisset in regiam, magnificè epulatus, cum Petreio fugæ comite, super mensas & pocula interficiendum se ei præbuit. Ille & regi sufficit & sibi; cùm interim semesi in medio cibi & parentalia fercula regio simul Romanoque sanguine madebant. Cato non interfuit bello, positisque ad Bagradam castris, Vticam velut altera Africæ claustra seruabat. Sed accepta partium clade, nihil cunctatus (vt sapiente dignum erat) mortem etiam latus acciuit. Nam postquam filium comitesq́; amplexu dimisit, in nocte lecto ad lucernam Platonis libro, qui immortalitatem animæ docet, paululum quieuit: tum circa primam vigiliam stricto gladio reuelatum manu pectus semel iterumq́; percussit. Ausi post hoc virum medici violare fomentis. Ille passus dum abscederent, rescidit plagas: secutaq́; vis sanguinis moribundas manus in ipso vulnere reliquit. 26 Quasi non esset vsquam dimicatum, sic arma rursus, & partes: quantoque Africa supra Thessaliam fuit, tantò Africam superabat Hispania; plurimumque fauoris partibus * addebat fraternitas ducum, & pro vno duos stare Pompeios. Itaque nusquam atrociùs nec tam ancipiti marte cōcursum est. Primùm in ipso ostio Oceani Varus Didiusque legati conflixêre. Sed acrius fuit cum ipso mari, quàm inter se nauibus, bellum. Siquidem velut furorem ciuium castigaret Oceanus, vtramque classem naufragio cecidit. Quinam ille horror, cùm eodem tempore fluctus, procellæ, armamenta confligerent? adde situs ipsius formidinē, vergentia in vnum, hinc Hispaniæ inde Mauritaniæ littora, mare & intestinum & externum, imminentésque*

Dccviii.
* dabat.

Her-

Herculis ſpeculas; cùm omnia vndiq; ſimul prælio & tẽpeſtate ſæuirent, mox circa obſidiones vrbium vtrimque diſcurſum eſt, quæ miſeræ inter hos atq; illos duces ſocietatis Romanæ pœnas dabãt. Omnium poſtrema certaminum 27 Munda. Hic non pro cetera felicitate, ſed anceps & diu triſte prælium, vt planè videretur neſcio quid deliberare fortuna. Sanè & ipſe ante aciem mœſtior, non ex more Cæſar, ſiue reſpectu fragilitatis humanæ, ſiue nimiam proſperorũ ſuſpectam habens continuationem, vel 28 eadem timens, poſtquam idem eſſe cœperat quod Pompeius. Sed in ipſo prælio, quod nemo vnquã meminerat, cùm diu pari marte acies nihil aliud quàm occiderent, in medio ardore pugnantium ſubitò ingens inter vtroſq; ſilentium, quaſi conueniſſent. hic omniũ ſenſus erat. Nouiſſimè illud inuſitatum Cæſaris oculis, nefas, poſt XIIII *annos, probata veteranorum manus gradum retro dedit. Quòd & ſi nondum fugerat, apparebat tamen pudore magis quàm virtute reſiſtere. Itaque ablegato equo, ſimilis furenti primam in aciem procurrit. Ibi prenſare fugientes, confirmare; per totum deniq; agmen oculis, manibus, clamore volitare. Dicitur in illa perturbatione & de extremis agitaſſe ſecum, & ita manifeſto vultu fuiße, quaſi occupare manu mortem vellet, niſi cohortes hoſtiũ quinq; per trãſuerſam aciem actæ, quas Labienus periclitantibus caſtris præſidio miſerat, fugæ ſpeciem præbuiſſent: hoc aut & ipſe credidit, aut dux callidus arripuit in occaſionem; & quaſi in fugientem inuectus, ſimul & ſuorum erexit animos, & hoſtes perculit. Nam hi dum ſe putant vincere, fortiùs ſequi; inde Pompeiani, dum fugere credunt ſuos, fugere cœperunt. Quanta fuerit hoſtium cædes, ira, rabieſq; victoribus, ſic æſtimari poteſt; hoc à prælio profugi, cũ ſe Mundæ recepiſſent, & Cæſar obſideri ſtatim victos imperaſ-*

ſet,

*set, congestis vndique cadaueribus agger effectus est, quæ pilis iaculisq́; confixa inter se tenebantur, fœdum etiam inter barbaros. Sed videlicet victoriam desperantibus Pompeij liberis, Cn prælio profugum, crure saucio deserta & auia petentem, Cesennius apud Lauronem oppidũ consecutus pugnantem (adeò nondum desperauerat) interfecit. Sextum fortuna in Celtiberia interim abscondit, aliisq́; post Cæsarem bellis reseruauit. Cæsar in patriam victor inuehitur. Primum de Gallia triumphum transmiserat Rhenus, Rhodanus, & ex auro captiuus Oceanus. Alterum Laurus Ægyptia. Tunc in ferculis Nilus, Arsinoë, & ad simulacrum ignium ardens Pharus. Tertius de Pharnace currus, & Ponto. Quartus, Iubam & Mauros, & bis 30 subactam ostendebat Hispaniam. Pharsalia, & Thapsus, & Munda nusquam, & quanto maiora erant de quibus non triumphabat! * Hic aliquando finis armis fuit,) reliqua pax incruenta, pensatumq́; clementia bellem. Nemo casus imperio, præter Afranium, satis ignouerat semel: & Faustũ Sullam, didicerat * generum timere: filiamq́; 31 Põpeij cum patruelibus ex Sulla, hîc posteris cauebatur. Itaq; non ingratis ciuibus omnes honores vnum in principem congesti; circa templa imagines: in theatro distincta radiis corona: suggestus in curia: fastigiũ in 32 domo, 33 mensis in cælo; ad hæc pater ipse patriæ, perpetuusq́; Dictator; nouissimè, dubiũ an ipso volente, oblata pro rostris ab Antonio 34 cõsule regni insignia: quæ omnia velut infula in destinatam mortis victimam congerebantur. Quippe clementiam principis vicit inuidia, grauisq́; erat liberis ipsa beneficiorum potentia; nec diutius dilatio donata est: sed 35 Brutus & Cassius, aliiq́ue patricij consenserunt in cædem Principis. Quanta vis fati! manauerat latè coniuratio; libellus etiam Cæsari datus eodẽ die;*

Dccvii.

Dccviii

*ista desunt in manu scriptis.

*generosum.

nec perlitare centum victimis poterat; venit in curiam tamen, expeditionem Parthicam meditans; ibi in curuli sedentem, cum senatus inuasit, tribusq́; & viginti vulneribus ad terram datus est. sic ille qui terrarum orbem ciuili sanguine impleuerat, tandem ipse in sanguine suo curiam impleuit.

Cæsar Octauianus. Cap. III.

Populus Romanus, Cæsare & Pompeio trucidatis, rediisse in statum pristinæ libertatis videbatur, & redierat, nisi aut Pompeius liberos, aut Cæsar heredem reliquißet: vel quod vtroq; perniciosius fuit, si non collega quondam, mox æmulus, Cæsarianæ potentiæ fax & turbo sequentis seculi superfuisset Antonius. Quippe dum 1 Sextus paterna repetit, trepidatum toto mari; dum Octauius mortem patris vlciscitur, iterum fuit mouenda Thessalia; dum Antonius varius ingenio aut successorē Cæsaris indignatur Octauium, aut amore Cleopatræ desciscit in regem: nam aliter saluus esse non potuit, nisi confugisset ad seruitutem. Gratulandum tamen in tanta perturbatione est, quod potißimùm ad Octauium Cæsarē Augustum summa 2 rerum rediit, qui sapientia sua atq; solertia perculsum vndiq; & perturbatum ordinauit imperij corpus, quod ita haud dubiè nunquam coire & consentire potuisset, nisi vnius præsidis nutu quasi anima & mente regeretur. Marco Antonio, Publio 3 Dolabella consulibus, imperium iam ad Cæsares transferente fortuna, varius & multiplex motus ciuitatis fuit; quódque in annua conuersione fieri solet, vt mota sidera tonent, ac suos flexus tempestate significent: sic in Romanæ dominationis, id est, humani generis conuersione penitus intremuit, omniq́ue genere discriminum, ciuilibus, terrestribus, ac naualibus bellis omne imperij corpus agitatum est.

Bellum

Bellum Mutinense. Cap. IIII.

Prima ciuilium motuum caussa 1 testamentum Cæsaris fuit; cuius 2 heres Antonius, prælatum sibi Octauiũ furens, inexpiabile contra adoptionem acerrimi iuuenis susceperat bellum. Quippe cùm intra decem & octo annos tenerum, & obnoxium, & opportunum iniuriæ iuuenem uideret; ipse planè & conuiciis Cæsaris dignitatem, & furtis 3 hereditatẽ lacerare, ipsum insectari probris, & cunctis artibus adoptationẽ Iuliæ gentis cùm inhibere non desineret: denique ad deprimendum iuuenem, palàm arma moliri, & parato exercitu in Cisalpina Gallia resistentem motibus suis Decimum Brutum obsideret: Octauius Cæsar ætate & iniuria fauorabilis, & nominis maiestate, quod sibi induerat, reuocatis ad arma ueteranis, 4 priuatus, (quis crederet?) consulem 5 aggreditur; obsidione Mutinæ liberat 6 Brutum, Antonium exuit castris. Tum quidem etiam manu pulcher apparuit, nam cruentus & saucius aquilam, à moriente signifero traditam, suis humeris in castra referebat. DCCX.

Triumuiratus. Cap. V.

Cùm solus etiam grauis paci, grauis reipublicæ esset Antonius, quasi ignis incendio Lepidus accessit; quia cõtra duos exercitus necesse fuit uenire in cruentissimi fœderis societatem. Diuersa omnium uoto incendia. Lepidum, diuitiarum cupido; quarum spes ex turbatione Reipublicæ; Antonium, ultiones de his, qui se hostem iudicassent; Cæsarem, inultus pater, & manibus eius graues Cassius & Brutus agitabant. In hoc uelut fœdus, pax inter tres duces componitur, apud Confluentes inter Perusiam & Bononiam iungunt manus; & exercitus consalutant; nullo bono more Triumuiratus inuaditur. Oppressa armis Republ. redit Sullana proscriptio, cuius atrocitas nihil in se minus habet, quàm numerum CXL. *Senatorũ,* DCCX.

nec perlitare centum victimis poterat; venit in curiam tamen, expeditionem Parthicam meditans; ibi in curuli sedentem, cum senatus inuasit, tribusq; & viginti vulneribus ad terram datus est. sic ille qui terrarum orbem ciuili sanguine impleuerat, tandem ipse in sanguine suo curiam impleuit.

Cæsar Octauianus. Cap. III.

Populus Romanus, Cæsare & Pompeio trucidatis, rediisse in statum pristinæ libertatis videbatur, & redierat, nisi aut Pompeius liberos, aut Cæsar heredem reliquisset: vel quod vtroq; perniciosius fuit, si non collega quondam, mox æmulus, Cæsarianæ potentiæ fax & turbo sequentis seculi superfuisset Antonius. Quippe dum 1 Sextus paterna repetit, trepidatum toto mari; dum Octauius mortem patris vlciscitur, iterum fuit mouenda Thessalia; dum Antonius varius ingenio aut successorē Cæsaris indignatur Octauium, aut amore Cleopatræ desciscit in regem: nam aliter saluus esse non potuit, nisi confugisset ad seruitutem. Gratulandum tamen in tanta perturbatione est, quod potißimùm ad Octauium Cæsarē Augustum summa 2 rerum rediit, qui sapientia sua atq; solertia perculsum vndiq; & perturbatum ordinauit imperij corpus, quod ita haud dubiè nunquam coire & consentire potuisset, nisi vnius præsidis nutu quasi anima & mente regeretur. Decer. *Marco Antonio, Publio 3 Dolabella consulibus, imperium iam ad Cæsares transferente fortuna, varius & multiplex motus ciuitatis fuit; quódque in annua conuersione fieri solet, vt mota sidera tonent, ac suos flexus tempestate significent: sic in Romanæ dominationis, id est, humani generis conuersione penitus intremuit, omnique genere discriminum, ciuilibus, terrestribus, ac naualibus bellis omne imperij corpus agitatum est.*

Bellum

Bellum Mutinense. Cap. IIII.

Prima ciuilium motuum caussa 1 testamentum Cæsaris fuit; cuius 2 heres Antonius, prælatum sibi Octauiũ furens, inexpiabile contra adoptionem acerrimi iuuenis susceperat bellum. Quippe cùm intra decem & octo annos tenerum, & obnoxium, & opportunum iniuriæ iuuenem videret; ipse planè & conuiciis Cæsaris dignitatem, & furtis 3 hereditatẽ lacerare, ipsum insectari probris, & cunctis artibus adoptationẽ Iuliæ gentis cùm inhibere non desineret: deniq; ad deprimendum iuuenem, palàm arma moliri, & parato exercitu in Cisalpina Gallia resistentem motibus suis Decimum Brutum obsideret: Octauiũ Cæsar ætate & iniuria fauorabilis, & nominis maiestate, quod sibi induerat, reuocatis ad arma veteranis, 4 priuatus, (quis crederet?) consulem 5 aggreditur; obsidione Mutinæ liberat 6 Brutum, Antonium exuit castris. Tum quidem etiam manu pulcher apparuit, nam cruentus & saucius aquilam, à moriente signifero traditam, suis humeris in castra referebat. DCCX.

Triumuiratus. Cap. V.

Cùm solus etiam grauis paci, grauis reipublicæ esset Antonius, quasi ignis incendio Lepidus accessit; quia cõtra duos exercitus necesse fuit venire in cruentissimi fœderis societatem. Diuersa omnium voto incendia. Lepidum, diuitiarum cupido; quarum spes ex turbatione Reipublicæ; Antonium, vltiones de his, qui se hostem indicassent; Cæsarem, inultus pater, & manibus eius graues Cassius & Brutus agitabant. In hoc velut fœdus, pax inter tres duces componitur, apud Confluentes inter Perusiam & Bononiam iungunt manus, & exercitus consalutant; nullo bono more Triumuiratus inuaditur. Oppressa armis Republ. redit Sullana proscriptio, cuius atrocitas nihil in se minus habet, quàm numerum CXL. *Senatorũ,* DCCX.

exitus fœdi, truces, miserabiles, toto terrarum orbe fugientium. Pro quibus quis pro indignitate rei non ingemiscat? Cùm 1 Antonius concedente 2 Cæsare auunculum suum, Lepidus 3 L. Paullum fratrem suum proscripserit. Romæ capita cæsorum proponere in rostris iam vsitatum erat. Verùm sic quoq; ciuitas lacrymas tenere non potuit, cùm rescissum 4 Ciceronis caput in illis suis rostris videretur; nec aliter ad videndum, quàm solebat ad audiendum eum concurreretur. Hæc scelera in Antonij Lepidique tabulis. Cæsar percussoribus patris contentus fuit: hæc quoq; nisi multa fuisset, etiam iusta cædes haberetur.

Bellum Cassij & Bruti. Cap. VI.

Brutus & Cassius sic Cæsarem, quasi 1 Tarquinium regem depulisse regno videbantur: sed libertatem, quam maximè restitutam voluerunt, illo ipso 2 patricidio perdiderunt. Igitur cæde perfecta, cùm veteranos Cæsaris, nec immeritò timerent, statim è curia in Capitolium confugerant: nec illis ad vltionem deerat animus, sed ducem non habebant. Igitur cùm appareret quæ strages reip. immineret; displicuit vltio, consensu consulis 3 abolitione decreta. Ne tamen publici 4 doloris oculos ferrent, in prouincias ab illo ipso, quem occiderant, Cæsare datas, Suriam & Macedoniam concesserant. sic vindicta Cæsaris dilata potiùs quàm oppressa est. Igitur ordinata magis, vt poterat, quàm vt decebat, in Triumuiros rep. relicto ad vrbis præsidium Lepido, Cæsar cum Antonio in Caßium Brutumq; succingitur. Illi comparatis ingentibus copiis eandem illam, quæ fatalis Cn. Pompeio fuit, 5 arenam insederant. sed nec tum imminentia cladis destinatæ signa latuère. nam & assuetæ cadauerum pabulo volucres, castra quasi iam sua circumuolabant. In aciem prodeuntibus Æthiops obuius nimis apertè ferale signũ fuit.

dccxi.

*fuit. Ipsiq; Bruto per noctem, cùm illato lumine ex more aliqua secum agitaret, atra quadam imago se obtulit, & quæ esset interrogata, tuus, inquit, malus 6 Genius: hoc dixit, & sub oculis mirantis euanuit. Pari in meliora præsagio in Cæsaris castris omnia, aues, victimæq; promiserant: sed nihil illo præsentius, cùm Cæsaris 7 medicus somnio admonitus est; vt Cæsar castris excederet, quibus capi immínebat; vt factum est. Acie namque commissa cùm pari ardore aliquamdiu dimicatum foret, & quamuis duces non essent tum præsentes, quorum alterum corporis ægritudo, illum metus & ignauia subduxissent; stabat tamen pro partibus inuicta fortuna, & vltoris, & qui vindicabatur. Primum adeò anceps fuit, & par vtrimq; discrimen, vt exitus prælij docuit; capta sūt hinc Cæsaris castra, inde Caßij. Sed quanto efficacior est fortuna quàm virtus! & quàm verum est, quod moriens efflauit! non in re, sed in 8 verbo tantùm esse virtutem. Victoriam illi prælio error dedit. Caßius inclinato cornu suorum, cùm captis Cæsaris castris rapido impetu recipientes se equites videret, fugere arbitratus, euadit in tumulum; inde puluere & strepitu, etiam nocte vicina, eximentibus gestæ rei sensum, cùm 9 speculator quoq; in id missus tardiùs renuntiaret, transactum de partibus ratus, vni ex proximis auferendum præbuit caput. Brutus cùm in Caßio etiam suum animum perdidisset, ne quid ex constituti fide 10 resignaret, (ita enim par superesse bello conuenerat) ipse quoq; vni comitum suorum confodiendum præbuit latus. Quis sapientißimos viros non miretur, ad vltimum non suis manibus vsos? nisi hoc quoq; ex persuasione non defuit, ne violarent manus, sed in abolitione sanctißimarum *pientißimarumq; animarum indicio suo, scelere alieno vterentur.*

*pijßimarūq;.

Bellum Perusinum. Cap. VII.

DCCXII. *Alterum bellum concitauit agrorum diuisio, quos Cæsar veteranis, in castris pretium militiæ persoluebat.* Semper aliàs *L. Antonij pessimum ingenium* & *Fuluiâ, gladio cincta, virilis militiæ uxor agitabat. Ergo depulsos agris colonos incitando, iterum in arma ierat. Hic verò iam non priuatis, sed totius Senatus suffragiis iudicatum hostem Cæsar aggressus, intra Perusiæ muros redegit; compulitque ad extrema deditionis, turpi & nihil non experta fame.*

Bellum cum Sexto Pompeio. Cap. VIII.

DCCXVII *Sublatis percussoribus Cæsaris, supererat Pompeij domus. Alter iuuenum in Hispania occiderat, alter fuga euaserat; contractisq; infelicis belli reliquiis, cùm insuper ergastula armasset, Siciliam Sardiniamq; habebat. Iam & classe medium mare insederat; O quàm diuersus à patre! ille Cilicas extinxerat, hic secũ piratas nauales agitabat. Tanta mole belli penitus in Siculo freto iuuenis oppressus est, magnique famam ducis ad inferos secum tulisset, si nihil tentasset vlterius; nisi quod magna*
DCCXVIII *indolis signum est, sperare semper. Perditis enim rebus profugit, Asiamq; velis petit, venturus ibi in manus hostium, & catenas, & quod miserrimum est fortibus viris, ad hostium arbitrium sub percussore moriturus. Non alia post Xerxen miserabilior fuga. Quippe modò trecentarum quinquaginta nauiũ dominus, cum sex septemúe fugiebat, extincto prætoriæ nauis lumine, annulis in mare abiectis, pauens atq; respectans, & tamen non metuens ne periret. Quamuis in Cassio & Bruto partes sustulisset, & in Pompeio totum partium nomen abolesset; nondum tamen ad pacis stabilitatem profecerat Cæsar, cùm scopulus, & nodus, & mora publicæ securita-*

tis

tis superesset Antonius, nec ille defuit vitiis quin periret: immo omnia expertus ambitu & luxuria; primùm hostes, deinde ciues, tandem etiam terrore sui sæculum liberauit.

Bellum Parthicum duce Ventidio.
Cap. IX.

Parthi clade Crassiana altiùs animos erexerant, ciuilesq́; populi Rõ. motus læti acceperant: itaque vt prima affulsit occasio, non dubitauerunt erumpere; vltro quidẽ inuitante Labieno, qui missus à Cassio Brutoq́; (qui furor scelerum!) sollicitauerat hostes in auxilium; & illi Pacoro duce, regio iuuene, dissipant Antoniana præsidia. Saxa legatus, ne veniret in potestatem, à gladio suo impetrauerat. Deniq; ablata Syria emanabat latiùs malum, hostibus sub auxilij specie sibi vincentibus; nisi 1 Ventidius, & hic legatus Antonij, incredibili felicitate, & Labieni copias, ipsumq́; Pacorũ & omnem Parthicũ equitatum tota inter 2 Orontem & Euphratem sinu latè cecidisset. Viginti amplius millium fuit; nec sine consilio ducis, 3 quippe qui simulato metu adeò passus est hostem castris succedere, donec absumto iactus spatio, adimeret vsum sagittarum. Rex fortissimè dimicans cecidit, mox circumlato eius per vrbes, quæ defecerant, capite, Syria sine bello recepta sit, sic Crassianam cladem Pacori cæde pensauimus.

DCCXII

Bellum Parthicum Antonij.
Cap. X.

Expertis inuicem Parthis atq; Romanis, cùm Crassus atq; Pacorus vtrimq; virium documenta fecissent, pari rursus reuerentia, integra amicitia, & quidem ab ipso fœdus Antonio cum rege percussum. Sed immensa *vanitas hominis, dum titulorum cupidine 1 Araxem & Euphratem sub imaginibus suis * legi concupisset, neque* *labi.

 caussa,

caussa, neque consilio, ac ne imaginaria quidem belli conditione, quasi hoc quoque ex arte ducis esset obrepere, relicta
DCCXVII *repentè Suria in Parthos impetum facit. Gens præter armorum fiduciam simulat trepidationem, & in campos fugam. Hic statim quasi victor sequebatur; cùm subitò nec magna hostium manus ex improuiso, & iam in fessos via, sub vespera velut nimbus erupit, & missis vndique sagittis, 2 duas legiones operuerunt. Nihil acciderat in comparationem cladis quæ in 3 posterum diem imminebat, nisi interuenisset deûm miseratio. Vnus ex clade Crassiana 4 Parthico habitu castris adequitat, & salute latinè data, cùm fidem ipso fecisset, quid immineret, edocuit; iam affuturum cum omnibus copiis regem: irent retro, peterentque montes: sic quoque hostem fortasse non defore. Atque ita secuta est minor vis hostium, quàm imminebat. Adfuit tamen; deletaque reliqua copia foret, nisi vrgentibus telis in modum grandinis, quadam fortè quasi docti, procubuissent in genua milites, & elatis 5 super capita scutis, cæsorum speciem præbuissent. Tum Parthus arcus 6 inhibuit. Deinde Romani cùm se rursus extulissent, adeò res miraculo fuit, vt vnus ex barbaris miserit vocem; 7 Ite & bene valete Romani: meritò vos victores fama gentium loquimur, qui Parthorum tela fertis. Non minor ex aqua postea quàm ab hostibus clades. Infesta primùm siti regio, tum quibusdam 8 Salmacidis fluuius infestior: nouissimeque, cùm iam ab inualidis & auidè hauriebatur, noxiæ etiam dulces fuêre. Mox & ardores per Armeniam, & niues per Cappadociam, & vtriusque cæli subita mutatio pro pestilentia fuit. Sic vix tertia parte de XVI. legionibus reliqua, cùm 9 argentum eius passim dolabris concideretur; & subinde inter moras mortem à gladiatore suo flagitasset; egregius imperator tandem profugit in Syriam: ibi incredibili*

qua-

quadam mentis vecordia ferocior aliquanto factus est, quasi vicisset qui euaserat. DCCXIX.

Bellum Actiacum cum Antonio & Cleopatra. Cap. XI.

Furor Antonij quatenus ambitu non interiret, & luxu & libidine extinctus est. Quippe post Parthos, cùm exosus arma in otio ageret, captus amore Cleopatræ, quasi bene gestis rebus, in regio se sinu reficiebat. Hæc mulier Ægyptia ab ebrio imperatore pretium libidinum Romanum imperium petit. Et promisit Antonius: quasi facilior esset Partho Romanus. Igitur dominationem parare, nec tacitè; sed patriæ, nominis, togæ, fascium oblitus, totus in monstrum illud vt mente, ita animo quoque cultuq́ue desciuerat. Aureum in manu baculum, ad latus acinacis, purpurea vestis, ingẽtibus obstricta gemmis; diadema aderat, vt regina rex ipse frueretur. Ad primam nouorum motuum famam Cæsar à Brũdusio traiecerat, vt venienti bello occurreret: positisq́ue in Epiro castris, 1 Leucadem insulam, montemque Leucadem, & 2 Ambraci sinus cornua infesta classe succinxerat. Nobis CCCC. amplius naues, CC. non minus hostium: sed numerum magnitudo pensabat. Quippe à 3 senis in nouenos remorum ordinibus, ad hoc turribus atque tabulatis alleuatæ castellorum & vrbium specie, non sine gemitu maris & labore ventorum ferebantur: quæ quidem ipsa moles exitio fuit. Cæsaris naues à triremibus in senos non amplius ordines creauerant: itaque habiles in omnia quæ vsus poscebat, ad impetus & recursus flexusq́ue capiendos, illas graueis, & ad omnia præpeditas, singulas plures adortæ, missilibus simul, tùm rostris, ad hoc ignibus iactis, ad arbitrium dissipauêre. Nec vlla re magis hostilium copiarum apparuit magnitudo, DCCXXII

 quàm

quàm post victoriam. Quippe immensa classis, naufragio belli facto, toto mari ferebatur, Arabumq́ue, & Sabaeorum, & mille aliarum gentium Asiae spolia, purpuram aurumq́ue in ripam assiduè mota ventis maria reuomebant. 4 Prima dux fugae regina cum aurea puppe, veloq́ue purpureo se in altum dedit: mox secutus Antonius: sed instare 5 vestigiis Caesar, Itaque nec 6 praeparata in Oceanum fuga, nec munita praesidiis vtraque Ægypti cornua 7 Paretonium atque 8 Pelusium profuêre: properè manu tenebantur. Prior ferrum occupauit Antonius. Regina ad pedes Caesaris prouoluta tentauit oculos ducis, frustra; nam pulchritudo intra pudicitiam principis fuit. Nec illa de vita, quae offerebatur, sed de parte regni laborabat: quod vbi desperauit à principe, seruariq́ue se triumpho vidit, incautiorem nacta custodiam, in Mausoleum se (sepulchra regum sic vocant) recepit: vbi maximo, vt solebat, induta cultu, in differto odoribus solio iuxta suum se collocauit Antonium, admotis ad venas serpentibus, sic 9 morte, quasi somno, soluta est.

DCCXXIII

Bella aduersus gentes exteras.

Cap. XII.

Hic finis armorum ciuilium: reliqua aduersus exteras gentes: quae districto circa mala sua imperio, diuersis orbis oris emicabant. Noua quippe pax: necdum assuetae frenis seruitutis tumidae gentium inflataq́ue ceruices, ab imposito nuper iugo resiliebant. Ad septemtrionem conuersa ferme plaga, ferociùs agebat. Norici, Illyrij, Pannonij, Dalmatae, Mysij, Thraces & Daci, Sarmatae atque Germani. Noricis animos dabant Alpes atque niues, quò bellum non posset ascendere. Sed omnes illius cardinis populos, 1 Breunos, Senones, atque Vindelicos, per priuignum suum Claudium Drusum perpacauit. Quae

DCCIIXL

fuerit

*fuerit callidarum gentium feritas, facilè vel mulieres ostendêre; quæ deficientibus telis, infantes ipsos afflictos humo, in ora militum aduersa miserunt. 2 Illyrij quoq; sub Alpibus agunt, imasq; valles earum, & quædam quasi claustra custodiunt, abruptis torrentibus implicatis; in hos expeditionem ipse sumsit, fieriq; pontes imperauit. Hic se & aquis & hoste turbantibus, cunctanti ad ascẽsum militi scutum de manu rapuit, & in via primus, tunc agmine secuto, cùm Illyricus multitudine pontem succidißet, saucius manibus ac cruribus, speciosior sanguine, & ipso periculo augustior, terga hostium * præcîdit. 3 Pannonij duobus saltibus, ac tribus fluuiis, Drauo, Sauo, Istroq; vallantur: populati proximos, intra ripas se recipiebant. In hos domandos 4 Vibium misit. cæsi sũt in vtrisque fluminibus: arma victorum non ex more belli cremata, sed capta sunt, & in profluentes data, vt ceteris, qui resistebant, victoria sic nuntiaretur. 5 Dalmatæ plerumque sub siluis agunt, inde ad latrocinia prõtißimi. Hos iam quidem 6 Marcius incensa vrbe Delminio quasi detruncauerat. Postea 7 Asinius Pollio gregibus, armis, agris multauerat. Sed Augustus perdomandos Vibio mandat: qui efferum genus fodere terras coëgit, aurúmq; venis repurgare, quod alioquin gens omnium cupidißima studiosa diligentia anquirit, vt illud in vsus suos seruare videatur. Mysij quàm feri, quàm truces fuerint, quàm ipsorum etiam barbari barbarorum, horribile dictu est. Vnus ducum ante aciem postulato silentio: Qui vos, inquit, estis? Responsum inuicem: Romani, gentium domini. Et illi: Ita, inquiunt, si nos viceritis. Accepit omen 8 Marcus Craßus. Illi statim ante aciem immolato equo concepêre votum, vt cæsorum extis ducum & litarent, & vescerentur. Deos audiße crediderim: nec tubam sustinere potuerunt. Non minimum*

DCCXVIII

* percecidit.

DCCXVIII

DCCXIV.

DCCXV.

DCCXXV.

mum

mum terroris incussit barbaris Domitius centurio, satis barbara, efficacis tamen apud pares homines stoliditatis, qui foculum gerens super cassidem, suscitatam motu corporis flammam velut ardenti capite fundebat. Ante hos, Thracum, 9 maximus populus desciuerat. Ille barbarus & signis militaribus, & disciplina, armis etiam Romanis assueuerat: sed à Pisone perdomiti, in ipsa captiuitate rabiem ostendère: quippe cùm catenas morsibus tentarent, feritatem suam ipsi puniebant. 10 *Daci montibus inhærent. Cotisonis regis imperio, quoties concretus gelu Danubius iunxerat ripas, discurrere solebant, & vicina populari. Visum est Cæsari Augusto gentem aditu difficillimam submouere. Misso igitur Lentulo, vltra vlteriorem repulit ripam: citra præsidia constituit. Si tunc Dacia non victa, summota atq; dilata est. Sarmatæ patentibus campis inequitant: & hos per eundem Lentulum prohibere Danubio satis fuit: nihil præter niues rarasq; siluas habent. Tanta barbaria est, vt pacem non intelligant.* 11 *Germaniam quoq; vtinam vincere tanti non putasset: magis turpiter amissa est, quàm gloriosè acquisita: sed quatenus sciebat patrem suum Cæsarem bis* 12 *traiecto ponte Rheni quæsisse bellum, in illius honorem concupiit facere prouinciam: & factum erat, si barbari tam vitia nostra quàm imperia ferre potuissent. Missus in eam prouinciam Drusus primos domuit Vsipetes, inde Tenctheros percurrit, & Cattos. Nam Marcomannorum spoliis insignibus quendam editum tumulum in trophæi modum excoluit. Inde validißimas nationes, Cheruscos, Sueuos, & Sicambros pariter aggressus est: qui viginti centurionibus concrematis hoc velut sacramento sumserant bellum, adeò certa victoriæ spe, vt prædam in antecessum pactione diuiderent. Cherusci equos, Sueui aurum & argentum, Sicambri captiuos elegerant.*

DCCXLII (margin)

DCCXLI. (margin)

rant. Sed omnia retrorsum. Victor namq; Drusus equos, pecora, torques eorum, ipsosq;, præda diuisit & vẽdidit. Præterea, in tutelam prouinciarum, præsidia atque custodias vbiq; disposuit. Per Mosam flumen, per Albim, per Visurgim, per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius castella direxit, Bonnam & Geldubam cum pontibus iunxit, classibusq; firmauit: * inuium atq; inaccessum, in id tempus Hercynium saltum patefecit. Ea deniq; in Germania pax erat, vt mutati homines, alia terra, cælum ipsum mitius molliusq; solito videretur. Denique non per adulationem, sed ex meritis, 13 defuncto ibi fortissimo iuuene, ipsi, quod nunquam alteri, senatus cognomen ex prouincia dedit. Sed difficilius est prouincias obtinere, quàm facere. viribus parantur, iure retinentur. Igitur breue id gaudiũ fuit: quippe Germani victi magis quàm domiti erant; moresq; nostros magis quàm arma sub Imperatore Druso suscipiebant: postquam ille defunctus est, Vari 14 Quinctilij libidinẽ ac superbiam haud secus quàm sæuitiam odisse cœperũt. Ausus verò ille agere conuentum: & in castris ius dicebat, quasi violentiam barbarorum & lictoris virgis, & præconis voce posset inhibere: at illi qui iam pridem rubigine obsitos enses, inertesq; cernerent equos, vt primùm togas & sæuiora armis iura viderunt, duce 15 Arminio arma corripiunt, cùm interim tanta erat Varo pacis fiducia, vt ne prædicta quidem & prodita per 16 Segestem vnum principem, ducum coniuratione, commoueretur. Itaq; improuidum, & nihil tale metuentem improuiso adorti, cùm ille (ô securitas) ad tribunal citaret, vndiq; inuadunt, castra rapiunt, tres legiones opprimuntur. Varus perditas res eodem quo Cannensem 18 diẽ Paullus, & fato est & animo secutus. Nihil illa cæde per paludes perq; siluas cruentius, nihil insultatione barbaro-*

*Bõnoniam & Gesloriacum.

*inuisũ.

Dccxliv

DCCLXI.

DCCLXI.

*barorum intolerabilius, præcipuè tamen in caussarum patronos: aliis oculos, aliis manus amputabant: vnius os sutum, recisa priùs lingua, quam in manu tenens barbarus, Tandem, inquit, vipera sibilare desiste. Ipsius quoq; consulis corpus, quod militum pietas humi abdiderat, effoßum. Signa & aquilas duas adhuc barbari poßident: tertiam signifer priùs quàm in manus hostium veniret, euulsit, mersamq; intra baltei sui latebras gerens, in cruenta palude sic latuit. Hac clade factum, vt imperium, quod in littore Oceani non steterat, in ripa Rheni fluminis staret. Hæc ad Septemtrionem. Sub meridiano tumultuatum magis quàm bellatū est. 19 Musulanios atq; 20 Getulos accolas Syrtiū 21 Cosso duce compescuit, vnde illi Gætulici cognomen. Latius victoria patet. 22 Marmaridas atq; Garamantas Furnio subigendos dedit. Potuit & ille redire Marmaricus, sed modestior in æstimanda victoria fuit. Ad Orientem plus negotij cum Armeniis: huc alterum Cæsar ex nepotibus suis misit. Ambo fato breues, sed alter inglorius. Massiliæ quippe 23 Lucius morbo soluitur: in * Lycia 24 Caius ex vulnere, cùm Armeniam ad Parthos se subtrahentem recepit. Armenios victo rege Tigrane in hoc vnum seruitutis genus Pompeius assuescerat, vt rectores à nobis acciperent. Intermissum ergo ius, per hunc recuperatū, non incruento, nec multo tamen certamine: quippe Donnes, quem rex Artaxatis præfecerat, simulata proditione adortus virum intentum libello, quem vt thesaurorum rationes continentem ipse porrexerat, stricto ferro cruentat vulnere in tempus: ceterùm barbarus vndiq; infesto exercitu oppreßus, gladio, & pyra, in quam se percussus immisit, superstiti etiam non Cæsari satisfecit. Sub Occasu pacata erat omnis Hispania, nisi quā Pyrenæi desinentis scopulis inhærentem citerior alluebat*

[Margin: DCCLII; dcclviii; Dccli.; *Suria.; Dcclxi.]

Ocea-

Oceanus. Hîc duæ validißimæ gentes, 25 Cantabri & Astures, immunes imperij agitabant. Cantabrorum & prior, & altior, & magis pertinax in rebellando animus fuit, qui non contenti libertatem suam defendere, proximis etiam imperitare tētabant, 26 Vaccæosq́, & Curgonios, & Autrigonas crebris incursionibus fatigabant. In hos igitur, quia vehementiùs agere nuntiabantur, non mandata expeditio, sed sumta est. ipse venit Segisamā: castra posuit: inde partito exercitu totam inde iam complexus Cantabriam, efferam gentem ritu ferarum quasi indagine debellabat. Nec ab Oceano quies, cùm infesta classe ipsa quoq́ terga hostium cederentur. Primùm adversus Cantabros sub mœnibus Vellicæ præliatus est. Hinc fuga in eminentissimum Vindium montem, quem maria priùs Oceani, quàm arma Romana ascensura esse crediderant. Tertiò Arracillum oppidum magna vi repugnat: captum tamen postremò fuit. In Edulij montis obsidione, quem perpetua XV. *millium foßa comprehensum cinxit, vndiq́ simul adeunte Romano. Postquam extrema barbari vident, certatim igne, ferro inter epulas, venenoq́, quod ibi vulgo ex 27 arboribus taxis exprimitur,* præcepêre mortem, seq́ pars maior à captiuitate, quæ videbatur, vindicauêre. Hæc per 28 Antistium, 29 Furnium, 30 Agrippam legatos, hibernans in Tarraconis maritimis Cæsar accepit. Ipse præsens hos deduxit montibus, hos obsidibus adstrinxit, hos sub 31 corona iure belli venumdedit. Digna res lauro, digna curru senatui visa est: & iam Cæsar tantus erat, vt posset triumphos contemnere. Asturem per idem tempus ingenti agmine à montibus suis descenderant. nec tenuêre suos, vt barbari impares: sed positis castris apud Asturam flumen, trifariam diuiso agmine, tria simul Romanorum castra aggredi parabant. Fuißet & anceps, &*

cruen-

dccxxvIII

*præripere.

dccxxvII

Dccxx-vIII.

cruentum, & vltimum mutua clade certamen, tunc tam fortibus, tam subitò, tam cum consilio venientibus, nisi
dccxxv-iii. *Brigæcini prodidissent; à quibus præmonitus 32 Carisius, cum exercitu adueniens oppressit consilia. Sic tamen quoq; non incruento certamine, reliquias fusi exercitus validissimi, ciuitas Lancia excepit: vbi adeò certatum est, vt cùm in captam vrbem faces poscerentur, ægre dux impetrauerit veniam, vt victoriæ Romanæ stans potiùs esset, quàm incensæ monumentum. His finis Augusto bellicorum certaminum fuit: idem rebellandi finis Hispaniæ. Certa mox fides, & æterna pax cum ipsorum ingenio in pacis partes promtiore, tum consilio Cæsaris, qui fiduciam montium timens, in quos se recipiebant, 33 castra sua (sed quæ in plano erant) habitare & incolere iussit. Ingentis esse consilij illud obseruari cœpit. Natura regionis circa se omnis aurifera, miniiq; & chrysocollæ & aliorum colorum ferax. Igitur exerceri solum iussit. Sic Astures, latentes in profundo opes suas atque diuitias dum aliis quærunt, nosse cœperunt. Omnibus ad Occasum & Meridiem pacatis gentibus, ad Septemtrionem quoque (dumtaxat intra Rhenum atq; Danubium) item ad Orientem intra Taurum & Euphratem, illi quoq; reliqui qui immunes imperij erant, sentiebant tamen magnitudinem, & victoriam gentium populi Romani reuerebantur. Nam & Scythæ misêre legatos, & Sarmatæ, amicitiam petentes. Seres etiam, habitantesq; sub ipso sole Indi, cum gemmis & margaritis, elephantos*
dccxxvii *quoque inter munera trahentes, nihil magis quàm longinquitatem viæ imputabant, quàm quadriennio im-*
dccxxxii *pleuerant; & tamen ipse hominum color eos ab alio 34 venire sole fatebatur. Parthi quoq; quasi victoriæ pœniteret, rapta clade Crassiana, vltro signa retulêre. Sic vbiq; cuncta atque continua totius generis humani aut*

pax

*pax fuit, aut pactio. Auſuſq́; tandem Cæſar Auguſtus ſeptingenteſimo ab Vrbe condita anno Ianum 35 geminũ claudere, bis ante ſe clauſum, ſub Numa rege, & victa primùm Carthagine. Hinc conuerſus ad pacem, pronum in omnia mala & in luxuriam fluens ſæculum, grauibus ſeueriſq́; legibus multis coërcuit. Ob hæc tot facta ingentia dictator 36 perpetuus, & pater patriæ * dictus. Tractatum etiam in ſenatu, an quia condidiſſet imperium, Romulus vocaretur: ſed ſanctius & reuerentius viſum eſt nomen 37 Auguſti, vt ſcilicet iam tum dum colit terras, ipſo nomine & titulo conſecraretur.*

Dccxxx.

*dictus ſupereſt.

dccxxvi.

FINIS.

I. STADII.

IN L. IVLII FLORI

HISTORIARVM LIBR. IIII.

COMMENTARII.

EDITIO ALTERA,

AVCTA ET RECOGNITA

AB IPSO AVCTORE.

ANTVERPIAE,
Ex Officina Typographica Martini Nutij, ad
insigne duarum Ciconiarum,

Anno M. DC.

IOANNIS STADII IN COMMENTARIVM L. IVLII FLORI PRAEFATIO.

ETSI omnibus rerum gestarum scriptoribus multum debeamus, quippe qui suo studio effecerunt, vt faciliùs quid nobis, præteritarum rerum cognitione adiutis, in vita expetendum, quid declinandum esset expediremus; tamen, sapientissimorum hominum iudicio, potissimum iis obstricti sumus, quorum opera & industria, res à Romanis domi forisq́; gesta, ad nostram notitiam peruenerunt: quod rectè illi quidem ita censuerunt & prudenter. Nam si vtilitatem ex historiarum lectione quærimus, nulla est respublica, quæ exempla fortitudinis ad mortem oppetendam; aut prudentiæ ad perniciem præcauendam; aut industriæ ad propulsandam, vberiora suggerat. Populus enim Romanus, vt ceteros armorum gloria & imperij amplitudine, quibus vniuersum ferè terrarum orbem complexus est, deuicit; sic iisdem, omni genere exemplorum quæ quisq; secutus, egregiè cū sibi tum reipublicæ consulat, antecelluit. Cuius si prima tempora, cùm post exactos reges sibi libertatem vindicasset, consules; eam, non ab hominibus, sed ab heroibus quibusdam administratam existimes; tantum iustitiæ ac moderationis amorem; tantum paupertatis ac parsimoniæ cultum; tantum luxuriæ & auaritiæ odium possis animaduertere. Sed quid? cùm tantam rem à tam paruis initiis profectam, tot reipublicæ conuersionibus, tot bellis, tot cladibus parem fuisse; toties afflictam domi forisq́; rempublicam, vnam terrarum omnium dominam, toties recreatam, cogitatione atque animo compre-

bendimus; ecqua voluptate vtiliore frui? ecqua vtilitate suauiore capi possimus? Sin cognitionis etiam dignitatem spectabimus, quod imperium, quam libertatem, quam aliam vel populi vel regis amplitudinem cũ populi R. imperio, libertate, maiestate conferemus? Profer Assuriorũ, profer Persarum, profer Græcorum imperium; ficta equidem illa, & commenticia esse eorum, qui illa memoriæ cõmendarunt, quàm re ipsa, illustriora videbuntur. Quis itaq; non indolescat? si nos æqualesq; nostros tanta scriptorum eius populi inopia vrgeri intelligat, qua in tenebris atq; hominum ignoratione tantæ res sepultæ iacent? Si Titum etiam Liuium, qui eas, CXLII. libris, in lucem atque omnium conspectum protulerat; vel temporum iniuria, vel hominum incuria periisse ita sentiat, vt in mutilato ad quartam ferè partem, contaminationem quoque & horridum squalorem abominaretur; nisi opera industriaq; Caroli Sigonij, optimè de omni Antiquitate meriti, hanc ipsi labem detersisset. Nec enim vlla re alia, in tam angustam rerum laudatissimarum cognitionem tota posteritas redacta est, quàm quòd ad eas cognoscendas, propè innumerabilibus præsidiis, quibus superiora abundabant sæcula, destituta fuerit. Et quem non commoueat? Si pro Liuio Romanarum rerum conditore altero; si pro locupletissimo dignitatis Romanæ historico, sibi Florum successorem vt inopem datum, ita scriptorẽ tumultuarium videat? qui rerum gestarum seriem, qui temporum distributionem, qui imperatorum nomina & munia aut perturbet frequenter, aut permisceat? Si pro puro & illustri scriptore Liuio, eum, qui dum poëtarum pigmentis, rei gestæ lenocinium quærit, qui dum declamatorum artificio & elationibus eloquentiam ostentat, historiæ leges negligat? Sed enim cùm Liuiana industria monumenta, quibus à condita Vrbe ad AVGVSTI

vsque

vsque imperium, historiam per DCCXLIV. annos composuerat, deplorandam citiùs, quam aliquando exspectandam, metuerem; viderem & nullum huc vsq; auctorem esse superstitem, qui ductum historiarum Liuij à primordio Vrbis, vsq; in Augustum; tali ordine, atque Florus suscepißet, prosequeretur: operæpretium me facturum putabam, si studiosorum hac in parte desiderium, qua poßem diligentia & industria, lenirem: idq; futurũ, si Florum commentario vel emendaremus; vel eo ex incorruptæ fidei monumentis collecto, ita expleremus, vt ne vel ordinem, vel tempus gestarum rerum, lectori, vel properanti, aut etiam meditanti abrumperemus. Deinde vt studioso quoq; vestigia aliquot indicarem, per quæ obseruaret, quibus quasi seminibus magnæ respublicæ procreentur; quibus moribus atq; institutis adolescant; quibus legibus & rationibus conseruentur; quibus contra vitiis ad conuersionem inclinentur, & semel labefactatæ præcipites eant: non inconsultè me facturum existimaui, si paucis hîc, antequam Florum exponerem, de reipublicæ statu, qui in vrbe fuerit, præfarer. Siquidẽ Florus noster tantùm complectitur gestarum à populo Romano rerum historiam, hoc est, in quantam, rei militaris virtute & disciplina, potestatem & principatus amplitudinem sese res Romana diffuderit, enumerat; aut etiam quàm infeliciter seditionum & secessionum morbo domi, ob patriciorũ dominationem, ob factiones optimatium & plebeiorũ seditiones agitata fuerit, reprehendit. At cùm respublica omnis(vt à Politicis distribuitur)vel vnius, vel paucorum, vel populi imperio gubernetur; ita si ex tribus istis iustè temperatus aliquis reipublicæ status fuiſſet, eum Cicero rectißimũ optimumq; censuißet. Sed eo Ciceronis temperamento Respublica Romana nunquam fuit administrata: verùm suis progreßibus, per ordinum & hono-

bendimus; ecqua voluptate vtiliore frui? ecqua vtilitate suauiore capi possimus? Sin cognitionis etiam dignitatem spectabimus, quod imperium, quam libertatem, quam aliam vel populi vel regis amplitudinem cũ populi R. imperio, libertate, maiestate conferemus? Profer Assuriorũ, profer Persarum, profer Græcorum imperium; ficta equidem illa, & commenticia esse eorum, qui illa memoriæ cõmendarunt, quàm re ipsa, illustriora videbuntur. Quis itaq; non indolescat? si nos æqualesq; nostros tanta scriptorum eius populi inopia vrgeri intelligat, quæ in tenebris atq; hominum ignoratione tantæ res sepultæ iacent? Si Titum etiam Liuium, qui eas, CXLII. libris, in lucem atque omnium conspectum protulerat; vel temporum iniuria, vel hominum incuria periisse ita sentiat, vt in mutilato ad quartam ferè partem, contaminationem quoque & horridum squalorem abominaretur; nisi opera industriaq; Caroli Sigonij, optimè de omni Antiquitate meriti, hanc ipsi labem detersisset. Nec enim vlla re alia, in tam angustam rerum laudatissimarum cognitionem tota posteritas redacta est, quàm quòd ad eas cognoscendas, propè innumerabilibus præsidiis, quibus superiora abundabant sæcula, destituta fuerit. Et quem non commoueat? Si pro Liuio Romanarum rerum conditore altero; si pro locupletissimo dignitatis Romanæ historico, sibi Florum successorem vt inopem datum, ita scriptorẽ tumultuarium videat? qui rerum gestarum seriem, qui temporum distributionem, qui imperatorum nomina & munia aut perturbet frequenter, aut permisceat? Si pro puro & illustri scriptore Liuio, eum, qui dum poëtarum pigmentis, rei gestæ lenocinium quærit, qui dum declamatorum artificio & elationibus eloquentiam ostentat, historiæ leges negligat? Sed enim cùm Liuiana industria monumenta, quibus à condita Vrbe ad AVGVSTI

vsque

vsque imperium, historiam per DCCXLIV. annos composuerat, deplorandam citiùs, quam aliquando expectandam, metuerem; viderem & nullum huc vsq; auctorem esse superstitem, qui ductum historiarum Liuij à primordio Vrbis, vsq; in Augustum; tali ordine, atque Florus suscepißet, prosequeretur: operæpretium me facturum putabam, si studiosorum hac in parte desiderium, qua poßem diligentia & industria, lenirem: idq; futurũ, si Florum commentario vel emendaremus; vel eo ex incorruptæ fidei monumentis collecto, ita expleremus, vt ne vel ordinem, vel tempus gestarum rerum, lectori, vel properanti, aut etiam meditanti abrumperemus. Deinde vt studioso quoq; vestigia aliquot indicarem, per quæ obseruaret, quibus quasi seminibus magna respublica procreetur; quibus moribus atq; institutis adolescant; quibus legibus & rationibus conseruentur; quibus contrà vitiis ad conuersionem inclinentur, & semel labefactata præcipites eant: non inconsultè me facturum existimaui, si paucis hîc, antequam Florum exponerem, de reipublicæ statu, qui in vrbe fuerit, præfarer. Siquidẽ Florus noster tantùm complectitur gestarum à populo Romano rerum historiam, hoc est, in quantam, rei militaris virtute & disciplina, potestatem & principatus amplitudinem sese res Romana diffuderit, enumerat; aut etiam quàm infeliciter seditionum & secessionum morbo domi, ob patriciorũ dominationem, ob factiones optimatium & plebeiorũ seditiones agitata fuerit, reprehendit. At cùm respublica omnis (vt à Politicis distribuitur) vel vnius, vel paucorum, vel populi imperio gubernetur; ita si ex tribus istis iustè temperatus aliquis reipublicæ status fuisset, eum Cicero rectissimũ optimumq; censuißet. Sed eo Ciceronis temperamento Respublica Romana nunquam fuit administrata: verùm suis progressibus, per ordinum & hono-

rum communicationem, cum ætate ad moderatum reipublicæ statum nonnihil profecerat. Regio enim imperio (quam μοναρχίαν Græci vocant) Roma statim condita per annos CCXLIV. seruiuit; quo temporis interuallo, etsi iusti aliquot publicæq; vtilitatis studiosi reges fuerint, qui populum Rom. ita legibus & institutis firmarunt, vt bellica virtute, domestico patrum consilio, orbis imperio potitus sit, tamen iniusta nonnullorum impotentia, libidine, & audacia vexati ciues, exegerunt reges, & rempublicam ab vnius dominatione liberarunt. Successit deinde annuus, pro perpetuo, magistratus, hoc est, consulatus, pro regno; vt duo æquali potestate annum vnum regerẽt; fuitq; is honor in patriciorum potentia, ita vt temperamento non satis moderato respublica teneretur, cùm patriciis, patriciorum auctoritate, honores darentur; cùm plebeiis neq; curationes publicæ, neq; magistratus, vt qui auspicia plebi nulla esse asseuerarent; neq; connubia, veluti contaminatione, generis inæqualitate auersarentur, communicabantur: atq; ita fiebat, vt plebs ipsa sub patriciorum dominatu non aliter, atq; antea sub regibus seruiret: quare discordia & secessione laboratum est quousq; plebs per sacrosanctum Tribunatum, contra optimatium dominationem & libidinem, libertatem & pudicitiam suam tueretur, atq; Tribunorum plebis auxilio deinceps connubiorum & honorum cõmmunicationem, & legem Hortensiam, qua Quirites omnes, plebis scita adstringerent, à Senatu & optimatibus extorsit. Nunquam itaq; populi Rom. status ex tribus illis æquissimis formis tẽperatus fuit; nec regius siue μοναρχία in consulum imperio erat, plus enim in republica poterant Tribuni plebis, quàm consules. Nec optimatiũ siue ὀλιγαρχίας potestas, in Senatus auctoritate vigebat; plus enim semper imperij fuit in populo quàm in Senatu. populus

CCLXI. CCCIIX. CCCXXCVIJ DCLXVI

pulus

pulus enim leges iubebat vel abrogabat, magistratus dabat vel adimebat; bellum indicebat, quod plebs finiebat; vitæ ac necis potestatem habebat; & ad eius iudicium à magistratibus prouocatio fiebat. Quare populi Rom. rem publ. in populari, siue δημαρχίας imperio fuisse manifestum est. Atq; eo in statu populari floruerunt lumina illa virtutum, modestiæ, fortitudinis, iustitiæ, quæ victi orbis principatum, imperiiq; confeßionem exteris gentibus extorserunt. Tranquillum autem vsq; adeò reipub statum duo Gracchi, Saturninus, Drusus furiosi & seditiosi Tribuni plebis, infeliciter perturbarunt, dum plebi contra optimates dominium, hoc est, ὀχλοκρατίαν affectant, vel agrariis vel frumentariis legibus, vel iudiciorum à Senatu ad equites translatione, vel Romanæ ciuitatis cum sociis communicatione. Iniuria tandem Sulpicij Tribuni plebis. Sulla commotus, ipsorum potentiam & plebis dominatum infregit, & iterum optimatium dignitatem asseruit. Contra Pompeius Magnus, dum salutare illud popularisq; status temperamentum sperat posse restitui, si tribunorum pl. magistratum pleno iure plebi reddat, non assequitur quod optauerat, immo hoc consilium Pompeio infelicißimè ceßit, hoc est, in suam & republica perniciem; nam in ciuitate moribus corruptißima, ambitione iam & auaritia grassantibus, viam audaciæ ciuium patefecit, ad rapiendam tribunorum pleb. auxilio rempublicam, plebis suffragiis largitione corruptis: nec otium erat aut quies a motu publico, ita semel euulsis reipublicæ partibus, sed crudelitate Marij & Cinnæ, Sullæ dictatura contumeliosè & tyrannicè laniata; conspiratione etiam Cn. Pisonis & Catilinæ sollicitata, simulque iam ipsa ad conuersionem suam inclinante republica, ad vnius iterum imperium respicere videbatur: ita vt ab vnius dominatione ad popularē, à populari ad plebeium,

DCXX.
DCXXXII
DCLIII.
DCLXII.
DCLXV.
DCLXX.
DCLXXI
DCIIIXC
DCXC.

beium, à plebeio ad vnius imperij statum conuersa esse DCXCII. *videatur. Atq; cùm tres in vrbe ciues potentissimi essent, Pompeius, Crassus, Cæsar; ipsi coitione amicitiæ fœdera inter se compararunt, vt semper honores absentium, illi qui ad vrbem essent, propugnarent: & si singuli tum quidem ad dominatum adspirarent, tamen mutuo metu* DCCI. *quieuerunt, donec Crasso à Parthis cæso, Pompeiiq; ne-* DCCIV. *cessitudine cum socero Cæsare ex Iulia morte abrupta, ciuile bellum erumperet, quo Pompeius extinctus est, & respublica Cæsari, tanquam ciuilis belli præmium, cesserit. Nec Cæsaris Dictatoris diuturna fuit Dictatura; conspiratione namque optimatium, vt liberarent rempublicam, quincto dominationis suæ anno in curia* DCCIX. *Pompeij cæsus est. Dumq; Cicero ἀμνησίαν se Atheniensium exemplo, hoc est, præteritorum obliuionem ad otij & pacis tranquillitatem optimatibus persuasisse opinatur, M. Antonij calliditate & artibus omnes decepti sunt, vtpote qui rebus suis confirmatis, & metu amoto ad ingenium, quod reipublicæ oppressionem moliebatur, redijt; atq; rebus iam in præceps euntibus, paceq; conuulsa, Triumuiros se reipublicæ constituendæ tres Imperatores, Lepidus, Antonius, Octauius renuntiauerunt. &* DCCX. *lege Pedia, Cæsaris percussores, Brutus Cassiusq; absen-* DCCXI. *tes condemnati sunt: quibus cæsis, Sextoq; Pompeio apud* DCCXVII *Siciliam fracto, Lepido in Sicilia dignitate triumuirali* dccxxiij. *exuto, Antonio in Ægypto interfecto; ad vnius iterum Augusti potestatem, ius, imperium, respublica conuersa est, eaque omnia quæ statim ab Vrbe condita regni, post magistratuum, Senatus ac populi fuerant, Imperatoris prænomine AVGVSTVS, anno V. C. DCCXXVI. occupauit. Atq; ista conuersionis & circuitus reip. Romanæ hucusq; summa esto: nunc consilij nostri rationem de Commentarij nostri dispositione, paucis exponamus.*

Vt autem per eum negotiosis & otiosis pariter à nobis cõsultum esset, nihil commodius putabam, quam occupatis ita satisfacere, vt rerum gestarum seriem argumentis tantùm breuibus ad singula Flori capita praescriptis complecteremur. Otiosis autem, hoc est, quibus magnarum rerum caussae, consilia, euentus ideo curae sunt, vt sibi prudentiam ab aliorum experientia confirment; equidem iis ita consultum fore putabam, si commentario nostro fideliter ex optimis & fide dignis veterum monumentis collecto, altiusque repetitis caussis, rem gestam prosequeremur. adhaec, vbi ordine aut negligentia, quod vitium huic auctori nimis familiare est, peccaret, admoneremus: sicubi officio suo probè functus esset, eundem locum, vt opera nostra non indignentem, praeteriremus: sin loca in contextu Flori obuia essent, quae vel obscuritatis aliquid lectori imperito, vel ob antiquitatis tenebras, vel Geographiae imperitiam offunderent, ea, vt numerorum notis determinata, vel fidelissimè explicaremus, vel de iis nostram sententiam, sed priscorum testimoniis confirmatam, adduceremus. quo labore nostro, lectorem quemlibet facilem (si Commentarium nostrum, vbi notae numerorum inter legendum occurrent, cum Flori scripto coniũget) consecuturum speramus, antiquitatis Romanae non sine magna voluptate cognitionem, & viam sibi patefactam fore, ad Ciceronis, Liuij, Caesaris, Suetonij, &, qui mihi praecipuus est, Taciti, cum fructu & iudicio lectionem & intellectum commodiorem. Et eadem nunc etiam opera nostra in Suetonium & Tacitum vt purgatior vterq;, & cum lectoris cognitione familiariore, primo quoq; tempore prodeat, elaboramus. Atq; vt praecipuam lucẽ, ad Antiquitatis notitiam memoria concipiendam, adfert rerum gestarum series etiam tempore distincta, ita nos ad marginem Flori nostri semper, vbi opus esse

censuimus, numerorum Rom. notis, annos ab vrbe condita prætexuimus, in quibus determinandis certissima scriptorum & Annalium monumenta, & recentem Huberti Goltzij absolutissimam & fidelissimam Fastorum editionem secuti sumus: nec parum debemus exquisitissimus Caroli Sigonij lucubrationibus. Et cùm Vrbis conditæ initium CHRISTI DEI natalem DCCL. annis & diebus CXXCV. præcedat, quãtum ferè spatij nos historia ista prosequimur, facilè fuerit cuilibet vrbis conditæ annos ad tempora CRI. natalem præcedentia aut sequentia accommodare. Restituimus quoque multa in hoc scriptore loca, caussam & castigationis & coniecturæ nostræ reddidimus. Vixit autẽ Florus sub Traiano Cæsare, patrem habuit, vt scribit Volaterranus, L. Iulium Florum Secundum, quem Quinctilianus lib. X. Florem eloquentiæ Gallicæ vocat, cùm eam ibi exercuerit, principemq́ alioquin inter paucos disertißimum: quod nos secuti, hunc librum ex gente addita ita inscripsimus: L. Iulij Flori, de Gestis Romanorum, Historiarum lib. quattuor. *Et si sint, qui Annæi nomen Floro ponant: de quo meam sententiam suo loco dicturus sum. An sint eiusdem Flori Epitomæ in Liuium conscripta, vt aßeuerare non ausim; ita hoc in medium, vt mihi ambiguum, relinquam.*

ARGV-

ARGVMENTVM PROLOGI IN LVCIVM IVLIVM FLORVM.

Quòd virtute duce, comite fortuna populus Rom. per bellicam virtutem multum, per disciplinam rei militaris vt plurimum, ita ad orbis imperium excreuerit: vt animo concipere eius vicissitudinis & progressus memoriam nemo queat commodiùs, quàm qui, imagine ab hominis ætate desumpta, eam distribuat per infantiam, adolescentiam, virilitatem, senium: vtpote qui ordine tali & distributione rerum gestarum magnitudinem conceptam faciliùs, imperij molem subtiliùs, temporum interualla sit distinctiùs comprehensurus.

COMMENTARIVS.

1 Laboriosos populi Rom. progressus & incrementa illa, quibus militari virtute & disciplina orbis imperium acquisiuerit, quatuor libris prosequuturus; prudenter sanè & ordine & imagine ab hominis ætate desumptis, confusionem euitare studet, quæ alioquin lectoris memoriam, tanta rerum gestarum amplitudine, ætatum serie, variantisque fortunæ vicissitudine turbatura fuerat. Vt enim ætati ætas ad quartum vsque gradum succedit; ita populi R. ab exiguis initijs progressum, per quem vrbis vnius Respublica, orbis imperium, rei militaris disciplina, septingentesimum per annum assequuta fuerit, recenset. Egisse scilicet populum R. infantiam sub Regibus ccxlvi. annis, adoleuisse principem populum sub Coss. Dictatorumque magistratu ccxlv. annis ad primum vsque bellum Punicum: maturuisse deinceps virilitate sua ccxxi. annis, hoc est, vsque ad Cæsaris Augusti primum consulatum, quem vi sibi, postquam in prælio Coss. Hirtius & Pansa cæsi erant, sumpserat, post septingentos & nouem annos ab vrbe condita, vti ex Annalibus Coss. & fastis colligitur. Atque tantam imperij molem magnitudine sua, Imperatorum inertia, populi Romani luxu auaritiaque consenuisse, confectamque videmus.

2 Septingentos per annos, concisè dixit: cùm ab V. C. ad Augusti primum consulatum percenseantur anni DCCIX. idque

idque in fastis & Capitolinis tabulis. quare hîc nouem anni desiderantur, quia tamen compendio comprehensurus est populi R. fatum, rotundo numero vti, vt compendiosiore, maluit. Nam quòd ferè scriptores diuersi abeunt ab ætate illa conditæ Vrbis digerenda, quæ in Capitolinis tabulis habetur, ideo factum esse manifestum est, quòd aliquando annos aliquod ipsi prætermittunt, in quibus Dictatores sine Coss magistratum gesserunt, & quòd sollennes dies ineundo consulatui inconstanter & variè ab initio obseruati, vnius anni differentiam attulerint.

3 Vt Latini ætatem vocant humanæ vitæ spatium suis progressibus distinctum, ita septingentos annos, quibus infantiã, adolescentiam, iuuentutem P. Romani complectitur, ætatem vocat: eo sensu, vt septingentos alteros annos lector putaret adijciendos, ad moliendam tantam principis populi maiestatem & amplitudinem. Putare enim, probis scriptoribus, significat summam collectam nuncupare, hoc est, per rationes collectam summam pronuntiare.

4 Exstat de fortuna Romanorum liber Plutarchi elegantissimus Budæo interprete.

5 Regnatum est Romæ ab Vrbe condita ad liberatam, annis ccxliv. ita enim summa annorum colligitur ex Annalibus Consulum, & numeris triumphorum, hoc est, ex monumentis calculandi priscorum tempora, eaq, digerendi ratione, fidissimis. Nam quòd annum vnum subducunt Eutropius, Rufus, Solinus, Eusebius, Orosius; eò referendum est, quòd nonnulli reges supra integros annos (quod suo loco demonstrabimus) menses & dies aliquot regnarunt, illasque anni partes, quæ collectæ annum explerent, vt contemnendas, ipsi prætererunt. Cur ergo Florus (*prope*) adiiciat, manifestum est, vt scilicet sexennium 250 annorum summæ deesse admoneret. Sub Regibus verò, hoc est, sub infantia Pop. Rom. ipsorum ager ab vrbe ad xv. miliaria, vt Eutropius; ad xvII. vt Sextus, & D. Augustinus mensurant, productus est. Regum tamẽ institutis & legibus ita Reipublicæ fundamenta sunt iacta, vt ab iis primordijs ad gentium omnium principatum, bello paceque P. R. adoleuerit.

6 Bini Consules creati primùm sunt, Regibus ob tyrannidem exactis, duo Lucij; Iunius Brutus, & Tarquinius Collatinus,

tinus, anno Vrbis conditæ ccxl i v. sed Italia Romanorum armis edomita est, sub primũ bellum Punicum anno Vrbis conditæ CDIXC. sunt ergo intermedij anni ccxlv. differtque ratio Flori à fastorum & scriptorum omnium calculo per annos xl. idque non satis toleranda numerorum securitate: quare nos scribendum putamus ccl. ne noster tanto interuallo à ceterorum consensu diuersus abiisse videatur.

7 Consules eduntur in fastis Capitolinis ad annum Vrbis conditæ C D X X C I X APP. CLAVDIVS CAVDEX, & M. Fuluius Flaccus, prænomen Quincti vitiosum sit pro Marci.

8 Circuitione significat gentem Valeriam, Postumiam, Papiriam, Quinctiam, Furiam, Corneliam, Fabiam, Curiam, Fabriciam, quæ à Regibus exactis vsque ad Italiam edomitam, magna & illustria abstinentię, modestiæ, fortitudinis & virtutis Romanæ documenta præbuerit.

9 Orba Coss. Republica, Octauius, qui deinde in imperio Augustus est dictus, occasione inuadendi magistratus, promouit ad vrbem exercitum, & per vim à Senatu Consulatũ extorsit; anno ab V. C. DCCX. ex A. D. X. K L. OCTOB. cùm, Idibus Martijs superiore anno præteritis, Cæsar Dictator coniuratorum violentia xx i i i. vulneribus in Senatu confossus esset. quare si numerum volumus eadem ratione cum mox sequenti rotundum, qua binæ ætates præcedentes inter sese consentiunt, scribendum & hîc erit cc. atq; ita ducenti, cùm bis CCL. hoc est, quingentis coniuncti, septingentos ab vrbe condita vsque ad Augustum Cęsarem annos sunt collecturi, vt ratiocinium L. Flori statim ab ipso in præfatione nuncupatum expleatur.

10 Perplexè satis istud cc. annorum spatium vsq; in suum sæculum L. Florus circumscripsit. cùm namque ad Augusti consulatum a condita Vrbe computauerit DCC. annos, altera, & ista quam nunc recenset ducentorum annorum ætate adiecta, colligimus nongentos annos, producimusque populi Romani senium ad Hadriani vsque Cæsaris excessum: cùm tamen Traiani x i i i Romanorum Imperatoris virtute, imperium Meridiem, & Septemtrionem, Ortumque versus latissimè productum sit, quod vt Florus subindicat, ita ceteri scriptores constantissimè testantur. Sed sub Hadriano, qui parta

tueba-

tuebatur solum, vel etiam negligebat, adseuerent imperium non esse amplificatum. Quare si Flori rationem produxerimus à consulatu Augusti vsque in Traiani mortem, colligemus annos cxxc. atque ita Florus xx. annorum spatium in his verbis (*non multo minus*) inclusisse videtur.

11 In verbo *Decoxit*, egregia translatione vsus est: vt enim si vitio nostro illa dissipemus, quæ nostro labore parta non sunt, sed à maioribus relicta, decoxisse notamur; ita quæ virtute & rei militaris gloria sibi P. R. acquisiuerat, illa Imperatorum ignauia, hostium insultu diuulsa sunt ab Imperio; vt etiam in tanta P. Romani, principis olim terrarum maiestate, conuersionem obseruare liceat, quam Plato scripsit, & Cicero laudat, intra septingentos annos statam esse, & magnis Rebuspublicis definitam.

ARGVMENTVM IN CAPVT I.

LIB. I.

Romuli & Remi ortum, educationem, & fortunam exponit; quo modo postquam Numitoris aui & Siluiæ matris iniurias vltus esset Romulus Rex, Romam in Palatio condiderit; quam deinceps legibus, institutis, armis, consilio ita confirmarit, vt fundamenta tanto olim imperio iecerit: ipse Romulus incerta morte ereptus, Quirini nomine consecratur.

COMMENTARIVS.

Reipublicæ orbis totius potentissimæ incrementa percensurus, consultè ab Vrbis conditore Regibusque, qui septem eo quem prosequetur ordine regnarunt, initium ducit.

1 Romulum & Remum spurios fuisse Plutarchus in Theseo auctor est: vetus tamen opinio fuit, vt tanti populi originem ad Deos referret, esse natos ex Marte & Rhea Siluia, siue Ilia (ijs namque nominibus Scriptores vtuntur) Vestali virgine, Numitoris Albani regis filia, Amulius frater minor Numitorem primogenitum & successorem legitimum per vim regno depulerat, eiusq; filium, ne qua spes hæredis aut vltoris futuri superesset, in venatione peremit; filiā ad Vestale sacerdotium ceperat. Sed postquam furtiuo concubitu grauidam deprehendit, eam custodia sepsit vt partus enecaretur: ipsa quidem peperit gemellos, qui Amulij imperio in profluentem proiecti, beneficio Faustuli pastoris Regij collecti, seruati sunt

ſunt & educati: ipſa Siluia à partu liberata & ſtupri rea patrui iuſſu, vt habet Euſebius, viua defoditur. Alij in carcerem, deprecante Antho, Amulij Regis filia, coniectam referunt, inde filij Romuli beneficio, cùm Amuliū interfeciſſet, ereptam & reſtitutam.

2 Romulum à Ruma, id eſt, vbere, Romum inueniſſe nomen, probati ſcriptores teſtantur: inde Romulum blandiendi cauſſa dictum, eo quòd paruulus & inhians ad vbera lupæ ſub ficu repertus eſſet.

3 Arbor illa dicta fuit Ficus Ruminalis, vel quia pecora ibidem ruminantia æſtum ſub vmbra vitabant, vel à Romulo ibidem à Fauſtulo collecto. Ruminalem ficum, erat autem in Comitio, ſub Nerone Cęſare 840. annis poſtquam Romuli infantiam protexerat aruiſſe contabuiſſeque refert libro XIII Tacitus, non ſine omine in deterius progreſſuri imperij.

4 Albam longā condidit Aſcanius Iulus, Aeneæ ex Creuſa filius; anno poſt captam Troiam XXXII à condito per Aeneam ipſius patrem Lauinio: (quòd ita ab vxore Lauinia Latini Regis filia appellatum eſt) anno triceſimo.

5 Quatuordecim ab Aenea & Aſcanio primis Latinorum regibus continua ſucceſſione Reges gubernarunt. Regnatum eſſe à Latinis ad conditam Romam annis 428. ſed ad conditam vrbem vſq; à Troia capta anni recencentur CDXXXII. quatuor enim annis Aeneas cum ſuis errauerat antequam in Italiam appelleret. Sed quia variant auctores omnes in nomenclatura regum Albanorum, etiam ſi quatuordecim enumerent à Siluio, Aeneæ ex Lauinia poſthumo (ab eo, inquā, Siluio, qui nomen ideo quòd in ſiluis natus & educatus eſſet, inuenit, dum poſt Aeneæ mortem Lauinia grauida priuigni Aſcanij odia vitaret) conſultè illorum nomina omiſimus, cuilibet enim illa ex Dionyſio, Liuio, Ouidio in Faſtis, & Euſebio in promptu ſunt.

6 Reſtituto Numitore auo, vt Albam longam paſtorum aduenarumque turba, quæ cum Romulo ad vindicandam Amulij tyrannidem confluxerat, exonerarent, capiunt ex aui authoritate & ſubſidio nouæ vrbis condendæ conſilium: ſed diſtrahebantur æmulatione fratres, vtrius auſpicio & quo loco vrbs conderetur. Romulus palatinum montem, quia collecti ibidem à Fauſtulo educatiq; eſſent, ceteris præferendum contea-

contendebat; Remus Auentinum delegit propter Remuriam iam vtcunque ibidem a se extructam. Crescente verò æmulatione & factione quoque partium, auum Numitorem consulunt: ille rem augurio, hoc est, deorum iudicio, quod de cælo ex auium volatu & numero obseruarent, committendum definiendumque respondet.

7 Sacris itaq; legitimè peractis rem auspicijs permittunt: (quę quare Piacula vocet Florus, non satis assequor, etiam si piacularis sacrificij Festus, sed longè alia significatione, meminerit) Putarem equidem, si pateretur exemplarium consensus, auspicia, pro piacula, apertiùs & significantiùs substituendum, aut, vt legit Iornandus Gothus, scribendum esse, *adhibere placuit Deos.*

8 Auentinus vnus ex septem collibus Romanis, ita ab Auentino duodecimo Albanorum rege, qui ibidem & habitauit & sepultus est, dicitur: (& si Varro etiam aliàs huius nominis rationem adferat) tamen quia illa Dionysio probatur, nobis non omnino reijcienda videtur. Auentinus pomœrio non fuit inclusus ante Claudium Imperatorem ad octo sæcula posteriorem, addit caussam apud Gellium Messalla, quòd in eo Remus auspicatus, auibus irritis habitis à fratre in auspicio superatus fuerit, quare vt inauspicatum pomœrio exclusum.

9 Pallantium ab Arcadibus, qui eam coloniam à Fauno Aboriginum rege susceperant, in monte conditum, à veteri patria Pallantium appellarunt, quare ipse mons Palatinus dictus est atque Palatium. Eustatius. ὅθεν καὶ νῦν οἱ ῥωμαῖοι τοὺς βασιλεῦσι πρέποντας τόπους οὕτω καλοῦσιν παλάτια, καθ' ὑφαίρεσιν ἀμεταβόλων τοῦ λ, καὶ τοῦ ν.

10 Vultures ideo potissimum in augurijs obseruatos testatur Plutarchus, quòd rarissimè & nisi fortuito conspiciantur; quòd innoxii sint, nec ex rapto viuant, & sui generis cadauera non deuorent.

11 Condi cœpta est vrbs à Romulo Ex. A.D. XII. KL. MAI. die ipsis Palilibus siue pastorum Deæ Pali sacro, hora intra tertiam & quartam, vt refert Plutarchus: atque hic dies vocatus est deinceps vrbis natalis. Fuit is annus post captam Troiam CDXXXII Ante Christum natum DCCL. & diebus CXXCV. quare à condita Vrbe vsque ad hunc annum,

quo

quo iſta conſcribimus, 1565. numerantur anni, MM.cccxIII. Multi tradidere Romam ante Romulum longo interuallo conditam, & variarum opinionum auctores laudat & recenſet Dionyſius lib. primo.

12 Hoc ideo dicit quòd vultures tardo ferè volatu comitari ſolent exercitus, triduoque antè aut biduo volare, vbi cadauera futura ſint. Plinius lib. 10. cap. 6.

13 Vtriuſque partis ſtudio dum factioſè altera Remum altera Romulum colit, extollitque audaciore æmulatione, à verbis ad verbera deuentum eſſe ſcribit Dionyſius, Remum in ea pugna cæſum, & in Remuria ſepultum. Alij ſcriptores eadem cum Floro recenſent, & Celerem fabricę præfectum, rutro in illudentis Remi caput inflicto ipſum examinaſſe. & Lucanus:

Fraterno primùm maduerunt ſanguine muri.

14 Aſylum ſiue templum aperuit perfugis ad ſecuritatem Romulus, vocauitque illud Aſylæi Dei, quaſi è cuius templo abripere quemquam nefas eſſet: ita vt neque dominis ſeruos, neque nexum æris alieni cauſſa creditori, neque homicidas magiſtratui dedere liceret. Eadem Aſylia ſiue libertas adhuc hodie in diuorum noſtrorum templis obſeruatur, aperuerat Aſylum Romulus eo conſilio vt vrbs habitatoribus frequentaretur ex aduenarum confluxu, quippe ſtatim à primordio vrbs ipſa vix mille domus habebat, vt teſtatur Plutarchus.

15 Aeneas in Italiam venit antequam vrbs conderetur annis CDXXXII venerunt in Italiam Arcades, Euandro duce, Aboriginum rege Fauno regnante, ante vrbem conditam CDXC. annis, ſi veri ſunt Chronologi. Fuit itaque Arcadum aduentus prior annis lvIII. quàm Troianorum. Vide Dionyſium libro primo.

16 Contaminari ſanguinem ſuum putabant vicini, ſi matrimonia cum ea gentium plebiſque colluuione miſcuiſſent; contemptæ ſunt itaq; legationes Romanorum coniugij cauſa cum vicinis ſuſceptæ. Conſilium ergo ex neceſſitate ſumpſerunt, & additur dolus, rapiendas ſcilicet ad Conſualia (hoc eſt, ad ludos Neptuno equeſtri ſollennes) inuitatas virgines, quando oculos & mentem ad ſpectacula conuertiſſent. Succeſſit fraus anno V.C. quarto, die XV. KL. Sebtemb. raptæ ſunt virgines maxima ex parte Sabinæ 683. vt Dionyſ. ſcribit,

& si alij apud Plutarchum diuersi sint ab hoc numero. Cæninenses, Crustomini, Antemnates, Veientes, Sabini hospitaliter vocati erant, & hac nunc raptarum virginũ iniuria proritati bellum mouent. Cæninenses dum impetu quodam temere potiùs quàm fortiter prælium ineunt, victi sunt, & Acrone ipsorum rege à Romulo interfecto, captaque vrbe, iubentur, vt Romam relicta patria habitatum abirent.

17 Opima spolia vocantur Festo, quæ dux P.R. hostium duci sua manu interempto detraxerit, eaque trina tantum contigerunt nomini Romano, intra ann. ferè DXXX. magna raritate: vna quę dux Romulus de Acrone: altera quæ Cossus Cornelius de Tolumnio Veientium rege: tertia quæ M. Marcellus de Virdumaro Gallo fixerunt. Opima ergo, hoc est, magnifica, ampla. Feretrium Iouem vocauit à feretro ad ferenda opima spolia Ioui aptè fabricato, quod Gręcis etiam φερέτριον vocatur.

18 Tarpeiam Tarpeij Capitolio pręfecti filiam significat; de cuius pacta prodendi Capitolij cum Sabinis mercede, variæ opiniones vel fabulæ potiùs referuntur. Capitolio tamen ipsius opera capto, creditur Sabinorũ scutis obruta esse: quia dicitur pacta ab hostibus quòd illi sinistra gererent, nempe scuta, ea spe vt illos exarmaret, nudatosque scutis iam Romanis feriendos traderet, qua fraude deprehensa Sabinorum indignantium scutis obruta putatur & interempta.

19 Voto suo templum Statori Ioui, vt fœdam suorum fugam sisteret, nuncupabat teste Liuio & Plutarcho, ηὔξατο τῷ Διὶ στῆσαι τὸ στράτευμα καὶ τὰ ῥωμαίων πράγματα πεσόντα μὴ περιιδεῖν ἀλλ᾽ ὀρθῶσαι, &c. Sunt qui Statoris vocabulũ inde putẽt deflexũ, quòd erecta ad succurrendi promtitudinẽ semper ipsius Statoris statua consisteret, quum ceteræ sederent: alij à stabilitate constantiaque nomen illud deriuatum contendunt, inter quos est Seneca.

20 Percussum fœdus cum Sabinis post triennale bellum istis conditionibus ex fide dignis auctoribus colligo: vt Romulus T. Tatium in societatem regni reciperet: vt Vrbs à Romulo Roma, Populus à Curibus T. Tatij patria, Quirites vocarentur. Ratio etiam matronarum, quia publicam pacem sua deprecatione conciliauerant, habita est; vt mulieres quæ vellent cum suis maritis viuere, liberæ ab omni opere & ministerio,

nisterio, præter lanificium, haberentur. Habuit deinceps commune regnum Sabinorũ Rex Tatius cum Romulo ad quinquennium, quousque ab Lauiniensibus, qui à Tatij propinquis latrocinio & iniuria vexati erant, interemtus est, pœnasque dederit contemti iuris gentium in suorum gratiam, ipseque moriens Romulo gaudium, &, sublato imperij æmulo, securitatem attulerit.

21 Cicero in Balbi defensione: *Illud verò sine dubitatione maximè nostrum fundauit imperium, & populi Romani nomen auxit, quòd princeps ille creator Vrbis Romulus fœdere Sabino docuit, etiam hostibus recipiendis augeri hanc ciuitatem oportere, cuius authoritate & exemplo nunquam est intermissa à maioribus nostris largitio, & communicatio ciuitatis, &c.*

22 Vocabulum T R I B V S apud Romanos tria significat.

1 Locum, hoc est, partem quandam vrbis & agri Romani.

2 Homines, hoc est, partem Romanæ ciuitatis.

3 Ius, quo scilicet donati sunt illi, qui in talem aliquam ciuitatis partẽ postea fuerunt à censoribus distributi. T R I B V S nomenclaturam nonnulli trahunt à Tributo, quia P. Romanus in Tribus diuisus tributa conferebat, vel à numero Tribuum, quia P. R. primùm à Romulo in Tribus tres descriptus fuerit:

1 In Ramnenses, ab ipso Romulo dictas, quam conscripsit ex Albanis ijs qui secum eò ab Alba conuenerant, & Palatiũ tenebant.

2 Tatienses, à Tatio vocatas, quæ cum Sabinorum rege Tatio Romam emigrauerant, & Capitolium habitabant.

3 Luceres, vel à Lucumone Etrusco, Romuli fidissimo socio, vt Varroni placet: vel, vt Pædianus refert, à luco, quem Asylum Romulus fecerat: omnes namque in eam Tribum conscribebantur, qui Romã vel ob ciuitatis communionem, vel Asyli libertatem ex locis vicinis, habitatum confluxerãt. Ex singulis tribubus singulæ Equitum Centuriæ conscriptæ sunt; atque hinc factum est, vt eadem illa nomina fuerint primis tribubus cum centurijs tribus equitum communia. Armauit itaque ex iuuentutis delectu Rempublicam Romulus, dum exercitum in legiones & turmas describit; (legionem Romani vocant certam peditum manum, à delectu fortissimorum militum dictam) Conscripsit itaque Romulus legio-

nem trium millium, ita vt ex ſingulis tribubus ſingula millia, & ſingulorum etiam millium duces, Tribunos vocarit. Scripſit itidem tres equitum turmas, quas à centenario equitum numero Centurias appellauit: addebanturque hac ratione, ſingulis legionibus ſingulæ Equitum Centuriæ. Sed auxit Romulus poſt Sabinum bellum numerum legionibus, ita vt militum quatuor milia legio ſcriberetur, (vnde Quadrata dicta eſt teſte Feſto) Sabinis in vrbem receptis. Atque ita deinceps legiones numero militum variatæ ſunt pro vſu Reipublicæ & Senatus arbitrio, vt modò quatuor, aliquādo quinque, nonnunquam ſex millium eſſet, quemadmodum facilè lector quilibet ex Liuio obſeruabit. Sed redibimus ad Florum, ſi paucis de Curijs etiam à Romulo inſtitutis dixerimus. Tribuum partes Curiæ vocantur; ſingulas enim Tribus in Curias decem diuiſit, vnde triginta Curiæ colliguntur. Eſtque Curiarum etiam ſignificatio triplex, nam & locum ſignificat vbi curarent ſacerdotes res diuinas, & vbi Senatus humanas. Significat cœtum quendam hominum, qui inde Curiales dicti ſunt, & ſignificat Curia etiam ius quo Curiales ipſi donati ſunt, nos hodie parochias vulgò dictas Romana ſimilitudine Curias vocaremus.

23 Conſiderabat Romulus infirmam eſſe foris militarem diſciplinam, niſi togata etiam prudentia domi corroboraretur, delegit itaq; ex ſenibus Senatum; quos namq; in ſcribendis legionibus ob ſenium prætierat, eos ob ætatis illius conſilium prudentiamque in publicum conſilium delegit; vt ad ipſum de ſumma Reip. referret, ex quorum authoritate omnia ageret, quæ publicè ſibi ſuſcipienda exiſtimaret. Quos ad centum ita lectos Patres vocabat; vel à curarum ſimilitudine, vel ob ætatis reuerentiam, vel denique quia ſoli centum erant qui patres ciere poſſent, hoc eſt, vt Plutarchus & Dionyſius, ὅτι πατέρας εἶχον ἀποδεῖξαι μόνοι: horumque progenies Patricij deinceps vocata eſt. atque iſta fuit prima Senatorum lectio, maiorumque gentium: qui vero cum progreſſu temporis vel à Regibus vel Coſſ. vel Cenſoribus ſublecti ſunt, Patres conſcripti vel minorum gentiū vocati ſunt apud ſcriptores. Numerum Senatorū cum progreſſu Reipublicę etiā variaſſe ex hiſtorijs colligitur: ſub Priſco Rege trecenti fuerunt vſque ad Sullana tempora, qui ad quadringentos legit:

inde

inde etiam creuit numerus Senatorum vsq; ad millenarium. Sed ista alio loco etiam commodiùs prosequemur.

24 Cùm populi consensu Romulus regnasset annis triginta septem, diebus LXXVII. Rempublicā legibus ac institutis fundasset, togata ac militari disciplina confirmata, Nonis Quintilibus subito è viuis & hominum oculis ereptus dicitur. Atq; is dies Nonæ Caprotinæ dictus est, (hodie censeretur septimus Iulij) eò quòd Romulus exercitum eo die ad Capræ paludem recensens ampliùs non comparuit. Dictus est & Pōpuli fuga, ob consternatum sabita regis morte populum, Plutarcho, Dionysio, cæterisque testibus.

25 Adijciunt alij, discerptum ita in Senatu fuisse Romulū, vt Senatores singuli, singula frusta sinu occultata efferrent, ne facinoris eius vestigia extarent. Auctores huius narrationis Plutarchum habeo & Dionysium.

26 Mirum sanè atque obseruatione dignum, ter Solis defectum in vnius Romuli historia notatum esse: primum, quo die conceptus dicitur; alterum Natali vrbis die, quum prima fundamenta iacerentur: tertium quum in viuis Romulus esse desijt, vt ex Plutarcho, Dionysio, & alijs obseruauimus: sed vt Mythologorum quoque iudicia exerceamus, velim mihi expediant cur Sol vsque adeò in Siluiæ stupro Martis sceleri fauerit, vt obscurata facie in deliquio, ipsius facinus protexerit? Contrà, in Martis & Veneris adulterio prodendo Sol fuerit oculatissimus?

DE INTERREGNO.

Admonet hic locus vt paucis de interreguo, quod annum vnum Patres tenuerunt, dicamus. Post Romulum ita repentè sublatum è medio, vt ne cadauer quidem eius exstaret, nec successor qui Romulo par esset haberetur, Interreges Reipub. præfuerunt, hoc est, regnarunt Patres, per vicissitudinem decuriarum, eo quo Liuius prodit ordine annum vnum. Interregnum verò interuallum illud temporis ab re vocatum est, quo regnum vacauit à demortuo rege ad successoris proximi creationem. Interrex ille dicebatur qui interea regno præerat donec successor designaretur. sed Interregis potestas quinque dierum tantùm erat, quibus exactis alter iterum prodebatur Interrex, & ille successorem, quousq; magistratus legitimus in demortui locum crearetur. Valuit deinceps etiam ad poste-

ros Interregni magiſtratus, resq; ad Interregnũ rediiſſe dicebatur, quum vel Conſules rei gerendæ cauſſa abſentes, intereſſe comitijs non poterant, vel Coſs. vitio creati abdicaſſent, aut vterq; Coss. in magiſtratu interijſſet: quòd ſi tunc Dictatorem comitiorum habendorum cauſſa dici non placuit, tum Interrex comitiorum cauſſa, ſed è patricijs ſolùm, prodebatur: nec moris tamen erat ab eo, qui primus Interrex proditus erat, teſte Pædiano, comitia haberi, ſed ad alterum aliquando ad plures Interreges comitia prorogabantur.

ARGVMENTVM IN CAP. II. LIB. I.

Numa Pompilius à Curibus Sabinorum, eo quòd æquitate prudentiaq; excelleret, populi iuſſu, Patrum auctoritate euocatus, alter Pop. Rom. Rex creatur, qui etſi nulla belli laude nobilitatus ſit, tamẽ pacis & religionis virtute floruit, idem Pontifices, Augures, Flammes, Salios, Veſtales, aliosq; ſacerdotes primus creauit.

COMMENTARIVS.

Vt populus Romanus bello efferatus, pacis etiam artibus religioneque miteſceret, opus fuit placiditate modeſtiaque Pompilij, qui ſacra, cæremonias, ſacerdotes vt populum religione aſtringeret, ſuperſtitione caperet, inſtituit. Ad regnum inauguratus eſt an. ætatis XXXVIII. Natum namque Plutarchus prodit ipſo Vrbis Natali. Regiam poteſtatem XLIII. annis pace & legibus adminiſtrauit, cum finitimis ſocietatem vel fœdera iunxit, vel gentem alioquin Vrbi pacatę infeſtam futuram, pietatis reuerentia coërcuit, ipſe naturali ſenio confectus, morboque conſumtus, anno Vrbis conditæ LXXXI. legitur.

1 Pontifices omnia ſacra promiſcuè, vel publica, vel priuata curabant. Legit autem Numa Pontifices quatuor, è quorum collegio Pontificem Maximum creauit, qui ceteris præeſſet. Primum Numam Marcium Sabinum ſecum ex Sabinis Romam profectum, & in Patricios à ſe allectam: atque hic poſt Numæ regis obitum cum Tullo Hoſtilio de regno contendit, ab eoque victus ſibi mortem conſciuit. Vide Dionyſium, Liuium, Plutarchum in vita Numæ.

2 Augures, hoc eſt, tres ſacerdotes, qui auſpiciorum diſciplinam curarent, à Romulo, auguralis diſciplinæ peritiſſimo lectos fuiſſe, apud priſcos auctores conſtanter ſcriptum

eſt.

est. Itidem octo Haruspices, qui extorum. Fratres quoq; XII. Aruales, qui pro aruorum frugibus; Curiones XXX. qui pro singulis Curijs sacrificarent, conscriptos esse ab eodem Romulo testantur historici & scriptores cæteri: quare mirum est cur Augurum sacerdotium Numæ, & promiscuè cetera sacerdotia confundens ascribat.

3 Salios Palatinos XII. Gradiuo Marti sacra operaturos Numa legit; dictos à saliendo, quia sollenni saltatu tripudijsque Vrbem lustrabant Ancilia portantes. Cetera apud Liuium, Dionys. & alios lege.

4 Sacerdotes vocant Latini omnes, qui quæue res sacras diuinasq; tractabant, è quibus aliquot singulis diis operabantur, aut promiscuè omnium deorum rationem habebant, de quibus iam diximus, Pontifices. Ex iis qui singulis operabantur à Numa institutos inuenio, Salios XII. qui Marti: Flamines tres, quorũ qui Ioui operabatur Dialis, qui Marti Martialis, qui Quirino Quirinalis dictus est, quæ Vestæ sacra peragebant, ignemque cælestem custodiebant, & populo sacrificabant, quatuor Vestales Virgines cum Vestali Maxima creatas: Ferialesque viginti cum patre Patrato, qui belli pacisque disciplinam tenerent, delectos à Numa obseruaui.

5 Numa rex annum ex Græcorum vsu ita ad Lunæ cursum digessit, vt trecentos quinquaginta quatuor dies contineret, cumque Luna Solem quotannis vndecim diebus cum quadrante anteuertere deprehenderetur, Lunaremq; annum vicesimo quoque anno Solarem CCXXV diebus excedere, eam inæqualitatem intercalatione ita dispensandam exæquandãque constituit, vt secundo quoque anno vicissim, modò dies viginti duo, modò tres & viginti post Terminalia Pontifices intercalarent: ea namque ratione futurum erat, vt vicesimo quoque anno, intercalatione CCXXV. dierum ita dispensata, Lunæ cursus cum solis conuersionibus exæquaretur: vndecim namque dies cum quadrante vicies ducti, ducentos viginti quinque dies colligunt. Perita admodum certaque tam rudi sæculo institutione, Lunæ Solisque cursus in suam rationem intercalatione tam iusta reuertebantur, nisi posteriorum Pontificum negligentia, vt Cicero de legibus; auaritia autem ipsorum, & cum publicanis fœneratoribusque collusione, vt Censorinus & Macrobius accusant, dissoluta fuisset.

6 Pignora Imperij ideo vocat, quòd voce cælitus missa exauditum est, ciuitatem omnium fore potentissimam, quamdiu Ancile de cælo lapsum in ea mansisset. Oraculum etiam de Palladio (Palladis simulachro quod à Troia in Italiam delatum ferunt, & in æde Vestæ seruabatur) redditum erat. Vrbem fore sempiternam, si id simulachrũ extra mœnia non portaretur. Ancile, teste Festo & Ouidio in Fastis, scutum breue erat, ita ex vtroq; latere recisum, vt nullus angulus videri posset, & summum infimumq; eius latus à medio sinuato in orbem colligeretur, ita enim extant in numismatibus Romanorum aureis & argenteis.

7 Iani templum ad infimum Argilletum, indicem pacis bellique fecit, quod apertum, in armis esse ciuitatem; clausum verò circa omnes populos pacatos significaret. Clausum autẽ intra DCLXX annos bis tantũ post Numã, testantur Liuius, Plutarchus, Eutropius, Orosius, Velleius lib. 2. Primũ nempe anno Vrbis conditæ DXVIII. T. Manlio Torquato Consule, pace toto imperio parta. Iterum post Actiacam Augusti victoriam.

8 Vsque adeò ominosum & piaculare habebatur Vestalis ignis vel negligentia humana extinctus: quòd Vestalis Virgo, cuius id incuria acciderat, flagris à Pontifice Maximo expiaretur, à P. R. hostiis maioribus velut prodigium procuraretur, & supplicatio ad Vestæ haberetur, teste Liuio lib. 38.

9 Sunt aliquot qui Egeriam vnam septem Musarum faciunt, inter quos est Plutarchus: alij Nympham ita ab egerendo, teste Festo, dictam, quia ipsi sacrificabant prægnantes, quòd eam putabant facilè fœtum vtero egerere. Istam Egeriam consulere Numa sese super cultu religionum & cæremoniarum institutis simulabat; vt populum superstitione tali captum, ad ea quę commentabatur, faciliorem haberet. Vide Ouidium in Fastis.

ARGVMENTVM CAP. III. LIB. I.

TVllus Hostilius tertius Romanorum rex, populi iussu, Patrum auctoritate creatus, militari iterum disciplina armisq; senescentem populi Romani virtutem acuit. Albanos trigeminorum Horatiorum pugna in potestatem redactos, obsidem ab ipsis iterum Fidenato bello violatam, Alba diruta Romam traduxit.

COM-

COMMENTARIVS.

Tullus Hostilius ne P. R. otio senesceret (totis enim quadraginta tribus annis, quibus Numa præfuerat regno, nec bellum gesserat, nec triumphauerat) belli caussas cum Albanis ex agrestium mutua deprædatione ortas, auidissimè suscepit. Bellum alterum gessit cum Fidenatibus Romanorum colonis, & Veientibus ipsorum socijs, qui agrum quem Romulus ipsis ademerat repetendum armis decreuerant. Prælio cum hostibus commisso in ancipiti discrimine, Tullo cum Albanorum etiam defectione dimicandum fuisset, nisi ille in hostium cladem stratagemate & imperij simulatione vsus, à se imperatum vt hostem à tergo adorirentur Albani, simulasset. Fidenatibus victis, Metium Dictatorem Albanorum fœderis ruptorem quadrigis in diuersum actis dilacerari imperat: Albanum populum, Alba euersa, Romam transmigrare. Inde tertio bello arma Sabinis illata, quia negotiatoribus Romanis manus iniecerāt, neq; res repetitas reddiderāt; prælio ad siluā Malitiosam conserto, victi sunt Sabini, & iis petentibus pax data. Regnauit Hostilius annos XXXII. Fulmine ictum cum regia, vxore, filijs, omnique familia conflagrasse, ex Pisonis annalibus partim à Plinio relatum, partim à Dionysio & ceteris accepimus. Sunt qui Anci Marcij successoris sui insidijs interemtum memorent. Mortuus est anno Vrbis conditæ CXIII.

1 Albam longam fuisse ab Ascanio Aeneæ filio extructam ante Vrbem conditam CCCC. annis ex annalibus colligitur: dirutam anno Vrbis conditæ XXCVII. Stetit itaque res Albana CCCCXXCVII annis. Principem populum, hoc est, originis auctorem ideo vocat, quòd & Romani Albanorum coloni essent, & genus & gentem Romani etiam patricij magna ex parte ad Albanos referrent.

2 Horatios Trigeminos pro Romanis, Curiatios pro Albanis pugnasse Liuius vt verisimilius testatur, itidem Dionysius, & ceteri omnes.

3 Duumuiros Capitales, qui de Horatij paricidio capitis anquirerent, hoc primùm anno creatos, eo consilio vt iudicij inuidiam ipse Tullus declinaret, & tamen paricidium puniret, inuenio; eosque cum prouocatione ad populum. Capitis namque damnato filio à Duumuiris, pater Horatius ad popu-

lum prouocat. Populus filij vitam lacrumis patris condonat.

4 Fidenates & Veientes vsuri occasione ex euentu belli, quod inter se Romanus & Albanus gerebat, arma ex insidijs parabant: quos vt fœdere iunctos intelligunt, bellum quoq; & ipsi sopiebant, Fraude tamen & perfidia Fufetij, societatisque promissione ad arma contra Romanos sollicitantur. Flagrabat nãq; Dictator Fufetius domestica inuidia apud suos, eo quòd publicam fortunam Trigeminorum fato experiundam commisisset; eam se Fufetius tali in Romanos insidiarum occasione exstincturum sperabat.

ARGVMENTVM CAP. IIII. LIB. I.

Ancus Marcius populi iussu, Patrum auctoritate quartus Rex declaratus, mœnia muro cingit, Sublicium pontem struit, Ostiã condit.

COMMENTARIVS.

Ancus Marcius superiori cuilibet pacis belliq́ue artibus par fuit; septem bella gessit, primum cum Latinis, alterum cum Fidenatibus, tertium & septimum cum Sabinis, quartum & quintum cum Veientibus, sextum cum Volscis. Horum omnium bellorum communis caussa fuit, vt res Romanis ereptas, prædasq́ue abactas, quas iure non reddebant, armis repeteret, Regnauit annis XXIV. incertũ quo genere mortis perierit: violento suspicantur multi, causam tamen illi neque auctorem referunt. Reliquit duos filios, qui postea, cùm L. Tarquinium Priscum interfecissent, à Ser. Tullio in exsilium acti sunt. Mortuus est an. Vrbis conditæ CXXXVII. ANCVS dictus est ab adunco brachio, quodque illud porrigere non posset, auctore Sexto.

1 Pari ingenio cum auo suo Numa rege Aucum fuisse testantur omnes, quantum ad iustitiam, religionem, pacisque artes attinet: sed belli gloria cuilibet Regum parem etiam fuisse iam docuimus.

2 Ancum muro cinxisse Ianiculum Auentinumq́ue montes, vt eos contra hostium repentinos insultus ita munitos, Latinorum multitudini quam deuicerat, habitandam concederet, Pomœrio autem inclusisse montes istos non inuenio, neque vrbem totam ipsius solùm opera muro circundatam verisimile est: vrbis enim pomœrium pro Reipublicæ incrementis

mentis paulatim prolatum esse vel ex historijs constat. vel ex iure proferendi pomœrij conuinceretur. Tacitus enim lib. XIII. Gell. XII. ius proferend pomœrii nemini datum esse testâtur, nisi qui agro de hostibus capto, rem Romanã auxisset. Verior lectiò itaq; Iornandis hoc loco videtur, *ex muro mœnia amplexus.*

3 Pontem ligneum Subliciumq́ue intelligit ita dictum à Sublicis, hoc est, palis ligneis ad pontis sustentationem in aqua defixis, quo ponte in Tiberim facto vrbem & Ianiculum commisit, Transtiberinamq; regionem Vrbi coniunxit; quã ab re ξυλίνην γέφυραν Græci, hoc est, ligneum pontem vocant.

4 Ostia condita XVI. ab Vrbe miliari, in ora Tiberis, eademq́: colonia deducta anno Vrbis conditę CXXXIII. dicta quasi θύρα, id est, ostium, teste Dionysio.

ARGVMENTVM CAP. V. LIB. I.

T*Arquinium patre Corinthio oriundum populus Romanus regnare iubet: qui nouos Senatores legit. Augurũ disciplina, quia experientia artis euentu probatur, sacra habetur. Hinc Tuscos domat, & imperij dignitatem triumphalibus ornamentis illustriorem facit.*

COMMENTARIVS.

Damaratus potẽs mercator, Tarquinij pater, Corintho patria per seditionem pulsus in Italiam nauigat, Tarquinios Etrurię vrbem omnium fortunarum suarum sedem deligit; ibi filios Aruntem & Lucumonem procreat. Lucumo, patre & fratre defunctis, iam lucem aliquam sibi prudentia per diuitias quæsiturus Romam venit: legitur ab Anco Marcio in Senatum, fit Lucius pro Lucumone, & Tarquinius à Tarquinijs patria sua appellatur, dignusq; habitus est, qui successor Anco mortuo cum omnium consensu regnaret. Idem pluribus prælijs Latinos, Etruscos, ac Sabinos rebellantes, ac populationibus latrocinijsque infestum agrum Romanum reddentes fregit, ac triumphauit. Regnauit annis XXXVII. occisus est percussoribus per Anci Marcij filios, habitu pastorali submissis, anno V.C.CLXXIV, ætatis suæ LXXXI. Reliquit autẽ filios duos Aruntem & Lucium, ex quibus Lucius inuento postea Superbi cognomine regnauit, vt pars maxima

ma auctorum confirmat, quam opinionem Dionysius infirmat, docetq; ex filio ob ætatem ipsi Tarquinio nepotes fuisse. Duas quoque filias habuit, quarum altera Seruio Tullio, qui post istum regnauit, nupsit : altera M. Iunio, patri Bruti illius qui reges eiecit.

1 Priscus cognomine dici cœpit (teste Dionysio) quando L. Tarquinius Superbus regnaret: quia pater iam ętate aliqua filium præcesserat, vel potiùs auus nepotem.

2 Centum Patres, ducentis à Romulo lectis, Priscus adlegit, qui deinde minorum gentium appellati sunt: factionem haud dubiè regis, cuius beneficio regnabat, teste Liuio.

3 Centurias equitum Romulus scripserat, ijsque nomina imposuerat (vti iam diximus capite primo) quibus alteras tres suo nomine insignes Tarquinius addere decreuerat: sed obnuntiante augure, Tarquinij institutum ita direintum est, vt nominibus Centuriarum relictis, ipsorum numerum duplicaret, hoc est, vt mille Dccc. equites in tribus Centurijs essent.

4 Fasces magistratuum maiorum insignia fuerunt, quæ ipsis à lictoribus præferebantur. Primùm Regibus, inde Coss. duodeni. Procoss & Prætorib seni. Fiebant ex Betulla arbore Gallica, tali quidem figura: Virgis ex Betulla detractis ita circumuinciebatur securis, vt acies eius tantum promineret, reliqua pars circumuincto virgis loro tegeretur cuius rei caussam Plutarchus Problem. 82. explicat. hinc submittere populo fasces ille magistratus dicitur, qui se veluti priuatum populi Romani iudicio submittit, demissis à se lictoribus. De Trabeis, Paludamento, Prætexta, ceterisque ornamentis, vide Lazar. Bayfium, itidē de togis pictis & tunicis palmatis.

5 Curulis à Curru deflexum est, diciturque pro sella eburnea, & pro magistratu maiore: honoris enim gratia Senatores, qui magistratum maiorem ceperant, curru in Curiam vehi solebant, in quo sella eburnea esset cui insiderent.

6 Triumphus honor est omnium amplissimus, qui vel Senatus auctoritate, vel populi iussu deferri poterat illi, qui imperium acceptum cum virtute feliciter gesserat. Huius verò apparatus pompaque variata fuit pro Reipublicæ incremento & rerum gestarum magnitudine. Quis primum apud Romanos triumphum egerit, inter scriptores non conuenit. Plutarchus contendit à Romulo institutum pedestrem, sed à Prisco

curulem,

curulem, hoc est, vt aureo curru quatuorq; equis triumpharetur; eumque triumphum alij à Poplicola consule primùm esse actum opinantur. De iure, ordine, pompa triumphi per opportunitatem latiùs dicturi sumus: cui nunc ista non satisfaciunt, is consulat Valerium Max. Ciceronem in Pisonem, Zonaram lib 2. Annalium, Liuium, Dionys. Plutarchum, Gellium, Dionem, & huius sæculi scriptorem elegantissimum diligentissimumque Carolum Sigonium de iure ciuium Romanorum.

ARGVMENTVM CAP. VI. LIB I.

SEr. Tullius matre serua, hoc est, bello capta natus, ob virtutem gener Tarquinio adscitus, socrus auxilio regnum Romæ suscipit. Ipse censum instituit, per quem P. R. non viritim, vt antea factum erat, descripsit, sed pro fortunarum vniuscuiusque facultate in classes distribuit.

COMMENTARIVS.

Ser. Tullius Romanorum regum sextus, matre Ocrisia bello Corniculano capta & prægnante, apud Tanaquilem Tarquinij vxorem natus est, & Seruius à matris fortuna vocatus. Hic progressu temporis Tarquinio gener factus, soceroq; insidijs filiorum Anci interempto, socrus suæ auxilio regnum occupat. Ipse bellum cum Etruscis xx. annos gessit. Belli causa à Veientibus, Cæretibus, Tarquiniensibus, qui Etruriæ reliquam partem ad rebellandum sollicitabant, orta est; vt qui factæ pacis cum Prisco rege conditionibus stare nollent, eos Seruius virtute & armis ita fregit, vt ter de ijs triumphū egerit. Inde quemadmodum per Tribus & Curias Romulus populum Rom. hoc est, secundùm regiones & sacrorum communionem distribuerat, ita Seruius fortunarum vniuscuiusque æstimatione apud se profiteri iussa, populum Ro. secundùm censum. hoc est, fortunarum facultatem distribuit per classes sex. Quarū prima, vt maximo censu, 110000 æris fuerit, hoc est 1500 coronatorum, reliquæ suis quasi gradibus, per quadrantem singulę, ad quintam vsque clasſem decrescerent. Singulas iterum clasſes ita in Centurias descripsit, vt CXCIII in summam colligerentur, quod eo consilio fecisse videtur, vt in numerato semper haberet, quot eſsent qui arma ferre poſsent; & pecuniarum magnitudinem, qua bello-

rum sumptus sustineret. Lustrũ autem primus condidit (quod spatium est quinque annorum, non quatuor, vt multi ineptè contendunt) à luendo dictum, quia quinto quoque anno vectigalia & vltro tributa per Censores soluebantur. Seruius etiam æs primùm signauit nota pecudum: vnde pecunia dicta est, teste Plinio: antea enim rudi vtebantur & appenso. Seruius filias duas habuit, Tulliam primùm Arunti, inde L. Tarquinio elocauit, quorum scelere occisus est anno Vrbis conditæ CCXIIX. Regni sui XLIV.

1 Cùm repentina flamma circa caput Seruij pueri flagrasset, increbuisse rumorem, ipsum Vulcano patre fuisse natum, refert Plutarchus de fortuna Romanorum, spuriumque ex multorum relatione asserere conatur, cui accedit Plin. lib. 36. cap. 27. apud Tanaquilem reginam tamen, cui Ocrisia mater capta, & grauida ex Tullo Corniculano marito, qui in expugnatione Corniculi occisus est, dono à rege Tarquinio data fuerat, natũ & educatum esse, omnes constanter asserunt.

2 Quod Florus succincta hic enumeratione complectitur, hoc Liuius eloquenter, Dionys. libr. 4. copiosè, Carol. Sigonius de Antiquo iure ciuium Romanorũ doctissimo compendio prosequitur: sed quòd Ser. Tullium regem facit collegiorum auctorem, in eo à Plutarcho, Plinio, & Valerio discrepat, qui Numam regem collegia opificum & artificum excogitasse scribunt.

ARGVMENTVM CAP. VII.
LIB. I.

Septimus & vltimus Romanorum rex L. Tarquinius, à moribus Superbi cognomen inuenit; regnum quod soceri patricidio scelerat è rapuerat, Senatorum etiam cæde & sanguine fœdauit. Fatigauit Patres populumq́ superba dominatione per XXII. annos. bello etiam Volscos & Sabinos fregit. Gabios dolo, & filij trãsfugam simulantis fraude in potestatem redegit. Seruiuit autem populus tyrannide oppressus, quousq́ etiam vis pudicitia illata est, filiusq́ alter Lucretiam stuprauerit; quæ ciues suos obtestata postquam se interemisset, populus irritatus, pro libertate & pudicitia eiectis tyrannis arma sumpsit.

COMMENTARIVS.

Quia Florus huius vitam & tyrannidem ita descripserit, vt nihil nobis dicendum restet, pergemus ad reliqua, si priùs rei

ab

ab ipso gestæ caussas paucis perstrinxerimus. Sabini quia parere recusabant, armis domiti sunt: Volscos populantes primus bello aggressus deuicit: cum quibus tamen post suam ætatem posteri ducentos & amplius annos bellum gesserunt. Cùm regia dominatione ciues suos XXV. annis vexasset, Vrbe pulsus est ob tyrannidem iam canus, & ob filij libidinem, anno Vrbis conditæ CCXLIIII. Kalen. Iunij. Inde ad Porsenam Clusium Tuscorum regem exsul, auxilij comparandi caussa fugit; cuius armis primò, deinde Latinorum quoque opera, nullo successu ad Regni restitutionem vsus, Cumas ad Aristodemum tyrannum cognomento Malacum profectus moritur, ann. Vrbis conditę CCLVII. Cicer. 3. Tusc. & Dionys. libr. 4.

1 Diuersis inter se pugnant opinionibus scriptores, an Superbus Prisci regis filius fuerit, an nepos, filium fuisse pluribus auctoribus confirmari & triumphorum tabulis posset. Scribit etiam Gellius lib. XVII. *Pythagoras Samius in Italiam venit Tarquinij filio regnum obtinente, cui cognomentum Superbus fuit.* Dionysius auctoritatem L. Pisonis secutus, L. Tarquinium Prisci nepotem facit, cui Florus accedere videtur, dum auitum regnum scribit tanquam ab auo Prisco ad Superbum hæreditate successurum.

2 Ardea vrbs Latij quinq; miliaribus Germanicis ab Vrbe distabat versus ortum; Rutulorum quondam regia: belli caussam prætexuit quòd Romanos exsules excepissent, eosque reducere in patriam conarentur: sed reuera inhiabat opulentissimæ vrbis diuitijs: ea vrbe potitus non est, quia antequam expugnaretur, ob tyrannidem in exsilium pulsus est. Ardeatibus in quindecim annos datæ induciæ, teste Dionysio libro 4.

3 Ocriculum Latinis, Οκρίκλοι Straboni, Ptolemæo Οκρίκολον, vrbs est Vmbrorum ad Tiberim via Flaminia: Stephano Οκρίκολα vrbs est Tuscorum, atque ille Dionysium auctorem laudat. Distat oppidum ab Vrbe versus Septemtrionem 22000 passuum.

4 Gabij Volscorum vrbs opulentissima distabat ab Vrbe versus orientem via prænestina centũ stadijs, teste Strabone libro 5.

5 Suessa pometia vrbs erat Volscorum vltra Lirim fluuiũ

in

in Vulturnum sita, ab Vrbe distabat 85000. passuum. hodie Sessa dicitur. Hanc diripuit Superbus, atque ex eius manubijs pecuniam fecit XL. talentorum teste Liuio, hoc est, vt nunc computamus, 21060. coronatorum. Summa quã Dionysius nuncupat, omnem fidem excedit. Aurunci direptam & spoliatam à Superbo iterum munierunt, deductis in eam colonis: vnde Suessa Auruncana deinceps nomen habuit. Denuo tamẽ à Romanis capta, & crudeliter habita est Coss. Sp. Cassio, & Virginio, anno Vrbis conditæ C C L I I.

6 A capite hominis dum moliuntur fundamenta reperto, cui nomen Tolo fuerat, conflata est vox Capitolium, teste Arnobio pro templo Iouis in arce Tarpeia.

ARGVMENTVM CAPITIS VIII. LIB. I.

ENumeratione artificiosa, quam ἀνακεφαλαίωσιν Græci vocant, totam simul populi Romani infantiam educationemq; sub regibus actam summatim colligit, vt memoriam repetitione prædictorum reuocaret, & quædam fusius per capita dixisset, ratione collecta confirmaret.

ARGVMENTVM CAPITIS IX. LIB. I.

REipublica Romana conuersio facta est, à regia dignitate ad Cõsulare imperium, quod duobus viris annuum sub Consulum nomine, pari potestate à populo Romano mandatur, ysq; primis Coss. L. Iunio Bruto, L. Tarquinio Collatino, libertatis & pudicitiæ assertoribus. quorum Callatinus quia regiæ gentis & nominis Tarquinij esset, coactus à Bruto collega abdicauit, cui suffectus est P. Valerius Volusus, qui in hoc honore Poplicola, quia populum colebat, appellatus est. Brutus filios consilia de recipiendis regibus concipientes, virgis cæsos, securi percussit, tanquam eos victimas pro libertate populi Romani mactaret.

COMMENTARIVS.

Consules (vt Cicero inquit) quòd consulerent Reipublicæ, nominati sunt. Varro mauult dictos, quod consulere populum & Senatum deberent. Creati sunt autem primi ab Interrege Sp. Lucretio Lucretiæ patre Comitijs centuriatis, ambo è patricijs. Omnia iura, omnia insignia quæ regum fuerant, primi Coss. habuerunt: id modò cautum est, ne si ambo fasces haberent, duplicatus terror videretur, vt XII. tantùm

tùm haberent, atque alternis diebus alter Consulum; prior tamen fasces haberet qui vel ætate maior, vel prior designatus esset. Postea illud imperium & ius Consulare valuit solùm ad ea quæ foris gerebantur: quia in Vrbe Reipublicæ curam Senatus habebat.

1 L. Iunius Brutus Marcij Iunij filius erat ex Tarquinia regis Superbi sorore natus. Cognomen Brutum admisit ex industria, dum sese ad imitationem stultitiæ effingeret, vt contemtu tutus esset, cùm patrem eius & fratrem Tarquinius propter opulentiam ipsorum interemisset. Nepos, Brutum ob stultitiam dictum vt Liuius ait: Dionysius ἠλίθιον interpretatur. Eam simulationem Brutus deposuit, quando patriæ libertas & matronarũ pudicitia erat à regum tyrannide vindicanda. quare Consulem primum populus eum esse iussit, patres auctores fuere.

2 L. Tarquinius Collatinus Lucretiæ maritus fuerat regiæ gentis & nominis: Collatinus à Collatia dictus, cui Egerius auus Collatini præfectus fuerat à Prisco Tarquinio, teste Dionysio.

3 Campus Martius antea etiam Marti sacer erat, teste Dionysio libro quinto, situs inter Vrbem & Tiberim, anteą semper pratum fuerat equis & iuuentuti exercendæ accommodatum: id Tarquinius contemta religione coluerat. Coss. quidquid frumenti iam maturi erat, iusserunt collectum in Tiberim effundi: hinc insula frumenti stipularumque putredine, & ex ceterarum rerum alluuione nata est Aesculapio sacra.

4 Pari potestate creati sunt ambo Coss. eo consilio vt alter collegam suum, si quid præter ius aut fas moliretur, æquali imperio coërceret Annuus fuit magistratus, ne diuturnitatè insolescerent, iustosque sese in consulatu ciuiumque studiosos præberent, memores anno exacto capti magistratus; vi priuatis iudicium esse subeundum.

5 Fascibus pro consulatu, hoc est, insignibus pro magistratu per synecdochen vsus est. Fascibus ergo abrogatis, hoc est, abdicato consulatu, Dionysius cum L. Pisone causam abdicati consulatus, quam noster laudat, itidem Cicero, Liuius, ceterique derident; & rationibus infirmant. Ortam, inquit Dionysius, dissensionem inter Brutum & Collatinum, cùm

Brutus supplicio de filijs sumpto, eodem iure in sororũ Collatini filios, Aquillios, Vitelliosque, eius coniurationis socios animaduersum vellet, eos cùm pro pari potestate, qua præditus erat, eximere Collatinus vellet, Brutum missó in suffragia populo, collegæ magistratum abrogasse.

6 Poplicola scribendum esse Capitol. Tab. testantur: idem conuincit nominis ratio, eo quòd à populo colendo illud cognomẽ in consulatu, antea Volusus dictus, inuenerit; tum quod δημοκηδής, hoc est, populum colens Poplicola, à Plutarcho & Dionysio interpretatur.

7 Cùm fasces summitteret in concione Consul, tunc profitebatur sese populi maiestatem agnoscere, honoresque suos in populi iussu esse. Secures etiam, vt omnem metum populo terroremque eximeret, à fascibus sustulisse Poplicolam testatur Plutarchus.

8 Lex Valeria de prouocatione lata, vindex proculdubio erat patronaq; publicę libertatis; vt si quis magistratus ciuem Romanum necare, verberare, multare vellet, eum ad populi iudicium vocare ciuis priuatus posset; interea verò à magistratu damni nihil accipere nisi quando populus iudicasset, atque hac lege fiebat, quòd fasces plus dignitatis domi quàm potestatis haberent: foris enim magistratui, qui cum imperio erat, verberandi necandique potestas erat; domi autem nisi populi iudicio in eũ qui prouocasset, animaduerti nõ poterat.

9 Consul Poplicola ædificabat in summitate Veliæ, hoc est, in ęditissima parte Palatini montis, vnde cùm despicere populum velut omnium ceruicibus immineret videretur, & vim quoque tamquam ab arce propellere posse, venit apud populum (omnia tuta tunc ex recenti Tarquiniorum metu timentem) in suspicionẽ affectati regni: quare vt eum metu liberaret, ædes vna nocte demoliri iussit, & sub ipsum collem substrui. cui quid vicissim pro tanto obsequio populus decreuerit, Plinius prosequitur libro trigesimo sexto cap. 15.

10 *Velificatus fauori* dixit per translationem, tamquam qui velis remisque contenderet, vt verum vindicem sese libertatis publicæ, seuero etiam in filios supplicio, idque abrupto omni necessitudinis paternæ vinculo testaretur. Cicero eodem verbo vsus est in malam partem ita, de leg. Agr. *Quòd si quis vestrûm spe ducitur, se posse in turbulenta ratione honori velificari*

suo,

suo, primùm me consule id sperare desistat, &c. & hoc Bruti factum ita parricidij inuidioso vocabulo Orosius suo more exagitat, vt verbi Velificatus significatio proximè ad Ciceronianam accederet.

11 Pomœrium dicebatur spatium illud auguratò consecratum, quod intra murum & extra neque habitari neque arari fas erat, teste Liuio.

12 Latium ab ortu, ab occasu Tiberis, & vltrà Etruria erat, meridiem Veientes habebant, septemtrionem Sabini: hostes omnes, & qui Romanam virtutem continua bellorum occasione acuebant.

ARGVMENTVM CAP. X.
LIB. I.

Tarquinios eiectos Porsena Etruscorum rex armis summaq; vi conatur reducere ipse. Horatij virtute, Mucij fortitudine, Clœlia virginis audacia victus, populum Romanum iubet esse liberum. Sed Tarquiniensium ciuium noui prius expugnata pertinacia est, quàm Aruns Tarquinius & Consul Brutus infesto vtrimq; concursu perierint.

COMMENTARIVS.

Florus verò temporum seriem in rerum gestarum recensione perturbat, aut confundit: verùm quia lucis plurimum lectioris iudicio memoriæque, ordo gestarum rerum temporis etiam distinctione digestus adferat, nos eam ex fidissimis monumentis repetitam vbique religiosè prosequemur. Cujus hîc præmonitum lectorem ideo volumus, ne huius consilij ratio singulis commentarijs esset nobis reddenda. Ordo autem temporis in hoc capite ita se habet: Primis Coss. L. Iunio Bruto & Valerio Volusio, postea Poplicola dicto, dum exsules Tarquinij res suas per vim repetunt, prima hæc arma sumta sunt à populo Romano pro libertate contra Veientes & Tarquinienses; qui dum reducere ciues suos Tarquinios in regnum conabantur, à Romanis ad Vrsum siluam victi sunt. Arunte regis Superbi filio, Brutoque mutua vi & ira pridie Kalen. Martias in prælio occisis, Poplicola Bruti collegà de Etruscis postridie primus quadrigis in Vrbem vectus triumphauit. Superbus rex eo prælio & filij morte fractus, ad Porcenam regem fugit, qui ad misericordiam afflictis Tarquinij opibus allectus (vt regale nomen regibus & magnum & san-

Brutus supplicio de filijs sumpto, eodem iure in sororũ Collatini filios, Aquillios, Vitelliosque, eius coniurationis socios animaduersum vellet, eos cùm pro pari potestate, qua præditus erat, eximere Collatinus vellet, Brutum misso in suffragia populo, collegæ magistratum abrogasse.

6 Poplicola scribendum esse Capitol. Tab. testantur: idem conuincit nominis ratio, eo quòd à populo colendo illud cognomẽ in consulatu, antea Volusus dictus, inuenerit; tum quod Δημοκηδής, hoc est, populum colens Poplicola, à Plutarcho & Dionysio interpretatur.

7 Cùm fasces summitteret in concione Consul, tunc profitebatur sese populi maiestatem agnoscere, honoresque suos in populi iussu esse. Secures etiam, vt omnem metum populo terroremque eximeret, à fascibus sustulisse Poplicolam testatur Plutarchus.

8 Lex Valeria de prouocatione lata, vindex proculdubio erat patronaq; publicę libertatis; vt si quis magistratus ciuem Romanum necare, verberare, multare vellet, cum ad populi iudicium vocare ciuis priuatus posset; interea verò à magistratu damni nihil accipere nisi quando populus iudicasset, atque hac lege fiebat, quòd fasces plus dignitatis domi quàm potestatis haberent: foris enim magistratui, qui cum imperio erat, verberandi necandique potestas erat; domi autem nisi populi iudicio in eũ qui prouocasset, animaduerti nõ poterat.

9 Consul Poplicola ædificabat in summitate Veliæ, hoc est, in ędítissima parte Palatini montis, vnde cùm despicere populum velut omnium ceruicibus immineret videretur, & vim quoque tamquam ab arce propellere posse, venit apud populum (omnia tuta tunc ex recenti Tarquiniorum metu timentem) in suspicionẽ affectati regni: quare vt eum metu liberaret, ædes vna nocte demoliri iussit, & sub ipsum collem substrui. cui quid vicissim pro tanto obsequio populus decreuerit, Plinius prosequitur libro trigesimo sexto cap. 15.

10 *Velificatus fauori* dixit per translationem, tamquam qui velis remisque contenderet, vt verum vindicem sese libertatis publicæ, seuero etiam in filios supplicio, idque abrupto omni necessitudinis paternæ vinculo testaretur. Cicero eodem verbo vsus est in malam partem ita, de leg. Agr. *Quòd si quis vestrûm spe ducitur, se posse in turbulenta ratione honori velificari suo,*

suo, primùm me consule id sperare desistat, &c. & hoc Bruti factum ita parricidij inuidioso vocabulo Orosius suo more exagitat, vt verbi Velificatus significatio proximè ad Ciceronianam accederet.

11 Pomœrium dicebatur spatium illud auguratò consecratum, quod intra murum & extra neque habitari neque arari fas erat, teste Liuio.

12 Latium ab ortu, ab occasu Tiberis, & vltrà Etruria erat, meridiem Veientes habebant, septemtrionem Sabini: hostes omnes, & qui Romanam virtutem continua bellorum occasione acuebant.

ARGVMENTVM CAP. X. LIB. I.

TArquinios eiectos Porsena Etruscorum rex armis summaq́; vi conatur reducere ipse Horatij virtute, Mucij fortitudine, Clœlia virginis audacia victus, populum Romanum iubet esse liberum. Sed Tarquiniensium ciuium non priùs expugnata pertinacia est, quàm Aruns Tarquinius & Consul Brutus infestio vtrimq; concursu perierint.

COMMENTARIVS.

Florus verò temporum seriem in rerum gestarum recensione perturbat aut confundit: verùm quia lucis plurimum lectioris iudicio memoriæque, ordo gestarum rerum temporis etiam distinctione digestus adferat, nos eam ex fidissimis monumentis repetitam vbique religiosè prosequemur. Cujus hîc præmonitum lectorem ideo volumus, ne huius consilij ratio singulis commentarijs esset nobis reddenda. Ordo autem temporis in hoc capite ita se habet: Primis Coss. L. Iunio Bruto & Valerio Volusio, postea Poplicola dicto, dum exsules Tarquinij res suas per vim repetunt, prima hæc arma sumta sunt à populo Romano pro libertate contra Veientes & Tarquinienses; qui dum reducere ciues suos Tarquinios in regnum conabantur, à Romanis ad Vrsum siluam victi sunt. Arunte regis Superbi filio, Brutoque mutua vi & ira pridie Kalen. Martias in prælio occisis, Poplicola Bruti collegà de Etruscis postridie primus quadrigis in Vrbem vectus triumphauit. Superbus rex eo prælio & filij morte fractus, ad Porcenam regem fugit, qui ad misericordiam afflictis Tarquinij opibus allectus (vt regale nomen regibus & magnum & san-

ctum est) ita Porsena anno proximo pro Tarquinij restitutione arma sumsit, qui etiam si populum Romanum armis fameq; fatigauerat: tamen nouæ fortitudinis Romani exemplis, Horatij, Mucij, & Clœliæ virginis perculsus, pacem eodem anno, deserta Tarquinij caussa, cum populo Romano fecit.

1 Bellũ Etruscum vocat propter Veientes & Tarquinienses, qui Superbum regem armis restitutum volebant. Veij Etruscorum vrbs trans Tiberim opulentissima erat, sita c. stadijs ab vrbe, quibus odij causa in Romanos erat, quòd Romulus agrum ipsis Septem pagos dictum, iure belli ademerat. Tarquinienses Tarquinios & ciues & gentiles fouebant. Porsena Clusij rex erat, oppidi Etruscorum.

2 Pontem Sublicium intelligit, atque Romanis, hoc Coclitis periculo monitis, religiosum fuit posthac eundem pontem ex alia materia quàm ex ligno construere.

3 Pace cum Porsena ijs conditionibus facta, quòd Septempagos agrum Etruscum à Romulo iure belli de Veientibus captum, Porseno restituerent, captiuos redderent, ipsi perfugas reciperent: darent quóque Romani pacis obsides prætextatos patricios decem, & totidem virgines. Clœlia obsidum vna cùm ad Tiberim cum ceteris lauaret, oblata occasione equo conscenso tranauit, reliquas secum natantes adiuuit: eùm redditæ essent, à Porsena honorificè sunt remissæ, Clœlia equestri statua donata est.

4 Ista verborum circuitione Florus subindicare videtur Aruntem Tarquinium Lucretiæ vim attulisse, quem tamen omnes, quos equidem legerim (præter vnum Seruium) Sextum vocant; etsi Dionysius eum natu maximum filiorum Superbi regis nominet, Liuius, Ouidius in Fastis minimum. Brutum hoc anno in magistratu cæsum esse ideo Dio lib 46. annotauit, quod omnes qui collegæ imperium abrogassent, eodem in magistratu perijsse obseruatum sit; quod & ipse exemplis confirmare nititur.

ARGVMENTVM CAPITIS XI.
LIB. I.

Triginta Latinorum populi post annuas inducias, duce Mamilio Tusculano, quem Tarquinij excitauerant, arma sumunt. Romani ad Regillum lacum Dictatore Postumio pro libertate pugnantes

gnantes strenuè vincunt. Inde à vicinis lacessiti, fines etiam dū propulsant iniuriam, producunt. Quinctius Cincinnatus ex agro ad Dictaturam extractus, Æquos, qui L. Minucium Consulem in Algido monte circumsepserant, sub iugum misit.

COMMENTARIVS.

Rebus adhuc florentibus, generum sibi, vt subsidia suæ dominationi Tarquinius Superbus confirmaret, Mamiliū Tusculanum asciuerat: quare spe reditus, Porsena cum Romanis fœderato, ipsi accisa, exsulatum ad Mamilium abierat. Huius auxilio fretus, Latinos ad arma excitat duce Mamilio. Senatus Dictatorem dici iubet A. Postumium: qui laborioso & ancipiti prælio hostes fudit ad Regillum lacum, Mamilio & Sexto Tarquinio ducibus in prælio occisis. Postumius Dictator de Latinis triumphauit, & in hoc honore Regillensis dictus est. Mortuus est paulo pòst etiam Cumis Superbus rex, quò se post fractas Latinorum opes contulerat. atque ita tyrannis vbique sublatis, parta est Romanis libertas, idque foris: qui domi adhuc sub patriciorum dominatione seruiebant. quod capite XXIII. explicabimus. Inde à vicinis lacessiti, dum fines suos ab iniuria armis tuentur, agrum etiam de hoste vrbesque capiunt. Florus deinde Romanæ rei angustias, & cum vicinis adhuc populis, hoc est, Etruscis & Latinis circa matrem luctantis, cum orbis acquisiti terminis amplissimis confert, & paucis bellorum progressus complectitur.

1 Dictatorem dicendum esse in rebus trepidis ex Senatusconsulto ab altero Coss vel rei gerendæ causa, vel seditionis sedandæ pro temporis necessitate, cautum erat. Consul itaq; nocte ex consularibus virum vnum dicebat, qui cùm cum summa potestate & sine prouocatione Reipublicæ præesset, sex mensium spatio; ceteri magistratus abdicarent, Dictatori parerent: ipse verò legiones ducebat, & equitare nisi legibus soluto non licebat. Dictator sibi Magistrum equitum dicebat, cuius summa in equites & accensos potestas erat, perinde atque summum fuit Dictatoris imperium in Magistrum equitum & populum. Primum autem inuenio Dictatorem T. Larcium, Magistrum verò equitum Sp. Cassium anno nono post reges exactos, dictosque seditionis sedandæ caussa, dum plebs ære alieno demersa tumultuatur, & ad bellum Latinum nomina dare recusabat. Rei, hoc est, belli gerendi caussa, at-

q; imperij potestas dabatur ad sex menses si res gerenda erat; ceteris in causis, quæ primo tempore seditionis sedandæ potissimum fuerat, rebus peractis magistratu sese addicabat. Alterum Dictatorem lego fuisse A. Postumium Album, eiusq; Magistrum equitum T. Aebutium Eluam, anno Vrbis conditę cclvii rei gerendæ causa creatum, ob Latinum bellum, de quo Florus noster agit. Stratagema quod Florus hic Cosso tribuit, eidem à Liuio lib. 4. tribuitur, cùm Magister equitum esset, sub Mam. Aimilio Dictatore, anno cccxxvii. atque Fidenates ad internecionem concidebantur.

2 Ἀνισορηνία est in nomine Cossus, pro T. Aebutio Elua Magistro equitum. Cossus enim Magister equitum fuit Aimilio Mamercino Dictatore, anno Vrbis conditæ cccxxvii. cùm res gesta est cum Fidenatibus & Veientibus.

3 Soram Volscorum oppidum in Campania fuisse inuenio, defecisse ad Samnites bello Samnitico, interfectis Romanorum colonis anno V.C.CDXXXVIII. eamque ob situm expugnatu difficilem, Sorani transfugæ indicio captam. Colonorum cędis ac deditionis auctores ccxxxv. Romæ virgis cæsos ac securi percussos.

4 Algidum oppidum est Aequorum non procul à Tusculo in alto monte situm, est & mons Algidus, qui distat ab Vrbe c. stadijs, & silua Algida, in cuius ingressu est Regillus lacus; Circa hunc locum Gracchus Aequorum dux, L. Minucium Cos. cum exercitu obsederat, quo nuntio cum Romæ trepidatũ esset, Dictatorem dici placuit: dictus est ille Quinctius Cincinnatus, cuius historiam mox prosequetur.

5 Satricum Vrbs Antiatum in Latio, incensa est à Latinis indignitate irritatis, quòd Antiates Vrbem agrosque dediderant, anno V.C. ccclxxvii.

6 Corniculum Latini nominis oppidum à Tarquinio Prisco expugatum, direptum, & incensum inuenio: Latinos, istam cladem agri Romani populatione vlturos, à Prisco rege coërcitos, & excursione in ipsorum agrum facta æquali clade vltum esse.

7 De Veientibus triumphatum octies obseruaui, bis à Regibus, quater à Coss. bis à Dictatoribus; postremùm egit Dictator Camillus Veiis vrbe expugnata direptaque anno vrbis conditæ ccclvIII. De Bouillis triumphatum esse non legi, vrbem

bem fuiſse populi Romani ſociam & florentem, antequam à Marcio Coriolano patriæ ſuæ hoſte caperetur, teſtes ſunt Plutarch. & Dionyſ. Sunt qui pro Veijs, Verulis legunt, quod oppidum Hernicorum erat.

8 Tibur Latinorum vrbs decimoſexto diſtabat ab Vrbe lapide in ortum æſtiuum. Tiburtes verò ſocietatem belli cum Gallis fecerant anno Vrbis conditæ cccxcII. portæ etiam Vrbis Collinæ imminere auſi & inſultare: quinto demum anno ad deditionem coacti ſunt, & bis de Tiburtibus triumphatum lego.

9 Præneſte diſtat ab Vrbe in ortum ſtadijs ducentis: eius ſitus à Strabone lib. 5. deſcribitur. Præneſtini anno Vrbis conditæ cclxxIIII. ad portam Collinam ſigna intulerant, cum ingenti Vrbis, quæ tunc ſeditione laborabat, trepidatione. Dictator itaque dictus T. Quinctius Cincinnatus, fugat ad Aliam flumen Præneſtinos, & Preneſte capto triumphauit. Huic Vrbi frequenter exitioſa fuiſse ſua munimenta, idem Strabo teſtatur, propter Romanorũ ſeditiones, ob loci enim firmitudinem eò ſeditioſi ab Vrbe pulſi confugere ſolebant, & munitione vrbis ſeſe tueri: quos dum alij repetunt, & expugnãt, Præneſtini nulla ſua culpa miſerè affligebantur.

10. Fæſulæ Etruriæ ciuitas olim potens non procul à Florentia, nunc vicus modicus, diſtans ab Vrbe ccxxc. ſtadijs verſus occidentem.

11 Taphræ Vrbs eſt in Tauricæ peninſulæ iſthmo occidentali ſita, & quia (*nuper*) adijcit, putatur à Traiano imperatore ſubacta. Sunt tamen qui Carræ ſcribant Meſopotamiæ Vrbem Craſſi clade nobilitatam.

12 Aricinum nemus à vi[illegible]ricia Latinorum vrbe dicitur. diſtabat ab Vrbe ad duo[illegible]um lapidem via Appia, teſte Strabone.

13 Hercynius ſaltus in Germania celebris eſt.

14 Fregellæ oppidum Latinorum non procul à Liri amne, à Samnitibus captum bello Samnitico, & à Romanis receptum anno V.C. cccxlII.

15 Geſſoriacum, portus Morinorum in Gallia Belgica, quod nunc Caletum, vt eſt opinio, dicitur: alij malunt Soiacum eſſe, iuxta Audomati fanum.

16 Tigris & Euphrates nobiliſſima Orientis flumina, quæ

Mesopotamiam suis alueis complectuntur, olim limites imperij versus ortum dum res Romana floreret. Sed hoc loco aliquot exemplaria ita habent: Tiberis, quod Euphrates. eo sensu, vt limes nunc Orientis Euphrates, ita Tiberis olim occidentis.

17 Corioli Volscorum oppidum à C. Marcio captum, ipsi cognomen Coriolano fecit. Florus verò ex personarū, temporis, & locorum comparatione cognomen istud cum Africano & Numantino collatum obscurat. Marcius enim miles tantùm, P. Scipio Imperator: ille sub consulis sui Postumij auspicijs, oblata occasione Coriolos oppidulum inuasit; & cepit: iste suis auspicijs, & populi Romani Imperator, Carthaginem imperij æmulam, Africæ dominam; & Celtiberorum Numantiam xiiii. annis inuictam deleuit, ab illa & in triumpho Africanus, ab ista Numantinus dictus. Illéne ergo scilicet ob vnius diei laborem, vnius oppiduli & nunc obscuri expugnationem Coriolanus?

18 Antium Volscorum metropolis erat maritima, quam in suo consulatu C. Mænius expugnauit, & ex nauiū rostris, suggestum antea in foro extructum exornauit; & id templum Rostra deinceps appellatum anno Vrbis conditæ CDXVI. ex Rostris ad populum concio deinceps haberi solebat. situm erat ante Curiam Hostiliam in foro. Rostrum erat in prora nauis pars prominens & acuminata ex ære vel ferro, ad rostri effigiē alicuius animalis formata; hinc naues rostris instructæ, rostratæ dicuntur. De Antiatibus Volscijs quater triumphatum esse obseruaui, postremum egisse triumphum, quantū in Annalibus exstat, [illegible] Mæniū anno V.C.CDXVI.

19 *Pervicacissimi*, adiecto [illegible] dum proprio dixit. Quid enim Aequis pertinaciùs? cu[illegible] ijs namque annis septuaginta-duobus vario Marte pugnatum est, quousque magna clade à Camillo Dictatore victi sunt anno Vrbis conditæ ccclxiv. Inde vt respiraret, sub specie pacis, sed infide xxciv. annos quieuerunt. Sed quia tunc Samnitibus auxilia ipsos submisisse deprehensum est, mouerunt in eos exercitum Consules, oppidaque xli. intra dies ix. expugnarunt, quo bello fracti iterum rebellarunt, & à Dictatore Iunio Bibulco ad imperium coacti sunt anno Vrbis conditæ CDLI. atque de Aequis cum fuisse decimumterciū, & vltimum triumphū obseruauimus.

20 Vol-

20 Volſcorum populus ſemel à Tarquinio Superbo motus, arma ad ducentos annos ſumpſit, teſte Liuio, nec quies fuit niſi per interualla, & infida: æmulatione enim inuidiaque in populum Romanum vſq; adeò pertinaciter flagrabant, quòd ſeptem Conſules, tres Dictatores, & Rex Superbus de ipſis triumphum egerint, duo etiam Coſs. ouationem.

21 Aequos intelligit, qui rupto fœdere quod priore anno inierant, mouerunt duce Clælio Graccho: contra eos miſſus eſt L. Minucius Conſul, qui cùm in monte Algido circumſeſſus eſſet vnà cum exercitu, trepida ciuitas Dictatorem popoſcit, dictus eſt L. Quinctus Cincinnatus, qui Conſulem & legiones obſidione liberauit.

22 Tribus haſtis iugum fit, humi fixis duabus, ſuperq; eas tranſuerſa vna deligata, ſub tali iugo Dictator Aequos nudos miſit. Liuius.

ARGVMENTVM IN CAP. XII. LIB. I.

Rebus Romanorum accisis, bellum Reipublica nomine contra Veientes, ſuo periculo CCCVI. *Fabij mouerunt, qui ad Cremeram flumen caſi ſunt: dies pralij inter nefaſtos relatus: porta qua ad bellum exierant, Scelerata pro Carmentali dicta eſt. Veiorum vrbs decennio obſeſſa tandem cuniculis & duce Camillo expugnâda fuit. Fidenates Latini dum facibus armati in prælium ruunt, vt Romanam aciem percellerent, ipſis faces à Romano erepta ſunt, profligantur, caduntur, vrbs eorum capta eſt. Faliſcos Etruſcorum populos Camilli iuſtitia vicit & probitas, remiſſo ad Falerios puerorum magiſtro proditore.*

COMMENTARIVS.

Fidenæ Albanorum colonia, Latinorum oppidum diſtabat ab Vrbe in ſeptemtrionem cis Tiberim ad quintum lapidem via Flaminia: huius ciues Fidenates iniuria Romanos ſub Romulo Rege læſiſſe ex hiſtorijs obſeruauimus, quia frumentum quod ex Cruſtomino agro Tiberi deuehebatur ad Vrbem fame laborantem, diripuerant. Mouit itaque contra Fidenates Romulus, ipſos profligat, cædit, oppido expugnato dat nouos colonos. Sed iſtorum pax ſemper inſidiarũ pleniſsima fuit. Tullo enim Hoſtilio rem cum Albanis gerente, cum Veientibus denuo conſpirant, nullo tamen ſucceſſu: vrbe enim ipſorum capta in violatores pacis animaduertitur.

Marcius iterum rex rebellantes & Fidenates agrum Romanum populantes obſidione capit, ſecuri percutit defectionis auctores. Capiuntur etiam ab Etruſcis per proditionem, quia fœdus cum Tarquinio Priſco percuſſerant. Priſcus dum illos aſſerit, oppidũ expugnat, & ſupplicio proditores plectit, ſontes etiam aliquot in exſilium exigit, qui auxilio Sex. Tarquinij, poſt eiectum Superbum regem, arcem denuo occupant & oppidum, quod Romani Coſs obſidione & fame fractum, & à ſocijs Latinis deſertum, deditione occupant: inde aliquot annorum requies, donec iterum ſocietate Veientium ſollicitati, victi ſunt à Cos. Sergio, cui Fidenati cognomentum fecerunt anno V.C. cccxv. Sed iterũ deficiunt ad Lartem Tolumnium Veientium regem, legatos Romanorum occidunt, vt ſocietatem belli ſcelere obſtringerent. Vincuntur à Dictatore Q. Seruilio, & capiuntur, qui in hoc honore ideo Fidenas adpellatus eſt anno V.C. cccxviii. Inde poſt octennium iterum Fidenas noui coloni ſunt deducti, quos ipſi Fidenates poſt biennium iugulant, & quia Veientes ad Fidenas bellum tranſtulerant dum Mam. Aemilius prælium conſerit, Fidenates ex oppido in aciem Romanam cum facibus prorumpunt; ſed profligati dum fuga repetunt vrbem, Romanos quoque immixtos portis admittunt, vrbs capta diripitur, diruitur, ciues iam ſexies iuris gentium violatores ſub corona venduntur, Anno Vrbis conditæ cccxxviii.

Veij Etruſcorum vrbs, Athenis non minor, & opulentiſſima teſte Dionyſio, intra viceſimum ab Vrbe lapidem diſtabat. Veientes huius ciues Fidenatium cauſa, qui cum Romulo rege bellum ſumſerant, in Romanos arma mouerunt: deinceps ſepties rebellarunt, in pace nunquam fidi, agros Vrbis ſemper depopulabantur. Fidenates cogebant ad defectionem, ipſis auctores fuerant contra ius gentium opprimendi legatos, perſuaſerant occidendos eſſe colonos. Legatos P. R. læſerant iniuria, Etruriam ad arma contra P. R. mouenda non ſemel ſollicitauerant: quare toties læſa tot iniurijs Romani populi patientia, decernitur vrbem infidam eſſe expugnandam, eaq; decennio pertinaciter obſeſſa à Camillo Dictatore tandem non vi nec operibus, ſed cuniculo capitur, anno Vrbis conditæ ccclvii.

1 Diem huius cladis apud auctores admodum inconſtanter

ter definitum esse obseruo. Gellius lib. 17. Macrobius 16. lib. 1. diem Cremerensem & Aliensem faciunt XVII. Kal. Sextiles, Plutarchus in Camillo, & in Probl. Romanorum μετὰ τροπὰς θερινὰς περὶ τὴν πανσέληνον, & Quinctili mense medio vtramque cladem accidisse ait. Liuius lib. 6. Tacitus lib. 18. A. D. XV. KL. Sextiles, quod cum Plutarcho conuenit. Ouidius tamen 2. Fastorum de Idibus Februarij ita canit:

Hac fuit illa dies, in qua Veientibus aruis
Tercentum Fabij, ter cecidere duo.

2 Stipendium primùm de publico peditibus datum est anno Vrbis conditæ CCCXLVII. cum odium Veientium in obsidione hibernandum sub pellibus esse decretum erat. Equitibus triennio posterius, anno Vrbis conditæ CCCL, quando malè ad Veios pugnatum esset. Quantum verò illud apud priscos fuerit, nemo facilè putauerit. An Polybius etiam vocabulo ὀψώνιον, pro diurno stipendio vtatur, an pro parte eiusdem, non satis liquet, dum peditis quæstum diurnum obolos duos, Centurioni duplex, Equiti drachmam procedere ait. Quod Polybius lib. 11 ὀψώνιον, hoc Liuius lib. 38. (dum de seditione agit, qua in castris Scipionis ad Sucronem laboratum est) semper stipendium latinè vertit, Augusto quidem imperante denos asses (quorum singuli tunc semunciales erant) peditis stipendium diurnum fuisse, ex Percennij seditiosa apud Tacitum libro primo concione manifestum est: quod ad nostri pretij & huius prouinciæ numisma collatum duorum sestertiorum esset cum Sembella, hoc est, trium (vt vocant) blācarum. Tempore punici belli denarius XVI. assibus permutabatur, teste Plinio, hoc stipendium diurnum ferè procederet ad Regalem Hispanicum argenteum.

3 Quo in honore opima spolia de Tolumnio Veientium rege Cornelius Cossus fixerit, & quo anno vt æquè ambiguum, Liuius in controuersiam trahit. Tribunum militum fuisse auctorum suffragijs colligit, sed eam opinionem argumento à legibus sumto infirmat, eò quòd spolia opima referantur solùm illa, que dux duci detraxerit; duxque ille sit, cuius auspicio res geritur: infirmat idem & à titulo, quem ipsius spolijs inscriptum Augustus legerit; Consulem Cossum opima spolia retulisse, qui hinc conficit, hoc annos nouem seriùs esse gestum quàm ab alijs prodatur. Liuij argumentis

auctori-

auctoritatē Varronis nostri sæculi scriptores opponunt, quem opima spolia descripsisse etiam dicunt illa, quæ manipularis miles detraxerit, dummodo hostium duci detraxerit: & tanto probabiliùs fieri potuisse, quod opima spolia Magister equitum Cossus sub Dictatore Aemilio retulerit, præsertim cùm triumphum egisse non legatur. Alij iterum in consulatu opima spolia ipsum fixisse contendunt: sed hoc ideo infirmant, quia nulla fit eiusdem, qui cum imperio fuerit & suis auspicijs rem gesserit, triumphi in tab. Capitolinis mentio: qui honos imperium gerenti debebatur. Plutarchum quoqu ἀνιστορησίας arguūt, qui in Romuli vita Cossum quadrigis in vrbem vectum retulerit. Sed non est nostrum tantas componere lites. Titulum tamen quem de Consule Cosso Augustum legisse testatur Liuius, ceterorum opinionibus præferendum putarem. Hic ad *Feretrium*; concisè dictum est, pro ad Feretrium Iouem: Ioui enim Feretrio à feretro nomen fecerat Romulus.

ARGVMENTVM CAPITIS XIII. LIB. I.

GAlli Senones à legatis Romanorum irritati, dum sponte Clusij obsidionem soluunt, ad Aliam flumen occurrentes Romanos profligant: dissipatos insecuti, Vrbem diripiunt, diruunt, incendunt, inde ad Capitolium sedent menses septem. sed Galli à Camillo Dictatore cæduntur, Roma liberatur. Galli iterum ad Anienis ripam post tricesimum annum cæsi sunt. Intra duodecimum annum deinceps in agro Pontino adflicti: tandem à Dolabella ad lacum Vadimonis ad vnum omnes Senones concisi sunt.

COMMENTARIVS.

Galli Senones dum per iniuriam agros producere conantur, Clusium Etruriæ oppidum obsidebant. Populus R. pro socia ciuitate legatos deprecatum misit, qui contemtim à Brenno Gallorum rege excepti, obsessis erumpendi auctores fiunt; ibi Fabius legatus à Brenno deprensus contra ius gentium pugnare, bellum aliorum in suos conuertit. Soluit enim rex irritatus obsidionem, Romam contendit, sibi Fabium dedi postulat, contemnitur. Romani ab Vrbe vndecimum lapidem progressi ad flumen Aliam Gallis occurrunt; funduntur, fugantur: hostes insecuti Vrbem inuadunt, incendunt, euertunt. Pars ciuitatis robustior Capitolinam arcem occupat, septem

ſeptem menſes ſuſtinet obſidionem. Interea M. Camillus, qui Ardeæ exſulabat, lege Curiata reuocatus, abſens Dictator dictus eſt: is contracto exercitu dum Gallis appenditur ex fœdere aurum ad redemtionē, ipſos adortus Roma eiicit, & ad octauum lapidem via Gabinia aſſequutos profligat Idibus Februarij, ann. Vrbis conditæ ccclx IIII. Iterum Galli Senones ad pontem Anienis caſtrametati, tertio ab Vrbe lapide via Salaria, à Quin. Dictatore victi ſunt: ac T. Manl. à Gallo ſingulari prælio prouocatus ipſum occîdit, & ex torque ipſi detracto Torquatus dictus eſt. Galli proxima nocte in Tiburtinum agrum tranſierunt, ſocietate belli cū Tiburtibus facta.

Anno iterum Vrbis conditæ CDIIII. campos & maritima loco populabantur, quia L. Furio Camillo Cos. in agro Pontino acie fuſi, in Apuliam compulſi ſunt. M. Valerius Tribunus militum, ex ſingulari pugna cum Gallo commiſſa, coruique auxilio victo hoſte, Corui cognomine donatus eſt: vnde & eius poſteri Coruini ſunt appellati.

Anno tandem Vrbis conditę CDLXX. Senones Galli cum Boijs ſocietatem, illi cum Etruſcis & Samnitibus arma contra Romanos ſociant. Senones magno prælio à Romanis vincuntur. Boij cùm Senones cęſos intelligerent, ſuis rebus metuentes, Etruſcos euocant: ſed Boij ad lacum Vadimonis cum Dolabella conſule congreſſi profligantur, & maxima pars Etruſcorum occiditur, teſte Polybio lib. 2.

1 Legati à Romanis miſſi fuere tres Fabij, quorum Q. Fabius Ambuſtus, quia contra ius gentium arma in Gallos mouerat, repoſcebatur à Brenno rege: qui cùm legationem ſuam à populo Romano contemtam intellexiſſet, exercitum à Cluſio mouet ad Vrbem, armis iniuriam vindicaturus. Fabio Ambuſto ob hanc cauſam à Tribuno plebis diem eſſe dictam lego, idque poſt liberatam Romam: ſed illum tempeſtiua morte iudicio ereptum fuiſse.

2. 3 Cremera Tuſcię fluuius ad quem à Veientibus Fabij cæſi ſunt. Alia fluuius ex Cruſtominis montibus ortus, in Tiberim defluit. Diſtabat ab Vrbe ad xc. ſtadia, vt Plutarchus ſupputat, ſed Liuio ad vndecimum lapidem. Ibi profligatus eſt Romanorum à Gallis exercitus: qua de re cùm vtraque clades ad eundem diem eueniſſet, relatus eſt illę

inter nefastos: dictusque Aliensis & Cremerensis dies, de quo præcedente capite latiùs diximus.

4 Liuius irritatos esse ad Senatorum cædem Gallos à Papirio tradit, qui Gallum barbam sibi demulcentem eburneo scipione percusserit.

5 *Septem menses* pro sex mensibus ideo scribendum esse iudicaui, quia constanter ceteri scriptores ita numerant, & refert Plutarchus circa Quinctiles Idus Senones Vrbem cepisse: sed à Camillo circa Idus Februarias exinde sequentes ab Vrbe exactos, quod spatium colligit numerũ septem mensium. Itidem Polybius lib. 2. testatur.

6 Væ victis hinc in prouerbium venisse creditur teste Festo, quòd cùm Roma capta Senonibus Gallis aurum, ex conuentionis pacto pensum vt recederent, de iniquis ponderibus vno ex Tribunis querente, Brennus dux Gallorum ad pondera adiecerit gladium, & dixerit, Væ victis: quem postea Furius Camillus cùm insidijs circumuentũ concideret, & quereretur contra fœdus fieri, eadem voce remunerasse dicitur.

7 Camillus quia dies ipsi dicta erat ab L. Appuleio Tribuno plebis ob prædam Veientanam iniquè diuisam, Ardeam in exsilium abijt: absens ab ingratis ciuibus quindecim millibus grauis æris dãnatur. Zonaras 1500 δραχμὰς interpretatur, hoc est, vt nunc pretium est, centum Regalib. aureis. sed Nemesis (mox capta à Gallis Vrbe) visa est tantæ ingratitudinis pœnas de populo Romano repetere, vel ratam habuisse Camilli abeuntis imprecationem: εὔξατο γὰρ τὴν ἀχίλλειον εὐχὴν ἐπιποθῆσαι ῥωμαίους κάμιλλον ἐν καιρῷ, ἀπάντησαι δὲ αὐτοῖς πολὺ ὕστερον, teste Suida. Galli verò cũ ad Capitoliũ sederẽt, frumentatũ in agros proficiscebantur, casuq; Ardeam vsque prouecti, vbi Camillus exsulabat, Camilli ductu & Ardeatium auxilio cæsi sunt: atque confluebant vndique ex agris qui Aliensi cladi superfuerãt, vel Ardeã, vel Veios, ex quibus exercitũ conscripsit Dictator Camillus, patriamque à Gallis liberauit.

8. 9 Noua Gallici belli fama anno V.C. ccclxxxvi. perpulit ciuitatem, vt Camillum ferè octogenarium diceret quinctum Dictatorem; qui cæsos, castrisque exsutos ingenti victoria profligauit: sed de loco prælij diuersæ sunt opiniones. Plutarchus cum Polyæno pugnatum esse à Camillo hoc

tempore

tempore ad Anienem narrant, Liuius & Polybius ad Albam dimicatum esse produnt, sed ad Anienem T. Quinctio Dictatore, quorum sententiæ & Florus noster accedit, quia T. Manlium aureũ torquem Gallo ad Anienem pugna detraxisse omnes cum ipso consentiunt.

10 De Satyria alite, quam alij constanter coruum vocant, vide Rhodig. lib 19. quem tamen frustra se torquere video, in eius vocis significatione ex hoc loco desumta, cùm veteres libri, & Iornandes *sacra alite*, pro *Coruo* scribant. Coruus cognomine non Coruinus ab hoc euentu scribitur M. Valerius in saxis Capitolinis & priscorum monumentis. Manlius tamen poëta Coruinum non Coruum in carmine scripsit,

Et cum militia volucris Coruinus adeptus
Et spolia & nomen.

11 Vadimonis lacus, in quo insulæ fluctuant, distat ab Vrbe circiter XLVI. passuum millibus, iuxta Ameriam Vmbriæ ciuitatem, quæ ab Vrbe proficiscentibus via Flaminia ad sinistram erat. Cetera de lacu graphicè & eleganter Gallo suo Plinius Secundus lib. Epistolarum VIII. depingit.

12 Conspirarant vno tempore Samnites, Bruttij, Lucani, Senones Galli, cum ijs ad Arretium Etruriæ vrbem congressi, Romani superantur, L. Cæcilio prætore occiso, & cum ipso in eo prælio XIII. mill. militum, & VII. Tribunis. M. Curius in Cæcilij locum sufficitur, qui legatos in Galliam misit pro redimendis captiuis, quos illi violato iure gentium interemerunt. Itaque nouo delectu habito Romani in Galliam penetrant, tandemque Senones & Senonum socij ad lacum Vadimonis à Cornelio Dolabella Cos. ingenti prælio concisi sunt. Atque de tanta victoria Dolabellam, etsi nullus extet triumphus, triumphasse tamen verisimile est.

ARGVMENTVM CAPITIS XIIII. LIB. I.

Latini responso feroci, quo alterum Consulem è Latio fieri petebant, Populi Romani arma in se conuerterunt. Manlius Torquatus Consul filium securi percussit, quia contra edictum Consulis pugnauerat. P. Decius sese pro legionum salute deuouet.

COMMENTARIVS.

Latini post pugnam ad Regillum lacum in fœdere nõ satis fido,

fido, tamen cum populo Romano annis centum quinquaginta & sex manſerant. Sed dū ipſi Samnites Romanorum ſocios bello laceſſunt, arma ponere iubentur: qui reſponſo etiam ferociore Conſulem alterum ex Latinis creari poſtulant, & ciuitatem: qua indignitate commoti Romani, arma mouent contra Latinos. Torquatus & Decius conſules dum caſtra ad Capuā habent, incertam vocem nocte excipiunt: ex altera acie Imperatorem, ex altera exercitum Dijs manibus Terræq; matri deberi: addici autem victoriam illi parti populoque, cuius exercitus Imperator legiones hoſtium, ſuperque eas ſe quoque deuouiſſet. Conuenit itaque inter Conſules, vt vtrius cornu in acie primùm laboraret, is ſeſe Dijs manibus deuoueret. Prælio commiſſo Decij cornu fluctuabat, qui ſeſe hoſteſque Latinos deuouit, M. Valerio Pontifice verba ſolennia præeunte. Hinc Decius cum impetu in hoſtes irrumpens, morte ſua ſuis victoriam vindicauit.

1 *Ius ciuitatis*, hoc eſt, libertatem ciuis Romani petebant, qua Tribum cum honorum petitione conſequerentur.

2 Edixerant Coſs. ne quis extra ordinem in hoſtem pugnaret. T. Manlius conſulis filius dum à Geminio hoſtium duce, cum verborum etiam ferocia inſultante prouocatur, præ iracundia aut dolore conſularis edicti oblitus, hoſtem aggreſſus, ſingulari certamine occidit. Pater, quia contra edictum pugnauerat, iubet filium ſecuri percuti: atque hinc Imperioſi cognomen Manlio datum (quod ἐπιτάκτην Plutarchus interpretatur) multi contendunt. cùm tamen Imperioſi cognomen huius conſulis pater ex acerbo & imperioſo delectu, filijque relegatione inuenerit, quod deinde in filium iure hæreditario tranſiuit: potiùs namque à ſeuera in filium animaduerſione Duri & Aſperi cognomen ipſi, quàm Imperioſi tribuendum erat.

ARGVMENTVM CAPITIS XV. LIB. I.

Manius Curius dentatus conſul Sabinos in poteſtatem populi Romani redegit.

COMMENTARIVS.

Hoc bellum ceteri ſcriptores ferè cum Samnitico & Lucanico confundunt. Sabini, quia rebellauerant, à Curio deuicti ſunt, atque ipſum Curium, quod Florus de

Sabinæ

Sabinæ victoriæ relatione scribit, alij de Samnitium victoria ad Senatum retulisse recensent: tantum agri ipsum cepisse, vt solitudo futura fuerit, nisi tantum hominum cepisset: tantum porrò hominum cepisse, vt fame perituri fuerint, nisi tantum agri cepisset. Triumphasse de Sabinis Curium anno vrbis conditæ CDLXIII. ex Capitolinis Tabulis constat.

1 Dentatus cognomen inuenit Curius, vel quia cum dentibus natus erat, vel quia solidum vnum os pro dentibus habuerit.

2 Sabini quasi Seuini dicti sunt à religione & deorum cultu, angustum incolebant agrum, teste Strabone, à Nomento vsque ad Tiberim, secundùm longitudinem vsque ad Vestinos 1000. stadiis. Velinos accolunt lacus, roscidis collibus. Nar amnis exhaurit illos sulphureis aquis, Tiberimque ex his petens replet; qui è monte Fiscello labens, iuxta Vacunæ nemora & Rheate in eosdem conditur. ita ferè Plinius lib. 3 cap. XII. videturque hoc Flori desumtũ ex septimo Aeneid.

Sulfurea Nar albus aqua fontesq́; Velini.

ARGVMEMVTVM CAP. XVI. LIB. I.

PRo Capuanis dediticiis populus Romanus arma contra Samnites mouet: inde Campaniæ laudes à situ & fertilitate prosequitur: adhæc quinquaginta annorum cum Samnitibus bellum, & Caudinarum furcarum ignominiam à Romanis acceptam, Samnitibus eadem ignominia repositam.

COMMENTARIVS.

Anno Vrbis conditæ CCCCX. Capuani Samnitium armis oppressi, vt populo Romano defendendi Capuanos necessitatem exprimerēt, sese suaque populo Romano per legatos dedunt. Mouent itaque ad dediticiorum propugnationem consules contra Samnites; Coruus in Campaniam, Cossus in Samnium, atque victor vterque triumphauit: hinc pacē Samnites à Senatu impetrant, à qua, ipsi frequenter interea infidi, apertè deficiunt anno post datam pacem vicesimo-secundo, victique à Papirio Dictatore, anni vnius indutias petunt & impetrant, sed eas Brutulus Papius ipsorũ dux abrupit, Samnitesque à Dictatore Cosso fusi fugatique sunt, & ita fracti vt vltro fœderis ruptorem Brutulum dederent, resque ablatas

restituerent, etsi pacem à Senatu non impetrauerint. Quare anno Vrbis conditæ CDXXXII. C. Pontio duce, T. Veturium & Postumium consules in insidias cum exercitu ad Caudinas furcas pertractos & inclusos sub iugum mittunt, eosque turpi sponsione obstringunt. Consules à populo Romano Samnitibus deduntur, nec ab ipsis recipiuntur, ita solutis religione animis, bellum rursus Samnitibus indicitur; fusi victique Samnites à L. Papirio tertiùm cõsule, qui ignominiam ante receptam, ipsorum ignominia acerrimè vltus est anno V. C CDXXXIIII. Deinceps proximo anno induciæ sunt petentibus datæ, & rebellant tertio anno ob Saticulam ab Aemilio Dictatore circumsessam, sed ipsi fugati Plistiam socios populi Romani circumsident. Romani Saticula, Samnites Plistia potiuntur, atque ab hinc quatuordecim annis cum Samnitibus continuò bellatum est: fœdus namque ipsis redditum est anno Vrbis conditæ CDXLIX. idque quia Romanum exercitum per ipsorum agros profectum commeatu adiuuarant. Atque deinde sexennio quieuerunt, quousque Lucanos populi Romani socios armis inuaderent, & bellum decennale mouerent; sed à Curio Dentato ita fracti sunt, vt octennio sese non mouerint, nec priùs quàm sociorum periculo territi, dum Tarentinis à populo Romano bellum indictum erat, ipsi quoque arma resumserint: sed post septenniũ ita à L. Papirio consule debellati sunt, vt nunquam deinceps potestatem Romanam præterquam bello Sociali excusserint, idque factum anno ab V.C. CDLXXI.

1 Campani opem tulerant vicinis à Septemtrione Sidicinis per iniuriam à Sãnitibus vt potentioribus oppressis, sed prælio victi Sidicinorum bellum in se conuerterunt. Samnites namque Campanam gentem luxu & mollitia fluentẽ adorti pugna ad Capuam fractos, in vrbem compellunt. Campani, magna clade debellati, Romam legatos auxilij petendi caussa mittunt, atque ipsis ob societatem, quam populus Romanus cum Samnitibus habebat, auxilium non est decretum. quare legatus vt populum Romanum ad sua, non aliena defendenda impelleret, dedit omnia Campanorum in Reipublicæ Romanæ potestatem.

2 Campania Liri flumine & Latio nouo ab occasu terminatur; ab ortu Sarnũ habet limitem. Samnites Septemtrioni præten-

prætenduntur; clauditur Etrusco siue Infero mari à meridie. Celebratur Campania: tractus ob situs amœnitatem,& agrorum montiumque fertilitatem. Dicta Liberi Cererisque certamen, illud ob vini generosissimi copiam, istud ob frugum optimarum fœcunditatem. Miror equidem Plinium, ex quo Florus noster sua descripsit, non adiecisse & Palladis cum Libero & Cerere certamen, cùm nihil Venafrano oleo celebrius sit & melius. Vide Plin. lib. 3. cap. 5.

3 Caietam Latio nouo, quia citra Lirim sita est, multi adscribunt: vrbs est & portus in ora Formiani sinus occidentali, nomen habet à Caieta Aeneæ nutrice, siue à littoris curuitate, teste Strabone; & hodie nomen retinet, distatque ab Vrbe in ortum æstiuum ad sexagesimum lapidem. ab Aquilone Formias habet aduersas ad quintum lapidem, Formiano sinu intermedio.

4 Misenus portus & promontorium est, olím vrbs quoque satis celebris, quæ nunc diruta est. Vltra Caietã in ortum vergit ad quadragesimum ferè lapidem: dictus à Miseno Aeneę tubicine, teste Virgil. Cumæ eodem tractu sitæ erant, sed in occasum æstiuum XVI. stadiis.

5 Baię promontoriũ,& vrbs & portus ob tepentes aquas saluberrima; ab Vrbe ad centesimũ lapidem in ortum brumalẽ distabat: cingebatur à septenttrione Auerno, à meridie Augusti portu, ab occasu Lucrinũ lacũ habebat, ab ortu Puteolanũ sinum; ita vt nihil eo situ amœnius, neque salubrius esse posset: quare à Romanis frequentissimè otij caussa & deliciarum habitabatur: nunc ferè suis ruderibus obruta iacet, etiãsi ob fontiũ & aquarũ salubritatem etiam hodie commendetur.

6. 7 Lucrinus & Auernus ex præcedenti Baiarum descriptione noti sunt. & Strabo libro 5. & Plinius cetera.

8. 9. 10 Gaurus mons initium habet à ripa Liris orientali, atque ostio eiusdem fluminis, quod à Gauri vicinitate Gaurianus, vnde vulgo Gargiliano dicitur. Huius montis pars occidentalis Gaurus, orientalis & iuga eiusdem Massicus, septemtrionalis Falernus dicebatur. Falernus ager eius montis ad septemtrionem decliuitate porrigebatur. Vinum quod summis collibus nascebatur, Gauranum, quod mediis, Faustianum; quod imis, Falernum vocari solitum est, teste Plinio.

11 Vesuuius mons, nunc Sumanus dictus, distat à Neapoli in ortum ad quartum ferè lapidem, clauditque ripam Sarni fluminis: ipse nobilis generosissimo vino, quod nunc Græcum vocant, & frequenti etiam incendio celebris est: eructat enim subinde flammas, & cinere quoque læto pinguique vicina respergit, verticem verò habet tostis & adustis saxis sterilem. Flagrasse sub Tito, maximo incendio, Xiphilinus testatur & Zonaras, itidem Suetonius: antea etiam flagrasse ex Strabone constat & Vitruuio. Plinium Natural. historiæ scriptorē, dum illud sub Tito incendium Vesuuij, eiusque caussas propiùs inuestigare contendit, crassa aëris caligine suffocatum interiisse, ad Tacitum Plinius eius nepos lib. 6. Epistolarum scribit. Aetna Siciliæ mons perpetuo incendio in vertice lucet, eiusque caussam Iustin. lib. 4. reddidit.

12 Puteoli vrbs Campaniæ Auerno ab occasu abluitur; ab ortu sinu, cui Puteolano nomen dedit: ipsa olim Dicæarchia dicta fuit à iustitia magistratuum teste Strabone, condita à Samiis, teste Eusebio, primis Romæ Coss. Bruto & Collatino. Inde à putore sulphureo, quem aquæ tepentes exhalant, Puteoli dici cœpit, teste Strabonē & Festo: alij tamen à puteorum frequentia illud nomen faciunt. hodie Pozzuolo voce parum deflexa dicitur.

13. 14 Herculanium & Pompeij vrbes Vesuuio monti vicinæ, ista ab ortu ad Sarnum, illa ad occasum non longè à Leucopetra promontorio, Vesuuij montis cineribus sepultæ iacent.

15 Capua olim inter celeberrimas orbis totius vrbes tertia, à mari in septemtrionem ad XII. lapidem distabat, eamque Vulturnus mediam perlabebatur. De nominis ratione vt variæ sunt apud scriptores opiniones, ita nulla verisimilior, quàm quæ à Capy conditore dictam credit: nam hoc effossa, Cæsare Iulio regnante, ænea Capuæ tabula etiam testabatur, vt scribit in Dictatore Cæsare Suetonius, & maxima pars auctorum in eo nomine conuenit. Capuam verò beneficio populi Romani à Samnitium iniuria vindicatam defecisse in gratiam Annibalis à Romanis, iterumque ab iis expugnatam defectionis & proditionis pœnas dedisse, ex historiis constat, & ex Ciceronis Rulliana.

16 Ita fulgebant auratis armis & versicolori veste eo prælio,

lio, quo cæsi sunt à L. Papirio Dictatore, speciosumque fecêre ipsius tot spoliis triumphum, anno Vrbis conditę CDXLIV. Iterum eodem apparatu fulgentes, & linteatis etiam sacratisque legionibus splendentes, L. Papirius Coss. Dictatoris filius internecione ad Aquiloniam concidit an. V. C. CDLX.

17 Ita circumuentum & cinctum siluarum montiumque indagine Coss. Cornelij Cossi. exercitum, Decius Tribunus militum sua virtute & fortitudine expediuit. Iunius consul exercitui spe prædæ digresso, insidiisque ad Bouianum perturbato, armis sanguineque hostium viam aperuit. Iterum Cornelio Aruinæ Coss. ita vias saltusque obsepserant, vt ne quà commeatus subueheretur: sed & ille ferro hostes submouit. Nulla autem fraus ipsis successit in Romanorum cladem pronior, quàm ad Caudinas furcas; nisi oblatam occasionem infelici consilio corrupissent, de qua mox dicturus est Florus.

18 *Sacratis legibus* ideo dixit, quia Samnites à ducibus suis coacti erant ad sacramentum (diri cuiusdam carminis in execrationem capitis, familiæ, stirpisque compositi) nisi issent in prælium, quò Imperatores duxissent, si aut ipse fugisset, aut si quem fugientem vidisset, extemplo non occidisset: hoc cùm primi aliquot abnuerent, obtruncati sunt, proiectique inter stragem victimarum, vt documento ceteris essent, ne abnuerent: hinc sacratæ legiones dictæ, & linteatæ conscriptæ sunt. Linteatæ verò legiones, quòd singuli intrantes ad aram velis linteis circumdatam, iurauerant. Cetera vide apud Liuium libro decimo & Festum.

19 Quod Florus quinquaginta annorum spatio Samnites bello edomitos esse colligit, ἀνισοχρονία est, sunt enim anni LXXI. Cœptum namque hoc est bellum anno Vrbis conditę CDX. in potestatem redacti sunt Samnites anno Vrbis conditæ CDLXXXI. quo victor L. Papirius L. F. de Samnitibus triumphum egit secundum. Appianus etiam excessit hunc annum imprudenter decennio, Eutropius etiam XXII. annis contrahit istud bellum iniqua temporis digestione; proximè accessit lib XXXI. Liuius, qui Samnites cum Romanis septuaginta annos bellasse dicit. Consentiunt etiam historiæ omnes nullum in Italia fuisse hostem, qui populum Romanum diutiùs aut pertinaciùs fatigauerit quàm Samnites.

19 Samnites dicti sunt à Samnio colle, in quo è Sabinis venientes consederunt, & nomen vrbi, quam ibidem condiderãt, Samnio fecerunt: eos ab occasu Sabinos, Pelignos, Aequos; ab ortu Picentinos & Apulos; à meridie Campanos & Sidicinos; à septemtrione Marucinos, Daunos, Apulos habuisse ex historiis obseruauimus.

20 Obseruaui triumphatũ esse de Samnitibus tricies: Coss. enim vicies & sexies triumphũ egerunt, bis Dictator L. Papirius, & qui primus cũ imperio proconsulari triũphauit Publilius Philo, alter etiã pro cõsule Q. Fabius. quos ordine ex Capitolinis triumphis petere licebit. Gentis Fabiorũ triumphos quatuor, Papiriorum quinque recensitos numerabis; victos fractosque postremo L. Papirij, L. F. cum Samnitibus prælio ex eiusdem triumpho colligitur anni V.C.CDLXXXI.

21 Caudinæ furcæ impeditissimæ saltuum siluarumque inter duas rupes, fauces à Caudio vicino Samnitium oppido dictæ sunt. Eæ distabant ab Vrbe in ortum iter tridui, & describuntur à Liuio lib. 9. elegantissimè, vnà cum turpi Coss. spõsione. Deinde à populo Romano Veturium & Postumium Coss. Samnitibus deditos esse, vt ciuitatem pace obnoxiam religione soluerent: verùm à Poncio Samnitium Imperatore deditos non fuisse receptos.

22 Sponsione non fœdere factam ad Caudium deditionẽ, Liuius lib. 9. conuincit.

23 Istud prælio, quo Samnites ad Gaurum montem consul Valerius profligauit, accidisse, prima cum Samnitibus pugna Liuius lib. 7. auctor est.

24 Samnitiũ copiis bis ad Luceriã, quam Papirius consul obsidebat, profligatis cæsisque, tali conditione cum obsessis pactam esse deditionẽ Liuius prodit, vt receptis DC. equitibus, qui pro Caudina pace obsides dati fuerant, dediticij vnà cum Poncio imperatore sub iugũ emitterentur, atque ea ignominia acceptam cladem vlcisceretur. Sed ambiguitatem quam Liuius proponit, fuerítne res ad Luceriã gesta, & ignominia Caudinæ deditionis reposita, Papirio tertium consule, an ipso equitum magistro, Dictatore Lentulo? eam Capitolini triũphi dirimunt: qui Papirium de Samnitibus secundùm triumphasse, cùm consul tertiùm esset, constanter recensent, anno V.C.CDXXXIV.

ARGV-

ARGVMENTVM CAP. XVII.
LIB. I.

S*Amnites, Etrusci, Vmbri, Galli armis sociatis mouerant contra Romanos: prælio vincuntur à Fabio Maximo ad Ciminiam siluam. Inde in Sentinati agro dubio Marte pugnatur. ibi P. Decius Coss. P. F cuius sinistrum cornu laborabat, sese patris exemplo deuouit: Q. Fabius V. Consul victoria potitus est.*

COMMENTARIVS.

Florum hoc capite bellum prosequi, quod societate armorum Etrusci, Samnites, Galli, Vmbri contra Romanos gesserunt, ex tota relatione manifestum est: sed confundit rerum gestarum seriem, atque ex variis præliis vnicum facit: trans Ciminiam enim siluā profectus Q. Fabius Maximus pro consule, ad Perusiā ita Etruscorum opes fregit, vt a Perusia, Crotona & Arretio legati venerint pacē petentes, atque XXX. annorum inducias impetrarint, anno Vrbis conditæ CDXIV. Interea Etruscos violato sæpius fœdere, aliquot etiam præliis fractos esse: quia triumphasse inuenio de Etruscis Valerium Coruum Coss. anno V. C. CDLII. atque Fuluium Centumalum Cons. anno CDLV. Inde Q Fabio V. Decio IIII. consulibus, cùm Samnites, Etrusci, Galli, Vmbri collatis armis grauissimū bellum inferrent. Etrusci magno & vtili cōsilio à societate distracti sunt, dum sua tueri coguntur, atque cum Samnitibus Gallisque in agro Sentinati pugnatum est. Sed cùm Decij cornu sinistrum, cui præerat, in fugam ageretur, ipse patris Decij exemplum (qui sese Latino bello ad Veserim deuouerat) secutus: morte sua populo Romano victoriam asseruit. Fabius castris Samnitium expugnatis, duce quoque hostium Egnatio occiso, Gallos à tergo circumuentos concidit: & de Samnitibus, Etruscis, Gallis triumphum egit anno V. C. CDLIIX.

1 Etruria enim ab occasu prætendebatur ripis ipsius Tiberis, citrà Roma erat & Latium. Sunt tamen qui legant ex Iornande, *latè per Etruriam infesta, quatuor, &c.*

2 Sociauerant enim arma Etrusci, Galli, Samnites, Vmbri, quorum signa singula singulis agminibus præferebantur.

3 Ciminius saltus, antequam à Fabio aperiretur, inuius, qui in Etruria fuit, inter Sutrium & Perusiam, DCCC. ferè ab Vrbe stadiis: quantum ex Strabone colligo.

4 Caledonia Britanniæ silua, ea parte insulæ, quæ nunc Scotia dicitur, quæ primùm aperta est Romanis Claudio imperante, etsi fama eius aliqua fuerit Iulio Cæsare in Britanniam expeditionem moliente. Multi hanc vrsis nobilitatam referunt, vt Calydoniam Aetoliæ siluam apris: illam Britanniæ Caledoniam, istam Aetoliç Calydoniam scribi obseruo.

5 Hercyniæ siluæ Germanorum apud Romanos primus meminit Iulius Cæsar lib. 6. eamque latitudine nouem dierum, longitudine sexaginta dierum itinere, nec visu nec auditu satis exploratam fuisse: Iulianum Cæsarē hanc primùm perlustrasse, ex ipsius verbis apud Suidam citatis colligitur.

6 Denuntiationem hanc à Senatu serò factam esse testatur Liuius, vtpote qui referat quinque legatos cum duobus Tribunis plebis penetrata iam silua, & hostibus profligatis superuenisse, nuntiosque victoriæ Romam reuersos.

7 De fratris huius prænomine, Kęsóne an M. Fabius fuerit: itidem an C. Claudius frater ille consulis fuerit, ex eadem matre natus, apud Liuium in ambiguum distrahitur.

8 Gigantis vocabuli compositionem latinè per Terrigenas exprimere voluit: Græci enim Gigas vocabulum, ἐκ τοῦ γίνεμαι καὶ γῆ conflatum putant. Nota est ex poëtis pugna deorū in Phlegræis campis cum Gigantibus, vtpote qui Iouem de cæli possessione deturbare moliebantur.

9 Confundit hîc duo prælia non sine temporum & rerum gestarum confusione. historia autem sic habet. Anno Vrbis conditæ CDXLV. Etrusci & Galli ad Ciminiam siluam à Q. Fabio procōsule cæsi sunt. sed anno Vrbis cōditæ CDLIIX. alterum prælium in Sentinate agro gestum est, & Decius collega sese ob exercitus sui fugam deuouit.

10 *More patrio*: hoc ad Decium huius Decij patrem referendum est; qui sese Latino prœlio ad Veserin ante annos XLV. deuouerat, quando ipsius etiam cornu sinistrum laboraret.

ARGVMENTVM CAP. XVIII. LIB. I.

Populus Romanus in Tarētinos arma sumsit: ob legatos iniuria lesos. Tarentini auxilia Samnitium, Lucanorum, Bruttiorum, Apulorū asciscunt; sed victi opem regis Pyrrhi implorare coacti sunt. Leuino consule ad Sirin fluuiū non satis prospere pugnatur, ob nouum

nouū ex elephantibus terrorem. melius ad Asculum Æmilio Fabricioq́ Coss. pugnatū est; ibi elephātes consternati, suos proterūt & dissipant. Claudius Cæcus pacem cum Pyrrho dissuadet. victus Pyrrhus, castrisq́ exsutus, ab Italia exactus, in Græcia occiditur.

COMMENTARIVS.

Tarentinum bellum omnium, quę Pop. Rom. in Italia gessit, nobilissimum est, cœptum anno V.C. CDLXXII. debellatum est anno Vrbis conditæ CDLXXIII. sexennio enim durauit. eius caussas & euentum Florus fusissime prosequitur; quare nos breuiores erimus, nisi locus occurrat, qui nostram operam desideret.

1 Pyrrhus Aeacidæ filius Epirotarum rex, paternum genus ad Achillem, maternum ad Herculem referebat: eius vitam Plutarchus descripsit. habuit cognatam Olympiadem Alexandri Magni matrem, vtpote Neoptolemo auunculo genitam.

2 Tarentinorum conditores siue colonos, Strabo lib. 6. vrbisque situm describit. cetera Florus prosequitur.

3 Istria & Illyricum porriguntur secundum littora maris Adriatici septemtrionalia. Epirus & Achaia Græcię regiones per Ionium mare in ortum peruntur. Africa in meridiem iacet, per mare mediterraneum.

4 Occisum à Tarentinis Duumuirum, hoc est, classis præfectum, bona classiariorum & mercatorum ab iisdem fuisse direpta, auctores habeo, legatosque fuisse pulsatos. Valerius Maximus vrina respersos fuisse affirmat.

5 Anno V.C. CDLXXII. Pyrrhi bello, Italiam elephantes vidisse primùm, Plinius testatur lib 8. cap. 6.

6 *Sirin* pro *Lyrin* scribendum esse, multos habeo auctores: est enim Heraclea ad Sirin sita, teste Strabone lib. 6. Plutarcho in Pyrrho, Plinio, & Stephano de vrbibus.

7 Frentanum natione, turmæque præfectum, nomine Oplacum Plutarchus vocat: vt dubium esset, an Florus de Ferentariorum militum, an de Frentanorum auxiliariorum præfecto loqueretur, nisi testaretur Franciscus Fabricius vir doctissimus, habere se manuscriptum librum, in quo nomen huic præfecto *Obsidium* sit adscriptum. quod Plutarchi sententiam quoque confirmaret: Præfectū & Pyrrhū infestis hastis concurrisse, vtriusq; equo vulnerato quoq; excussos, sed pręfectum

fectum à satellitibus Pyrrhi concisum: ipsum regem eo periculo edoctum communicasse cum suis insignia, vt errore hostem à sui cæde distraheret.

8 Manifestus hic est error. Curio enim nunquam in consulatu collegam fuisse Fabricium, Annales Cos. testantur Scribendum itaque, *Fabricio & Aimilio Coss.* quibus ad Asculum cum Lucanis, Bruttiis, Tarentinis, & Samnitibus pugnatū esse, Triumphorum tabulæ recensent. Obseruo namque Pyrrhum tunc spe occupandæ Siciliæ euocatum fuisse, victum tamen paullo antè Fabricij virtute, vtpote qui medicum Timocharem, contra regis sui caput spe præmij venenum deferentem, ad dominum suum reduci curauerit. ita ferè Eutropius, Epitome XIII. Liuij, Valerius Maximus, Tabulæ Capitolinæ. Contrà Florus & scriptor de viris illustribus. Frontinus, Plutarchus recensent cum Pyrrho bis ad Asculum esse pugnatum: priore die prælium ob noctem fuisse diremtum, altero die Pyrrhum circa humeros pilo læsum ex acie decessisse, victoriam penes Fabricium fuisse. Pyrrhum deinde à Syracusanis in Siciliam, qui à Carthaginiensibus obsidebantur, euocatum, Plutarchus & Pausanias auctores sunt. Nonnulli scribunt dubio Marte, Sulpicio & Decio Consulibus, cum Pyrrho pugnatum esse, sed anno superiore. Pyrrhum fuisse vulneratum, sed Decium consulem hoc in prælio cecidisse, Cicero in Tusculanis auctor est.

9 Pugnatum esse in Lucania in campis Aurusinis à M. Curio contra Pyrrhum, Frontinus & Florus cum Orosio testātur. Plutarchus ad Beneuentum à Curio victum esse Pyrrhū prodit, iam ex Sicilia reuersum. Idem Cor. Lentulum, Curij collegam profligasse copiarum partem, quam, vt ipsum distineret, obuiam miserat Pyrrhus, ne Lentulus exercitum cum Curio coniungeret.

10 Victoriam Læuini ad Sirin flumen, terrore belluarum perturbatam fuisse omnes testantur: vt Fabricio pugnante ad Asculum, elephantorum mole & ferocia Romanorum aciem fluctuantem, ad sua castra dubio adhuc Marte recurrisse. M. Curio prælium conferente, dum elephantum furorem milites Romani in rectores proritant, & in hostium aciem repellunt, magna strage Pyrrhum deuictum fuisse.

11 Appij Cœci oratio apud Plutarchum in Pyrrho exstat.

Circa

Cinea namque orator eloquentiſſimus erat miſsus à Pyrrho legatus ad Senatum pacis cauſa, quando Romani prælio ad Sirin vtcunque fracti erant: agebatque Cineas pacem iis conditionibus, quòd Pyrrhus in Vrbem reciperetur. Mox Appius & cæcus & ſenex in Senatum ſeſe iuſſit deferri, & ſua oratione obtinuit, ne Pyrrhus reciperetur.

12 Legatum hunc Cineam Demoſthenis diſcipulum fuiſse apud omnes conſtanter ſcriptum inuenio: nec minus ipſum eloquentia, quàm Pyrrhum armis confeciſse: ſed victũ fuiſse Romanorum integritate & continentia, qui munera & eloquentiam cum paupertatis gloria coniunctam ſolùm admirabantur. Eum, aut ipſius collegas, pulſum ab Vrbe fuiſse nuſquam legi: quare Florus legatos cum muneribus ab Vrbe pulſos pro repulſis, aut non receptis, per elationem aut certè amplificationem dixiſse videtur.

13 Illud Cineæ ἀπόφθεγμα ita refert Plutarch. ἡ σύγκλητος αὐτῷ βασίλεων πολλῶν συνέδριον φανῆναι. hoc eſt, Senatum ibi multorum regum conſeſsum viſum fuiſse: putoque in Floro legendum, *Senatum regum concilium*.

14 Imprudentia quadã aut ſecuritate ſcriptoris, *Curiũ* pro *Fabricio* poſitum eſse credo: quia conſule Fabricio inſidias medici Pyrrho ſignificatas eſse, conſtanter omnes habeo auctores: ſed in iſto diuerſa eſt opinionum cõtrouerſia, fuerítne Fabricij Imperio medicus ſuo domino remiſsus, an ipſius medici litteræ ad Fabriciũ datæ: itidem, fuerítne ex Senatus auctoritate alterutrum confectum? magnam etiam eſse de medici nomine diſsenſionem, apud Gellium libro 3. leges.

15 Samniticum aurum à Curio contemtum fuiſse Ciceronis quoque Cato adfirmat, & ſcriptor de viris illuſtribus, maximaque pars ſcriptorum. Alij eam continentiæ laudem Fabricio adſcribunt, ſed iterum in eo diſſident, quod nonnulli munera Pyrrhi regis à Fabricio contemta fuiſse, alij Samnitium liberalitatem à Curio non fuiſse receptam referant.

16 Fabricius cenſor cum Aemilio Papo anno Vrbis conditæ CDLXXVIII, Cornelium Rufinum bis conſulatu, & ſemel dictatura functum ſenatu mouit; quia decem pondo argenti facti, hoc eſt, argenteorum vaſorum haberet: ſtrenuum alioqui ducem, ſed furacem auarumque: recitat etiam dicterium Fabricij in Rufinum, Ciceronis Orator lib.

fectum à satellitibus Pyrrhi concisum: ipsum regem eo periculo edoctum communicasse cum suis insignia, vt errore hostem à sui cæde distraheret.

8 Manifestus hic est error. Curio enim nunquam in consulatu collegam fuisse Fabricium, Annales Coss. testantur. Scribendum itaque, *Fabricio & Aimilio Coss.* quibus ad Asculum cum Lucanis, Bruttiis, Tarentinis, & Samnitibus pugnatũ esse, Triumphorum tabulæ recensent. Obseruo namque Pyrrhum tunc spe occupandæ Siciliæ euocatum fuisse, victum tamen paullo antè Fabricij virtute, vtpote qui medicum Timocharem, contra regis sui caput spe præmij venenum deferentem, ad dominum suum reduci curauerit. ita ferè Eutropius, Epitome XIII. Liuij, Valerius Maximus, Tabulæ Capitolinæ. Contrà Florus & scriptor de viris illustribus. Frontinus, Plutarchus recensent cum Pyrrho bis ad Asculum esse pugnatum: priore die prælium ob noctem fuisse diremtum, altero die Pyrrhum circa humeros pilo læsum ex acie decessisse, victoriam penes Fabricium fuisse. Pyrrhum deinde à Syracusanis in Siciliam, qui à Carthaginiensibus obsidebantur, euocatum, Plutarchus & Pausanias auctores sunt. Nonnulli scribunt dubio Marte, Sulpicio & Decio Consulibus, cum Pyrrho pugnatum esse, sed anno superiore. Pyrrhum fuisse vulneratum, sed Decium consulem hoc in prælio cecidisse, Cicero in Tusculanis auctor est.

9 Pugnatum esse in Lucania in campis Aurusinis à M. Curio contra Pyrrhum, Frontinus & Florus cum Orosio testãtur. Plutarchus ad Beneuentum à Curio victum esse Pyrrhũ prodit, iam ex Sicilia reuersum. Itidem Cor. Lentulum, Curij collegam profligasse copiarum partem, quam, vt ipsum distineret, obuiam miserat Pyrrhus, ne Lentulus exercitum cum Curio coniungeret.

10 Victoriam Læuini ad Sirin flumen, terrore belluarum perturbatam fuisse omnes testantur: vt Fabricio pugnante ad Asculum, elephantorum mole & ferocia Romanorum aciem fluctuantem, ad sua castra dubio adhuc Marte recurrisse. M. Curio prelium conserente, dum elephantum furorem milites Romani in rectores proritant, & in hostium aciem repellunt, magna strage Pyrrhum deuictum fuisse.

11 Appij Cœci oratio apud Plutarchum in Pyrrho exstat.

Cinea

Cinea namque orator eloquentissimus erat missus à Pyrrho legatus ad Senatum pacis caussa, quando Romani prælio ad Sirin vtcunque fracti erant: agebatque Cineas pacem iis conditionibus, quòd Pyrrhus in Vrbem reciperetur. Mox Appius & cæcus & senex in Senatum sese iussit deferri, & sua oratione obtinuit, ne Pyrrhus reciperetur.

12 Legatum hunc Cineam Demosthenis discipulum fuisse apud omnes constanter scriptum inuenio: nec minus ipsum eloquentia, quàm Pyrrhum armis confecisse: sed victū fuisse Romanorum integritate & continentia, qui munera & eloquentiam cum paupertatis gloria coniunctam solùm admirabantur. Eum, aut ipsius collegas, pulsum ab Vrbe fuisse nusquam legi: quare Florus legatos cum muneribus ab Vrbe pulsos pro repulsis, aut non receptis, per elationem aut certè amplificationem dixisse videtur.

13 Illud Cineę ἀπόφθεγμα ita refert Plutarch. ἡ σύγκλητος αὐτῷ βασιλέων πολλῶν συνέδριον φανείη. hoc est, Senatum sibi multorum regum consessum visum fuisse: putoque in Floro scribendum, *Senatum regum concilium*.

14 Imprudentia quadā aut securitate scriptoris, *Curiū* pro *Fabricio* positum esse credo: quia consule Fabricio insidias medici Pyrrho significatas esse, constanter omnes habeo auctores: sed in isto diuersa est opinionum cōtrouersia, fueritne Fabricij Imperio medicus suo domino remissus, an ipsius medici litteræ ad Fabriciū datæ: itidem, fueritne ex Senatus auctoritate alterutrum confectum? magnam etiam esse de medici nomine dissensionem, apud Gellium libro 3. leges.

15 Samniticum aurum à Curio contemtum fuisse Ciceronis quoque Cato adfirmat, & scriptor de viris illustribus, maximaque pars scriptorum. Alij eam continentiæ laudem Fabricio adscribunt, sed iterum in eo dissident, quod nonnulli munera Pyrrhi regis à Fabricio contemta fuisse, alij Samnitium liberalitatem à Curio non fuisse receptam referant.

16 Fabricius censor cum Aemilio Papo anno Vrbis conditæ CDLXXVIII. Cornelium Rufinum bis consulatu, & semel dictatura functum senatū mouit; quia decem pondo argenti facti, hoc est, argenteorum vasorum haberet: strenuum alioqui ducem, sed furacem auarumque: recitat etiam dicterium Fabricij in Rufinum, Ciceronis Orator

lib.

lib. 2. Plutarchus ab hoc Rufino oriundum esse Sullam Dictatorem testatur.

17 Sexennium fuit, nam cœptum est bellum cum Tarentinis anno Vrbis conditæ CDLXXII. debellatum cum iisdem, rege Pyrrho ab Italia expulso anno V.C.CDLXXVIII. Sed Tarentini nondum omnino fracti ob Milonem, qui à Pyrrho cum præsidio Tarenti relictus erat, (postquam Pyrrhi regis mortem comperissent) Carthaginiensium auxilia euocarūt. Tarento tandem à Romanis expugnato pax ipsis & libertas data est, L. Papirio Cursore II. & Sp. Caruilio II. Coss. anno Vrbis conditæ CDLXXXI. Maximaque Italiæ pars iam deuicta erat: venerant namque in populi Romani potestátem Tarentini, Samnites, Lucani, & paulo antè etiam Etrusci.

18 Quod hic vicesimo lapide definit, Plutarchus ad trecenta stadia extendit, hoc est, dupla ferè ratione. Flori tamen numerum esse quàm Plutarchi exactiorem Geographiæ ratio confirmat: cùm regem Pyrrhum Florus à Prænestina arce vrbem prospexisse dicat. Præneste distabat ab Vrbe ducentis ferè stadiis, teste Strabone; qui numerus vt ad Florum propiùs accedit, ita & dimensioni terrestri propiùs conuenit.

19 Molossi, Thessali, Macedones, populi Græciæ celeberrimi, qui cōtigua ferè regna habitabāt. Molossi Pyrrho regi parebant; Epirotarum populi, Thessali & Macedones merebāt.

20 Bruttius Apulus, Lucanus: extrema Italiæ versus ortum habebant, Tarentinis confœderati. Lucani erant Picentinis proximi; istis Bruttij in magna Græcia, quibus ad superum mare transuersa ferè latera claudebant Apuli.

ARGVMENTVM CAP. XIX. XX. XXI. LIB. I.

Picentes in populi Romani potestatem rediguntur, itidem Sallentini; sed Vulsinienses Etruriæ populi seruitute fœdissima oppressi, armis Romanorum asseruntur.

COMMENTARIVS.

In Picentes bellum mouisse anno Vrbis conditæ CDXXCIIII. auctorem habeo Eutropium, Q. Ogulnio, C. Fabio Pictore Coss. quibus etiam argentum Romæ primùm esse signatum Plinius & Epitome xv. testantur, quinquennium ante primum bellum Punicum. Caussam huius belli accepimus ex Floro fuisse, quia Picentes arma cum Tarentinis sociassent:

ſociaſſent: victos eſſe Picentes proximo anno, Coſs. Sempronio Sopho, & Ap. Claudio, idque maximo & laborioſiſſimo prælio Oroſius teſtatur. De iis triumphatum eſſe, ſeries Triumphorum indicat.

1 Picentes populi quintam Italiæ regionem occupabant: quondam vberrimæ multitudinis, vt 360000. Picentium in populi Romani poteſtatem aliquando venerint, ſi verus eſt Plinius; habitantque inter Rubiconem & Aufidum fluuios ad littora maris Adriatici. Sunt & Picentini Italiæ populi, qui ab ortu Lucanos & Silarim fluuios, à tergo Auſones & Sarnum habent, à latere mare Tyrrhenum. Suntque Picentium coloni, teſte Strabone, quorum iſti Picentes, illi Picentini frequẽtiùs dicuntur. De Picentibus triumphatum eſſe ab vtroque coſ. Sempronio Sopho & Ap. Claudio triumphorum ſeries prodit anno Vrbis C. CDXXCV.

2 Aſculum Oppidum Picentium Apulorum, ſitum erat loco natura munitiſſimo, muro etiam & montibus vix vlli exercitui penetrabilibus incluſum, teſte Strabone lib. 6. nobile etiam ob prælium Pyrrhi & Fabricij ibidem conſertum: hodie Aſcoli dicitur.

3 Sallentini peninſulam illam incolebant, cuius iſthmum ſinus Tarentinus & Brundiſinus ab occaſu conſtringunt, ad latitudinem vnius diei itineris, porrigiturque longa fronte in ortum: eam peninſulam confusè Meſſapiam, Iapygiam, Calabriam, & Sallentinã ab auctoribus vocari Strabo auctor eſt. victos quoque Meſſapios eſſe proximo anno, Triumphorũ ſeries teſtatur. Quatuor quidẽ Coſs. de Sallentinis triumpharũt, quod biennio ferè hoc bellum fuiſſe prodit, nec Atilio Regulo & Iulio Libone Cõſulibus edomitos eſſe: ſed anno ſequẽte quando Coſs. Iunius Pera, N. Fabius Pictor de Sallentinis & Meſſapiis triumphum egerunt, in deditionem fuiſſe receptos, anno V. conditæ CDLXXXVII. Cauſſam quoque huius belli non inuenio, niſi Tarentini etiam iſtos in ſocietatem receperint, & hoc armis vindicandum populus Romanus iuſſerit. Zonaras populum Romanum opinatur inuitatum eſſe ad cauſas belli, vt portus Brundiſini commoditate potiretur.

4 Brundiſij portum elegantiſſimè Strabo lib. 6. deſcribit. diſtat à Roma in ortum æſtiuum millia paſſuum trecenta ſexaginta. eſtque ex Brũdiſio nauigatio cõmodiſſima ad trãſ-

marina

marina loca, Epirum, Græciam totam, ad Epidamnum, Illyricas & Macedonicas gentes Idem Strabo βρεντέσιον Messapiorum vocabulo cornu ceruinum significare asserit, & βρεντέσιον, quod Latini Brudisium, à situs, quam habet cum cornu ceruini figura similitudine, appellatum esse.

5 Ducem belli Vulsiniensis Fabium Gurgitem fuisse, præterquam apud Florum, nusquam me legere memini. nam Fabium etiam quem sine cognomine Zonaras prodit, in oppugnatione vrbis Vulsiniorum occisum esse refert. Consulem deinde, qui Vulsiniensium mancipia expugnata in potestatē redegit, non nominat, cum verisimile est fuisse M. Fuluium, qui consul de Vulsiniensibus triumphum egit, anno Vrbis conditæ CDXXCIX. Scriptor de viris illustribus cap. 36. imperatorem huius belli Decium Murem vocat: prælio victos, inde obsessos, expugnatos, & summo cruciatu enecatos esse, vrbemque euersam, idem Zonaras prodidit.

ARGVMENTVM CAP. XXII. LIB. I.

Postumium Tribunum per seditionem ab exercitu suo lapidatum esse. Appij ferociam miles contumacia vltus est. Voleronis tumultu fracti Coss. fasces. Coriolanum vrbe pulsum, eiusq; in vindicando ferociam mater Veturia lacrymis mitigauit. Camillum ab ingrata plebe eiectum, patriam à Gallis asseruisse.

COMMENTARIVS.

Laborauit etiam intestino malo Romanus populus, seditionesque domi forisque concitauit. Foris, quando P. Postumiū Tribunum consulari potestate ob crudelitatem lapidibus obruit. Iterum, quando Appij Claudij Cōsulis ferocia miles irritatus vinci à Volscis voluit. sed Appius consulari imperio in legiones animaduertit, & decimum quemque fuste, centuriones qui ordines deseruissent, securi percussit. Domi quidem Volero Publilius in delectu citatus, quia ordines duxisset, negabat se militem fieri debere. Coss. lictore misso hominem spoliari, virgasque expediri iubent: ille ad populum prouocat; crescente deinceps certamine, violantur lictores, fascibusque fractis è foro in curiam compelluntur. Volero anno sequente Tribunus plebis creatus est.

Coriolanus Marcius contumacia quadam plebis judicium contemnens, exsilio multatur, quam iniuriam vlturus. Volscorum

ſcorum exercitu vſus, patriæ bellum infert grauiſſimum, à cuius oppugnatione matris ſuæ pietate & lachrymis deterritus eſt, ipſe ſibi mortem tandem adfert, vel, vt ab aliis proditum, inſidiis Tulli Volſcorum ducis occiditur, quia adiutorē contra patriam inueniret neminem. huius caſum cum Themiſtocle Cicero comparat.

Furius Camillus iniuſtè & per ciuium ſuorum ingratitudinem, die ipſi dicta à L. Appuleio Trib. pl. ob prædam Veientanam non ſatis æquè diſtributam, in exſiliū Ardeā abiit: abſens quindecim millibus grauis æris damnatus eſt; ipſe tamen huius iniuriæ oblitus, patriā è Gallorū manibus eripuit, Vrbēque liberauit: vti iam de bello Gallico dictum eſt.

ARGVMENTVM CAP. XXIII. LIB. I.

OB fœneratorum ſæuitiam in nexos, plebs in Sacrum montem ſeceſſit, nec rediit ad Vrbem, priùs quàm Tribunos plebis impetraſſet, etiam Agrippæ Apologo perſuaſa.

COMMENTARIVS.

Primam plebis ſeceſſionem ex dominatione nimia patriciorum proritatam fuiſſe, & pro libertate, vt ciues ob æs alienum nexos aſſererent, inuenio: qui enim creditoribus ſoluendo non erant, ipſis addicebantur, vt in neruo & compedibus vincti eſſent, quouſq; apud creditores ſeruiēdo nomina liberaſſent. Atque cùm in addictos etiam crudelior creditorum dominatio ſæuiret, Patreſq; de nexis liberandis expectationē plebis ſępius fruſtrati eſſent, plebs armata à Coſs. ſeceſſit duce Sicinio in montem Sacrum, (qui trans Anienem diſtabat ab Vrbe ad tertium milliari) ibique hæſit anno ferè vno, quouſq; à Patribus ſacratā legem extorqueret. hoc eſt, vt ipſis è plebe magiſtratū ſuū creare Tribunos plebis liceret, qui plebē ab iniuria patriciorum defenderet: vt nemini patricio eum magiſtratum capere liceret: vt ipſe magiſtratus ſacroſanctus eſſet, hoc eſt, ſi quis Tribunum plebis verbo aut facto violaret, ipſum impunè occidi poſſe, ac ſacrum eſſe. idque accidit anno poſt exactos reges, vt teſtatur Ciceronis Brutus, decimoſexto. De numero Tribunorum plebis ſtatim ab initio creatorum ſibi non conſtāt auctores, vt nec etiam de nomine. apud Liuium Piſo teſtatur primùm duos creatos eſſe: quinq; autē creari cœptos anno Vrbis conditæ CCLXXXII. ſatis conſtat.

ſtat. Decem verò an. V. C. CCDCVI. ad quem numerum deinceps ſemper ſtante Republica creati ſunt. Quod ad nexũ attinet, deſierunt necti ciues Romani ob æs alienum anno V. C. CDXXVII. idque ob L. Papirij libidinem & contumeliã in C. Publilium: bonaque debitoris tantùm creditori obnoxia erant, corpus à nexu liberabatur.

ARGVMENTVM CAP. XXIIII.
LIB. I.

APpius decemuir ingenuæ virginis ſtuprandæ libidine ardens, eam in ſeruitutem trahere conatur, eam pater ſua manu iugulatam ſceleſtæ eripit dominationi. Decemuiri plebis ſeceſſione coacti abdicarunt.

COMMENTARIVS.

Altera ſeceſſio pro pudicitia fuit. Decemuiri legum ſcribendarum cauſſa creati erant cum imperio conſulari & ſine prouocatione, vt ipſi ex patriis moribus, peregriniſque legibus ius populi Romani ſelectum conſcriberent, quæque ij ſcripſiſsent, ſi Patres auctores fierent, & populus iuberet, ea populum ſemper tenerent. Decemuiri autem ſemel ita occupatam Rempublicam, prætextu ſcribendarum adhuc legum, dominatione regia ad biennium mutua etiam conſpiratione oppreſserant. ſed Appij Claudij libido iſtam quoque ſeruitutem excuſſit: dum enim ille exarſit in Virginiam plebeiam puellam, omniaque clauſa & obſepta pudore experiretur, conatur eam in ſeruitutẽ ſpe ipſius potiundę aſserere per Claudium clientem ſuum: ſed L. Virginius pater filiam ſua manu occidit potiùs, quàm ea Appij libidini dederetur: eius atrocitate plebs commota, caſtris relictis in Auentinum, mox in Sacrum motem ſeceſſit anno poſt reges exactos ſexageſimo v.c.ccciiii. Plebs autem paulo pòſt placata eſt iis conditionibus, quòd Tribuni plebis ipſis reſtituerentur, abdicatiſque Decemuiris iterum Conſules crearentur. Appius verò Decemuir ſibi manus in carcere intuliſse dicitur.

ARGVMENTVM CAP. XXV.
LIB. I.

PLebs connubiorum cum patriciis ſocietatem impetrat.

COMMENTARIVS.

Legem à Decemuiris quoque in xii. tabulas relatam eſse ex Liuio conſtat, & Dionyſius teſtatur: *Ne patriciis promiſcua cum*

cum plebe connubia sunto, idque ipsius Claudij decemuiri odio in plebem factum fuisse, quam legem C. Canuleius Tribunus plebis non sine magnis Reipublicæ motibus abrogauit, tulitque nouam legem, vt patriciorum & plebeiorum connubia promiscua essent: vtcumque fremerent patricij, qui sanguinem suum contaminari, confundi iura gentium ea rogatione vociferabantur; qua tamen ad concordiam ciuium nihil deuinctius esset. atque ista connubiorum communicatio plebi ad honores aditum sua occasione aperuit, vti proximo capite notabimus.

1 In Ianiculo connubiorum promiscuorum caussa tumultuatum fuisse Canuleio duce, auctorem præter Florum haud facilè inuenias. Certatum quidem eam ob caussam seditiosè inter patricios & Trib plebis contentionibus varijs ex Liuio constat: secessisse autem plebem in Ianiculum propter æs alienum post graues & longas seditiones an. V.C.CDLXVII. inuenio, atque à Q. Hortensio Dictatore inde deductam, cumque legem tulisse in Esculeto, vt quod plebs iussisset, omnes Quirites teneret, nec aliam tertiæ secessionis causam auctores recensent.

ARGVMENTVM CAP. XXVI. LIB. I.

ORdo plebeius honorum cum patricijs communicationem post longas contenciones obtinuit. Populus Romanus libertatis vsque adeò acris vindicator fuit, quòd libertatis suæ per largitionem insidiatores, Sp. Cassium per legem Agrariam. Sp. Malium per frumenti donationem, M. Manlium Capitolinum per addictorum redemtionem regnum affectantes morte multauerit.

COMMENTARIVS.

Canuleij Tribuni pl. audacia primùm lex de altero Consule è plebe creando promulgata est anno Vrbis conditæ CCCVIII. idque vt dominationem patriciorum infringeret; tenuitque ea contentio Patres plebemque annos ferè octoginta, resque semper magnis motibus acta est. Patres autem statim lege promulgata metuentes ne perferretur, C. Claudij auctoritate in eam sententiam ierunt, quòd tres Tribuni militum consulari potestate ex patricijs, totidem communicatione honoris ex plebeijs crearentur; facilè plebs patrum auctoritatem iussit; sperabat namque fore, quia tot plebeij sese

candidatos profiterentur, quod aliquorum ratio haberetur, & magistratum caperent: sed id frustra fuit, quia tres tantū & patricij omnes creati sunt; ijsq; plebs contenta fuit, propterea quòd sui ratio in comitijs habita videretur, anno V.C. CCCIX. atque varijs deinceps patrum cum plebe contentionibus, iterum consules è patricijs quadriennio sequenti creantur. Mox iterum euicit Trib. plebis contentio, quòd Tribuni militum sex crearentur, atque spe iterum communicandi honoris magistratus istius cum plebe frustrati sunt: suntque proximo quadriennio, quieta plebe Tribunisque eius, coss. è patricijs creati: sed assiduæ Trib. pl. conciones obtinuerunt, vt Tribuni militum anno Vrbis conditæ CCCXX. crearentur. petebant autem vt ex plebeijs tres, todidem ex patricijs designarentur, sed patricij tres tantū creati sunt, quod & proximo etiam anno vsu venit, quibus coss. per quinquennium successere; inde Tribunos militum plebis certatio; vario & alternante cum coss. successu optinuit; accrescente sensim Tribunorum militum numero ad senarium, quorum terni patricij, todidem plebeij essent. idque quindecim ferè annis, ab Vrbe condita CCCLV. ad CCCLX. Sed biennium proximum consulare fuit, cui successerunt sedecim annis Tribuni militū Cons. potestate, atque tunc mutata quoque Reipublicæ forma Tribuni plebis per quinquennium seditiosè in cæterorum magistratuū solitudine dominati sunt. sed ijs contentionem tandem de plebeio consule remittentibus, per comitia iterum creati sunt Tribuni militum; tenuitque is magistratus annos quatuor, quousque Tribuni plebis euicerunt, vt per comitia alter coss. è blebe fieret anno V.C. CCCLXXXVII. creatusq; est primus è plebe consul L. Sextius Lateranus, huiusq; legis patres auctores fuerunt, idque pro concesso ipsis alio magistratu, qui in ciuitate ius diceret, atque is è patricijs tantum creatus, prætor diceretur; creatusque fuit primus Sp. Furius Camilli filius, & vt Curules ædiles patricij tantùm designarentur, conuenerat. Iamque ordines in concordiam conciliati, honorumque communicatione moderata erat respublica, quia patebat via nitenti per virtutem ad magistratus capiendos patricio æquè atq; plebeio, promiscuique deinceps plebi cum Patribus honores fuerunt. Dictator enim primus è plebe dictus est à plebeio consule Popilio Lænate, C. Marcius

cius Rutulus ann. Vrbis conditæ cccxviii. isque de plebe sibi equitum Magistrum cooptauit C. Plautium; etsi tamen hic primus è plebe Magister equitũ nõ fuerit, sed C. Licinius Stolo anno Vrbis conditæ ccclxxxv. à Dictatore C. Manlio primus è plebe dictus fuit, non sine grauissima Patrum in Manlium offensione, quòd Manlius patricius certamina plebis cum Patribus tali occasione præiudicasse videbatur.

Censorum magistratus cum plebe euulgari cœpit anno Vrbis conditæ CDII. primusque Censor plebeius fuit C. Marcius Rutilus, qui primus è plebe Dictator fuerat.

Prætura etiam plebeia facta est, primusque Prætor è plebe creatus Q. Publilius Philo anno v. c. cdxvii.

1 Sorores Fabię in domo Sulpicij Tribuni militum fortè confabulantur, redit è foro domum Sulpicius, lictor (vt mos erat) forem virga percutiebat, expauit ad insuetum domi suę morem vxor Stolonis, & risui fuit sorori miranti id ab ea ignorari: æmulatione itaque accensa, patrem maritumque ita impulit, vt honores & magistrat. etiam in Stolonis plebeiã domũ contulerint. Factus enim Stolo Tribunus plebis cum L. Sextio, honorum euulgationem à Patribus extorsit, primusque Magister equitum è plebe dictus est, & binos gessit consulatus. Capitolinæ tabulæ hunc Caluum cognominant, ceteri scriptores Stolonem.

2 Sp. Cassius elatior factus tribus consulatibus, triumphisque duobus, in regni affectati suspicionem ideo venit, quòd legem promulgauerit de agro Hernicorum Latinis socijs & ciuibus Romanis diuidendo: sed ista Cassij largitio apud ciues euilescebat, quia socijs ciuibusque distributionem comparandam censuerat. qui vt alio munere sibi ciues reconciliaret, iubebat pro Siculo frumento acceptam pecuniam populo retribui. id verò non aliter plebs est aspernata, quàm præsentem regni mercedem. quare simulatque magistratu abijsset, damnatus necatusque est. Auctores habeo qui domi à patre damnatum, verberatum, necatum referant, sed populi iudicio damnatum esse, Liuius vt probabilius, sequitur.

3 Sp. Mælius Eques Romanus dum frumenti largitione, quod sua pecunia comparauerat, regnum à plebe esuriente

emercari videretur, affectare ipsum tyrannidem defertur à L. Minucio annonæ præfecto. Senatus tanta rei nouitate commotus, ex sententia T. Quinctij consulis Dictatorem dici iubet. L. Quinctius Cincinnatus iam octogenarius dicitur seditionis sedandæ causa. atque is equitum Magistrum sibi cooptat C. Seruilium Ahalam. Seruilius Mælium iussu Dictatoris in ius vocatum, quia dicto non parebat, obtruncat, anno V.C. cccxiv. Dictator iustè factum esse pronuntiauit. nihilque postea egisse Tribunum plebis, qui rogationem tulerit de publicandis Ahalæ bonis, quia ciuem indemnatum occidisset, Liuius testatur. Contrà Cicero & Valerius auctores sunt, exsilio postea multatum Ahalam, populi incitati iracundia.

4 M. Manlius, dictus Capitolinus, ob Capitolium à Senonibus Gallis, qui noctu obrepserant, defensum anno Vrbis conditæ ccclxiii. qui rerum gestarum magnitudine gloriaque immoderatiùs sese efferens, ciuium quoque patronum sese professus, addictos creditoribus sua pecunia redimebat: cœpitque domi agitare regni consilia: quare ipsi à Trib. pl. M. Mænio & Q. Publilio dies est dicta. Aulus & Titus fratres in eius iudicio vestem non mutarunt, quòd ad eum diem vsu non venerat, quin tanto in discrimine proximi quoque sordidati ad mouendam populi iudicis misericordiam comparuissent. Damnatus è saxo Tarpeio quod in Capitolio erat, quodque à Gallis vindicauerat, præceps datus est, anno septimo post Vrbem à Gallis receptā. Gellius Nepotem laudat auctorem, qui Manlium verberando necatum scripserit. Adiectas mortuo notas, Liuius, Sex. Pom. Herodes Atticus apud Gellium, auctores sunt: alteram publicam, quòd cùm domus eius ex populi iussu ob defensum Capitolium in arce fuisset, vbi postea ædes atque officina Monetæ, latum ad populum est, ne quis patricius in arce aut Capitolio habitaret, domusque eius diruta est, bona publicata. Gentiliciam alteram, ne quis ex ea gente Marci prænomine vocaretur, ita vt vocabulum quoque illud cum ipse deformatum atque sepultum videretur. Nam quod ille, qui de viris illustribus Plinij Secundi titulo circumfertur, scripsit, gentilitatem Manlij eiurasse, ne quis postea cognomine Capitolino vteretur; ἀἰστόρητον est: constat enim ex consulum Annalibus, Capitolinorum

cogno-

cognomina in Manliana gente deinceps frequentissima fuisse.

IN LIBRI SECVNDI CAPVT I.

ENumeratione repetit quingentorum ferè annorum res à populo R. intra Italiam fortiter gestas, hinc armis ipsorum Europam, Africam, Asiam cc. annis domitam.

1 *Prope quingentesimum* ideo scripsit, quia ab V. C. ad primum bellum Punicum anni tantùm sunt CDIXC. rotundiore itaque numero vsurus vndecim annos, qui ad quingentesimum vsque desiderabantur, vnica dictione, *prope*, inclusit.

IN CAPVT II. LIB. II.

PRo Sicilia annis XXIII. terra mariq; Romanus cum Pœno bellum gerit, classe etiam hoc bello Romani primùm cum hoste congressi sunt: variaq; victoria, tempestatum sæuitia, & imperatorum audacia magnis cladibus vtraque pars conflictata est, victorq; tandem Romanus, pacis leges Carthaginiensibus imposuit.

COMMENTARIVS. I. CAP.

Primi belli Punici caussas variè referunt auctores, nonnulli eò referunt quod Pœni siue Carthaginienses classe Tarentinos contra fœdus cum populo R. ictum adiuuissent. Fœdera autem Carthaginiensium cum Romanis inde à primis coss. repetit libro tertio Polybius: sed tamen ille belli istius caussas ferè cũ Floro easdẽ recenset; refert Plutarch Pyrrhum à Sicilia recedentẽ respexisse, suisque dixisse: O qualem nos, ô amici, Carthaginiensibus & Roman. palęstram relinquimus! idque, vt is coniecerat, haud diu post ita euenisse; cetera Florus.

1 Messanam Siciliæ, qua Rhegio Italiæ oppido prætenditur, vrbem nobilissimam, Campani Mamertini, qui sub Agathocle Syracusano in Africa meruerant, reuersi hostiliter occupauerant. Inuaserat enim paulo pòst ciuibus eiectis, quibus præsidio missa erat Rhegium, Campana legio Rom. duce Iubellio: sed deuicto Pyrrho & Tarentinis debellatis à L. Genucio cos. Rhegium quoque expugnatum est: legio Romæ virgis cæsa & securi percussa est, an. V.C. CDLXXXII. atque cum simile supplicium metuerent Mamertini ob occupatam Messanam, essentque aduerso prælio ab Hierone fracti, alij ad Carthageniensium societatem, nonnulli ad Rom. auxilium respicere cœperunt. Carthaginienses pręsidium mi-

ferunt, quòd à Mamertinis receptum est Rom. metuentes ne opportunitate ista vsi Carthaginienses totam Siciliam occuparent, quam præter Messanam & Syracusas vniuersam possidebant, Mamertinis opem petentibus ferendam esse decreuerunt. Appius Claudius Cos. primus omnium cum exercitu in Siciliam missus est an. v.c. CDLXXXIX. inuenitque cognomen Caudex, quòd primus Caudicem, hoc est nauem belli gerendi in Siciliam caussa conscenderit, cuius Senecam & Suetoniū auctores habeo, Mamertini Claudium ad se vocant, præfecto Pœnorū quem in arce receperant eiecto, qua indignitate Pœni irritati Messanam obsident, vocato in societatem obsidionis Hierone Syracusanorum rege: quibus cos. Appius primùm pacis conditiones nonnihil consternatus hostium multitudine proposuit. eas hostis reijcit: inuadit itaque seorsum Appius Hieronem, eumq; prælio fractum à Messana repulit, fugaq; Syracusas petentē secutus Appius, eas quoque obsedit. Proximo deinceps anno, qui erat annus v.c. CDXC. M. Valerius & M. Otacilius coss. in Siciliam traijciunt. pleræq; Carthaginiensium vrbes sine prælio ad Romanos deficiunt, pacem cum Hierone iam rebus suis diffidente ijs legibus faciunt, vt captiuos Romanorum sine pretio dimitteret, argenti talenta centum penderet, socius populi R. esset. atque ita ferè Polyb. ista prosequitur. Sed rem fortiter & prælio quoq; ab istis coss. hoc anno gestā testantur Plin, Eutrop. Oros. Macrob. Epitome Liuiana XVI. & Capitolini triumphi. Tauromenitanos, Catanenses, & quinquaginta ciuitates in fide accepras, itidem Valerium deinceps Messallam à Messana expugnata cognominatum.

2 De Scylla & Charybdi intelligit. Charibdim fretum inter Rhegium & Messanam vocari Thucydides lib. 4. scripsit: alij Charybdim vorticosum & altissimum mare ante Messanam tradunt, quod suis vorticibus naues in gyrum tractas absorbeat, & tabulata attrita partesque nauium ad Tauromenitanum littus euomat. Scyllam verò iuxta Rhegium immanem & cauernosum scopulum esse, qui anfractibus suis vndas receptas & collisas veluti canum latratus & vlulatus referat: estque Scylla ob saxa & scopulos infamis naufragio. De fabulosis in hoc freto monstris Virg. lib. 3. Homer. Odyssea M. & ipsorum commentatores lectoris desiderio satisfaciens.

facient, Distabat Messana à Rheginorum vrbe in Bruttijs interuallo stadiorum sexaginta.

3 Sicilia maxima in Tyrrheno mari insula, Italiæ ad Bruttios imminens, Triquetra est, dicta Thucydidi Sicania, à Græcis etiam Trinacria, à tribus promontorijs quibus sese in mare protendit, quorum illud quod Scyllæo siue Bruttio Italiæ aduersum iacit, Pelorum vocatur; huic aliud prætensum in meridiem desinens Pachynum dicitur. Tertium quod in occasum brumalem porrigitur, quasique verticem trianguli cōstringit, Lilybæum dicitur, Africæ obiectum.

4 Pœnos primùm classe à C. Duilio cos. ad Liparas insulam esse victos, primumque eum egisse naualem triumphum anno v.c. CDXCIII. fidissima priscorum monumenta testantur, & eam ob caussam ei perpetuum honorem habitum, vt reuertenti à cœna, tibicine canente funale præferretur, & columnam ipsi publico in foro erectam esse huius victoriæ caussa Plin. lib. 34. c. 5 testatur.

5 Ferreas manus vocat, quas vt agilitatem Punicarum mole suarum nauium retardaret, Duilius consul excogitauerat: quas vt Coruos vocat Polybius, ita eos libro 1. eleganter describit. Erantque Corui veluti pontes quidam nouem pedum, in gradus secundùm longitudinem digesti, qui circa nauium proras erecti stabant: ij libramentis quibusdam remissi, & præcipiti rotæ volubilitate pondereque impetum adiuuantes, quacumque parte in aduersam nauim irruebant, eam manu ferrea siue harpagone astringebant, militibusque per substratum ita pontem via in hostium naues patebat. Cùm Pœni Romanos vt rei naualis imperitos duce Annibale temerario impetu inuaderent, implicatis eius machinæ vsu à prora & ex obliquo quacunque irruerent nauibus, vincuntur à Duilio, capiturque & Septiremis Annibalis, quæ Pyrrhi regis fuerat: ipse dux ægre elapsus Carthaginem fugit.

6 Lipara insulę & vrbs in eadem nomen, estque vna ex Aeolijs septem: dicta Lipara à Liparo rege, qui Aeolo successit, abestque ab Italia in meridiem XII. mil. passuum, ipsaq; circuitu paulo minori. Vide Plin. lib. 3. cap. 9. Strab. lib. 6.

7 Cn. Cornelius Asina C. Duilij collega, dum Liparas cum XVII. nauibus contendisset, opportunitate aliqua inuita-

tus, tamen aliquanto quàm necesse erat celeriùs, ab Annibale Pœnorum duce velut indagine cinctus capitur, teste Polyb. lib. 1. Ceteri auctores cum Floro de punica fraude & iureiurando deceptum consulem consentiunt: dum enim eum adduxerunt ad suum ducem, quasi visendi ęgrotum gratia, mox captiuum abripuerunt in Africam è Sicilia cum XXII. nauibus, vt Appian. in Lybicis scribit. idem Cornelius sexennio postquam captus fuerat, de Pœnis pro consule triumphauit, cuius & Valer. lib. 6. & Capitolini scriptores meminerunt.

8 Temere hic à Floro adscribitur Dictaturæ A. Atilij Calatini, quòd consulatui ipsius tribuendum erat an. V.C.CDXCIV. Dictator enim ipse Calatinus suffectus est in locum M. Claudij Gliciæ, qui scriba fuerat, coactusque abdicauerat an. V.C.DV. atque in ipsius Dictatura nihil memorabile gestum inuenio, etsi primus Dictator fuerit, qui extra Italiam imperium habuerit.

9 Agrigentum Siciliæ oppidum medio ferè inter Pachynum & Lilybæum promontoria spatio: eoque latere Sicilia Africæ littoribus prætenditur, ἄκραγας Gręc. dictum, biennio priùs quàm consul esset Calatinus, in potestatem P. R. venit per obsidionem coss. L. Postumio, Q. Mamilio, anno V.C.CDXCI. describ. Agrigentum à Polyb. lib. 9.

10 Lilybæum extremũ Siciliæ in brumalem occasum promontorium, à Roma in Euronotum, à Carthagine in Hellespontium porrectum iacebat, distabatque ab Africæ littoribus mille stadijs, vt Polyb. vt Srab. testatur, mille quingentis. Sed Plin. ad Mercurij promontorium à Lilybæo centum & octoginta millia passuum mensurat. Strabo etiam auctor est, quendam acutissimi visus, cũ in speculam ascendisset, naues Carthaginiensium portum egredientes Lilybetanis numero renuntiasse, quod sanè sperica ratio ob maris conuexitatem interea ad tria mill. p. turgescentem non patitur, aut oportuit trium millium p. altitudinis eam speculam habuisse. Erat in hoc quoque promontorio Lilybæum vrbs firmissima & Carthaginiensium præsidio munita, de qua hîc loquitur Florus, ea hodie Marzala dicitur.

11 Drepanum à Lilybæo in Septentrionem distabat, teste Polybio, stadijs ferè [illegible] viginti; nomen habet ab incuruato

uato sinu instar falsis: Δρέπανον enim Grecis falsem significat, nunc Trapani dicitur.

12. 13 Panormus vltra Drepanum in Septemtrionē sita est, distatq; à Lilybæo 48 mill, p. Eryx mons est inter Drepanum & Panormum mari imminens, sed Panormo quàm Drepano vicinior, qui magnitudine ab Aetna secundus est: in eius vertice planicies erat, vbi Veneris Erycinę templum; paulo infra verticem vrbs erat eiusdem cum monte nominis, erat & in eodem monte Anchisis sepulchrum.

14 Camarina vrbs Siciliæ, Syracusanorū colonia in latere Lybici maris à Pachyno in occasum distabat 50. mill pass. teste Strabone: ad huius vrbis saltū, cùm temeritate consulis Calatini exercitus in vallem (cuius colles vndique hostes insedissent) demissus esset, Calpurnij stratagema consuli occasionem dedit, ad exercitum inde extrahendum. aliter ista quàm Florus narrat Frontinus lib. 1. cap. 5. & lib. 4. cap. 5. itidem Gellius lib. 3 cap 7 & varia huic Tribuno nomina adscribunt.

15 Thermopylę angustiæ montiū atq; saltuū sunt in Thessalia, quà in Maliacum sinum orientemq; vergit, ad Sperchij fluminis ostia, lutulenta admodum & limosa via, & non nisi sexaginta passuum patēs, quę vna militaris via est, & quà traduci exercitus, si nō arceatur, possit. eam Leonides Spartanorū rex contra Persarum ingentem multitudinē cum trecentis Spartanis occupauerat, magnamque barbarorum per vim nitentium partem occiderat, nec superatus foret nisi per proditorem Epialtē circumductus Trachinium hostis, eos à tergo oppressisset. Variant admodū in huius historię traditione auctores, Cicero ccc Spartanos. itidem Frontinus & Herodotus numerant, Gellius ex Catonis Originibus cccc itidem, Iustinus DC. qui eruptione in hostes, & cædibus fatigatos, à multitudine barbarorum obrutos scribit. Thermopylarum situs venustè ab Aeliano lib. 3. Variarum hist. describitur.

16 Collectū ab Atilio Calatino Cos. adhuc inter cadauera suorū spirantē Calpurniū flammā, eumq; cōualuisse, & strenuam deinceps P. R. adhuc nauasse operā, M. Cato apud Gell. auctor est lib. 3. c. 7. comparatq; Leonidæ cum Calpurnij fortitudinē. Sed quod noster subindicare videtur sanguine scripsisse Leonidā, memoriæ lapsus est, vtpote cōfundētis Othryadis stratagema cum Leonidæ. Cùm enimque de Thyrea agro

inter

inter Spartanos & Argiuos controuersia esset, ita prælio cōuenerat inter vtrosque populos, vt lis ea armatis vtrimque trecentis prælio decerneretur. Otryades Spartanorum dux erat, suisque cæsis ipse vulneratus, interque cadauera neglectus, hastę fragmentis innixus, occisorum Argiuorum scuta collegit, erexitq; Ioui Tropæum, quod proprio sanguine inscripsit, suisque ea ratione agrum asseruit, vt in Parallelis Plutarchus narrat.

17 L. Cornelium Scipionem Cos. de Pœnis, Sardinia, & Corsica triumphasse an. v.c. CDXCIV. in Capitolinos triumphos relatū est, de Pœnis quidem, quia Annibalem à C. Duilio priùs victū, & nunc hoc anno classe Punica in Sardiniam reuectum ex improuiso circumsedit, classemque eius cœpit. Annibal domum reuersus ob rem toties malè gestam in crucem sublatus est. Anno eius successor, fortissimè pro Olbia Sardiniæ vrbe pugnans, à Scipione quoque victus & occisus est. De Sardinia, ob Carallin (ita enim apud probatos auctores nomen habet) Sardiniæ nobilissimam vrbem ab ipso expugnatam triumphasse; Corsicos etiam vtcumq; armis fuisse edomitos ipse triumphus ostendit, etsi scriptores, quid à Cornelio in Corsica gestum sit, disertè non referant.

18. 19 M. Atilius Regulus, L. Manl. Vulso coss. an. V. C. CDXCII. parabant, vt bellum in Africā transferrent: Pœni id pro viribus impedire conati prælium ineunt ducibus Annone & Amilcare: victoria naualis penes Rom. fuit, qui reparatis etiam quas ceperant nauibus, ad Mercurij promontoriū (quod in Africa est) inde Aspidem Græcis, Latinis Clypeā dictam, quę à littore prima est, veniunt, eaq; in deditionē accepta, in agrū Carthaginien. impetū faciunt. cetera Florus prosequitur. Bagrada autem fluuius Africæ inter Vticam & Carthag. in mare labitur, de portētosæ ista magnitudinis serpente Gellius lib. 6. cap 3. Valer. de Miraculis Plin. lib. 8. cap. 14. CXX pedum longitudinis fuisse, pellemq; eius & maxillas vsq; ad bellum Numantinum, hoc est, 115. annis Romæ in templo durasse testatur, eāq; balistis tormentisque, vt oppidum aliquod, expugnatam.

20 Carthag. vtcūq; cladibus fracti viderētur, tamē acerbiores Reguli pacis cōditiones repudiarūt, acciueruntq; externū ducē Xantippū Spartanū, cuius militari peritia, & sua elatione confi-

cõfidentiaq; victi sunt Rom.qui dũ crebra victoria insolesce-rẽt,Græculũ hominẽ vt imbellẽ contempserunt,quę temeritas ipsis cladẽ attulit,quã ab elephantis acceptã esse Polyb.auctor est:eã tamẽ Frontin.peritiæ Xantippi in instruenda acie lib.3. Stratagem.asscribit. Appianus confidentiã Attilij accusat, dũ æstuoso die,grauibus armis,siti æstuq; confectũ exercitũ,va-rieq; fatigatũ & iniquissimo loco in hostẽ ducit;atque ex tri-ginta millib.quibus præerat.paucos Clypeã euasisse, reliquos cęsos,aut cũ duce captos fuisse:auctores in captorũ,& cæsorũ, & fuga elapsorũ numero ferè omnes variant.Eutr. numerum habet præ ceteris amplissimum. Xantippus victoria potitus, mox in Græciã prudenter cogitabat, ne apud Carthaginien-ses barbaros sese æmulationi aut inuidiæ obijceret: ipse do-nis & muneribus benignè à Carthaginiensibus ad suspicio-nem dimouendam habitus,Punica fraude, quę gloriam eius belli ad se trahebat, in mari dum nauigat, oppressus & sub-mersus esse creditur, teste Appiano in Lybico.

21 Pœni à Metello cos.ad Panormum victi, Regulũ iã qua-driennio captiuũ Romã de pace aut de captiuis commutan-dis vnà cũ suis legatis miserunt.ille vtrũq; in Senatu dissuasit, & Carthag.rediit, etsi ad crudelissimũ hostẽ & exquisita sup-plicia proficisci sese non ignorabat;tamẽ iusiurandum,quo se reuersurũ astrinxerat, nisi vtrumq; impetraret,conseruãdum putabat. Latius ista Eutrop.Orof.Gell libro 6. cap.4 Valer. lib.1.Cicero Officior.itidem Horat. Carm.lib.3.& alij.

22 De supplicio Reguli variãt script.Cicer.in Pisoniana,Re-gulũ in machina relegatũ scribit,& resectis palpebris vigilãdo enecatũ:eã machinã Appianus caueã vocat stimulis intus ex-stãtibus,necubi se sine corporis laceratione proclinare posset. Tubero apud Gel.l.6.aliud & inauditũ tradit, talionẽq; no-bilissimis Pœnorũ captiuis repensũ esse à Reguli liberis,eosq; in armario muricibus prefixo inclusos,insõniaq; excruciatos interijsse.Flor.crucis supplicio enecatũ, ceteri oẽs insomnia. etsi alio atq; alio cruciatus genere tradãt. laudatur constanter ab omnibus Reguli in aduersis animi fortitudo, in patriã pie-tas vitę prodiga,& hosti ad internecionem vsq; fides seruata.

23 Post deuictũ in Africa Regulũ,& sæuissima aliquot nau-fragia, Romani à mari abstinebant: Pœni ex ea occasione spem recuperandæ Siciliæ capiunt, Asdrubalemque cum

exercitu in insulam mittunt, qui cùm C. Furium Metelli collegam cum media parte copiarum Romam esse reuersum ex transfugis didicisset, mouit versus Panormum, vt Metellum opprimeret. ille vt hosti confidentiam confirmaret, intra mœnia continuit exercitum, atque traijcientem flumen adortus, elephantisque, quos in R. impulerat, vulneribus telisque, irritatis, atque in hostium agmen conuersis, belluarum impetu perturbat aciem Pœnorum, turbatosque ex obliquo inuadit, & magno prælio vincit: duxit enim in triumphum XIII. duces hostium, & CXX. elephantos. quibus Eutropius X. elephātos, Plin. XXII. addit at Orosius XVI; noster Florus XX. ab ea summa deducit. Pro consule triumphasse L. Cæcilium Metellum de Pœnis VII. Idus Septembris, anno DII. Triumphi Capitolini testantur, quo præterea consilio elephantes in Italiā Metellus traiecerit, docet lib. I Front. cap. 7. & Plin. lib. 8.

24 P. Claudius Pulcher Ap. Cæci filius consul in Siciliam anno V.C.DIIII. vt exercitui præesset missus, cùm Drepanum vbi Adherbal erat, ad eum opprimendum confidentiùs nauigaret, cum eodem occurrente congressus, vix cum XXX. nauibus fuga elapsus, XCIII. naues ab hostibus captæ sunt, estque à Romano populo condemnatus, eò quòd ipsius temeritate cladem acceptam esse satis constaret. Sed Valerius lib. 8. non fuisse damnatum, quia imbris superuenientis beneficio, populi comitia dissoluta sunt, auctor est, etsi Cicero & Polybius ab eo dissentiant. non vixisse autem Clau. Pulchrum ab hac clade vltra biennium constat vel ex petulanti voce eiusdem sororis, quæ à spectaculo ludorum reuersa, cùm à confluente hominum multitudine & turba premeretur, optauerit fratrem suum viuere, & iterum classem ducere, vt scilicet vrbem à tanta turba exhauriret, cuius petulantiæ causa, ipsi ab ædilibus pl. multa dicta est XX. M. æris, teste Gellio, Suetonio.

25 Per iocum Deos irridebat, teste Cicerone, P. Claudius: cùm enim cauea liberati pulli non pascerentur, mergi eos in aquam iussit vt biberent, quando esse nollent: superatusque nauali prælio, cùm Dictatorem dicere à Senatu iuberetur, velut iterum illudens discrimini publico, Gliciam viatorē suum dixit, vltimæ sortis hominem, vt habet Suetonius & Epitoma Liuij. L. Iunius Pullus P. Claudij collega tempestate classem

sem amisit, cùm auspicijs etiam non paruisset, itaque necem sibi ipse consciuit, teste Cicerone. Romani tot naufragijs afflicti per quinquennium, mari abstinuerunt. Classis Punica insequentibus post Claudium annis, Italiæ oram infestauit, eamque longè lateque vastauit.

26 M. Fabiũ Buteonẽ, qui consul fuit, cũ C. Atilio Bulbo, an. DVIII. nauali prælio vicisse Pœnos, nullum quidem præter Florũ auctorem habeo. Aegimurus verò insula est in mari Africano, quę sinum à mari claudit, in quo sita est Carthago xxx. M. ferè passuum ab Vrbe, teste Liuio libro 30.

27 Regulo capto, & exercitu Romanorum à Pœnis cæso, duce Xantippo, Aemilius Paullus & Fuluius Nobilior consules anno CDXCVIII. in Africam cum cc. nauium classe nauigare iussi, Clupeam petunt. Eò Carthaginienses cum pari classe confestim occurrunt: nauale pręlium, quod differri non poterat, committitur, in quo Romani superiores sunt, CIII. Carthaginiensium naues demergunt, xxx. cum pugnatoribus capiunt, trigintaquinque millia militum cæsa sunt. Post autem cùm Romana classis ad Italiam prędis onusta remearet, deformi naufragio euersa est, nam ex trecentis nauibus ccxx. perierunt; lxxx. vix abiectis oneribus liberatæ sunt. Consules vtrosq; pro Coss. de Cossurentibus & Pœnis triũphasse anno V.C. CDXCIX. Triumphi Capitolini testantur, ita vt calamitas ista Coss. quo minus victoriæ honorem meritum adepti sint, impedimento fuisse non videatur. Cossura autem insula in mari Africo sita est.

28 Anno D. Consules, Cneus Seruilius Cæpio, C. Sempronius Blæsus clx. nauibus in Africam traiecerunt. vniuersam oram maritimam, quæ circa Syrtes est, depopulati sunt; ignari autem locorum in Syrtium vada breuiaque impulsi, onera abijcere omnia vt naues subleuarent coacti; cùm retro in Siciliam, atque ex Sicilia in Italiam redirent: coorta tempestate centum quinquaginta naues onerarias & prædam amiserunt. Triumphasse tantùm Consulem Sempronium Blæsum de Pœnis anno D. testantur Capitolinæ Tabulæ.

29 C. Lutatius Consul anno DXI. reparata classe, aduersus Pœnos ineunte vere missus est, ipsique adiutor datus est Q. Valerius Falto, quia collegam ipsius A. Postumium Albi-

Albinum, flaminem Martialem Metellus Pontifex Max. in vrbe tenuit, nec passus est ipsum ad bellum proficisci, ne à Sacris recederet. Itaq; hoc anno primùm duo prætores creati sunt; alter vrbanus iuris dicendi, alter qui rei gerendæ caussa Consuli adesset. C. Lutatius Catulus rebus aduersus Pœnos à pluribns ducibus prospere gestis, summam victoriæ sua celeritate imposuit, eò quòd postero die, hoc est, VI. Idus Martias, quàm hostem vidisset, classem ipsius grauem commeatibus, suo apparatu & instrumento impeditam, oppresserit. Carthaginienses ea clade victi fractiq;, coacti sunt XXIIII. anno, postquam bellum istud primum Punicum cœptum est, pacis conditiones accipere; factique sunt Pœni P. R. vectigales & stipendiarij. Leges autem pacis teste Polybio tales latæ sunt. *Pœni Sicilia & omnibus insulis quæ inter Italiam & Africam sunt, excedunto. duo millia & ducenta talenta Euboica* (Euboicum talentum, vt nunc pecuniæ ratio est, quadringentorum coronatorum erat) *in annos* XX. *pendunto, in præsens mille. Captiuos Romanos sine pretio reddunto. Vtriusq; populi socij apud vtrumq; populum tuti sunto. Alterius socios neuter in amicitiam recipito, neuter in alieno imperio imperato, néue milites conducito.* Liuius libro vigesimo-primo ait Pœnos Sicilia & Sardinia hac in pace cessisse; quod tamen paullo pòst infirmare videtur, dum scribit, Sardiniam inter motum Africæ, (quem mercenarij milites ob stipendia non soluta in Africa mouerant) fraude Romanorum, stipendio etiam superimposito interceptam, quod etiam Polybius testatur, idque factum esse obseruo, anno DXVIII. imperatore T. Manlio Torquato consule. Orosius auctoribus Pœnis Sardiniam rebellasse, mox à Romanis subactã, pacemque supplicibus datam refert. Facta itaq; prima P. Romani prouincia est Sardinia an. DXX. Consule M. Pomponio Mathone de Sardis triumphante; nam Sicilia etiam si hoc tempore à Pop. Romano administrari in formam prouinciæ cœperit; tamen illa non est vniuersa redacta in prouinciæ formam ante Marcelli victoriam captis Syracusis secundo bello Punico anno DXLII. teste Velleio: sunt etiam Corsi subacti à Pop. Romano imperatore C. Papirio Masone, qui primus in monte Albano, quia à Senatu non impetrasset, triumphauit, anno DXXII. atque deinceps ab vno prætore vtraque prouincia & Sardinia & Cor-

fica administrata est; ter autem de Sardis triumphatum esse Capitolini triumphi auctores sunt. Cetera quæ de prouincijs istis recensenda erant, & vt iterum armis Romanorum recuperata sint post bellum Punicum secundum, suo loco prosequemur.

ARGVMENTVM CAP. III. LIB. II.

Ianus clausus mouentibus Gallis iterum patefactus est, & Ligures latrocinijs omnia infestantes tandem edomiti sunt.

COMMENTARIVS.

Numa Pompilio regnante Ianum Geminum belli pacisque indicem clausum fuisse primùm omnes consentiunt; iterumque pace terra marique parta post Punicum bellum primum, Q. Atilio Bulbo, & T. Manlio Coss. anno v.c. DXVIII. clausum fuisse testantur Plutarch. in Numa, Liuius lib. 1. Velleius, Oros. & alij. Orosius toto anno clausum fuisse Ianum, D. August. æstatem solùm vnam, Varro quidem libro 4. de lingua latina eodem anno & clausum & patefactum fuisse. Ligures longo & difficili bello post centesimum & vicesimum secundum annum, in prouinciæ formam redactos demum esse, ex triumphis Capitolinis colligitur, de ijs quindecies triumphatum esse, primum autem egisse Cons. Cornelium Lentulum anno DXVI. postremum egisse Aimilium Scaurum Consulem anno DCXXXVIII. belli caussam Ligustinorum latrocinia excitarunt, quibus Etruriam populi Romani prouinciam infestabant.

1. 2. 3. 4 Ligures trans Alpes ad Rhodanum vsque, occupasse olim Galliam Narbonensem itidem, vt à Varo, qui Galliç & Italiæ terminus erat, ad Arnum Italiam constat, quare impeditè admodum noster & obscurè de bello Ligustino tradidit, dum scribit bellatum cum Liguribus, qui in Italia inter Varũ & Macrã flumen habitabant, quo loco Ingauni & Intemelij ab alijs censentur, vtpote qui maritima à Nicæa ad vada Sabatia habitarunt: quando paullo pòst, dum enumerat Ligustinos bello subactos, eos quoq; cũ istis confundit, qui trans Alpes vltra Varum partim mediterranea, partim maritima in Gallia Narbonensi hebebant; Deceates enim ad Vari ostia, Oxybij istis orientaliores, ad oram Gallici maris habitabant, estque ibidem portus Oxybius à vicina

vicina eiusdem nominis gente dictus, Strab. lib. 4. Euburiates autem Plinius citra Alpes in Liguria numerat. nam quòd Salyes siue Saluios hîc etiã aliquot exemplaria recensent, mendum esse credibile est. Saluios enim bello Allobrogico & primos trans Alpes arma Rom. expertos, & tunc primùm in ditionem à C. Sextio Caluino redactos, Florus libro tertio capite secundo; Strabo libro quarto testantur. Epitoma addit, victa Saluiorum gente C. Sextium coloniam Aquas Sextias condidisse, triumphasse autem constat de Saluijs anno DCXXXI.

5 Aequè impeditum hoc est de Fuluio atque præcedentia, nec enim satis liquet quisnam Fuluiorum, de quo loquitur, fuerit. Varij enim Fuluij cum Liguribus bella gesserunt. Propior est coniectura, (est enim deuinandum, quia rerum cum Ligustinis gestarum historia apud nostrum Florum impeditissima est, & ab alijs scriptoribus diuersa.) Q. Fuluium Flaccum fuisse de quo loquitur, qui anno DLXXIV. Consul de Liguribus triumphauerit; etiam si triumphum magis gratiæ, quàm rerum gestarum magnitudini datum fuisse Liuius testetur: tamen ipsum per deuios saltus, per inuios montes, impeditas valles cum exercitu transgressum, acie hostem vicisse, castris exsuisse, ex collibus in campestrem agrum deduxisse, præsidiaque montibus imposuisse idem auctor est. Apuanos etiam Ligures, qui ad Macran flumen habitabant, in deditionem acceptos, ad septem millia hominum in naues imposita præter oram Etrusci maris Neapolim transmisit, indeque agrum ipsis inter populares in Samnio dedit. Victos etiam fuisse à Fuluio Nobiliore Ligures Alpinos & Veleates in Capitolinis Triumphis exstat, Veleates autem inter Cisalpinos Ligures numerat Plinius.

6 Cn. & M. Bębios Tamphilos fratres cũ Liguribus rem gessisse in consulatu, quorum iste collegam Corn. Cethegum anno DLXXIII. ille anno superiore Aimilium Paullum habuerit, ex priscorum monumentis colligo; & M. de Liguribus triumphasse. Apuanos autem Ligures Cornelius & M. Bæbius victos, & in deditionem acceptos, è montibus in campestres agros cogunt; traductosque ex Liguria in Samnium (eo consilio ne latebras & inuios saltus ad rebellionem repeterent,) quadraginta millia liberorum capitum cum feminis pueris-

puerisque publico sumtu, in agrum Tauraninorum, quem de Samnitibus Romani ceperant, collocarunt. vocatique sunt à ducibus, Ligures Bæbiani & Corneliani, qui in hoc Samnitium tractu, à Plinio recensentur. quare de hoc Bæbio loqui Florum verisimile est. Cn. namque Bæbium ad comitia Romam reuersum, cùm L. Aimilius interea cum Liguribus Ingaunis prospere dimicauerit, testatur Liuius, & Aimilium de iisdem triumphasse Capitolinæ tabulæ produnt anno DLXXII. (l. 3. c. 11.)

8 Postumium hunc collegam intelligit Calpurnij Pisonis, qui vitricus fuit Fuluio Flacco: quique Pisoni in magistratu mortuo successit, anno DLXXIII. etsi tres fuisse Consules. L. A. SP. Postumios, qui bellum Ligustinum sortiti fuerint; tamen Liuius de isto disertè refert quæ ad Flori relationem cōueniunt, cùm ita inquit; *Ab A. Postumio Montanorum Ligurū vineæ cæsæ sunt, frumenta deusta; donec cladibus omnibus belli coacti ad deditionem venerunt, armaq; tradiderunt.*

ARGVMENTVM CAP. IIII.
LIB. II.

Cisalpini Galli sociatis cum Transalpina gente armis bellum populo Rom. mouent, sed postquam prælio altero victi sunt, tertio M. Claudius Marcellus opima etiam spolia de Virdumaro Gessatarum rege, tertia retulit.

COMMENTARIVS.

Cisalpini Galli, Boij, & Insubres, cùm lege Flaminia latum esset de agro Piceno & Gallico, vnde Senones pulsi erant, viritim diuidendo, suis etiam rebus vt iniuria proximi metuere incipiebant: quare Boij, Senonibus vicini, cùm Insubribus ineunt societatem; & euocant etiam Gallos eos qui trans Alpes ad Rhodanum accolebant, quos Gessatas à mercede, qua conducti militabant, Polybius vocari: alij à Gessa telo, quo in bello vtebantur, dictos esse malunt. Reges eorum Congolitanus & Aneroestus magnis inuitati pecuniis cum ingentibus copiis per Alpes in Italiam transeunt, atque cùm se Boiis & Insubribus Trāsalpini coniunxissent, ipsi tunc peditum quinquaginta millia, equitum viginti millia exercitum adducētes in Etruriam irrumpunt, L. Aimilio Papo, C. Atilio Regulo Coss anno DXXVIII.

1 Insubres Galli ab oriēte Cęnomanis (qui hoc bello quieuerunt) proximi erant, atq; inter Olliū & Ticinum flumina,

Alpes & Padum habitabant. Coluerunt autem hæc oppida Cremonam, Bergomum, Mediolanum, Ticinum, Acerras, Nouariam. Boij ab ortu Senonibus, teste Polybio, ad Rubiconem flumen: ab occasu Liguribus Cispadanis ad Trebiam amnem proximi erãt, sed à meridie Apennino, à Septemtrione Pado includebantur.

2 Aimilio Papo, & Atilio Regulo Coss. Italiam nuntio Gallici tumultus allato solam, sine externis auxiliis, equitum lxxx. millia, peditum DCC. millia armasse Plinius auctor est: ad hæc etiam Polybius eundem numerum, sociorum Italicorum exercitu nuncupato, conficit. Aimilius cum parte copiarum Ariminum ad arcendos à transitu Gallos profectus, prætorem ad Fæsulas acie victum & circumsessum liberat. Gallos inde cum præda in Etruriam abeuntes, à tergo Aimilius, à fronte Atilius ex Sardinia reuocatus adorti: ita ad Telamonem, Etruriæ maritimam vrbem, pugnarunt, vt Gallorum xl. millia occiderint, x. millia cum Congolitano rege ceperint. Aneroestus semetipsum in fuga interemit; Consul Atilius in prælio occisus est. Aimilius vastato Boiorum agro Romam triumphans rediit, ac Capitolium armis & torquibus Gallorũ exornauit. ita ferè Polybius. Zonaras addit, θώρακας ipsis, cum risus acerbitate, vt exsuerent in Capitolio Aimiliũ iussisse: Britomari ducis nomen, cuius hic Florus meminit, apud alios non legi, vt nec sequentis Astrionici.

Lib. 2.

3 C. Flaminius & P. Furius Coss. anno DXXX. inauspicato creatos fuisse, ob prodigia quæ apparuerant, augures consulti renunciauerant: quare ab exercitu subitò litteris à Senatu reuocatus Flaminius, eas acceptas non priùs aperuit, quàm collatis signis Barbaros iuxta Aduæ fluminis ripam fudisset: in ea pugna octo millia Gallorum cæsa, xvij. millia capta sunt. Vicisse autem Flaminium Gallos maxima Tribunorum militum in acie instruenda prudentia, qua illorum primum impetum ardoremque fatigauerint, Polybius describit: ægre triumphum impetrasse à Senatu Plutarchus auctor est, quia ex ipsa acie diis atque hominibus eum reuocantibus non paruisset. Capitolini triumphi auctores, eum Consulem hoc anno triumphasse VI. Idus Martias testantur.

Lib. 2. in Marcell.

4 Pacem petebant Insubres fracti fessique frequentissima clade, sed à Coss. M. Claudio Marcello, & Cn. Cornelio Scipione

pione in ipsos anno DXXXI. mouentibus, ad arma inuiti compelluntur. Coss. Acerras ipsorum oppidum, Insubres Clastidium Romanorum obsidebãt; (erat enim Clastidium ad Padum, quantum obseruaui, modò Ligurum, aliquando Insubrum oppidum) Marcellus eò ad socios obsidione liberandos cum equitatu profectus, cùm in Gessatarum obuium exercitum incidisset; eum, rege ipsorum Virdumaro (cuius spolia Feretrio Ioui vouerat) interfecto, fudit fugauitque. Marcellus deinde Acerras cepit, cùm ij, qui Acerris præsidio fuerãt, Mediolanum, quod Insubrum caput erat, confugissent. Cn. Cornelius ipsos prælio fudit, & Mediolanum expugnauit. Insubres desperatis iam rebus suis se Romanis dediderunt. M. Claudius Marcellus Consul de Gallis Insubribus & Germanis (quod in Capitol. Tabulis est, pro iis; quos apud Polybiũ Gessatas legimus) triumphauit. isque spolia opima retulit de duce hostium Virdumaro ad Clastidium interfecto, anno dxxxj Kal. Mart. quod & Epitoma xx. & Virgil. lib. 6. Aen. Frõtinus lib. 4. Plut. in Mar. testantur. Bellatũ itaque cùm Insubribus colligitur trienniũ. Boiorũ gentẽ biennio priùs deuictã fuisse Q. Fuluio. T. Manlio Coss. anno dxxix. Polybius auctor est, atque iis Coss. primùm exercitus Romanos trans Padum ductos esse Epitoma xx. & Orosius scribunt.

ARGVMENTVM CAP. V.
LIB. II.

Illyrij Italicos mercatores prædati sunt: legati qui res repetitum veniebant, Teuta reginæ iussu securi percussi sunt. Fuluius Centumalus eam iniuriam armis vlciscitur.

COMMENTARIVS.

Nondũ deprehẽdere potui, quos annales secutus fuerit Florus noster, quod Illyricum bellũ Gallico Cisalpino posterius faciat, neglecta serie & ordine temporum: cùm Illyriis enim bellum initum est anno v. c. DXXIIII. Cùm namq; Phœnicẽ Epiri emporiũ Illyrij, per vim occupassent, mercatores Italicos cõmerciorũ caussa eò nauigantes, etiã Illyrij iam, prædationibus adsueti, deprædati sunt; legatosq́; , qui res repetitum veniebant, iniuria affecerunt: dum namque Teuta Illyriorum regina superbè cum legatis ageret, superbiusque alter respondisset, iussu reginæ retractus ex itinere, occisus est: ea de causa Romani classe comparata ad vlciscendam legati necem Ful-

uium Centumalum miserunt, qui Corcyram, quam Demetrius ab Illyriis captam regebat, recepit. Inde Apolloniam in potestatem redegit; secuti sunt & Dyrrachini hanc victoriam, atque alij etiam populi sese Romanis tradiderunt. Teuta tot aduersis fracta pacem à populo R. iis conditionibus impetrauit, vt quotannis tributum penderet, ac Illyrio ferè omni excederet, neque ei extra Lissum vrbem nisi cum duobus inermibus lembis nauigare liceret: ita ferè Polybius hanc historiã prosequitur: variat ab eo Appianus in Illyrico: sed Zonaras ab vtrisque discedit.

1 Teuta vidua erat Agronis regis Illyriorum, nouerca Pineos filij Agronis.

2 P. Iunium, & T. Corumcanios legatos à Teuta interfectos, & ipsis à Populo Romano statuas esse positas, (quod tribui solebat iniuria cæsis) testis est Plinius lib. 34. cap. 6.

3 Cn. Fuluio Centumalo, qui prioris anni DXXIIII. Consul cum Postumio Albino fuerat, imperium aduersus Illyrios fuisse prorogatum in hunc annum, & pro Consule de Illyriis triũphasse, ex Eutropio & Orosio, & Triũphorũ tabulis manifestũ est. Iterũ Illyrij cùm rebellassent anno V. C. DXXXIIII. ab Aimilio Paullo & M. Liuio Coss. edomiti fũt. Demetrius enim Pharius Illyriorum rex, oblitus beneficiorum populi Romani, Illyrica oppida Romanis subiecta vastabat, & fines fœdere designatos transcendebat: aduersus quem Aimilius Consul missus Dimalium vrbem præsidio firmatam intra VII. dies expugnat. Demetrium in Pharum, insulæ Phariæ vrbem, cum 6000. veteranorum contendentem Aimilius infestus prosequitur, oppidumque capit. Demetrio priùs fuga ad Philippum Macedonum regem elapso, Illyrium reliquum occupat Aimilius, Pineoque Teutæ priuigno Agronisque filio stipendium vt daret imperauit. ita Polybius, & Iustinus.

ARGVMENTVM CAP. VI. LIB. II.

Annibal XVII. annis in visceribus Italiæ hæret, Populum Romanum multis cladibus frangit: ipse Scipionis virtute coactus pro sua patria pugnare, in Africam reuersus, magno prælio à Scipione debellatur.

COMMENTARIVS.

Annibal Amilcaris filius in odium Romanorũ sacramento,

ex patris authoritate, à nono ætatis suæ anno obstrictus, iam agens xxvj. & ab exercitu suo imperator salutatus, deleta Sagunto, fœdera Pœnorum cum Rom. icta violat: ipse superato Pyrenæo per Gallias & Alpes in Italiam degressus, Scipionem Consulem equestri prælio ad Ticinum fluuium superat; quem vulneratum, filius admodum adolescens, (quique postea ab Africa deuicta Africani cognomen inueniet) ne in manus hostium veniret, protexit. Iterum calliditate Annibalis ad Trebiam flumen, Ti. Sempronius collega Scipionis, torpentibus præ rigore sub Brumæ tempus Romanis, acie funditur. Tertiam cladem, ad Trasimenum in agro Perusino lacum, Consul Flaminius accepit, cùm ab Annibale iam lusco, veluti indagine, captus esset, vnà cum exercitu cæsus est. Quartam & maximam, Varronis Consulis temeritate, Annibalis insidiis & vafricie, ad Cannas pertulit, quæ luctum & vltimum diem Romanis attulisset, si Annibal victoria vti sciuisset. Eneruatus inde Campanorum mollitie Annibalis exercitus, & Q. Fabij Dictatoris cunctatione fractus, Populo Rom. spatium respirandi & sese colligendi dedit: fatigatus deinceps frequenti impetu Marcelli, supplementis etiam, quæ ab Africa Asdrubale fratre Annibalis in Italiam mittebantur, à Salinatore & Nerone Coss. vnà cum Asdrubale ad Senogalliam deletis. Scipio inde in Africam bellum transfert, Asdrubalis & Syphacis castra incẽdio vna nocte delet, cæsa aut flammis consumpta sunt quadraginta hostium millia, Syphacem per Massanissam & Lælium capit: inde perculsi Carthaginienses, cogunt per legatos Annibalem mœstum & dolentem ex Italia in Africam exercitum transportare. Scipio cum Annibale prælio congressus, eum acie fundit fugatque, & Carthaginiensibus leges pacis imponit.

dxxxvj.

dxxxvij.

1 Rectè satis putat quatuor ferè annos quieuisse Romanũ, à tempore scilicet quo Iani porta secundùm clausa est, Manlio Torquato & Atilio Bulbo Coss. anno dxviij. etsi interea cum Sardis & Corsis sit bellatũ: alioqui si supputemus à primo vsque ad Secundum Punicum bellum, erunt anni intermedij viginti tres.

2 Primum Punicum bellum cepit anno cdlxxxiix. pax Pœnis data est anno dxij. sunt itaque anni intermedij xxiv.

3 Initum est hoc bellum, P. Cornelio Scipione, Tib. Sem-

pronio Longo Coss. anno DXXXV finitum debellato in Africa Annibale, & pace Carthaginiensibus supplicibus data, Cn. Cornelio Lentulo, P. Aelio Pœto Coss. anno DLII. sunt itaque anni intermedij in hoc secundo bello Punico septemdecim, nec amplius.

4 Hoc ad leges pacis, à Romanis primo bello Punico latæ, referendum est: quas ita ferè Polybius refert: *Pœni Sicilia & omnibus insulis quæ inter Italiam & Africam sunt excedunto. duo millia & ducenta talenta in annos* xx. *pendunto, in præsens mille, &c.* Liuius itidem. Pœni nauali ad Aegates clade accepta, Sicilia & Sardinia cessere, & se vectigales ac stipendiarios fieri passi sunt.

lib. 21.

5 Vltimum cum Asdrubale Amilcaris genero Pœnorumque duce fœdus Romani in Hispania percusserant, ne Pœni armati Iberum Hispaniæ flumen traiicerent, néue Saguntinos Populi R. socios, qui vltra Iberum habitabant, vexarent, teste Polybio, quo fœdere violando Annibal, satis magnam caussam ad lacessendos Romanos sese habiturum opinabatur. Saguntus vrbs Hispaniæ Tarraconensis, à Zacynthiis condita, distabat à mari Balearico septem stadiis, vt Polybius & Liuius numerant.

6 Octauo mense quàm cœptum oppugnari, captū Saguntū: Liuius, Polyb. τέλος ἐν ὀκτὼ μησὶ κατὰ κράτος εἷλε τὴν πόλιν.

7 Sagunto capto Annibal, Carthaginem nouam in hiberna concessit, vere adulto à Carthagine profectus, quincto mense in Italiam venit, Alpibus sub Vergiliarum occultationem superatis.

8 Prætextatum vocat filium Scipionis, ob ætatē, quia prætextam nondum deposuerat, vt virilē togā sumere posset: erat enim vix xvij. annorū teste Polybio, cùm patrē ab hostis impetu protegeret: at prætexta xvij. anno exacto coram prætore vrbano deponebatur, vt virilem togam ipsis gestare, & in legionibus nomen profiteri per leges liceret.

lib. 10.

9 Aquila exigua quædam est sacelli effigies, teste Dione, in qua est aquila aurea collocata: constituitur autem in omnibus legionibus Romanis, neque priùs hibernaculis effertur, quàm vniuersus exercitus egrediatur, eam aquilam hastæ impositā vnus quidem vir portat, cuius hastæ infima pars præacuta est, vt terræ infigi posset.

lib. 40.

10 In

10 *In torrente Gello* suspicatur legendũ Cuspinianus ex Valerio Max. Cuius de crudelitate verba sunt: *Eorũ dux Annibal, cuius maiore ex parte virtus sæuitia cõstabat, in flumine Gello corporibus Romanis ponte facto exercitũ traduxit, &c.* Cor. etiam Lẽtulus, apud Appianũ Carthaginiẽsibus dum pacẽ supplices petiissent, obiicit; quòd captiuos Romanorum in fossas fluuiosque coniecissent, vt vsum pontium præberent.

11 Trimodia annulorum Carthaginem ab Annibale esse missa Plinius testatur, atque hinc promiscuum tunc fuisse annulorum vsum colligit: alioquin cùm annuli distinguerent ordinem Equestrem à plebeio; ingentem oporteret fuisse equitum numerum, si annuli ipsorum digitis detracti tantam mensuram explerent: sed Liuius; *Fama*, inquit, *tenuit, quæ propior vero est, haud plus fuisse modio.*

12 Hoc ita Cato in Originib. refert. *Igitur Dictatorem Carthaginiensium Magister equitum monuit. Mitte mecum Romam equitatum, die quinto in Capitolio tibi cœna cocta erit*: eadem ferè Cælius apud Gell. Plutarchus Barcam in Fabio vocat; qui hic, & apud Liuium est Maharbal. sententiam eius ita Plutarch. ex Liuio vertit: οὐ νικᾷν οἶδας, νίκῃ δὲ χρῆσθαι οὐκ οἶδας.

13 In militia Romanorum iure obseruatum est; ne in legione alios quàm ingenuos, nec eos XVII. annis minores, vel XLV. maiores conscriberent: si quid contrà fieret, hoc in dubiis Reip. rebus, vt necessitati imperanti obediretur, accidit. Libertinos, hoc est, eos qui manumissi erant, militasse primùm bello Samnitico & Etrusco obseruauimus; sed hoc bello Punico, seruitia nouo exemplo à dominis suis esse redemta, vt centuriarentur & armarentur, Liuium & ceteros auctores habeo.

14 Tributum triplex fuisse apud Romanos inuenio; Vnum quod in capita collatum fuit, quo onere ex æquali diuites & pauperes premebantur, vsque ad censum Seruij Tullij regis. Alterum inde ex ratione census est collatum, hoc est, pro cuiusq; facultate & opibus; ita vt ab hac collatione liberarẽtur, rei familiaris angustia impediti. Tertium fuit temerarium; cùm priuatæ opes sine discrimine in publicum ob periculi magnitudinem sponte conferebantur; vt quod hoc tempore Læuino & Marcello Coss. à Senatu inde Equestri & mox plebeio ordine certatim collatum est: quod tamen à scribis

in Tabulas Aerarij ideo referebatur, vt locupletato ærario, pecuniæ suæ cuique redderentur: quod post bellum Punicum tribus æquis pensionibus factum est.

15 Tribus prærogatiua, Veturia Iuniorum, Consulem T. Manlium Torquatum anno DXLIIII. declarabat, qui vicio oculorum sese excusauit, & vt meminisset bellum Punicum in Italia, hostiumque ducem Annibalem esse. Tanti viri auctoritate mota Iuniorum Centuria, petiit Veturiam Seniorum à Consule citari; quos postquam in Ouili (erat is locus septus in Comitiis, in quem transibant per pontem, qui suffragij sui tabellam in cistas demisissent,) consuluissent: M. Claudiũ Marcellum, & M. Valerium Læuinum vt bello clarissimos; neque petentes tamen Consules renuntiarunt: auctoritatemque prærogatiuæ omnes centuriæ secutæ sunt. Antea etiam anno DXXXIX. prærogatiua Iuniorum Consules rei gerendæ imperitos designauerat, sed reuocata Fabij Maximi auctoritate, mutauit sententiam, creauitque Consules M. Marcellum III. Q. Fabium Maximum IIII.

16 C. Flaminio Consule ad Trasimenum, magna cum Romanorum clade cæso, itidem quatuor milibus equitum, qui à Seruilio Consule per C. Centenium proprætorem ad collegã Flaminium missa erat, per Annibalem in Vmbria circumuẽtis; in magna vrbis consternatione ad Dictatorem dicendum confugiebatur. sed absente Cos. Seruilio, (erat enim solius Consulis, & in agro Romano; dicere Dictatorem:) nec ad illum, propter Italiam armis Punicis vndique clausam, erat expeditum vel literas vel nuntium mittere, nec Dictatorem Pop. Rom. creare posset, quod nunquam ante eum diem factum erat, Prodictatorem Pop. Rom. creauit Q. Fabium Maximum: qui cum Annibale castra conferens, nec congrediẽs; eius impetum mora & cunctatione senescentem infregit, quẽ cæteri hactenus, & deinceps aliquot alij temeritate & audacia sua superiorem fecerant.

17 Nolam Campaniæ vrbem sese plebis proditione, etiãsi à Marcello prætore præsidio teneretur, occupaturum Annibal pertinaciter sperauerat; sed re per Senatum Nolanum ad Marcellum delata, spes Annibalis irrita fuit. Annibal enim cum Marcello congressus, victus, & tunc primùm à Romanis intra quinquennium semper victor, fugatus est, Cæsa sunt hostium

hostium quinque millia, Romanorum quingenti: docuitque hac pugna Marcellus Annibalem vinci posse, quod & Ciceronis Brutus ita testatur. *Post Cannensem illam calamitatem primùm Marcelli ad Nolam prælio populus se Romanus erexit, posteaq; prosperæ res deincept multæ secutæ sunt, &c.* Marcellus iterum Annibalem spe Nolæ potiundæ venientem post biennium vicit, victoriæque confessionem hosti expressit, dum ille altero die ad prælium prouocatus sese in castris continuerit, & Tarentũ spe potiundæ vrbis per proditionem profectus sit.

18 Cannẽsi clade fracti Romani vetera hostium spolia tẽplis detrahunt, porticibusque octo millia seruitiorum validiorumque iuuenum publicè emta armant: sciscitantes priùs velléntne militare? illi velle se dixerunt, inde Volones deinceps vocati sunt: ipsi duce Ti. Graccho proconsule ad Beneuentum contra Annonem Pœnorum ducem bene pugnauerunt: quorum egregiam operam vt remuneraret, publicam fidem quam ante prælium, si strenuè se gererent, stipulatus erat, liberauit; & Volones liberos esse iussit.

19 Sicilia Hieronymi regis (qui Hieroni successor erat) cæde turbata, ad Pœnos inclinabat: quare Marcellus Consul III. Syracusas, iam à populo Rom. abalienatas, missus oppugnauit, eiusque omnem impetum Archimedis Mathematici industria, triennio ferè toto remorata est: expugnatæ enim sunt Syracusæ anno V.C.DXLI. oppugnari cœptæ DXXXIX.

20 Tib. Sempronio Graccho quidquam hoc Punico bello in Sardinia Imperij fuisse, haud facilè inuenias, cùm neque prætura functus sit, & prætores hoc ferè tempore solùm in eã prouinciam (erat enim in prouinciæ formam ante hoc bellũ annis quatuordecim redacta, per M. Mathonem Consulem) mittebantur: nam hunc Gracchum in Aedilitate Magistrum equitum à M. Iunio Pera Dictatore dictum fuisse Liuius testatur; inde mox Consulem designatum anno DXXXVIII. iterumque post biennium cum Q. Fabio Maximo consulatum cepisse; & semper illi bellum cum Annibale in Italia, idque in Lucania, mandatum fuisse, quousque proconsul ipse anno DXLI hospitis Lucani sui fraude, insidiis circũuẽtus, à Magone Pœno interfectus est. Sed Consularis facta est, propter belli magnitudinem, Sardinia an. DLXXVI. hoc est annis XLI. post huius belli initium; eamque tunc sortitus est Sempronius

Gracchus Consul, huius, de quo diximus, nepos; deque iis proconsulem Gracchum triumphasse testatur Triumphi Capitolini: tantumque captiuorum Romam deportasse, vt in prouerbium abierit, Sardi venales. Quod si rem tanto interuallo gestam cum hoc Punico bello cōfundit, intolerabilis est ἀνισορησία. Verum isto, quo cum Annibale bellatum est tempore, rem bene gestam aduersus Pœnos & Sardos in Sardinia à T. Manlio prætore, qui Q. Mucio Scæuulæ valetudinario successor datus est, Liuius testatur: vt qui captos à Manlio Asdrubalem, Magonem, Annonem Pœnorum: Harsicoram & Hiostum Sardorum duces cæsos esse scripserit. Insanorum etiam montium Liuius meminit; quę Ptolem. μαινόμενα ὄρη libro secundo Geograph. vocat.

dxl.
Lib. 30.

21 Cn. Scipio, sub primū Annibalis ab Alpibus descensum, pro Consule in Hispaniam missus, Annonem egregiè vicit; militumque qui cum Annibale in Italiā profecti erant impedimēta carissima a Romanis diripiebātur. Inde Asdrubalē toto cis Iberū agro cedere cogit, Punicā classem ad ostia Iberi fluminis stantem capit, & tota eius oræ mari potitur. Dehinc P. Scipio frater eius post consulatum prorogato imperio in Hispaniā mittitur; coniunctis itaque viribus in hostē mouēt; Aceducis artificio obsides Hispanorum, qui Sagunti custodiebantur, Rom. traditi sunt, & domum ad deuinciendos hoc beneficio Hispanorum animos benignè ab ipsis remissi. Altero an. Scipiones cum Asdrubale (qui vt in Italiam descenderet, ac se cum fratre Annibale coniungeret, ad Iberum copias traduxit) collatis signis benę pugnauerunt, castra hostiū diripiūt, reliquæ Hispanię ciuitates Rom. hoc tam felici prælio adiunctæ sunt, ita vt Asdrubali vix tutò manēdi in Hispania spes relicta fuerit. Castulonē inde recipiunt; ad Mundā, etiamsi Cn. Scipio tragula in femore vulneratus victoriā impediret, egregiè pugnant. Saguntum etiam Punico præsidio inde pulso à Romanis recipitur ac restituitur: inde versæ tam lætæ res in luctum. Scipiones à Celtiberis mercenariis deserti propè cum totis exercitibus cæsi sunt. Cn. Scipio vndeuicesimo die quàm frater Scipió cæsus esset, in turri, quam hostes igne circunderāt, crematus est; sexto quàm in Hispaniā venerant anno, amissaq; Hispanię possessio foret, nisi L. Marcij equitis Rom. virtute & fortitudine contractis exercituum reliquiis, eiusdē

hortatu

hortatu bina castra hostium expugnata, & ad triginta millia hostium cæsa essent anno v. c. DXLI. Cùm verò reliqui omnes, post tantas clades acceptas, post duos Scipiones interfectos Hispaniæ imperium oblatum recusarent: P. Scipio, P. Scipionis qui interierat filius, quique tunc annum xxiiij. natus esset, professus est se petere. Centuriæ omnes P. Scipioni imperium in Hispania proconsulare esse iusserunt, quo profectus est anno DXLII. Reuersus est Romam exactis ab Hispania Pœnis, anno DXLVII. neque victor triumphauit, quia ad eum diem nemini triumphus datus erat, qui sine magistratu rem gessisset: quibus enim extraordinarium imperium, quale hoc fuit, Curiatis comitiis mandabatur, sine magistratu erāt, qua de caussa etiam M. Marcello de Syracusis à Senatu negatus est triumphus.

22 Pyrenæi montes Hispaniā à Gallia ab ortu disterminăt, Oceano Cantabrico & Aquitanico à Septentrione; ab occasu alluitur occidentali Oceano & Freto Herculeo; ab Africa hinc Calpe, istinc Abyla promontoriis, quæ columnę Herculis vocantur, disiungitur: cetera littora Mediterraneo mari, partim Iberico, partim Balearico abluuntur.

23 Campani parum memores societatis & beneficij Populi Romani, quo armis ab Samnitium iniuria ante cxxvij. annos vindicati erant, Virio auctore legatis ad Annibalē missis fœdus cum eodem percutiunt, & Capuæ ipsum recipiunt, idque eodem anno, quo Cannensi clade Romani premebantur; eam vsque adeò insignem iniuriam & perfidiam Populus R. tanta pertinacia, vt vlcisceretur, exarsit: vt Annibalē spe auertendæ per metum aut necessitatē, quod per vim non poterat, à Capua obsidionis, Romam properantem; & ad tertium lapidem supra Anienem castra metantem, alter Proconsul Q. Fuluius Flaccus ad prohibendam obsidione patriam xv. M. peditibus, M. equitibus secutus sit: alter Appius à Capua cum exercitu non discesserit. Annibal etiamsi cum II. M. equitum, vt vrbis situm exploraret, obequitasset, & per triduum vtrimque acies in procinctu starent; imbribus & cęlesti ira à prælio diremtæ; ipse Annibal ab vrbe repulsus, Capua deserta in Lucanos & Bruttios contendit. Campani iam desperationi imminentes sese dediderunt, posteaquā ipsorū principes veneno se necassent. Cum Senatus Campanorum ad palum ligatus

securi

ſecuri percutiendus eſſet, litteraſque à Senatu Romano miſſas (quibus iubebatur vt parceretur Senatuí Campano.) Q. Fuluius recepiſſet,etſi de clementia Senatus conſcius eſſet,tamen eas in ſinu poſuit, & lege agi iuſſit, hoc eſt, in eos animaduerti,antequam legeret. Capua,ob perfidiæ & defectionis culpam,in Præfecturæ formam redacta eſt, hoc eſt, vt ius & magiſtratum quotannis à Præfecto,qui cum legibus à Prętore R.præſcriptis mittebatur, acciperet: itidem vt vectigalis & ſtipendiaria eſſet.

24 C.Claudius Nero,Annibalem tumultuariis aliquot pręliis in Lucania à Grumento profligatum, Canuſium in Apuliam nunquam eius veſtigiis abſiſtens proſequebatur; atque ibidem ex interceptis quæ ad Annibalem à fratre ſuo Aſdrubale mittebantur litteris, quibus ſe in Vmbriam occurſurum fratri ſuo Annibali eſſe ſignificabat: metuens Nero,ne Liuius collega eius ſolus par eſſe poſſit Aſdrubali venienti, VI. M. peditum,M. equitum robuſtiſſimorum de toto exercitu legit, cum quibus totam ab Aufido flumine vſque ad Metaurum Vmbriæ,longitudinem Italiæ ſexto die emenſus, auxilio Salinatori Liuio accurrit: nihil quieti datum, altero enim die Aſdrubalis copias ipſumque ducem ad Senam maritimam Vmbriæ concidunt. Cæſa hoſtium quinquaginta ſex millia, capta quinque millia, redditaque Annibali clades Cannenſi æqualis, & ducis & exercitus interitu. Metaurus cruentus Punico cruore,vt Aufidus Romano. Sena Vmbrorum,nobilitata clade Pœnorum, non aliter quàm Apulorum Cannę erant calamitate Romana. Nero eadem nocte, eademque celeritate ad Annibalem, eiuſdē errore hactenus feliciter vſus, dum ipſum à caſtris hactenus, quæ ſuis aduerſa erant, non ſenſerat abfuiſſe, properat, & ſexto die reuertitur.

25 M.Liuius Druſus anno antequā in Italiā Annibal deſcēderet,conſul cum Aimilio Paullo de Illyriis triumphauerat, populique iudicio ob Illyricam prędam iniquè diuiſam condemnatus, in exſilium abiit, ignominiæ contumelia ſqualoreque efferatus: ſed octauo ferè anno poſt damnationem reductus eſt in Vrbem à M. Marcello & M.Læuino coss. Ipſe iterum conſul omnium ſuffragio cum Nerone creatus eſt, & Aſdrubalem Neronis auxilio debellauit.Cenſor quoque poſt biennium cum eodem Nerone quattuor & triginta tribus, hoc

dxlvj.

hoc est, præter Metiam omnes, ærarias reliquit. Censoria nota erat, qua ipsas leuitatis & inconstantiæ notabat, quòd innocentem ipsum condemnassent, condemnatum, consulem & censorem creassent: neque infitiari possent, aut iudicio semel, aut comitiis bis ab se peccatum esse: & vt se de plebe vlcisceretur, ex Salaria annona vectigal constituit; vnde Salinatori nomen factum est. Inter Liuium & Nerone eius collegam cùm odia priuata essent, ea deprecantibus Senatoribus Reipublicæ condonarunt, & in gratiam redierunt. Liu. 29.

26 Syphax rex Masæsylorum, quæ gens est Mauris vicina, opulētissimus erat: cùm Scipionem, qui ab Hispania in Africam nauigarat, sua in Regia hospitaliter & benignè excepisset, amicitiæ fœdera & contra Pœnos consilia cum Scipione iniuerat. Eam societatem, & tantam virium accessionem, vt à Romanis diuelleret Asdrubal, Syphacis animum, Sophonisba filia in matrimonium ei data, amore scilicet & complexu adolescentulæ, occupat: ita vt ille hoc libidinis ardore, & Asdrubalis instigatione dementatus, amicitię Scipionis, antequā in Africam appelleret, per legatos renuntiaret. Cuius perfidiæ magnas mox pœnas dedit: castris enim & exercitu vna nocte incendio deletis, bis acie fusus, ipse captus, & Sophonisba adamata orbatus, Romam, inde Albam in exsilium relegatus, & à Scipione in triumpho ductus est, teste Polybio, quem alij tamen morte ante triumphum Tibure esse præoccupatum auctores sunt. Contrà Massanisa Massyliorum rex à Syphace regno exturbatus erat: exsul itaque & profugus, semel à Scipione receptus, fidem egregiè coluit: quare à Romanis rex salutatus, & amplissimo Syphacis regno donatus est. Regum totius Africæ maximus & potentissimus, vixit ad nonagesimum ætatis annum, florens opibus, gloria, & dignitate: tanti est seruasse fidem, aut ad felicem inclinasse parietē.

27 Pœnis deuictis à Scipione, cui lege Curiata pacis conditiones & ex x. legatorum sententia paciscendæ cum Pœnis permissæ erant, pacem istis legibus fecerunt: vt Pœni liberi viuerent suis legibus, quas vrbes, quosque agros, quibúsue finibus ante hoc bellum tenuissent, tenerent: perfugas, fugitiuos, captiuos omnes, & rostratas naues præter x. triremes traderent, elephantosque quos haberent domitos, neque domarent alios: bellum neque in Africa neque extra Africam iniussu

iussu populi Romani gererent: Massanissæ res redderent, fœdusque cum eo ferirent: decem millia talentûm argenti descripta pensionibus æquis in ann. 50. soluerent: obsides centum arbitratu Scipionis darent. Liuius, Appianus, &c.

ARGVMENTVM CAP. VII. LIB. II.

Bellum Macedonicum.

Philippus Macedoniæ rex cum Annibale, in Italia magnis populi R. cladibus grassante, fœdera sociauerat. & hinc belli caussa, quam etiam Atheniensium preces augent. Læuinus prætor, Attalus rex, & Rhodij socij Græciam occupant, regemque profligant. Flamininus consul summam bello imponit, victumque regem ad pacis leges compellit, Nabin Spartanorum tyrannum impotentius sese efferentem compescit. Græciam libertate donat.

COMMENTARIVS.

Philippus Demetrij filius Macedoniæ rex (qui huic bello nomen fecit Philippicū & Macedonicū) cum Annibale, post Cannensem calamitatē animo ad Pœnos inclinato, fœdus & societatem belli per legatos contra P.R. sanxerat. Romani, interceptis legatis & litteris, de hoc fœdere edocti, vt Philippum ab Italia arcerent, in Macedoniam Valer. Læuino pretori imperium mandant: is Appolloniam & Oricum à Macedonibus obsessas liberat, Philippūq; regem in regnū suum retro abire coëgit, anno DXXXIX. Læuinus deinde cum Aetolis, cū Attalo, Pergameno, Pleurato, & Scerdilaido Illyriorum regibus societatem aduersus Philippum confirmat. Cos. declaratus, in Vrbē reuocatur anno DXLI. huic successor mittitur Sulpicius Galba proconsul, qui aduersus Philippū & Achæos rem bene gerit: quousque & huius successor, P. Sēpronius proconsul inter Aetolos eorumque socios, & Philippum pacem fecit anno DXLIX. Romani autem Africo bello leuati, infensique iterum Philippo ob infidam cum Aetolis ceterisque Græciæ sociis pacem, tum quia nuper auxilia in Africam Annibali Pœnisque submiserat, & Athenienses de eiusdem iniuriis cōquesti, calamitate sua commiserationem commouerant, bellum cum Philippo omnes centuriæ iusserunt, Sulpitio Galba, & Aurelio Cotta coss. anno DLIII.

1 Fœderis & societatis istius leges ita Liuius lib. 43. recitat:

Philippus

Philippus ducentarum nauium classe in Italiam traiiceret, vastaret oram maritimam, bellum pro parte sua terra mariq; gereret: vbi debellatum esset, Italia omnis cum ipsa vrbe Roma Carthaginiensium atq; Annibalis esset, prædaq; omnis Annibali cederet: perdomita Italia nauigarent in Græciã, bellumq; cum quibus regibus placeret, gererent: quæ ciuitates continentis, quæ insulæ ad Macedoniam vergunt, ea Philippi regniq; eius essent.

2 Valerio Læuino prætori contra Philippũ in Græciã imperium mandatum esse, cõsuli nunquã, ex Liuio & ceteris cõstat: nisi pro *Lænino, Sulpicio consule* scribas, ἀνισορησία erit: ille enim cum Philippo bis, sed tumultuariis pugnis cõgressus est, ceteraque quæ hîc referuntur, gessit: & in eiusdẽ prætoriæ nauis puppe lauream natam scribit Liuius lib. 42.

3 Pilum, telum missile est, quod longitudine trium pedum, crassitudine digitali lignum habebat, ferro armatum dodrantali, eousque sensim attenuato & acuminato, vt prima statim offensione necessariò flecteretur: alioqui emissum semel ab hostibus remitti posset, anceps vtrisque telũ futurũ. γρόσφον autem siue pilum armatum fuisse ferro dodrantali quadrisulco, & à medio in cuspidem desinente, Polybius lib. 6. testatur, & veteres picturæ, itidem Liuius lib. 31. in descriptione Falaricæ. Fuitque hoc telum γροσφομάχοις, siue, vt Liuius vertit, velitibus proprium. Erat & aliud pili genus, quod quidam Verutum vocant, cuius hastile lõgum pedes fere quatuor semis, eiusdem longitudinis spiculum ex ferro erat vtrimque hamatum, estq; hastile illius vel teres, vel quadrilaterũ; istud, latus vnum palmi latitudine, illud teres, diametrũ palmi crassitudine habebat: hoc telum hastatis & Principibus asscribit Polybius vt hastam triariis.

4 Chaonia Epiri regio est, quæ à meridie Ceranniis montibus clauditur, cuius populi postea Molossi dicti sunt: ab occasu Ionio mari, ab ortu Pindo monte, amne & vrbe clauditur, à septemtrione Macedonia, à meridie Cerauniis montibus, & Thesprotiis populis.

5 Cynoscephali, quæ nomen hoc à situ & figura canini capitis inuenerunt, impedita sunt multorum tumulorum iuga æquali spatio distantia, teste Plutarch. in Flaminino, iuxta Scotussam Pelasgiæ regionis in Thessalia vrbem. Polybius lib. 17. & Liuius 43.

9 Eubœa

6 Eubœa est maris Aegæi insula, quę Euripo, mari irrequiero æstuosoque à Bœotia dirimitur.

7 Nabis tyrannus Spartanorum societate Philippi regis adiutus, Argos occupauerat, pręsidioque tenebat: hoc, vt Quinctius Flamininus inde detraheret, Argosque liberaret, in Laconiam mouit: itaque tyrannum ab alienis tutandis, dum domi periclitaretur, auertit. Gythæo enim deditione capto, coëgit Nabim ad leges pacis, & Argis cedere, & Lacedęmona ipsi relicta contentum esse.

8 Nemea vrbs est & silua Argię in Peloponeso, in qua tertio quoque anno Nemeę ludos Greci, ob leonem in ea silua ab Hercule occisum, Ioui celebrare solebant. hoc in solenni totius Grecię conuentu Quinctius Flamininus, postquam Nabidem ad pacis leges coëgerat, Argosque liberauerat, à Demetriade Chalcide & Acrocorintho præsidiis Romanorũ deductis, eas quoque per præconem pronuntiare iussit esse liberas. vti antea Isthmiorum ludorum frequentia, qui in Isthmo Neptuni gratia celebrabantur quinto quoque anno, Græciæ libertatem dederat. ibi audita voce pręconis de libertate Græciæ ex Senatus auctoritate pronuntiantis tantum cum clamore plausum fuisse exortum, testatur in Flaminino Plutarchus, vt corui fortuitò superuolantes in stadium deciderent, idque vel tanta vocum collisione aërem quo se suspēdunt alites dissipante, vel contorquēte velut attonitos & vertiginosos corruisse.

9 Populus Romanus vt cum Annibale pro Saguntinis, ita cum Philippo pro Atheniensibus bellum gessit. Philippo deuicto libertas Græciæ nec opinanti data est. Pacis Philippo datæ leges fuerunt: vt Macedoniæ regno contentus Græcia tota cederet: talenta mille penderet naues nisi x. haberet, Demetrium filium obsidem daret, vt Nabis Armenem, cuius victoriæ causa T. Quinctius Flamininus pro cons. per triduum triumphauit anno DLIX. obsidesque duxit ante currum duos, alterum regis, alterum tyranni.

ARGVMENTVM CAP. VIII.
LIB. II.

Syriacum siue Antiochinum bellum.

Antiochus Ætolorum adulatione & Annibalis societate inflatus, bellum mouet populo R. sed rex ignauia atque voluptatibus

bus diffluens, & vno atque altero prælio fractus, ferocem ponit animum, & pacis leges accipit.

COMMENTARIVS.

Antiochus Syriæ rex Seleuci Callicini filius, ob deuictas aliquot Syriæ gentes, cognomento magnus; Thoantis Aetolorum legati adulatione & promissorum vanorum elatione, Nabidis Lacedæmoniorum tyranni societate, Annibalis terrore Romanos debellaturus, in Europam bellum mouebat. Chalcidem Eubœæ profectus, & ibidem amore virginis, hospitis suæ filiæ captus, nuptias celebrat, se suosq; lasciuia eademque luxuria enaruat: oblitus quantas simul duas res suscepisset, bellum scilicet cum Romanis, & Græciam liberandam: è Thermopylis, quas insederat, non solùm natura loci tutis, sed & præsidio & muro obseptis; Acilij Glabrionis cos. virtute deturbatur, profligatur, Ephesumque in Asiam ab Europa expellitur. L. Cor. Scipio cos. cui legatus ibat frater Africanus, in Asiam profectus, Antiochum fratre absente, qui Eleæ ægrotabat, Eumene Pergami rege adiuuante, cùm arcus hostium amentaque pluuia essent laxata, apud Sipylum montem ad Magnesiam acie vicit, ac bellum confecit; & ipse ab Asia deuicta Asiaticus in triumpho dictus est.

1 Xerxes Darij Hystaspis filius, patre in apparatu belli moriente, intra quadriennium conscribit, vt in Græciam moueret, exercitum numero & fide maiorem: quinquagies enim & bis centena octoginta tria millia militum censa fuisse Herodotus libro septimo testatur: auget relationem, quòd flumina ipsis prandentibus epota, quod mare sex millium omnis generis nauium clafse quasi constratum, & à superbo rege tamquam à Neptuno suo flagris, quia tumultuosiùs turbaretur, cæsum, Asiam Europæ ponte ad Hellespontũ fuisse coniunctam, Athon montem perfossum, vt compendiosiùs per ipsum nauigaretur, Græci scriptores in sua scripta retulerint. tantas copias remorata est exigua Spartanorum manus ad Thermopylas duce Leonida, clafsis ad Salaminem insulam deuicta & depressa consilio & prudentia Themistoclis, ita vt rex tam elati animi, mox vt perditis rebus vna Scapha trepidè per Hellespontum elapsus in Asiam fugerit. Mardonius Xerxis Imperator ad edomandam & malè multandam Græciam cum exercitu relictus, iuxta Plateas Bœotiæ à Pau-

 sania

ſania & Ariſtide acie fuſus eſt, & terror ille Perſarum è Græc. propulſus. Xerxes ob aduerſum pręliū & totidem clades contemtior, domi ab Artabano auunculo occiditur. Diodor. lib. XI. numerū militum modeſtius ad octies centena millia contrahit. itidem in Panathen, Iſocr. ad ſepties centena millia. Mouiſſe in Gręciam Xerxem, Sp. Caſſio III. & Proclo Virginio coss. Diodor. libr. XI. ſcribit; fuit is annus V.C. CCLXVII. ſed Dionyſ. lib 9. Kæſ. Fabio, & Sp. Furio coss. anno CCLXXII.

2 Darius Hyſtaſpis filius, qui hinnitus equini prærogatiua rex Perſarum deſignatus & inauguratus erat, (quem temporis & rerum geſtarum comparationem ſecuti, Aſſuerum, cui Eſther, vt in Bibliis eſt, nubit, multi opinantur) expeditionem DC. millium in Gręcos miſit, Sardęis incendio ab ipſis deuaſtatas vlturus, Date & Atapherne ducibus, qui collatis cum Miltiade & X. millibus Athenienſium & mille Platæenſium ſignis, ab ijſdem in campis Marathonijs nobili ad omnem poſteritatem victi ſunt, 63000. Perſarum cæſa, reliqui fugati. Athenienſibus paruo impendio ingens victoria parta eſt, 192. tantùm in acie deſiderati ſunt.

3 Annibal cùm à populo Carthaginienſi conſul ſiue Suffes (ita enim illi ſummum magiſtratū vocant) creatus eſset, multoſq; iudices peculatus argueret, vt qui vectigalia ciuium oneribus leuandis imperata, in ſuos vſus conuerterent, ab optimatum factione, vt ſe vlciſcerentur, Annibali Romæ ſuſpicio creatur: vt qui in pace res nouas, & cum Antiocho ſecreta belli conſilia contra Romanos moliretur. Odijs itaq; Romanorum, ciuiumque ſuorum factionibus & accuſationibus tempeſtiuè cedendum eſſe ſentiens Annibal, in Aſiam ad Antiochum, qui Epheſi erat, nauigat: à quo benignè exceptus & in honore habitus eſt, quouſq; iterum magna Annibalis cum populi Rom. legatis familiaritas, qui id ſtudio agebant, nouam de ſe malè ſuſpicandi Antiocho eiuſq; purpuratis occaſionem præberet: ſed eam regis à ſe alienationem purgatione libera amouit, dum ſibi cum Romanis odium vt eſset perpetuum ab anno ætatis nono fuiſſe iureiurando à patre adactum aſſeuerat. Annibalis autem de hoc bello conſilium, cùm hoc quoque criminationibus purpuratorum corrumpitur: quòd Antiocho ſi in Italiam mouiſſet, vbi fragiles

giles erant Romani, forsan gloriosum fuisset; versum est ob regis molliciem & ducum suorum imperitiam in clades & calamitates. Antiochus bello fractus pacem petit. quare Annibal dum se à Rom. posci intelligit, ad Prusiam Bythiniæ regem fuga elabitur, à quo ipse poscentibus Romanis T. Flaminino proditus, venenum hausit, vt liberaret diuturna cura Pop. Romanum, cui graue erat expectare mortem senis: mortuus est Libysæ in Bithynia anno ætatis suę quinquagesimo nono, anno V.C. DLXVI. quo anno & Scipio Africanus Literni quoque in exsilio obijsse putatur.

4 Lysimachia à Lysimacho Macedoniæ rege condita est in Isthmo Chersonesi Thracicæ XXX. ferè annis ante aduentum Pyrrhi in Italiam: eam cùm post Lysimachi mortem Thraces deleuissent, Antiochus iterum instaurat, colonisque donat, oportuna & maritima vrbe vsurus ceu horreo in belli, quod cum Romanis destinabat, apparatibus.

Polyxenidas exsul Rhodius erat, clasis Regię præfectus, qui ab Aimilio Regillo prætore ad Mionesum Ioniæ promontorium nauali pręlio victus est, tredecim nauibus captis, XXVIII. aut incensis aut depressis. Regillus post naualem victoriam Ephesum, quò se Regia clasis subduxerat, profectus, directis ante portũ nauibus, confessionẽ concessi maris vltimã hosti expressit. Sunt qui Annibalem quoque ei prælio interfuisse referant, ab ijs Appianus in Syriacis dissentit.

5 Mæander Cariæ fluuius, multis adeò flexibus sinuosus, vt tortuosa & inuoluta Mæandros à similitudine vocemus. Hic campis, per quos labitur, Mæandri nomen fecit: in iis est mons Sipylus, qui à meridie Magnesiam habet distantem ab Epheso in ortum XVI. M. passuum, teste Plinio.

6 Pacis leges Antiocho ita datæ fuerunt, vt Europa abstineret, Asiaque omni, quæ cis Taurum montem est, decederet; pro impensis in bellum factis XV. M. talentorum Euboicorum daret, mille talentûm per XII. annos penderet.

ARGVMENTVM CAP. IX. LIB. II.

AEtoli gens inquieta & arrogans, deditione à Fuluio consule capta Ambracia, ad pacis leges coacta est.

COMMENTARIVS.

Aetoli cùm populo Romano arma sociauerant bello Philippico,

lippico,atq; cùm ibi parum honoratam militiam suam fuisse accusarent, ad Antiochum deficiunt, quem misso Thoante multis promissis fœdereque percusso ad bellum sollicitauerunt: sed Antiocho victo & ipsi à Romanis perdomiti, coacti sunt imperata facere, M. Fuluio Nobiliore consule. Aetolia Græciæ pars, à septentrione Corace monte, à meridie Ionio sinu, ab ortu Locris Ozolis, ab occasu Acheloo fluuio distinguitur.

1 Cephallenia insula est maris Ionij, Epiro & Acarnaniæ opposita, ab ea Zacynthos in meridiem distat lx. stadijs. De Aetolis & Cephallenia Fuluium triumphasse triumphi Capitolini testantur, anno DLXVI. inter Ceraunios Epiri montes, & Malæum iugum Laconiæ promontorium multę passim iacent insulæ, quas hoc bello etiam populo Romano accessisse testatur.

ARGVMENTVM CAPITIS X. LIB. II.

Istri castra Manlij consulis diripiunt: comessabundi verò iterum à Romano exturbantur, & ab Appio Pulchro debellantur.

COMMENTARIVS.

Istris, quia maritimos populi Romani agros latrocinijs infestassent, bellum indictum est anno DLXXV. quo A. Manlius Vulso sine Senatusconsulto profectus, ad Lacum Timaui fontis castris incursu Istrorum magna cum militum trepidatione exsutus est. Istri cum in Quæstorio omnium rerum apparatum viderent expositum, sese magna securitate ad epulandum conuertunt: interim Romanus miles ex fuga collectus vino epulisque sopitos inuadit, ad VIII. M. Istrorum in castris sunt cæsa: Aepulo rex raptim à suis in equum impositus, Nesactium fuga elapsus est, quem insecuti Manlius & Iunius coss. oppidum vi capiunt: Rex ne viuus in hostium potestatem veniret, sese gladio traiecit. Istria inde duorum adhuc oppidorum excidio pacata est: ita ferè Liuius lib. 41. ita vt antequam C. Claudius Pulcher consul in prouinciam cum imperio legitimo venisset, bellum ab istis coss. confectum fuerit. Capitolini tamen triumphi cum Floro consentiunt, vtpote qui C. Claudium Pulchrũ de Istris triumphasse testentur anno DLXXVI. Istria à Carnis siue occidente, oppido Tergeste; ab ortu Arsia amne; à Septemtrione Alpibus & Iapudi-

Iapudibus populis; meridiem claudit Adriaticus sinus. Istã prouinciam fuisse factam anno DCXXV. C. Sempronio Tuditano consule, & cum Illyrico coniunctam, quousque Augustus illam in decima regione relatam, Italiæ cum Carnis & Venetis, testibus Strabone & Plinio, coniunxerit, obseruo.

ARGVMENTVM CAP. XI. LIB. II.

CN. Manlius Vulso in Gallos Asiaticos, ob societatem quam cum Antiocho iunxerant, mouit, & ipsos debellauit. Reguli Orgiagontis uxor à Centurione stuprum passa est, quod eiusdem nece vlciscitur.

COMMENTARIVS.

Cn. Manlius Vulso ad ordinandam Asiam cis Taurũ missus, in Galios Asiaticos mouit sine S.C aut populi iussu. Tolistobogij Galli in Olympum montẽ sese & sua subduxerunt, tamquam eius prerupta altitudine aut aditus difficultate sese contra Rom. defensuri: sed Manlius cum copijs in illos irrupit, eosque partim in præcipitia egit, partim occidit, & xl. M. cepit, Tectosagæ & Trocmi Magna montem petierunt: ipse Manlius vt cum Regulis eorum pacisceretur veniens, ex insidijs, nisi à suis protectus fuisset, opprimebatur, quare magna vi Gallos adortus. VIII. M. ipsorum occidit, ceterosque vltra Halym fluuium fugauit, Gallosq; Asiaticos in suam potestatem redegit: ipsum triumphasse Capitolini triumphi testantur, & Liuius.

1 Centurio qui custodiæ captiuorum præerat, praua libidine exarsit in Chiomaram Ortiagontis Reguli captiuam vxorem, à quo stuprum passa, dum aurum, quod sui redemtione afferebatur, centurio appenderet, à suis necessarijs (quibus hoc Chiomara Gallica lingua imperauerat) iugulatur, cadaueris caput præcisum marito in vltionem violatæ pudicitię attulit. Centurio hic proprium nomen non est, sed ordinis ductorem, qui centum peditibus præerat, significat, quibus ferè captiuorum turba mandabatur custodienda.

ARGVMENTVM CAPITIS XII. LIB. II.

PErses Macedoniæ rex Thracia sibi sociata contra Romanos mouet: victus à Paullo Æmilio, captusq; in triumpho ductus est.

COMMENTARIVS.

Perses Philippi ex pellice Gnathænia filius, Demetrium fratrem iusta matrefamiliâs ortum, regniq; successorem, inuidia, calumnijs, & confictis criminationibus apud patrem perniciosè degrauatū, ex insidijs & patris mandato, vt per Didam pæonię prætorem veneno interficeretur, effecit. Philippus mœrore ob innoxij filij mortem senioque consumtus, in apparatu belli contra Romanos moritur. Perses regnum quod parricidio sceléreq; occupauerat, accipit, & quasi hęreditarium sibi cum P. Romano à patre bellum relictum esset, ita omnia consilia ad eius apparatum & caussas conuertit, regesque P. Romani socios inuadit, Abrupolin Sapæorum regulum regno expellit. Aretarum Illyriorum interfecit. Eumenem Pargamenorum regem Delphis grauissimè per submissos percussores affligit, Græciā contra Rom, ad arma sollicitat. Legatos P. Rom. ad res repetendas missos, superbè & contemtim exceptos, regni finibus intra triduū exire compellit. atq; ijs de caussis ipsi bellū indictū est, quod à Perse Persicū, & Macedonicū secundum dictum est. P. Licinius Crassus cos. contra regem profectus tertio & vicesimo anno ex quo petenti Philippo pax data erat, equestri prælio ad Sycurium Thessaliæ iuxta Ossam oppidum à Perse victus est: pacem tamē petenti regi, nisi Senatus arbitrio sese permitteret, negauit. iterumque cū rege in Phalannæo agro congressus meliore successu pugnauit. Licinio Hostilius cos. successit, sub quo soluta est per licentiā militaris disciplina; socios tamen cum fide coluit, & à Regis iniuria egregiè defendit. Q. Marcius Philippus cos. Macedoniam per inuios saltus ingressus, regem nec opinantē aduentu suo ita perterrefecit, vt præcipiti fuga omnes aditus reliquos, quos præsidio sepserat, nudauerit, aurique magnam vim Pellæ demergi iusserit, & classem Thessalonicæ incendi. Quartus in Macedoniam cos. L. Paullus Aimilius venit, & ad Pidnam Pieriæ vrbem collatis signis III. Nonas Septembris Perseum xx. M. peditum cæsis, equitatu cum rege fugiente, vicit, castris exuit, atque Macedonum vrbes per deditionem accepit. Rex ab amicis desertus in Samothraciam templi religione sese defensurus fugit, sed à Cn. Octauio classis præfecto cum tribus filijs Philippo, Alexandro, (tertij nomen nusquam comperi)

peri) captus, & in triumphũ ductus est. Hunc regem auaritia sua sociorum auxilia ab se dissociasse scribunt, crudelitate sua ab amicis desertum, indignumq; maiestate tanti nominis ob seruilem & degenerem animum, & Demetrij fratris sui manibus seruitute & domus suæ calamitate parentasse: ipse enim Albæ squaloribus carceris & filij duo perierunt. Alexander quidem tertius filius, scriba magistratuum Romanorum fuit.

1 Aemus mons qui Thraciam à Mysia diuidit, tantæ altitudinis esse opinatur, vt ex eius summo vertice Adria versus occasum, Euxinus versus ortum cernatur: ita enim Pomp. Mela lib. 2. & apud Strabonẽ lib. 7. Polybius testatur. quod ideo non posse fieri Strabo contendit, quia ingens terræ tractus & montosus visum abrumpit. bene quidẽ & rectè Strabo: cùm namq; per Mædicam Thraciæ Philippus cum Perseo ad Aemum contenderit, vt ex conspectis locis de bello consultaret, quod Liuius lib. 50. narrat, non potuit longus esse prospectus: obstant enim versus Adriam Rhodope, Orbelus, Scardus montes altissimi & perpetui. At vt nihil sit quod visum impediat, cùm Aemus centum Germanicis miliaribus ab Adriatico in ortum distet, non attollitur eius perpendiculum ad eam altitudinem quæ deuexitatẽ terreni globi tanto interuallo tribus miliaribus Germanicis cũ sextante intumescentẽ, despiceret: siquidẽ Plin. Aemi altitudinem VI. M. passuũ supputat. at in tanta specula opus erat XII. M. passuum altitudine. Ista paulo latiùs sum hoc loco prosecutus, vt lector benignus intelligeret, multã veritatis lucẽ apud veteres ex auctoritate tradentium esse obscuratam, quæ Geometriæ beneficio illustretur. ita eadẽ erroris labe Aristoteles in Meteoris de Caucaso contaminatur; & Plinius de Cassio monte, & alij aliter. Quod ad hunc locum attinet, bene Florus consiliũ ab ipso Perseo institutum narrat, ab Aemo regni sui situm ideo fuisse speculatum, vt aditus obstrueret commodiùs Romanis propter inuios saltus & præruptos montes.

2 Maximum Lunæ deliquium, ea nocte quæ prælium præcessit, Sulpicius Gallus Tribunus militum explicata caussa, & condicta hora futurũ prædixit, conuocata ex Paulli consulis permissu concione, vt ne lunæ obscuratæ caligine exercitus consternaretur: accidit ea quarto Nonas Septemb. anno V.C. DLXXXVI. ante natum Christum CLXIV. annis.

3 Samothrace contra Melanem sinum insula est in mari Aegæo sita, à Samone Mercurij filio & Thracia vicina conflato nomine Samothracia dicitur; aut vt alij volunt à Samijs tyrannorum sæuitiam fugientibus, ibique coloniam deducentibus ita vocata fuit, hæc tota sacra erat, & omnibus ius asyli aperiebat, exceptis ijs qui homicidio polluti erant.

ARGVMENTVM CAP. XIII. LIB. II.

Illyrij socij Macedonum à L. Anicio prætore vincuntur.

COMMENTARIVS.

Gentius Illyriorum rex Pleurati filius, trecentis talentis cum Perse societatem belli pepigerat: sed auaritia regis fidem, missis x. talentis elusit. Romani ob hanc Gentij cum Perse pactionem, L. Anicium Gallum pro prætore in Illyricum exercitu mittunt, qui intra xxx. diem expugnata Scodra, capto Gentio cum coniuge & liberis, & fratre Caruantio bellum confecit, & de ijs triumphauit. Gentius & liberi & frater Spoletium ex Senatus consulto in custodiam ducti sunt. ita rex Gentius x. talentis acceptis in tam miserabilem fortunam prolapsus est.

ARGVMENTVM CAP. XIIII. LIB. II.

Andriscus, qui sese Persei filium mentiebatur, Macedoniam occupat. M. Iuuentiũ prætorem contra se missum cũ exercitu occidit. idem à Metello prætore victus, totaq; Macedonia exactus est.

COMMENTARIVS.

Andriscus infimæ sortis homo, ob oris similitudinem sese Philippum vocauit, & Persei regis ex pellice filium constanti asseueratione mentitus est, & eam ob caussam à Demetrio Syriæ rege, ad quem spe auxilij venerat, Romam missus, elapsus custodia multis ad eam fabulam confluentibus, ipse contracto exercitu totam Macedoniam aut deditione aut armis occupat. M. Iuuentium prætorem contra se missum vnà cum exercitu occidit: ea victoria elatus & Thessaliam inuadit, à quo auxilio Achæorum per legatos Romanos eiectus est. Inde Q. Metellus prætor contra Pseudophilippum mouit, eumque cæsis xxv. M. militum fugauit, & Macedoniam recepit, confectoque bello de Pseudophilippo à Byzo Thraciæ regulo, ad quem confugerat, recepto triumphauit anno

V. C.

V. C. DCVII. atque tunc Macedoniam in prouinciæ formam esse redactam cum Floro Iornandes etiam testatur, vectigalemque esse factam ex Pisoniana Ciceronis constat. idq; per circumlocutionem Florus satis eleganter. quia Macedoniam seruitute multare, idem est ac si diceret in prouinciæ formam redigere.

Annis post deuictum Pseudophilippum quatuor, Pseudoperses, qui se Persei filium esse ferebat, etiam in Macedonia collectis seruis rebellauit, cùm XVII. millia armatorum haberet, à Cn. Trebellio Quæstore Licinij Neruæ prætoris cum exercitu cæsus est. Trebellius Quæstor ibi Scrofæ nomen inuenit: quia cùm hortatus esset milites vt in hostes castris suis ob absentiam prætoris audatiùs insultantes erumperêt, dixerit: celeriter se illos, vt scrofa porcos, disiecturum. Varro libro II de re rustica.

ARGVMENTVM CAP. XVIII. LIB II.

Carthago triennio toto obsessa & varijs machinis oppugnata est: quarto demum anno à Scipione Aemiliano capitur & incenditur.

COMMENTARIVS.

Carthagini malè iam diu cogitanti, & quia contra Massanissam Numidiæ regem P. Romani socium violato fœdere arma sumserat, ad hæc quòd naues plures quàm ex lege permissę erant, & apparatu nimio etiam suspecta esset, bellum indicitur, instigante ad eius excidium Catone: fœdus enim quod cũ Massanissa percusserant ante 50. an. immisso in eius agro exercitu violarunt. Luxuriabant iterum Pœni opibus & potentia. vsi enim pace per 50. annos, & agrorum fertilitate, & maritimis commercijs in pristinam dignitatem conualuerant. Quare in vrbe opulenta, vt fit, ciues in factiones tres scindebantur, Romanam, quam Anno Magnus, Regiam Massanissæ studiosam Annibal Passer, Popularem Amilcar Sanus & Carthalo principes ciuitatis fouebant. Oborta de agro in regione Tysca cum Massanissa controuersia, Popularis factio Regiam eiecit, xl. ciuibus in exsilium pulsis, & iureiurãdo sancientes ne vnquã exsules reciperentur. Massanissa Gulussam filiũ Carthaginem legatũ misit pro exsulũ reditu impetrando, cũ vrbe exclusum immisso ex insidijs equitatu violarunt.

larunt. qua iniuria irritatus Masſaniſa Horoſcopam obſidet, Punicum exercitum xxv. M. peditum & cccc. equitum, deficientibus etiam à ſe Aſaſi & Suba ad Aſdrubalem cũ vi.M. equitum; fundit fugatque in tumulos: obſeſsum & peſtilitate tabeſcentem ſub iugum miſit, & exſules recipere coëgit: hac occaſione vſus P. Rom. & Vtica ſeſe per legatos dedente, exercitum cum duobus coſs. L. Marcio Cenſorino, & M. Manilio contra Carthaginienſes miſerunt, qui tanta calamitate & trepidatione oppreſſi per xxx. legatos pacem à Senatu & coſ. petiere, qui Carthaginienſibus arma tradere claſsemq́ue comburere imperant, mox illi ea iuſsa diligentiſſimè facientes, protinus à mari procul paſsuum x. millibus migrare vrbe relicta iubent. ad tam acerba iuſsa incenſi Carthaginienſes ex deſperatione & rei indignitate acuunt animos, Aſdrubalem ſtatim toti bello imperioque præficiunt, & non ferrea ſolùm & ænea arma, ſed etiam ea deficiente argentea & aurea parant. Coſ. ad vrbem mouent, ſperantes ſeſe infirmas & imparatas Pœnorum vires, antequam conualeſcerent, oppreſſuros: ſed is conatus, dum pro patria & ſalute ſeſe acerrime defendunt, triennio irritus fuit. cetera Florus, & nos per partes acturi ſumus.

1 Rectum conſilium Naſicæ ſaluberrimumq́ue futurum erat P. Rom. ſi illud ab euentu ſequentium ſæculorum ponderabimus: nam ſi æmula Romæ Carthago deleta exciſaque non fuiſset, non ita in otio & ſecuritate diffluentes Romanos luxuria & auaritia cum Aſiaticis triumphis in vrbem inuectæ eneruaſsent, aut mores ad ambitionem leuitatemq; inclinaſsent externo metu non amoto: neque ipſi tot domi ciuilibus bellis, tot factionibus ſe ſuaq; viſcera ferro proſcriptionibuſq; dilaniaſsent, neque ſua mole ſuis vitiis oppreſsa Popul. Roman. libertas, tandem vnius dominationi in perpetuum ſeruitura non erat.

2 L. Hoſtilium Mancinum hoc bello non fuiſse conſulem ſatis certum eſt, ſed proximo anno poſt deuictam Carthaginem Annales Coſs. & Plin. lib. xxxv. teſtantur: quia L. Mancinus primùm cum exercitu Carthaginem irrupit, & pictam Carthaginem præliaq; facta in foro cùm triumphum Scipio Aimilius duceret, propoſuit: proximis comitiis coſ. creatus eſt. quare hîc aut *legato* aut *claſſis præfecto* ſcribendum

eſt.

est. legatus enim pro collega Sp. Postumio Albino datus est Calpurnio Pisoni cos. & classis præfectus fuit, quousq; eum Scipio Aimilianus Romam remisit.

3 Byrsa Græcis corium significat: nomen arci Punicæ ideo inde factum est, quòd Dido, cùm à Tyro Pygmalionis regis tyrannidem fuga vitasset, & in Africam appulisset; tantum certa pecunia agri ab Iarba Getuliæ rege compararat, quantum bouis tergore comprehenderetur, quæ sectio in corrigias tenuissimas tergore, tria ferè millia passuum (si Seruio Honorato credimus, complexa, & arcem Byrsam & Carthaginis initia condidit. Carthaginis situm Appianus in Libycis, & 17. lib. Strabo; nam apud Liu. lib. 26. desideratur, describit: sitam esse in peninsula, cuius ceruix in meridiem continenti Africæ trium ferè millium latitudine adhæreat, in qua Byrsa & murus ille triplex. cetera Appianus, & 17. lib. Strabo.

4 Hic Scipio filius fuit Pauli Aimilij, qui de Perseo Macedonum rege triumphū duxit. adoptatus quidem in Scipionum familiam à P. Scipione Africani filio, vnde ipse Scipio appellatus est: adoptiuo enim adoptantis gentem & familiam secuta esse, P. Cornelij Scipionis istius nomen testatur, suæque gentis nomen nouo cognomini subiectum fuisse, & Aimilianum ab Aimilio dictum. Lege enim Curiata adoptiuus, eodem iure filius adoptantis fiebat, atque si eodem patre & matrefamiliâs ortus fuisset. Lex Curiata de adoptione vocabatur, quando Pontifices adoptionis caussa approbata, & deinde adoptio comitijs curiatis rogata, iubebatur. Quare Florus hîc iustè istius Aimiliani auum lege odoptionis numerat patrem P. Scipionis illius, qui ipsum adoptauerat: atque Africanus minor ab Africa deuicta dictus est, ad discrimen Africanis Scipionis aui sui.

5 Dido, quæ Carthaginem condidisse scribitur, cùm ab Iarba Getulorum rege in matrimonium, ni pareret, bello etiam indicto sollicitaretur: ipsa ne Sichæo priori marito datam morienti fidem violare cogeretur, vitam sibi conscenso priùs rogo, gladio finiuit. ita Iustinus lib. XVIII.

6 Carthago condi cœpta à Phœnicibus ante conditam Romam annis LXX. vt Appianus & Iustinus testantur: incendio deleta auspicijs Aimiliani an. Vrbis conditæ DCVII. ætas

itaque

itaq; Carthaginis vniuersa fuit annorum DCLXXVII. patuisse ambitum XXIV. passuum millibus in Epitome numeratur. Hac victoria deinceps Africæ, quæ Carthaginiensibus paruerat, tributum impositum est; atq; ipsa in prouinciæ formam redacta.

ARGVMENTVM CAP. XVI.
LIB. II.

Achæi rebellant, Corinthus incendio deleta est, quia ibidem Romanorum legati superbius appellati sunt.

COMMENTARIVS.

Achaia Peloponesi regio huic bello nomen fecit. prætenditur sinui Corinthiaco à septemtrione; ab ortu Sicyonia & Corinthia, ab occasu Ionium mare, à meridie Arcadiã & Elidem habet. Caussa belli fuit, quòd dum legati Romanorum Corinthi Achæorum corpus dissoluere, singulasque vrbes sui iuris facere ideo conantur, vt potentiam Achæorum, qua superbiebant, labefactarent, pulsati aut superbius appellati sunt; tum quòd Achæi in Lacedæmonios Pop. Rom. socios coniuncta cum Bœotis & Chalcidensibus societate mouissent. Metellus prætor ex Macedonia, deuicto Pseudophilippo, exercitum per Thessaliam in Bœotiam duxit, Critolaũ Achæorum ducem ad Scharphiã acie fudit, quem alij voragine quadam haustum, alij veneno periisse opinantur. Metellus Thebas aggressus, eas cum Pythea ipsarum imperatore in potestatem redegit. Inde Megaram Alcamene Achæorum præfecto Corinthum profugiente dedentibus sese ciuibus occupat, & ad Isthmum venit; dumq; de pacis conditionibes agit, L. Mummius consul superueniens cum Diæo Achæorum duce collatis signis Achæos vincit, & in fugam conijcit. Diæus fugiens occisa prius vxore, veneno mortẽ sibi consciuit. Mummius patentibus portis ingressus Corinthum incendit, reliquorum mœnia, qui contra Romanos sese armauerãt, diruit, atque iis arma ademit. Ex sententia X. legatorum, qui Roma mittebantur, tributum Græciæ impositũ est, & consilia sublata sunt: institutum autem, vt quotannis eò prætor mitteretur. Mummius consul de Achæis an. DCVIII triumphauit. & Achaicus dictus est. Ab eo tempore Græciam vnà cum Epiro prouinciam esse factam Strabo & Pausanias testantur; appellatamque Achaiam non Græciam prouinciam, quòd

Græci subacti sint, principatum Græciæ tenentibus Achæis.

1 Consul falsò scribitur, erat enim prætor tantùm Metellus in Macedoniam missus, cui cognomen à deuicta Macedonia Macedonicum factum est. Metellum cum Achæis Bœotisque duobus prælijs congressum, primo ad Thermopylas, altero in Phocæis vicisse auctores habeo Pausaniã & Eutropium, in Elide quæ Peloponesi occidentalia litora claudit, aut ad Alpheum Elidis fluuium hoc bello pugnatum fuisse tantùm Florus scribit.

2 Corinthus in faucibus Isthmi sita, portus habet ab ortu Cenchræas, ab occasu Lechæas, sinu hinc Corinthiaco, istinc Saronico clauditur. Isthmi latitudo, qua veluti ceruice Peloponesus Græciæ adhæret, patet quinque millia passuum, testibus Strabone & Diodoro. hunc perfodere aliquot principes sunt aggressi, vt Peloponesum insulam facerent, sed nullo successu. Corinthum L. Mummius post annos DCCCCIII. quã ab Alete Hippotis filio erat condita, funditus eruit, teste Paterculo.

3 Casu itaque mixtura Corinthij æris conflata est, cuius tria genera Plin. lib. 34. recenset. Candidum, in quo argenti mixtura præualuit, alterum in quo auri fulua natura, tertium ex tribus illis conflatum.

ARGVMENTVM CAP. XVII. LIB. II.

Hispania ægre per CC *annos edomita est, ea virtus populi illius, ea laborum tolerantia fuit.*

COMMENTARIVS.

Hispaniam Europæ qua in occasum excurrit partem maximam, primus Amilcar Pœnorum dux latrocinio inuasit, inde Asdrubal eius gener per annos nouem, mox Annibal Amilcaris filius: & vt Hispania à Pœnis iam nimium in ea dominantibus liberaretur, duo Scipiones Cn. & Publius in eam secundo bello Punico missi sunt, qui magna victoria vsi, populique beneuolentia asseruerant Hispaniam à Pœnis, nisi vterque magna clade à ducibus Pœnorum oppressus fuisset. quæ latiùs cap. VI. prosecuti sumus, & qua virtute & fortitudine à P. Scipione ab Hispania Carthaginienses exacti sint; eaque victoria primam continentis prouinciam factam esse Hispaniam, Marcellinus lib. XXV. Liuius, & Rufus, & alij tradi-

tradiderunt: sed terminatã ordinatãq; in duas prouincias anno DLIIX. apud Liuium lib. 42. inuenio in citeriorem siue Tarraconensem, & in vlteriorem, hoc est, Bæticam & Lusitaniam, & vt in eam duo prætores quotannis mitterentur, qui tunc primũ ideo sex creari cœpti sunt. Atq; anno proximo cùm belli moles vsque adeò inualesceret, vt & consulari imperio & exercitu opus esset, consules auctoritate Senatus (in cuius potestate erat vel consulares vel prætorias decernere prouincias) sortiri vlteriorem Hispaniam iussi, eam M. Porcius Cato sortitus est, qui bellum ab Emporijs exorsus, totam citeriorem Hispaniam, quæ rebellauerat, pacauit: cccc. oppida ab eo capta esse Plutarchus tradidit, quod per nuntios calliditate Catonis & celeritate factum esse Appianus testatur, qui singulis vt vno die muros suos singuli diruerent imperauerant, & dum obtemperant singuli, oppidorum cccc. mœnia diruta esse, antequam sentirent eam cladem ad vniuersos pertinuisse: hinc prætores Fuluius Nobilior de vlteriore, Mãlius Acidinus de citeriore Hispania: atque sequenti anno Calpurnius Piso & Quinctius Crispinus de vtraque triumpharunt. Extant etiam A. Terentij Varronis prætoris de Celtiberis ouatio apud Liuium. Inde Fuluij Flacci de citeriore, in qua XXIII. M. hominum fudisset, IIII. M cepisset, triumphus celebratur. Istum excipit Tib. Sempronius Gracchus prætor, quem Celtiberorum ccc. oppida ex Polybio Strabo lib. III. deleuisse scribit, & pro prętore de iis ann. DLXXVII. triumphasse, ex triumphorum tabulis constat. condidisseque ipsum Gracchurim oppidum, quod antea Illurcis dicebatur, testatur Festus. L. Postumius Albinus eodem tempore de Vaccæis & Lusitanis triumphum egit. Inde post biennium de Celtiberia Ap. Claudius Centho ouationem, atque hinc XXV. annis ferè in pace citeriorem Hispaniam mansisse inuenio. Interea cum Lusitanis vario euentu bellatum est, & grauiter Romani ab ipsis per arma vexati sunt, & cùm Africano quodam duce socios P. Rom. inuasissent, Manilium & Calpurnium Pisonem Romanorum duces fuderunt: Mummius horum successor re bene gesta, & cæsis XV. M. hostium triumphauit. Mummio Acilius Balbus, Balbo Sulpicius Galba temporum suorum eloquentissimus successit, quem tradunt Hispaniam vlteriorem ex prætura obtinentem XXX.

Suet. in Galba.

Lusita-

Lusitanorum millibus contra fidem trucidatis Viriathini belli caussam extitisse. cetera Florus. Quod ad Celtiberos attinet, iterum contra Romanos belli caussas mouerunt, Q. Fuluio, T. Annio coss. anno DC. quia Segida Areuaccum oppidum muris munierant, ac tributa populo Romano pendere recusarant, contrà quàm legibus pacis cum Graccho pacti erant, atq; res iterum gesta à consule Fuluio Nobiliore, qui bis parum feliciter cum iis pugnauit: hoc bellum M. Marcellus consul excepit, omnesq; Celtiberiæ populos pacauit, & tributum ab iis DC. talentorum, teste Strabone, exegit, & Cordubam condidit. Hunc secutus est Q. Metellus consul, cui in alterum annum prorogatum imperium est, res maximas gessit, & cùm Contrebiam oppugnaret, pulsas præcipiti loco quinque cohortes legionarias, eodem protinus subire iussit; facientibusque omnibus in procinctu testamenta, velut ad certam mortem eundum foret, non deterritus proposito perseuerantia ducis, quem moriturum miserat militem, victorem recepit. ita Velleius, Valerius, Frontinus. Metello Quintus Pompeius successit, de quo capite proximo. Cetera Florus, & nos per partes prosequemur.

1 In Hispania mutuo multoque sanguine ita per ducentos annos certatum est, vt multis prætoriis, consularibus, imperatoriisque exercitibus cæsis, sæpe etiam contumelia & periculum Romano imperio inferretur. Missi sunt in Hispaniam Cn. & P. Scipiones anno DXXXV. eaquedemum subacta est imperante Augusto per Agrippam eius generum anno DCCXXXV. Sunt itaque ducenti anni intermedii, vt Strab. Velleius, Dio, & alii numerant.

2 Vaccæi in Celtiberia populi sunt Areuaccis finitimi, à quibus Turduli veteres ad Durium flumen ab occasu habitabant. In Vaccæos sine Senatus consulto & nulla belli legitima caussa L. Licinius Lucullus consul mouit, sola auaritia rapiendi & ambitione vrgentibus, vt eum accusat Appianus. Caucæorum XX. M. contra deditionis stipulatæ fidem immissis in vrbem militibus trucidari iussit. Cùm sederet ad Intercatiam Vaccæorum oppidum, (nec enim illi Romanorum perfidiæ permittere sese volebant Caucæorum clade perterriti) barbarus quidam ad singulare certamen quemuis Romanorum prouocabat: prodiit

Scipio

Scipio Aimilianus tunc quidem tribunus militum, & barbarum confecit. nec enim Scipio opima referre potuit, vt Florus asseuerat: quia ea tantùm opima sunt spolia, quæ dux occiso à se hostium duci detrahit. Idem Scipio in oppugnatione Intercatiæ ingens periculum adijt: nam murum primus conscendit, sed Romani à ciuibus magna vi repulsi sunt, atq; cùm diu teneret obsidio, fatigatis vtrimque partibus, Scipionis Aimiliani fidem Intercacienses secuti sese dediderunt.

3 Decimo Bruto consuli Lusitania mandata erat, vt eam latrocinijs Viriathinorum vexatam ab iniuria defenderet: sed eos palantes, cùm sese Brutus adipisci posse diffideret, arma ad singula ipsorum oppida circumferre decreuerat, quòd se ita ad suorum defensionem attractos, facilius oppressurum speraret. Duria itaque flumine superato in Gallæcos, qui Lusitaniæ littora à Duriæ ostijs, & vltra Lethē, siue Limiā, siue obliuionis flumen (hæc enim omnia eius nomina traduntur) ad Nerium siue Celticum promontorium habitabant, mouit. LX. millia Gallæcorum, qui Lusitanis auxilio veniebant, cecidit, aspero sanè & difficili bello, tum quia gens bellicosa etiam asperitate montium, quibus includitur, sese tutabatur. ingenti tamen vi hominum vrbiumque numero potitus est: vt non immeritò huius rei caussa Gallæcus à gentibus deuictis in triumpho dictus fuerit, anno, vt quidam, DCXVII. vt alij DCXXI. Decimus autem Brutus hoc bellum gessit post Viriathinum, ita vt hic iterum in tempore sit ἀνισοφησία.

4 Viriathus, qui cum suis è Galbæ manibus effugerat, eos dissipatos collegit, & M. Vetilium prætorem ipsorum vestigijs insistentem in locum alto limo voraginosum cum exercitu X. millium pertraxit, & cum loci difficultate luctantem ex insidijs adortus IV. millia & Vetilium captum occidit. VI. millia, quæ Carpessum effugerant, vnà cum quinque millibus, quę Quæstor Vetilij ex socijs collegerat, dum congredi audent, cæsa sunt. hinc Viriathus C. Plautium prætorem magna clade bis fudit, & ipsum in vrbes munitas, vt se mœnibus tutaretur, coëgit: cùm Viriathus interea Carpetanorum agrum fertilissimum latissimè popularetur. Pòst Plautium Claudium vnimanum, qui cū magno apparatu veniebat, profligauit, & C. Nigidium imparatum oppresit, ita vt ille quatuor prætores intra quatuor annos magna cum Romano-

manorum ignominia deuicerit, cùm singuli ad prioris cladem quasi corrigendam submitterentur. Sed C. Lælius in prætura Fabio & Hostilio coss. cum Viriatho egregiè pugnauit, ferocitatemque eius ita repressit, vt facile bellum reliquis tradiderit. Q. Fabius Aimilianus consul in Hispaniam missus est, conscripto ex tironibus milite, quem Paulli patris exemplo seueritate disciplinæ exercuit, priore anno leuibus tantum præliis hostem lacessendo; altero cùm ipsi imperium esset prorogatum, Viriathum secundus fregit, duobusque ei oppidis cum vi ademtis, ipsum magna cum exercitus eius clade propulsauit. huic Quinctius prætor successit, quem iterum Viriathus aliquot cladibus perterrefactum Cordubam intra mœnia vt se contineret, compulit, ita vt Q. Fabius Seruilianus, Fabij Aimiliani frater, consul ex Senatus consulto mitteretur, qui cùm aliquot vrbes & castella vi recepisset, transfugarum, quos ceperat, manus præcidere iussit, vt trunca præ se brachia gestantes, metum defectionis iniicerent. Viriathũ insecutus consul, oppidum circumuallare cœpit: at ille eruptione facta exercitum Seruiliani fugauit, & in præruptum locum, vnde exeundi facultas præclusa erat, compulit. Viriathus itaque belli finiendi honestam sibi occasionem esse oblatam sentiens, pacem æquis conditionibus fecit, quæ Seruilianæ victoriæ labem imposuit. Ea pace Q. Cæpio consul, cui frater Fabius Seruilianus ex adoptione erat, variis calumniis eleuata, & ex Senatusconsulto infirmata, in Viriathum mouet: quem ex improuiso adortus, Arsam oppidum eius occupat, fuga cum exercitu elapsum assequi non potuit. Legatos autem Aulacem, Ditalconem, & Minurum de pace à Viriatho missos, Cæpio donis & promissis corruptos in Viriathi necem armat: atque ipsi vt receperant dormientis iugulum præsecant; cùm in alia corporis parte vulnerari non poterat, quia armatus tantum dormiebat. Turpissimum hoc semper facinus Cæpionis à Romanis habitum est, vt qui percussores in hoste emerit. Exercitus Viriathi, qui duce Tantalo Saguntum profectus, atque inde repulsus, Bætim traiecerat, in Cæpionis, qui à tergo instabat, potestatem peruenit, atque ab eo venia impetrata, agros etiam fertiles quos coleret, ne inopia ad latrocinia relaberetur, assignauit. ita Appianus.

dcviij.

ARGVMENTVM CAP. XVIII. LIB. II.

Quattuor millia Numantinorum magnis cladibus Romanos per XIIII. annos fatigant, & ad contumeliosas pacis conditiones cogunt, qui virtute tandem Aemiliani Scipionis agre fame, igne, ferroq́; sunt consumti.

COMMENTARIVS.

Areuacces Celtiberiæ populi Segidam muris contra fœdera cum Graccho percussa muniebant, quare Fuluius Nobilior consul in eos ex S.C. mouit cum XXX. millium exercitu. Segedani non audebāt sese vrbi nondum satis firmæ includere: fugiunt, & Carū ducē sibi deligunt, qui Fuluium vicit: sed dum incautiùs in dispersos fuga Romanos prouehitur, Carus occiditur. Segidenses dissipati fugiunt, quos Numantini vt socios & consanguineos excipiunt, & Fuluium ad Numantiā mouētem exercitum fortiter profligant, cæsis quattuor millibus Romanorum; & hinc huius belli caussam repetit Florus: atq; cùm Fuluius consul cum T. Annio fuerit anno DC. debellatū sit cum Numantinis à Scipione Aimiliano anno DCXX. rectè colligit Strabo, bellum hoc cum Numantinis gestum esse annis viginti. Cætera Florus & nos per partes.

1 Q. Pompeius nouus homo & primus de sua gente ad consulatum prouectus, in citeriore Hispania Q. Metello successit, & extrema hieme ad Numantiā castra posuit: sed inopinata Numantinorum eruptione & frequēti clade fatigatus, adhæc grauissimo exercitus sui morbo fractus, frumentationeq; ob hostiū ferociā interclusa coactus soluere obsidionē, cum Numantinis ita paciscitur, vt darent obsides, traderent perfugas, & XV. talenta penderent. Eam pacem Senatus irritā esse iussit, missusque successor Pompeio Popillius Lænas procōsul, dum scalis oppidum aggredi frustra conatur, recipientem se ac suos reuocantem & auersum eruptione facta Numantini adorti sunt, & fuderunt fugaruntque. DCXV.

2 C. Hostilius Mancinus consul in Hispaniam citeriorem iturus terrebatur prodigiis: obnuntiabat pullarius pullos è cauea emissos in proximam siluam auolasse; vox fortuita & incerta, Mancine mane, excepta erat; anguis etiam in naui repertus è manibus elapsus est. Victus itaque, & cum exercitu XXX. millium fugatus à Numantinorum IIII. millibus, & in

castris suis obsessus, ignominiosam pacem facere coactus est, quam cōtumeliosa deditione sua quia Senatus ratam esse noluit, infirmaret: ita vt numerum prodigiorum numero calamitatum exæquauerit. Fœdera enim (quæ propriè tamē spōsiones, teste Liuio, sunt dicendæ) si qua ab imperatoribus populi Romani non consulto Senatu, aut sine iussu populi cum hoste facta erant, eorum qui fecerant deditione infirmabantur, & populus Romanus religionis fœdere exsoluebatur: ita etiam in Caudina pace factum esse, libro I. cap. XVI. scripsimus. Mancinus itaque nudus à P. Furio Philo consule manibus post tergum reuinctis ante portas Numantinorum expositus, ibique in noctem à suis desertus, ab hostibus non receptus, tristi spectaculo vtrisq; commiseratione mouit. Romani hac Mancini deditione cùm sese satisfecisse fœderi crederent, Calpurnium Pisonē consulem miserunt, qui nouam cladem accepit exercitu eius oppresso. Atque hactenus sex coss. sex exercitus consulares ab vnius & exiguæ vrbis præsidio nihil præter contumeliam & calamitatem retulerunt: magno sanè documento, si Hispaniæ duces contigissent, si ipsa antequam vires suas nosset, oppressa non fuisset, nunquam Romano imperio seruituram fuisse.

3 Appianus tradit Scipionem, quinquaginta ad triumphū selectis qui efferata maximè specie essent, reliquos sub corona vendidisse. At hìc fortitudinem Numantinorum ex Scipionis maximi imperatoris confessione deprehendere licet. Obseptos enim & veluti indagine clausos fame, quos armis non poterat, fregit, intra annum atque tres menses quàm eò venerat, teste Velleio lib. 2.

ARGVMENTVM CAP. XIX.
LIB. II.

Luxuria per Asiaticos triumphos in Vrbem inuecta, & exterarū gentium metu amoto; virtus Romanorum inclinatur, & in vitia degenerat.

COMMENTARIVS.

Aequissimis legibus temperata fuit Respublica, plebe in honorum & coniugiorum societatem admissa, à Pyrrhi regis bello vsque ad tertium bellum Punicum: ex quo tempore præclara illa & ad omnis posteritatis memoriam illustria abstinentiæ, modestiæ, fortitudinis, ciuilis denique concordiæ

exempla edita sunt: tum enim Fabricij, tum Curij viguerũt; tum Metelli, Fabij, Marcelli, Scipiones, Paulli floruerunt. quorum vt excelsam in bello animi magnitudinem ac prudẽtiam, ita incredibilem in pace iustitiam ac moderationem meritò admirareris & coleres. Post autem vetere iam labante disciplina, moribus quoque ad leuitatem & ambitionem nimiam inclinatis, luxuria & auaritia grassantibus: sensim Reipub. consensus tentatus atque labefactatus, & iniusta tandem populi dominatione euersus est: cum namque Gracchi, Saturninus, Drusus furiosi & amẽtes tribuni plebis partim agrariis, partim iudiciariis legibus ferendis, vt ita sibi plebem obstringerent, eiusque potentiam suprà optimatium efferrent, perturbarunt. Atque hinc iam factionum & partium studia gliscere, seditionum & ciuilium bellorum incendia grassarĩ incipiunt, quousque mutuis cladibus laniata Respublica, ab vnius dominatione in æternum seruitium oppressa est. Sed ista sequentibus libris per partes prosequemur.

ARGVMENTVM CAP. XX. LIB. II.

ATtali Regis testamento populus Romanus Asiæ heres scribitur: eam Aristonicus vt paternum regnum inuadit.

COMMENTARIVS.

Aristonicus Eumenis, cui Attalus successerat, ex pellice filius, Asiam vt paternum regnum multorum regum opibus & fauore adiutus inuadit. P. Licinius Crassus consul & Pontifex Maximus extra Italiam, quod nunquam antea factum fuerat, profectus, prælio inordinata acie cum Aristonico ad Leucas commisso victus & captus, inde barbaro in sui cædem proritato occisus est. Caput Aristonico oblatum, cadauer Smyrnæ sepultum est.

1 M. Perperna, qui consul fuit antequam ciuis, Crasso in Asiam successit: hic Aristonicum recenti victoria grassantem & exsultantem inopinato prælio aggressus fudit & in fugã vertit, atque Stratonicem, qua se ex fuga Aristonicus receperat, obsedit, fameque eum ad deditionem coëgit. Perperna Pergami ex morbo, antequam de bello confecto triumpharet, mortuus est.

2 Manius Aquillius cõsul Perpernæ successor, ordinata cum decem legatis prouincia Attalicas gazas Romam deportauit, & de

& de victoria alterius labore parta, & capto Aristonico triũphauit; Aristonicus in carcere iussu Senatus strangulatus est. Aquilium ante triumphum ordinasse prouinciam Asiam; eamque magnis multisque vectigalibus & seruitute quoque multasse constat: denique post triennium lege Sempronia tribunicia, incertum vectigal, vtpote quod à Censoribus Romæ locaretur Asiæ fuisse impositum; quod in decimis, portoriis, scripturis exercerent, ex Verrinis actionibus manifestum est: eandem, tanta prouentuum copia nobilem, extraordinariis tributis frequenter fuisse vexatam ex Cicerone, Strabone, Cæsare & Plutarcho; tum ex impotenti Antonij Trium viri tyrannide constat.

LIBRI TERTII CAPVT PRIMVM.

IVgurtha parricidiis & scelere Numidiæ regnum inuasit, & largitionibus possedit: sed tandem suis artibus captus, Romæ à Mario in triumpho ductus est.

COMMENTARIVS.

Iugurtha ex pellice Manastabalis filius, Massanissæ nepos erat, quem Micipsa Numidiæ rex Scipioni Aimiliano rem cum Numantinis gerenti auxilio misit: cumque ibi res magnas feliciter & fortiter gessisset, easque Scipio litteris etiam ad Micipsam datis testaretur, rex eum, etsi Adherbalem & Micipsam filios haberet, tamen in filium adoptauit, atque dũ suis tutorem & patronum hoc beneficio sibi demereri parat, percussorem in suos immisit: Cetera Florus.

1 Seruium Tullium regem distinxisse ex censu populum Romanum, hoc est, ex facultatibus in sex classes, primo lib. expositum est: ita vt tenuissimum quemque ciuem in sextam clasem vltimamque censeret: quam vt ab omni onere publico immunem esse voluit, ita à militia eandem & honoribus exclusit. Estque ea classis diuisa in Proletarios & capite censos. Proletarij, vt qui proli tantùm procreandæ operã darent, censumque MD. æris haberent. Capite censi, quorum nomina tantùm veluti numero in censorias tabulas relata erant, & ccclxxv. æris censerentur. Hos Marius consul (quia ipsorum opera potissimum vsus homo nouus, ad magistratum curulẽ commendatus erat) primùm hoc bello in legiones Romanas

nouo exemplo adscripsit. Ipseque Marius, teste Festo, primus legionem sex millium peditũ conscripsit, non ex Senatus decreto, sed ex suo consilio. Legio enim antea, prout vsus Reipub. postulabat, & ex Senatus arbitrio, modò quattuor, modò quinque millium scribebatur.

2 *Generi* scribendũ est, quia Bocchus, cui Iugurthæ filia nupserat, (vt Sallustius testatur) gener erat Iugurthæ: atque is à Boccho proditus est L. Sullæ tunc Quæstori Marij consulis.

3 Iugurthã cum duobus filiis Marius in triumphũ duxit, teste Plutarcho: atq; Iugurtha in carcerẽ post triũphũ tractus, nudusq; in baratrũ conditus est, ibidemque sex dierum fame contabuit, suspensum semper spe vitæ spiritum trahẽs: vt ita manibus fratrum, quos scelerate enecauerat, egregiè parentaret. Numidia hoc bello in prouinciæ formã redacta non est, vt quidã scribunt: obseruo namque Numidiam regibus P.R. sociis quatuor fuisse donatã. Hiempsali, qui Marium exsulem fouit: teste Plutarcho; Hiarbę, qui quòd Marianas partes adiuuerat, Sullæ auspiciis per Cn. Pompeiũ victus & captus est, qui Numidiã cum Gætulia Hiempsali (vt Cicero in Agraria testatur) tradidit. Hiempsali Iuba filius successit; quẽ Cæsar (quòd Pompeij partes sequeretur) profligauit, vicit, Numidiamque occupauit, & prouinciam fecit, ita Hirtius & Dio; Crispumque Sallustium ei primùm præfecit.

ARGVMENTVM CAP. II. LIB. III.

Allobroges, Salyes, Ruteni Galliæ Transalpinæ populi victi sunt, & in prouinciæ formam redacti.

COMMENTARIVS.

Quattuor Transalpinæ Galliæ populi contagione quadam vicini belli à Salybis orti arma sumpserũt. Salyes in Massiliẽses ab ortu proximos, & populi Romani socios lattocinia exercebant; eam iniuriã armis vindicãt Romani. Salyes autem, Aruernos, Rutenos, Allobroges, qui vt potẽtissimi huic bello nomen fecerunt Allobrogicum, ita postremò à Fabio Maximo victi sunt. Saluij per Fuluium consulem afflicti, per C. Sextiũ Caluinum consulẽ debellati sunt eò loci, vbi & coloniã Sextius ab aquarum copia, & de suo nomine Aquas Sextias dictas, haud longè supra Massiliam condidit anno DCXXIX. Elapsum ex ea pugna Teutomalum Saluiorum regem

Allobroges

Allobroges recipiunt & protegunt, & Aeduorum populi R. sociorum agros deuastant, quare bellum in se conuertunt, & ipsi socios Aruernos quoque armant contra Romanos. Cn. Domitius Abenobarbus consul elephantis in prælio vsus, ex ipsorum exercitu ad Vindalium vrbem, vbi Sulga & Rhodanus confluunt, xx. millia cecidit, III. millia cepit. Q. Fabius Maximus cōsul Aruernos, Rutenos, & Allobroges apud Isaram fluuium prælio congressos ante diem VI. Idus Augusti fudit, cxx. millia Gallorum, vt Plinius & Appianus numerāt, occîdit. Bituitum siue Betultum (vt nomen eius in fragmēto marmoreo legitur, quod anno M. D. lxIII. erutum est) Aruernorum regem captum in triumphum duxit: ipse à gente deuicta Allobrogicus dictus est: nepos hic fuit Paulli Aimilij ex filio Q. Fabio Maximo Aimiliano, quem gens Fabia sibi adoptauerat: eo bello Narbonensis Gallia in prouinciæ formam redacta est, vt Cæsar lib. 7. testatur.

1 Allobroges cis Rhodani ripam ab ortu habitabant ad Iuram montem & Lemannum lacum, quæ hodie pars est Delphinatus, & Sabaudiæ: iis Ruteni propius mare dextrum latus claudebant, Aruerni versus septemtrionem sinistrum: vltra Aruernos Aedui, nunc Burgundi erant. Saluij vel Salyes, vtrumque enim scribitur, primi Gallorum vltra Varum incolebant, quæ nunc Pedemontij pars est iuxta Nicæam, siue Nissam, vt nunc vocatur.

2 Tropæa appellantur spolia fixa in stipitibus, teste Nonio: inde etiam monumenta victoriæ erigi cœpta ex marmore saxoque in iugis montium, & editioribus locis: eadem cum Floro scribit Strabo: erectaque hæc tropæa iuxta Cemmenū montem ad confluentem Isaræ & Rhodani. Libr. 4.

ARGVMENTVM CAP. III. LIB. III.

Cimbri magnis cladibus populum Romanum fatigāt, sed à Mario fortiter tandem repressi cæsi & debellati sunt.

COMMENTARIVS.

Cimbri ex Cimbrica Germaniæ Chersoneso & Teutoni per Galliā ab Oceano in Illyrium profecti irrumpunt anno DCXL. Cn. Carbonem cōsulem, cui ea prouincia euenerat, ad Norbeiam oppidum cum exercitu occurrentem, acie fundunt & profligant. Arma inde in Gallos, qui Romanis nondum Tacit. de moribus Germ.

parebant, & Hiſpanos conuertunt: à quibus repulſi aduerſus M. Iunium Silanum conſulem ob cauſsas à Floro enumeratas mouent, quem congreſsum magna calamitate fundunt fugantque. Inde M. Scaurus contra illos in Galliam miſsus tertiam cladem accipit. Scauro Caſſius Longinus conſul ſuccedit, qui à Tigurinis in finibus Allobrogum cum L. Piſone legato ſuo & exercitu cæſus eſt. Huius ſucceſsor Q. Cæpio cum Tectoſagibus Gallis ſiue Toloſanis bellum facit, theſaurumque Toloſanum è templo Apollinis diripit, auri cx. millia librarum, argenti libras quinquies decies centena millia, atque huius ſacrilegij pœnas paulo poſt à Cimbris victus dediſse putatur. Cæpioni proconſuli inde cum C. Manilio (legendum affirmat Mallio Fr. Fabricius) conſule prorogatum in Gallia imperium eſt, qui dum inter ſe priuatis odiis certāt, exercitum quoque & prouinciam inter ſe partiuntur: atque ita à Cimbris, quibus Theutoni, Tigurini & Ambrones ſeſe coniunxerant, magna clade pridie Non. Octobris & miſerabili victi ſunt: in eo enim prælio M. Aurelius conſularis captus, & paulo pòſt occiſus eſt: duo filij conſulis cæſi, lxxx. millia militum, calonum & lixarum xl. millia occiſa, & bina caſtra capta ſunt. Cæpioni fortuna iſtius prælij crimini, & inuidia populi calamitati fuit, nouoque exemplo ob rem malè geſtam populi iudicio condemnatus in carcere mortuus, eiuſque cadauer in Gemoniis à carnifice proiectum eſt, & bona publicata. Cimbri hac victoria potiti, iter per Galliam iterum in Hiſpaniam conuertunt. Interim C. Marius iterum conſul in Galliam profectus Tectoſages domuit, Sullaque Marij legatus Copilum eius gentis regem cepit. Prorogato deinde per biennium Marij conſulatu ob impendentem ſemper à Cimbris metū; ipſi à Celtiberis repulſi in Galliā, ſeſe Theutonis, Ambronibus coniungunt, eo cōſilio, vt Alpibus ſuperatis Italiam occuparēt. Cetera nunc ordine Florus proſequitur.

Epit. 36. Aſconid. in Cornel.

1 Cæſa ſunt cl. millia Theutonum primo ac poſtero die, teſte Velleio. Oroſius ducenta millia armatorum trucidata, lxxx. millia capta, vix tria millia effugiſse ſcribit, & Theutobochum occiſum.

2 Venetia Togatæ Galliæ pars, ab occaſu Atheſi, ab ortu Adriatico ſinu, à meridie Pado, à ſeptemtrione Natiſone claudebatur.

3 Cim-

3 Cimbri ſeſe à Theutonis in Noricum conuerterant, vt inde ipſi in Italiam irrumperent Q. Catulus Marij collega eò, vt eos ab Alpium tranſitu arceret, cum exercitu miſsus eſt: qui cùm tantæ hoſtium ferociæ ſe diffideret reſiſtere poſse, à iugis Alpium in plana deſcendit, atque ripam vtramque Atheſis fluuij iuxta Veronam fluentis præſidio firmauit, ponte etiã inſtrato, vt ſuos tutiùs ex aduerſa ripa, ſi vrgeret hoſtis, reciperet. Sed Cimbrorum vis propulit Catulum. Marius ab Vrbe ſtatim traiecto Pado accurrit, coniunctoque cum Catulo exercitu, hoſtibus diem prælij deſignari ferociter poſtulantibus, alterum Marius, ſiue vt Plutarchus, tertium in agro Vercellenſi condixit, & fortiter vicit: cæſa ſunt cxl. millia, capta xl. millia: diem conflictus III. Nonas Sextileis fuiſse, Plutarchus in Mario ſcribit.

ARGVMENTVM CAP. IV. LIB. III.

Thraces, gens fera & bellicoſa, variè per aliquot imperatores edomantur.

COMMENTARIVS.

Obſcura eſt & impedita omniũ de Thracico bello relatio, tum quia gentem eandem modò cum Illyricis, modò cum Pannoniis & Myſis, mox etiam cum Macedonibus confundunt: periit etiam apud alios ſcriptores rerum cum Thracibus geſtarum memoria: nos quantum exſtare obſeruauimus, tantum adferemus.

1 Scordiſci gens Gallica, latiſſimè citra & vltra Iſtrum habitabant: qui citra, Scordiſci magni, Pannoniis & Illyricis montibus vicini. qui vltra, Scordiſci parui, Myſis & Triballis proximi. Cum Scordiſcis primum bellũ geſtum eſse, quia in Macedoniam latrocinatum irruperant, M. Coſconio prætore inuenio anno DCXVIIJ. quid interea cum ea gente vſque ad annum DCXXXIX geſtum fuerit, nondum in Annalibus veterum ſatis deprehendi. *Strabo.* *Epitom. lvj.*

2 C. Porcius Cato conſul infeliciter cum ea gẽte pugnauit: ſed eam cladem T. Didius Prætor accurrens vſque adeo feliciter correxit, quòd de eadem triumphauerit. Catoni ſucceſſit C. Metellus Caprarius cos. qui etiam, teſte Eutropio & Velleio, de Thracia triumphum duxit. *Cicer. Piſon.*

3 M. Liuius Druſus conſul Metello ſucceſſit, qui Scordiſcos fudit *Epit. lxxiij.*

DCXLI. fudit fugauit, magnumque honorem tulit, omnesque vltra Istrum & Danubium propulsauit.

4. 5 M. Minucius Rufus proconsul cùm à Scordiscis Dacisque premeretur, quibus impar erat numero, præmisit fratrē, & paucos equites vnà cum æneatoribus, præcepitque, vt cùm vidissent contractum prælium, subitus ex diuerso se ostenderet, iuberetque æneatores concinere: resonantibus montium iugis species ingētis multitudinis offusa est hostibus, qua perterriti dedêre terga. Frontinus libro vndecimo, Eutropius, Epitom. LXV. Velleius. Pisonis istius nec mentionem apud alios obseruare potui, nec tempori, in cuius imperium ista victoria caderet, aliquis è Pisonum familia æqualis est; estque longū interuallū inter Rhodopē Thraciæ & Caucasum Scythiæ montes, quare nos hanc Pisonis victoriā in dubio relinquimus, nisi ad L. Pisonem illum, qui sub Augusto Thraces vicit, sæculo vno posteriorem respexerit.

6. 7 C. Scribonius Curio Proc. primus intra trienniū Dardanis & Mæsis debellatis, arma Romana ad Danubiū vsq; promouit, vltra quem Dacia in ripam septentrionalem Danubij porrigitur, Appio Claudio, qui Rhodopæis edomitis morbo consumtus erat, Curio (vt in aliorum Annalibus est) successit, qui re bene gesta proc. triumphauit anno DCLXXXI. *Orosius lib. 5.*

8 M. Terentius Lucullus Thraces Aemimōtanos edomuit, & quæ ad littora Ponti Istrique, ostiaque eius sunt vrbes, Tomosque Ouidij exsilio nobiles expugnauit, & Scythis arma Romanorum primus ostendit. Tanais Europam ab Asia in ortu terminat, atque in Mæotidem paludem labitur. Triumphasse Lucullum de Thracibus, Bessis, ex triumphorum Annalibus anno DCXXC, inuenio. *Pædianus Rufus, Eutrop. Orosf.*

ARGVMENTVM CAP. V. LIB. III.

Mithradates Ponti rex XL. annos varia victoria cum populo Romano bellum gerit: eius potentiam luxauit Sulla, Lucullus fregit, Pompeius extinxit.

COMMENTARIVS.

Mithradates regum Orientis post Alexandrum Magnum maximus, bello Aristonici auxilia Crasso Consuli vt populi Romani socius submisit: deinde hunc ambitio & regnādi libido in diuersa consilia distraxit: dum enim bello Cimbrico, Seruili,

Seruili, Sociali, ciuilibus armis seditionibusq; Romanos veluti oppressos laborare videret, vtendum ea sibi occasione ad regna Asiæ Europæq; inuadenda occupandaq; veluti iniuriis obnoxia ratus, pulso Ariobarzane Cappadocum rege P. Romani socio, primas belli caussas mouit anno DCLIX. quē Sulla prætor ex Senatus consulto, profligato armis Gordio Mithradatis duce, in regnū restituit. Estq; hoc bellū à Cn. Pompeio terminatum anno DCXC. hoc est, anno quàm cœperat tricesimo secundo, octo annis ante quadragesimum. Cetera per partes. Mithradates pro Mithridates edere Fastos Capitol. Goltzij obseruaui, quod imitandum duximus.

1 Mare sinistrū Pontus Euxinus erit à Roma in Asiā minorem proficiscentibus, gentes omnes quę littora eius accolunt, in genere Ponticas vocat: quo tractu ad Propontidem, prima Bithynia, inde Paphlagonia, mox Pontus propriè dicta, cui ad meridiem Cappadocia, ab ortu Armenia est.

2 Septem Persatum proceres, Magis qui regnum fraude & conspiratione à Cambysis morte occupauerant, interfectis, de noua regis ex Septemuiratu suo creatione ita conuenerant, vt cuius equus primum oriente sole ante palatium equis conscensis, hinnitum edidisset, is rex salutaretur; equini hinnitus prærogatiua Darius Hystaspis filius regnum obtinet. Ex his septem proceribus Mithradates vnus nomine fuisse creditur, à quo gentem & nomen Mithradates iste Ponticus numeraret.

Herod. lib. 3. Iustin. lib. 1.

3 L. Cassius Asiæ pretor Nicomedē Bithyniæ regē, populi Romani sociū, à Mithradate profligatū in regnum restituit, & Nicomedem instigat, vt hanc Mithradatis in se iniuriā armis vlciscatur: inuadit itaque ille Pontum, eamque latè vsque ad Amastrim populatur, permittēte id Mithradate, vt belli caussas iustiores haberet. Quare de hac Nicomedis in agrum suum incursione Pelopidem legatum suum Mithradates conquestū misit ad L. Cassium: Appian. in Mithradat.

4 Marius & Sulla ciuilibus armis, & crudelissima laniena populū Romanū lacerabāt. Sertorius Hispaniā contra Romanos armabat: sed ista fusiùs capite XXI. & XXII. huius tertij.

5 Eo edicto centum quinquaginta millia Romanorum vno die interfecta sunt: sed Valerius Max. octoginta tantū millia pūtat. Q. Oppium proconsulem & M. Aquillium legatos

Plutarch. Sulla. Velleius.

captos

captos & fœdè cruciatos enecauit: idq; dum Sulla ciuili Mariano Romæ occupatus eſt: vt intelligas Mithradatē non pro regno & gloria, ſed odio etiam cum Romanis certaſſe.

6 Rhodus excepit omnes, protexitque quicunque Romani nominis vitæ ſuæ fuga contra Regis edictum conſuluerant; inter ceteros & L. Caſſium Aſiæ prætorem. Mouit itaque in Rhodios claſſe Mithradates, ſed fortiter nauali prælio a Rhodiis profligatus, multaque terreſtri oppugnatione fruſtra conatus, obſidionem ſoluit. [Appian. in Mithr.]

7 Piræeus Athenienſium portus è quadrangulis ſaxis, quæ laminis ferreis connectebantur, à Pericle bello Peloponneſiaco munitus eſt, ad ſexaginta ferè pedum altitudinem, latitudinem verò tantam, vt onuſti duo currus ſibi occurrentes ſine offenſione mutua prætergrederentur. Huius muri partē cùm magno militum labore Sulla & cuniculis ſubruiſſet, Archelaus Mithradatis præfectus nouas iterum intus munitiones erexit, ita vt oppugnantium & defendentium mutua clade, cum multum temporis traheretur obſidio, Sulla totum impetum in Athenas conuertit, vbi fames tanta fuit, vt medimnus tritici veniret mille drachmis (atque cùm modius ſit medimni ſexta pars, veniſſet ea ratione modius $166\frac{2}{3}$ drachmis: & eadē ratione panis vnius libræ emebatur $6\frac{1}{3}$ regalibus Hiſpanicis) lora, calceos, vaſaque aquis macerata in alimentum verterent, nec deeſſent qui cadaueribus vitam ſuſtinerent. Tot calamitatibus fractas Athenas Sulla Kalend. Martiis expugnauit, anno DCLXVII. [Plutarch. Sulla.] [Appian.]

8 Chæronea Bœotię vrbs ad Citheronem montē Plutarchi patria eſt, iuxta quā Sulla Archelaū Mithradatis imperatorē cxx. millium exercitu ſuffultum præruptiſque locis vallatū, cæſis centum decem millibus fudit, fugauitque; ipſe autem xiv. tantum milites ſe in eo prælio deſideraſſe ſcribit.

9 Dorylao Mithradatis præfecto iterum cum xxc. millium exercitu in Græciam venienti ſeſe Archelaus ad Orchomenū vrbē Achaiæ coniungit, cum quibus Sulla caſtra confert, & vt præualidi equitatus hoſtium impetum tardaret, frequentes foſſas x. pedes latas fodere iubet; irruente tandem hoſtium equitatu nonnihil trepidatū eſt à Sullanis, ſed acuit ille ſuos ad re-

ad resistendum, dum signū à suis correptū, magno impetu in hostes infert, vicitque feliciter cæsis xv. millibus hostium, & Diogene Archelai filio.

10 Tot cladibus & Sullæ felicitate territus Mithradates, pacē per Archelaū à Sulla petit, quàm à Sulla tempestiuiùs & faciliùs ideo impetrauit, quòd Romæ absente Sulla, Marius & Cinna aduersæ factionis principes, Rempublicā crudeliter & fœdè dilacerarēt, & quòd Cinnæ iam in cōsulatu regnātis auctoritate L. Valerius Flaccus (qui in Marij consulis vij. in magistratu mortui, locū successerat) Sullę successor, cum Fimbria legato mitteretur. Sed Flaccus propter auaritiam inuisus exercitui suo à C. Fimbria occisus est: isque exercitu occupato cū Mithradatis copiis bene pugnauit. Ilienses, quia Sullanarum partiū erāt, expugnatos crudelissimè funditus igne deleuit. Ipse autē, Sulla in Asiā è Græcia veniente, exercituque suo ad Sullam transeunte desertus, Pergami sibi manus cùm intulisset, à seruo suo adiuuante ictum, interfectus est.

11 L. Murena prætor à Sulla relictus, Mithradati bellū aduersus fœdus infert. Haly flumine superato quadringentos Mithradatis in Ponto vicos incendit. Murena, legatis à Roma referentibus non placere Senatui, quod regi fœderato bello moueretur, non solùm ab incepto non destitit, sed maiori conatu iterum cum rege congressus, castris ac exercitu exsutus in Phrygiam fugit. Mithradates Cappadociam pulso iterum Ariobarzane occupauit. Sulla iniquum ratus si Mithradates contra fœdus vexaretur, Murenam à bello reuocauit. Mithradati, restituta Ariobarzani Cappadocia, pax data est. Tenuit hoc bellum biennium, Murena de Ponto & Mithradate rege triumphauit. Mithradates iterum noua interea bellorū consilia, nouos belli apparatus moliebatur. Cū Sertorio quoque aduersus Romanos societatē iungit, L. Magio & L. Fannio, qui à Sulla ad Mithradatem transfugerant, internuntiis. Sertorius M. Mariū ad regem, vt eo belli duce vteretur, mittit. Rex ineunte vere in Bithyniam, quæ populo Romano à Nicomede testamēto relicta erat, irrumpit. M. Cottam apud Chalcedonem terra fudit, mari classe pulcherrima exsuit, inde ad Cyzicum obsidendam sese conuertit.

Cicero. dclxxix.

12 Cyzicum insula in Propontide, quæ duobus pontibus continenti adhæret, estque in ea vrbs clarissima, de qua

Florus.

Florus. L. Licinius Lucullus, Mithradatis exercitu terra mariique à frumentatione intercluso, vrbem obsidione liberauit. Rex præmissa Lampsacum copiarum parte, classe Parum fugit. Lucullus hostes ad Aesapum fluuium (ita enim Aesapus, non Asopus ex Strabone, Hesiodo, & Ptolemæo scribendum est) assecutus cecidit, partem alteram ad Granicum iuxta Lãpsacum à septentrione ex Ida fluentem prosecutus interfecit: vterque fluuius ex Cyzico terrestri itinere Lampsacum petẽtibus occurrit. Plutarchus scribit ad Rhyndacum fluuium Mithradatis exercitum à Lucullo cæsum, iuxta Apolloniam Mysiæ, alterum ad Granicum; periisse in vtroque conflictu trecenta millia hominum.

In Lucul.

13 Lucullus Mithradatem sese in Asiam recipientem iuxta Cabira Ponti vrbem, ad Paryadræ montis radicem sitam assecutus, feliciter pugnauit, cęsis hostium lx. millibus. Mithradates è regno fugiens maximam vim auri atque argenti, pulcherrimamque rerũ omnium supellectilem sparsit: quæ dum milites Romani colligunt omnia diligentiùs, rex ipse, qui idẽ in potestatem venisset, è manibus effugit. Lucullus inde Ponticas vrbes partim deditione accepit, partim vi expugnauit, Macharem Mithradatis filium Bospori regem in amicitiam recepit. Iterum cum Mithradatis & Tigranis Armeniæ regis copiis acie conflixit pridie Non. Octob. atque regem Tigranẽ, qui Mithradatem socerum adiuuerat, fudit. Tigranocerta regiam Armeniæ cepit. Armeniæ partem occupauit. Mithradates Triarium Luculli legatum è Cabiris mouentem cum omnibus ferè copiis in itinere oppressit. Lucullus militum suorum seditione impeditus, & ab iis destitutus, eam iniuriã vlcisci non potuit. Missusq; est Lucullo, cùm septem annis hoc bellum gessisset, successor Cn. Pompeius, vel quia tam diuturna potestate imperiis assuescere suos duces nollet populus Romanus, vel quia ab æmulis accusatus erat Lucullus, ipsum de industria bellum quod conficere posset, cum Mithradate protrahere.

Cicero Manil.

Dcxxcvi

14 Quotquot auctores huius belli habeo, scribunt lunam in occasum deuergentem Romanis à tergo fuisse, & hinc vt propiùs ad Horizontem prolabitur, ita productiores Romanorũ vmbras porrigit, deceptos inani imagine Ponticos, in vmbrarum spectra in irritum tela cõiecisse. Plutarchus in Pompeio, Orosius,

Orosius, Frontinus lib. II. & Romanos in Ponticos ita exarmatos irrupisse, victoriaque potitos esse. Prælium hoc ad Dastracum montem in Armenia minore accidit. Oros.

15 Mithradates, amuletis & antidotis assiduè deuoratis, ita firmauerat vitalia contra venena, quòd ne præsentanea quidē letalique potione sibi vitam eripere cùm vellet, potuerit. Inde Mithradaticum amuletum à regis istius inuentione nominatum apud Pharmacopœos exstat, quod contra pestilitatem & venena efficax habetur. Rex Mithradates cùm inualido ictu semetipsum percussisset, vsus serui sui manu, vel vt alij volunt à Bithoco Gallo precibus ab ipso ad id exorato, confectus est. Plin. lib. 23. cap. 8.

ARGVMENTVM CAP. VI. LIB. III.

Piratæ, qui commercium latrociniis intercludebant, intra xl. *diē à Cn. Pompeio edomiti sunt.*

COMMENTARIVS.

Piratæ dum populus Romanus domi seditionibus & Cimbrico bello laborat, maria latrociniis vexabāt, qui à M. Antonio prætore, à Byzātiis adiuto, in Ciliciā profligati sunt. Inde cùm maiore iterū mole conualescerent, vt per mediterraneū mare vbiq; latrocinarentur, à P. Seruilio procōsule per quinquenniū in Cilicia variè afflicti sunt. Pergamenon etiā archipirata, qui Siciliā prędabatur, à L. Metello prætore & mari & terra profligatus est. Sed cùm ipsorum potentiā hactenus per tot annos tres etiā imperatores frangere non potuerint, quin mare mediterraneū latrociniis ita infestarent, vt commeatus & annonę commercia intercluderent, bellū piraticū lege Gabinia ipsi Pōpeio permissum est, vt maria, insulas, oras maritimas, & continentē ad quingenta à littore stadia, exercitus, classes populi Romani potestate extraordinario imperio haberet. Pompeius rem per xv legatos aggressus, prosperè gessit, ita vt extrema hieme bellum ab ipso apparatum sit, ineunte vere susceptum, media æstate confectum. Tacitus DCLI. Dclxxiv. Dcxxciv.

1 Cilicia Asiæ minoris regio, ab ortu Amano monte, ab occasu Pamphylia, à septemtrione Tauro monte & Cappadocia, à meridie mari mediterraneo & sinu Issico clauditur: eam in Thraciotida siue Asperā, & in Campestrē siue Planā Scriptores diuidunt. In Thraciotide vltra Taurū est Isauria

regiun-

regiuncula, & Isauros vrbs, quam Seruilius vi, quia prædonũ arx erat, expugnauit. Isauros postea dicta fuit Claudiopolis à Claudio Cæsare, qui eò coloniam deduxit.

2 Phaselis & Olympus vrbes sunt Lyciæ maritimæ & maximæ: quæ piratarum & prædonum semper domicilium & receptaculum fuerunt, & ea de caussa hoc bello etiam à Seruilio expugnatæ & deletæ sunt.

Strab. 14. Cicer. in Verrem.

3 Myoparon prædonum & piratarũ nauigium erat, quod forma mixta ex naue oneraria & longa triremi fabricatũ erat. quare accommodatum & expeditum semper ad celeritatem, siue remis siue velis vtendum esset, nunc galeonem vocant.

Cicer. in Verrem.

4 Classem quingentarum nauium habuisse dicitur, peditum cxx. M. equitum v. M legatos quindecim: quibus alij aliter & nomina adscribũt, & prouincias, & maria portusq; distribuũt: atque ista Põpeij in opprimendis piratis prudentia satis conuincit, Romanos duces fuisse Geographiæ peritissimos, qui Mediterraneũ mare, vbi est fretis angustum, classe distributa ita obsiderent, vt piratas veluti indagine caperẽt, aut includerent: adhæc littora prouinciarum etiam à Myoparonibus piraticis ita liberarent, vt mox annonæ commercia laxarent.

Plutarch. in Pomp. App. in Mithrad.

5 Quadragesimo die à freto Herculeo Balearicum, Africũ, Sardoum, Gallicum, Ligustinum, & Tuscum lustrasse, & res cum legatis ordinasse alij scribunt: inde à Brundisio in Ciliciam profectum, & captis partim prędonibus, partim interfectis, Ciliciam pop. Romani imperio adiunxisse. Captis autem piratis agrum assignauit, ne ex inopia ad piraticã relaberẽtur; Solosque Ciliciæ vrbem à Tigrane Armeniæ rege vastatam instaurauit, eamque de suo nomine Pompeiopolin vocauit, captiuosque piratas eius vrbis colonos scripsit.

Cicer. pro lege Manil.

ARGVMENTVM CAP. VII. LIB. III.

Creta à Metello consule edomita, & in prouinciæ formam redacta est.

COMMENTARIVS.

Cretam alteram piratarum arcem siue fontem Plutarchus vocat. M. Antonium triumuiri patrem cum amplissimo in eam imperio missum fuisse, turpissimeque victum, & morbo ibidem periisse, antequã Pompeius in piratas moueret, Cicero testatur. Huic Q. Metellus proconsul in eam missus succedit,

In Pomp. Pædian. Diuinat.

sed

sed cùm lege Gabinia Pompeius etiam ad suum imperium Cretam pertinere asseueraret, magno odio inter duces & contumelijs vtrimq; certatum est, vsq; adeò quòd Metellus iracundia exasperatus, dum sese Cretenses aliquot Pompeio vt clementiori dediderunt, acerbissimè in eos consuluerit. etsi Pompeius ad accipiendos illos in deditionem, L. Octauium (qui hîc Antonius malè scribitur) misisset, ille contemto etiã legato, & irrisa Pompeij ambitione, Lappam vrbem, quam Octauius præsidio ex piratis collecto munierat, expugnauit, & supplicium de piratis illis præsidiarijs sumsit.

Plutarch. in Pomp. Dio.

1 Lasthenẽ & Panaren captos in triumpho ducere nequiuit Metellus, quòd Pompeius eos à Metello per Tribunum plebis, vt suos dedititios, abstulerit: ita vt Pompeius ornamentum triumphi Metellici subduxerit. Q. Metellum inuitis æmulis inuenio de Creta triumphasse, & ab insula Creticum nominatum anno DCXI. Tentatam & antea Cretam à Q. Fabio Labeone Prætore auctor est Liuius: sed eum cùm nihil dignũ memoria gessisset, paucis tantùm Romanis qui in insula seruiebant receptis, inde abcessisse.

Velleius.

ARGVMENTVM CAP. VIII. LIB. III.

Metellus Baleares insulas expugnat.

COMMENTARIVS.

Q. Metellus Metelli Macedonici maximus natu filius, qui & patre viuo consul & censor fuit, Baleares insulas proconsul edomuit: vnde Balearici cognomen acquisiuit. Magna est apud Florum ἀνιστορησία. quòd Balearicum faciat Cretici fratrem, & vtrumque Macedonici filium: nam Balearicus fratrem habuit L. Metellum Dalmaticum, à Dalmatia deuicta cognominatum. ita vt funus Macedonici patris à duobus filijs triumphalibus elatum fuerit: sed Creticum cuius superiore bello cognomen à Creta deuicta sumtum est, fuisse L. Metelli Dalmatici filium, Macedonici nepotem ex tabulis Capitolinis verisimile est, ita vt hîc sexaginta annorum interuallo in tempore digerendo ex nominum confusione aberratũ sit.

DCxxx. Strab. 13. Epitõ. lx. Orosius, Dcxxx-vii. Plinius libro 7. cap. 44. Velleius. Valerius Maxim. Dcxxx-iix.

Baleares duæ sunt insulæ in mari Mediterraneo, Terraconensis Hispaniæ littoribus aduersi, Græcis etiam Gymnesiæ dictæ, cætera Florus. Hodie maior illa Maiorca, minor Minorca vulgò dicitur. Baleares à studio per fundas feriendi no-

men inuenisse, ab aliquibus scriptum est: eorum opera in bello frequenter vsos deinceps esse Romanos, apud rerum gestarum scriptores inuenies.

ARGVMENTVM CAP. IX.
LIB. III.

M *Cato in Cyprum lege Clodia profectus, pecuniam & supellectilem regis Ptolemæi Romam nauibus retulit.*

COMMENTARIVS.

P. Clodius hostis Ciceroni acerrimus è patricia gente in plebeiam sese à M. Fonteio adoptandum, consule Cæsare adnitente, dedit, vt Tribunatum pleb. per legem Sacratam (qua cauebatur, ne cui patriciorum plebeium magistratum capere liceret) accipere posset; quem cùm cepisset, vt Ciceronem per exsilium pelleret, Catonem qui solus illum protecturus videbatur, honesto prætextu, vt ab Vrbe abesset, lege lata ablegauit. Vt Cyprus insula in prouinciæ formam redigeretur, ac bona regis Ptolemæi publicarentur, idque negotium M. Catoni viro integerrimo mandaretur. Profecto Catone Cicer. mox lege lata, quia ciues Catilinæ socios sine populi iudicio necasset, Vrbe expulit. Cæsaris etiam & Pompeij gratiam sibi confirmasse Clodius opinabatur, quòd Catonem eorum consilijs grauem amouisset: ille enim solus Cæsaris Pompeijque coitiones & factiones, vt reipublicæ perniciosas, publicè concionabatur esse dissociandas, nec ijs Rempublicam per affinitatum necessitudinem esse prodendam. Strabo caussas huius legis à Clodio latæ refert in regis auaritiam, qui Clodium à piratis captū redimere noluerit, & in Clodij priuatam cum Ptolemæo rege simultatem: facitque Ptolemæum Cleopatræ reginæ Aegypti patruum.

DCXCV.

lib. 14.

1 Cyprus insula ab ortu Issicum sinum & mare Syriacum, ab occasu Lycium & Pamphylium, à Septemtrione Cilicium, à meridie Aegyptium habet. In hac virgines ante nuptias statutis diebus dotalem pecuniam quæsituras, in quæstum ad littus maris mittebant, teste Iustino, & hinc Veneri sacram esse habitam.

lib. 18.

2 Canidium familiarem suum in Cyprum præmiserat Cato, qui Ptolemæo, vt sponte legi Clodiæ cederet, persuaderet: daturum ipsi populum Romanum Veneris Paphiæ sacerdotium, quod vt opulentissimū, ita præcipue dignitatis

apud

apud Cyprios habebatur. Rex hausto veneno ab ea contumelia sese liberauit. Confectam pecuniam septem millium talentorum scribit Plutarchus: at cùm talentum, vt nunc est temperamentum, ccc. aureos Regales valeat, facilè est hanc summam cum nostrate pecunia conferre: estque digna præda propter quam vnius insulæ rex regno expelleretur. Cyprum postea à Iulio Cæsare Cleopatræ Aegyti reginæ concessam, & post mortem eius ad Romanos rediјsse inuenio.

ARGVMENTVM CAPITIS X. LIB. III.

CÆsar Galliam vlteriorem per annos nouem varijs bellis edomuit, Germanos Rheno superato profligauit, Britanniam insulam inuasit.

COMMENTARIVS.

Cæsar in consulatu suo, quem Bibulo anno DCXCIV. cepit, lege agraria popularem auram assecutus, Illyricũ & Galliam citeriorem cum tribus legionibus lege Vatinia à populo per quinquennium obtinuit: mox senatus vlteriorẽ etiã ipsi Galliam cũ vna legione decreuit. Cæsar, vt sibi absenti & in Galliam profecto, etiam in vrbe potentiam & amicos confirmaret, Pompeium magnum sibi per filiam Iuliam generũ, Calpurnium Pisonem consulem designatũ, sibi per Calpurniam filiam socerũ comparat. Ciceronẽ & Catonẽ suis consilijs infestos ab Vrbe amouet: idq; lege lata de P. Clodii Pulchri adoptione. Cæsar enim offensus Ciceronis pro C. Antonio oratione, qua temporis statum Iulio consule deplorabat, eadem die & hora nona à patricijs ad plebem traduxit. Cetera de Catonis expeditione nos superiore capite diximus, & deinceps per partes sumus cum Floro dicturi.

1 Galli vt è finibus suis exierunt, & in Romanos mouerunt, vel ipsi à Romanis lacessiti sunt, ita in notitiam populi Romani ampliorẽ venerunt, & nomina primùm acceperunt à sedibus, in quas migrarunt: vt Cisalpini dicti, qui Alpibus superatis, Superbo regnante in Italia descenderunt. Transalpini, qui in Gallia mãserant, dicti sunt. Transalpinã Galliã Cæsar Vlteriorem, Cisalpinam Citeriorem vocat. Citerioris in Italia terminus ab Alpibus ad superum mare Rubicon fluuius & Ariminum erat, ad inferum mare Luca Li-

men inueniſſe, ab aliquibus ſcriptum eſt: eorum opera in bello frequenter vſos deinceps eſſe Romanos, apud rerum geſtarum ſcriptores inuenies.

ARGVMENTVM CAP. IX. LIB. III.

M *Cato in Cyprum lege Clodia profectus, pecuniam & ſupellectilem regis Ptolemæi Romam nauibus retulit.*

COMMENTARIVS.

P. Clodius hoſtis Ciceroni acerrimus è patricia gente in plebeiam ſeſe à M. Fonteio adoptandum, conſule Cæſare adnitente, dedit, vt Tribunatum pleb. per legem Sacratam (qua cauebatur, ne cui patriciorum plebeium magiſtratum capere liceret) accipere poſſet; quem cùm cepiſſet, vt Ciceronem per exſilium pelleret, Catonem qui ſolus illum protecturus videbatur, honeſto prætextu, vt ab Vrbe abeſſet, lege lata ablegauit. Vt Cyprus inſula in prouinciæ formam redigeretur, ac bona regis Ptolemæi publicarentur, idque negotium M. Catoni viro integerrimo mandaretur. Profecto Catone Cicer. mox lege lata, quia ciues Catilinæ ſocios ſine populi iudicio necaſſet, Vrbe expulit. Cæſaris etiam & Pompeij gratiam ſibi confirmaſſe Clodius opinabatur, quòd Catonem eorum conſilijs grauem amouiſſet: ille enim ſolus Cæſaris Pompeijque coitiones & factiones, vt reipublicæ pernicioſas, publicè concionabatur eſſe diſſociandas, nec ijs Rempublicam per affinitatum neceſsitudinem eſſe prodendam. Strabo cauſſas huius legis à Clodio latæ refert in regis auaritiam, qui Clodium à piratis captũ redimere noluerit, & in Clodij priuatam cum Ptolemæo rege ſimultatem: facitque Ptolemæum Cleopatræ reginæ Aegypti patruum.

DCXCV. lib. 14.

1 Cyprus inſula ab ortu Iſſicum ſinum & mare Syriacum, ab occaſu Lycium & Pamphylium, à Septemtrione Cilicium, à meridie Aegyptium habet. In hac virgines ante nuptias ſtatutis diebus dotalem pecuniam quæſituras, in quæſtum ad littus maris mittebant, teſte Iuſtino, & hinc Veneri ſacram eſſe habitam.

lib. 18.

2 Canidium familiarem ſuum in Cyprum præmiſerat Cato, qui Ptolemæo, vt ſponte legi Clodiæ cederet, perſuaderet: daturum ipſi populum Romanum Veneris Paphiæ ſacerdotium, quod vt opulentiſſimũ, ita præcipuę dignitatis

apud

apud Cyprios habebatur Rex hausto veneno ab ea contumelia sese liberauit. Confectam pecuniam septem millium talentorum scribit Plutarchus: at cùm talentum, vt nunc est temperamentum, ccc. aureos Regales valeat, facilè est hanc summam cum nostrate pecunia conferre: estque digna præda propter quam vnius insulæ rex regno expelleretur. Cyprum postea à Iulio Cæsare Cleopatræ Aegyti reginæ concessam, & post mortem eius ad Romanos rediisse inuenio.

ARGVMENTVM CAPITIS X. LIB. III.

CÆsar Galliam vlteriorem per annos nouem varijs bellis edomuit, Germanos Rheno superato profligauit, Britanniam insulam inuasit.

COMMENTARIVS.

Cæsar in consulatu suo, quem Bibulo anno DCXCIV. cepit, lege agraria popularem auram assecutus, Illyricũ & Galliam citeriorem cum tribus legionibus lege Vatinia à populo per quinquennium obtinuit: mox senatus vlteriorẽ etiã ipsi Galliam cũ vna legione decreuit. Cæsar, vt sibi absenti & in Galliam profecto, etiam in vrbe potentiam & amicos confirmaret, Pompeium magnum sibi per filiam Iuliam generũ, Calpurnium Pisonem consulem designatũ, sibi per Calpurniam filiam socerũ comparat. Ciceronẽ & Catonẽ suis consilijs infestos ab Vrbe amouet: idq; lege lata de P. Clodii Pulchri adoptione. Cæsar enim offensus Ciceronis pro C. Antonio oratione, qua temporis statum Iulio consule deplorabat; eadem die & hora nona à patricijs ad plebem traduxit. Cetera de Catonis expeditione nos superiore capite diximus, & deinceps per partes sumus cum Floro dicturi.

1 Galli vt è finibus suis exierunt, & in Romanos mouerunt, vel ipsi à Romanis lacessiti sunt, ita in notitiam populi Romani ampliorẽ venerunt, & nomina primùm acceperunt à sedibus, in quas migrarunt: vt Cisalpini dicti, qui Alpibus superatis, Superbo regnante in Italia descenderunt. Transalpini, qui in Gallia mãserant, dicti sunt. Transalpinã Galliã Cæsar Vlteriorem, Cisalpinam Citeriorem vocat. Citerioris in Italia terminus ab Alpibus ad superum mare Rubicon fluuius & Ariminum erat, ad inferum mare Luca Li-

guriæ ciuitas, & Arnus fluuius. Cisalpina etiam Gallia flumine Pado in Cispadanam & Transpadanam aliquando diuisa est. Gallia inde omnis à cultu Gallorum distingui cœpit. Togata dicta est Cisalpina Gallia à togis, quibus vtebantur Citerioris Galliæ populi: Transalpina verò siue Vlterior in Braccatam & Comatam. Braccata erat quæ ad mare Mediterraneum, hoc est, in Ligustinum & Gallicum protendebatur; à Braccis vestium genere breui & præcincto, & ad terrorem mouendum composito. Comata à promissis comis, qua Gallia in occasum & septemtrionem ad Oceanum vsque porrigitur. Vlteriorem deinde Cæsaris imperio notiorem per flumina in partes tres distinxerunt. Aquitaniam Pyrenæis montibus, littoribus Oceani, & Garumna flumine includunt. Celticam, quæ Romanis propriè Gallia dicitur, Rhodano à Narbonensi, Sequana & Matrona à Belgica, Garumna ab Aquitanis distinguit. Belgicam ab ortu & septemtrione Rhenus à Germania separat. Galliam iterum aliter ab Augusto terminatam suo loco dicemus.

2 Heluetios Cæsar ab ortu à Germania Rheno diuidit; à meridie Iura monte, Lemanno lacu, Sequanis & Rhodano fluuio à Narbonensi Gallia & prouincia distinguit: hodie Suitzeri dicuntur.

3 Cæsar audito Heluetiorum motu, iter ab Vrbe Geneuā maturauerat, & vt viam Heluetijs præcluderet, pontem qui ad Geneuā erat, rescindi iussit. Geneua enim extremum oppidum Allobrogum, proximum Heluetijs erat. Heluetij missis ad Cæsarem legatis, iter vt ipsis per prouinciam sine maleficio facere liceret, rogabant. Cæsar deliberandi spatio vsque ad Idus Aprilis sumpto, murum à Lemanno lacu ad Iuram montem XIX. mill. passuum longum ducit, & ita Heluetios à profectione prohibet. Ipsi ad Ararim deflectunt, Cæsar traijcientes ipsos, & quartam partem nondum traductam concidit, aut fuga dissipauit. Iterum Diuicone legato frustra ad Cæsarem misso, pergunt in Aeduos, equitatum Cæsaris IIII. millium numero auidiùs insecutum, aliquot occisis, represserunt. Inde Cæsar ipsorum vestigijs semper insistens, eos à populationibus coërcebat, & magno difficilique prælio in itinere eos fudit fugauitque, ita vt CXXX. millia hominum ex CCCLXVIII. millibus superessent, qui in Lingonum fines

nes profecti, inopiaque fracti, ſeſe ſupplices Cæſari per legatos dediderunt, quos, obſidibus datis, armis & perfugis traditis, in fines ſuos, vnde erant profecti, redire, oppida vicoſque quos incenderant reſtituere iuſſit.

4 Sequenti anno Cæſar in Belgas, qui per hiemem inter ſe contra Romanos coniurauerant, exercitum duxit: Belgas ad Axonam flumen cecîdit: inde in Sueſſiones, Bellouacos, Ambianos profectus, ipſos, quia ſeſe dedebant, in fidem recepit. Mouet inde in Neruios bellicoſiſſimam Belgarum gentem, quos cum Atrebatibus & Veromanduis ipſorum ſocijs difficillimo ad Scaldim fluuium prælio ad internecionem vſque deleuit. Aduatici, Cimbrorũ & Theutonum progenies; Neruijs auxilio veniebant, atque ipſorum clade, quam in itinere intellexerunt, perterriti, domum dilabuntur, & ſeſe Cæſaris clementiæ permittunt. M. Cicero, qui ſuperiore anno ab Vrbe lege Clodia expulſus fuerat, hoc anno lege Centuriata Sextili menſe lata, maximo Senatus gaudio & vniuerſæ Italiæ reuocatus eſt, XVI. quàm exulauerat menſe: ſub finem namq; Martij menſis anno ſuperiore in exſilium pulſus eſt, reuocatus hoc anno redijt Romam pridie Nonas Septemb.

5 P. Craſſus Cæſaris legatus ſuperiore anno Venetos, Vnellos, Oſiſinos, Curioſolitas, Seſuuios; Aulercos, Rhedones, maritimas Galliæ ad Oceanum Britannicum ciuitates in deditionem redegerat, atque cùm Cæſar in Illyrico ipſa hieme profectus erat, Veneti, equites frumenti petendi cauſſa à P. Craſſo, qui Andibus hiemabat, miſſos retinebant, vt datos Cæſari obſides eorum permutatione recuperarent. Hoc factum ceteræ ciuitates ſequuntur, omneſque ſollicitatæ ſociatæque inter ſe coniurant: eam iniuriam Cæſar armis proſecuturus cum exercitu proficiſcitur in Venetos, & vt auxilia ipſorum diſtineret, ſingulis nationibus per legatos bellum mouet; qui re bene geſta hoſtes partim metu, partim deditione imperata facere coëgerunt. Cæſar Venetos nauali prælio per D. Brutum victos in deditionem accepit. Craſſus Sontiates, Aquitanos & maximam Aquitaniæ partem; Sabinus Vnellos & maritimas ciuitates, & Viridouicem ipſorum ducem vicit. Cæſar inde in Morinos & Menapios adhuc armatos bellum conuertit, ſed ſuperueniente tempeſtate & hieme, & quia illi paludibus & ſiluis ſe ſuaque abdiderant, militem

in hiberna reduxit, ipse Lucam in Italiam proficiscitur, quo ab Vrbe Pompeius, Crassus, Claudius, Metellus Nepos, alijq; Senatores colloquendi gratia conuenerunt. Cæsar lib. Comment. III. Plut in Cæs.

6 Cæsar ex Britannia victor reuersus, L. Domitio, Ap. Claudio coss. consilium Gallorum Samarobrinæ indixit, & quia frumentum ob siccitatem angustiùs prouenerat, coactus est legiones suas per plures ciuitates in hiberna distribuere. Legionem vnam & quinq; cohortes, quibus legatos Q. Titurium Sabinum, & L. Aurunculeium Cottam præesse iussit, in Eburones, qui Ambiorigi & Catiuulco parebant, misit. T. Labienum cum quarta legione Rhemis in confinio Treuirorum hiemare iussit. Induciomarus Treuir Cæsari infensus, quia Cingentorigem æmulum ipsi prætulisset, cum Ambiorige, quem tamen multis sibi beneficijs Cæsar antea deuinxerat, & Catiuulco, vt opprimerentur legiones, conspirat Ambiorix subitò ad Cottæ & Sabini castra properat, à quibus vi repulsus dolo agit. Sabinum ac Cottam simulata officij beneuolentia admonet, vt suæ ac militum saluti consulant, Galliam, vt communem libertatem à Romanis vindicaret, conspirasse: accitos stipendio in auxilium Germanos, qui iam superato Rheno intra biduum adfuturi essent; ipsi consulerent, velíntne ad Labienum aut Q. Ciceronem, quorum castra L. millium passuum abessent, in tutum priusquam copiæ Gallorum conueniant, suos deducere; se tutum iter per fines suos daturum. mox itaque in castris conuocato concilio certatum est sententijs acriter inter duces. Sabinus eundem ex amicissimi regis Ambiorigis consilio contendit. Cotta nihil temere credendum hosti, nec legionem insidiarum periculis in itinere obiectandam disputat. tandem Cotta ceterorum consensu victus est, & profectio prima luce pronuntiatur. eos solutis ordinibus abeuntes, hostes ex insidiis adoriuntur, & velut indagine clausos eminus lacessunt, fortissimum quemque vulnerant, aut circumfusi occidunt. Titurus tot malis circumuentus, dum Ambiorigi deditionem offert, occiditur: Cotta strenuè pugnans cum maxima militum parte interficitur: cetera pars in castra recurrens sese mutuis vulneribus confecit. Inde Eburones adiunctis Aduaticis & Neruiis sese in & Ciceronem, qui apud Neruios hiemabat, conuertunt, à quo fortiter

fortiter repulsi sunt, nec dolo nec vi pares, & superueniente Cæsare cũ VII. millibus, funduntur fuganturq; lx. millia hominum. Induciomaro sui contemtum studio etiam T. Labieni augebat, quousque auxilijs in castra quàm occultissimè arcessitis, eundem ex more solito temere castris insultantem, subita & nec opinata eruptione profligauerit, fugientéque in vado fluminis assecuti equites interficiunt, caputque cæsi in castra referunt. Cæsar lib. 5. eadem Dio, & Plutarch. malè hic scribitur Dolabella pro T. Labieno.

7 Ariouistus Cæsare consule, rex & amicus à Senatu appellatus erat, qui Aeduis cum Aruernis & Sequanis de Galliæ principatu contendentibus, contra Aeduos vt potentiores mercede in Galliam cum Germanis arcessitus erat, atque cùm ille per vim occupatos Sequanos crudelissimè vexaret. Aeduosq; congredi ausos magna calamitate afflixisset, Aeduorum precibus, & Senatus consulto, quo Aedui vt socij defendendi erant; Cæsar commotus, nihilq; pacati ab Ariouisto Cæsaris legatis responderetur, in Ariouistum mouit, & ex itinere Vesontionem occupat, præsidioq; firmat: cùm ibidem Cęsar ob belli apparatũ hęreret, consternatione exercitui suo oborta, quia hostiũ ferocia verbis nimium & fama efferebatur, metum suis omnem veris rationibus dissoluit, & mox in hostẽ mouit, quem nequidquã colloquijs tentatum, & Harudum, Marcomannorum Triboccorum, Vangionum, Nemetum, Sebusiorum, Sueuorum auxilijs suffultum, & acie, quia ante nouam lunam ne pugnaret, ipsi à sortilegijs mulierculis obnuntiatum erat, decernere cunctantem, ad prælium tamen cogit, superat, & vltra Rhenum profligat. Cęsar libro primo, Plutarchus, Dio.

8 Testamenta militaria qui in aciem prodituri erant, antequam scuta caperent, & togis se pręcingerent, hoc est, in procinctu, tamquam ad certam mortem eundum esset, faciebant tribus aut quatuor audientibus; At acies ita apud Romanos instruebatur, vt prima hastatorum, altera principum esset, tertiam triarij clauderent. Quare principia pro secunda acie frequenter apud alios & hoc loco à Floro ponuntur.

9 Testudo hoc loco militum manus dicitur, quæ confertis super capita scutis sese contra impetus lapidum & telorum desuper cadentium protegit.

10 Cn. Pompeio & M. Crasso iterum coss. Vsipetes Germani Tenchtheri, qui à Sueuis bellicosissima & maxima Germaniæ gente exacti, triennio per Germaniam vagabantur, non longè ab Rheni ostijs in Galliam traijciunt, Menapios profligant, ipsorumque sedes occupant. Cęsar hisce rebus certior factus, cui mobilitas & Gallicæ gentis infirmitas suspecta erat, maturat in Germanicam expeditionem, confirmatque Gallorum animos iam vtcunq; labefactatos Germanos qui iam traiecerant Rhenum, dum legatos ipsorum pro agris petendis missos retinet, ex improuiso nec tale quid opinantes adortus. ccccxxx. millia hostium non longè à confluente Mosæ & Rheni profligat, castris exsuit, & dissipat, & perpaucis suorum vulneratis, periculosissimo bello defungitur. Vbij qui vltra Rhenum habitabant, Sueuis vectigales & nunc obsidibus Cæsari datis populi Romani amici, Cæsaris auxilium contra Sueuorum iniurias orabant: quare Cęsar vt Vbios defenderet, vt Germanos etiam propiore periculo & bello domestico frangeret, Rhenum ponte sublicio intra decimum diem confecto superauit, & in Sicambros signa cōuertit: illi & ceteri Germani Sueuique sese in syluas & paludes vnà cum rebus carissimis receperant: Cæsar latè populatis igne ferroque ipsorum agris, & Vbijs liberatis, XVIII. die iterum in Galliam exercitum reduxit, pontemque rescidit. Huius pontis structurā vt Cesar elegātissimè & absolutissimè describit, ita eū Iocundus Veronensis corruptè depingit, Cardanus in subtilitate sua subtiliter, Io. Buteo in Geometricis diligēter & fideliter. Cū Pompeius & Crassus Cęsaris etiā factione coss. essent declarati; id enim superioris anni conuentu Lucæ per coitionem optimatiū conceptum fuerat, prouincias lege Trebonia, frustra intercedente Catone, in quinquenniū Pompeius Hispaniam, Crassus Syriam & Parthicum bellum, Cæsar Gallias & Germaniam in alterum quinquenniū nouo exemplo per vim obtinuerunt. Iulia vxor Pompeij è partus doloribus etiam periit, atque ita necessitudinis vinculum illud, quo Cæsar & Pompeius solùm in amicitia tenebantur, abruptum est, cum filiola etiā quæ nata erat, statim matrem sequeretur: anno proximo id accidisse, cū Cæsar Britanniam peragraret, testatur Seneca de consolatione ad Marciam, & Cicero ad Quintum fratrem libro III.

11 Cæsar

11 Cæsar quia intelligebat Britannos hostibus populi Romani auxilia subministrare, aut profugos etiam excipere, in eos proficisci decreuit. Bis itaq; hac de caussa in Britanniam insulam traiecit, Primò sub Autumni æquinoctium, cùm tertia vigilia è Morinorum portu solués, hora circiter diei quarta in Britanniam appulit, Pompeio & Crasso coss. ipse Britannos, facto prælio, vt se eius clementiæ permitterent, impulit: sed cùm classis eius quæ equitatum transportabat, ob incognitum Romanis æstum Oceani circa plenam lunam & circa æquinoctia, quod etiam Tacitus testatur, sæuissimum, fœdissima tempestate disiecta est. Quæ res Britannos ad rebellandum erexit, sed iterum fusi fugatique, imperata datis obsidibus facere coacti sunt. Cæsar cum suis incolumis in Galliam rediit. Atque cùm Britanni quos promiserant obsides non misissent, iterum Cæsar in Britanniam nauigat, soluitque ab Iccio portu ad solis occasum, Africo spirante, & ad insulam magno cum militum labore accessit meridiano ferè tempore; oborta enim malacia ad terram remigandum erat. Hostes nauium multitudine, erant enim octingentæ, perterriti à littore discesserant; eos Cæsar insecutus, Cassiuellaunum regem, quem suis copiis Britanni præfecerant, profligat. Trinobantes & alias Britanniæ ciuitates in deditionem & ipsum etiam Cassiuellaunum accipit: vectigalemque populo Romano Britanniam facit, & quia in Gallia hiemare decreuerat, sub æquinoctium Autumnale. VI. Kal. Octobris, secunda inita cùm soluisset vigilia, prima luce cum classe incolumi Galliam attigit L. Domitio, Appio Claudio consulibus. Cæsar lib. V, Dio, Plutarchus.

Cic. Att. lib. 4. epist. 15.

12 Gallia tota pro libertate contra Romanos coniurat, Cn. Pompeio sine collega consule ann. DCCI. dum Cæsarem ciuilibus motibus remoratum, & niuium, quæ in Alpibus ceciderant, altitudine à Gallia exclusum opinantur, initium à Carnutibus cepit, qui reliquorum societatem iureiurando sibi adstringunt, ac die condicta Genabum profecti, ciues Romanos, qui negotiandi caussa ibidem constiterant, interficiunt, ea fama eodem die ad Aruernos per clx. millia passuum perlata, eos etiam ad arma duce Vercingentorige Aruerno incitat, qua contagione & ceteri Galliæ populi in bellum trahuntur.

13 Gebennam montem qui Aruernos ab Heluijs diuidit, duriſſimo anni tempore altiſſima ad ſex pedes niue impeditum Cæſar ſummo militum labore ſuperat, & in Aruernorum fines peruenit. hinc Vellaunodunum Senonum oppidum per deditionem recipit, inde ad Genabum Carnutum ad Ligerim oppidum proficiſcitur, quod, dum Genabenſes fuga ſibi conſulere parant, occupat, oppidoque potitur, diruit, incendit; vt ciuium Romanorum cædi ibidem perpetratæ parentaret; prędam militibus donat, & Ligerim exercitu traducto, mouet in Bituriges, oppidum ipſorum Nouiodunum ex itinere capit. Vercingentorigis equitatum fundit fugatque. Galli xx. & amplius Biturigum vrbes, vt Cæſarem frumentatione & commeatu excluderēt, publico conſilio incendunt.

14 Auaricum Biturigum oppidum trans Ligerim, ferè ab omni parte flumine aut palude circumdatum, ab ea parte vbi aditum anguſtum habebat, Cæſar, fruſtra renitente Vercingentorige, maximo militum labore, difficillimo anni tempore, exercitu etiam ſuo rei frumentariæ difficultate affecto expugnauit. ex xl. M. armatorum vix octingenti, primo captæ vrbis clamore audito, fuga elapſi ad Vercingentorigem incolumes peruenerunt. Cæſar lib. vii.

15. 16 Gergobia Aruernorum oppidum ſecundum flumen Elauer, in altiſſimo monte ſitum eſt, quod Cæſar oppugnatum omiſit, & ad Alexiam Mandubiorum oppidum in colle ſummo, cuius radices duo duabus ex partibus flumina ſubluebant, contendit; Vercingentorigem equeſtri prælio congreſſum fundit, fugatque in caſtra; equitatu dimiſſo ad cogenda auxilia Vercingentorix ſeſe cū octoginta millibus in Alexiā recipit: quem varijs munitionibus Cæſar obſeſſum circumuallatumque incluſit, & ab omni externo auxilio, quod Galliæ totius conſpiratione ad liberandam ab obſidione Alexiam conuenerat, excluſit: quare in deſperationem Alexienſes coacti, Vercingentorigem ſeſeque Cæſari dedunt, & arma proijciunt.

ARGVMENTVM CAP. XI. LIB. III.

CRaſſus conſul Parthici belli cupiditate ardens, Parthis bellum ſine Senatuſconſulto aut lege infert: ipſe victus & occiſus,

cisus, ludibrio etiam hostibus fuit, qui auaritiam liquido in caput eius auro infuso exprobrabant.

COMMENTARIVS.

M. Crassus cum Pompeio iterum consul, lege Trebonia per vim perrogata, Syriam & Parthicum bellum in quinquennium obtinuit, quare Crassus in consulatu ab Vrbe paludatus in Syriam delectu habito properat, nihil dirarum Ateij Capitonis tribuni plebis deuotionibus commotus, cùm in Syria omnia quieta esse offendisset, ipse belli gerendi gloria & auaritiæ morbo ardens, in Parthos paulo antè pacatos, & tum etiam Orode regnante quietos, sine Senatusconsulto aut populi iussu mouit, ipsorum opulentia solùm, quæ celebris erat, ad prædandum inuitatus. Traiecto Euphrate, ac plerisque Mesopotamiæ locis euastatis aut occupatis, eius regionis satrapem Talimenum Ilacem, equestri prælio ad Ichnias (id castelli nomen est) facilè vicit, atque eodem impetu vsus Nicephorum & aliquot Græcæ originis vrbes in potestatem redegit: Zenodotiam, quæ præsidiarios quos petierant Romanos obtruncauerat, exercitui suo diripiendam dedit. Ea victoria contentus Crassus, vrbibusque, quas ceperat, presidio firmatis, in Syriã in hiberna concessit, ac imprudenter Parthis iam à se irritatis spatium ad belli apparatum dedit. Dio, Plutarchus, Appianus.

1 Zeugma Assyriæ vrbs ad citeriorem Euphratis ripam posita, nomen habet, quòd ibi Alexander Magnus ponte catenis iuncto exercitum transportauerat. Cùm Crassus ibidẽ copias traijceret, tam fœda tempestate & profunda caligine circumfusus est, vt sensus aurium & oculorum omnibus adimeretur, & vt veluti prodigio hoc præmonentibus dijs ab incepto itinere desisteret, nec signa etiam, tamquam sequi nollent, terra euelli poterant: pons etiam, quasi iter ipsorum reditui præcluderet, tempestate disiectus est. Sed Crassus ijs contemtis ab Euphrate, qui solus commeatus subuehere & hostem à latere summouere poterat, in Parthos mouit, nec legati Vogesis ab Orode missi, qui contra fœdus, quod ipsis cum Lucullo & Pompeio erat, bellum cum socijs & fœderatis susciperet, deterritus est.

2 Legiones septem Plutarch. in Crasso, equitum quattuor millia, & totidem velitum numerat.

3 Tribu-

3 Tribunum plebis Ateium Capitonem vocant Dio, Plutarchus, Appianus, qui diris Crasso proficiscenti ex simultate priuata obnunciabat: quibus neglectis sese, exercitum, & filium perdidit. Diræ imprecationes & execrationes erant ab euocatione deorum inauditorum in illos obnunciatæ, qui dicto audientes non essent, quæ ferè & imprecatoribus & non obedientibus calamitosæ erant.

4 Augarum Arabum præfectum Dio & Appianus, Ariamnem Plutarchum, qui Pompeio aliquot officijs fidelem operam nauauerat, atq; ita tunc sibi fidem in paruis præstruxerat: vt nunc cùm operæpretium esset, magna cum mercede falleret. Constat apud omnes hunc transfugam, quocumque nomine fuerit, subornatum à Persis fuisse, vt Crassi credulitate in ipsius perniciem abuteretur.

5 Carrhę vrbs Mesopotamiæ cis Chaboram flumen sita; ea in Biblijs Haram siue Charam dicitur, ex Abrahami patriarchæ historia satis celebris. Ad Carrhas à Surena & Syllace Orodis ducibus Crassus circumuentus, totum ferè exercitum cum P. Crasso filio, qui ad eum à Iulio Cæsare cum lectissimis mille equitibus è Gallia missus venerat, amisit. cuius reliquijs in collem receptis, euocatus à Surena in colloquium tamquam de pace acturo, captus, atque, ne viuus in hostium potestatem veniret, repugnans occisus est. Qui è calamitate euaserant, fuga in Armeniam, Ciliciam, quò quemque metus auersum egit, dissipati sunt. Cassius Longinus quæstor cum aliqua parte in Syriam incolumis redijt. accidit ea clades VI. Idus Iunias, vt ex Ouidio sextò Fastorum notum est.

ARGVMENTVM CAP. XII. LIB. III.

ENumeratione comparat res superiore sæculo gestas, quæ laudem habent, cum sequenti quod ad vitia degenerat, & seditionũ facibus ardet, quæ vix ciuili sanguine restinguuntur; ad hæc quod seruilibus & gladiatorijs bellis omnia contaminentur: mox ambitum ex opulentia inuasisse, ex luxuria egestatem, quæ quia inualuerint, vniuersum malorum fontem aperuisse.

ARG-

ARGVMENTVM CAP. XIII. LIB. III.

GRacchorum Tribunicia leges partim agraria, partim frumentaria & iudiciaria, iustissimum Reipublica temperamentum conuellunt, & discordiarum ciuilium fontem aperiunt.

COMMENTARIVS.

Ti. & C. Sempronij Gracchi fratres Tribuni pleb. seditiosi & furiosi, vt optimatium potentiam, cui erant iniquissimi, frangerent, plebis opes confirmabant, eamque quò ad omnia, quæ in Rempublicam molirentur, deuinctiorem haberēt, optimatium agros plebi diuidebant, frumentum gratis largiebantur, socios ciuitate donabant, vt ita plebeiorum suffragiorum multitudine faciliùs nobilitatis factionem in comitijs imminuerent. Atque dum iudiciarijs etiam legibus à Senatoribus ad equites iudicia transtulissent, consensum illum ciuitatis optimum dissoluerunt. Ita plebis potestate eousque inualescente, vt optimatium opes multis partibus inferiores essent, plebs ex libidine & Tribunorum impotentia dominari cœpit, atque dum nobilitas ab ea se vindicare conatur, tanta seditionum moles exstructa est, vt audacissimo cuique, dum largitione plebem iam dominantem corrumpit, via ad lacerandam aut occupandam Rempublicam patefacta sit.

1 Agraria lex primùm à Sp. Cassio tertiùm consule anno cclxxvii. promulgata proferri non potuit, neque vnquam sine maximis motibus Reipublicę agitata fuit: eius varia fuisse capita inuenio, sed quæ huc facit potissimùm, ea erat quæ possessores vetere agrorum possessione exturbabat, vt illa Licinia Tribunicia, ne quis plus D. iugera agri possideret, cetera plebi diuideret. eam pertulit anno ccclxxxv. atque mox quòd filium emancipando mille iugerum possideret, & legi fraudem fecisset, sua lege x. mill. æris damnatus est: & ab hac agraria deinceps quieta ciuitas fuit vsque ad T. Gracchi tribunatum, qui legem Liciniam pertulit, quamtumuis nobilitate, quæ patrię sedibus per eam mouebatur, aduersante anno v.c. dcxx.

2 Caius Gracchus legem frumentariam tulit, vt frumentum in modios singulos plebi semis æris ac trientibus daretur: ita enim victus plebi suppeditabatur sine labore. Repugnabant

gnabant boni, quia ea lege plebem ab industria ad desidiam a-uocari putabant, & ærarium exhauriri videbatur. Inde L. Saturninus in tribunatu conatus est perrogare legem, qua frumentum plebi gratis daretur, eam perlatam à P. Clodio tribuno plebis, habeo auctores.

Cic. Bestia.

3 Iudicium est potestas de rebus aut priuatis aut publicis ex iure & legibus Romanis iudicandi, qui iudicia obirent, iudices dicti sunt. Iudices à magistratu, hoc est, primùm à regibus, inde à consulibus, sequenti tempore à prætoribus, ad quos iurisdictio translata erat, è Senatorum ordine dabantur. Iudicia alia priuata, alia publica: priuata iniuriam priuato ciui illatam vindicabant, publica Reipublicæ. In priuatis, si de iure actio esset, dabantur vel arbitri, vel decemuiri, vel centumviri. Si de facto controuersia erat, recuperatores, qui de rebus reddendis vel recipiendis cognoscebant. Si de neutro quæstio erat, edictum prætoris interponebatur. Publicorum verò iudiciorum dominus post exactos reges populus Romanus vsque ad annum Vrbis conditæ sexcentesimum quartum fuit, publicas quæstiones, quibus ad populum accusabat reum magistratus (nemini enim alij licuit) fuisse inuenio; de maiestate, parricidio, peculatu, de quibus iudicio populi condemnati puniebantur morte, exsilio, multa. Maiestatis crimine tenebantur, qui magistratus vel populi amplitudinem læsissent, vel in rempublicam sese hostiliter gessissent, quod perduellionis crimen vocabatur. Parricidij accusabantur, qui cuiusque hominis cædem perpetrassent. Peculatus anquirebatur, qui de publico furtum fecisset: Perduellionis crimen vt maximum centuriatis comitiis à populo iudicabatur: de ceteris autem omnibus comitijs tributis. Aut cum vsus postularet, Quæsitores ex Senatusconsulto creabantur, qui de crimine publico quærerent, vel Dictator, vel coss. ambo, vel alter, vel prætor, qui ita extra ordinem iussus erat quærere, Quæsitor dicebatur, quousque perpetuæ quæstiones anno Vrbis conditæ DCIV. constitutę sunt: tum enim pro Quæsitoribus extraordinariis prætores ordinarii sunt cœpti creari, qui suas quisque quæstiones quotannis sortirentur. Maiestatis, peculatus, ambitus, repetundarum; quibus quæstiones de falso, de parricidio, de sicariis, de iniuriis, Sulla adiecit. Prætor qui quæstionem sortitus

titus erat, eam cum selectis iudicibus exercebat, quæsitor editicius cum editicijs iudicibus. Prætor aut quæsitor sortiebatur iudices ex decurijs, quas prætores Vrbani quotannis non sorte, sed iudicio iurati conscribebant, & quia decuriæ ex ordinibus iis, apud quos iudicia essent, deligebantur, selecti iudices appellati sunt, & ipsorum cœtus consilium. at qui primus ex ipsis sententiā ferebat, is Iudex quæstionis, aut princeps iudicum vocabatur. Concilium illud ex Senatoribus tantùm constabat vsque ad Caii Gracchi legem, qui iudicia ad equites trāstulit, & tum ex equitum ordine decuriæ, & ex ipsis concilium descriptum est. qua Gracchi lege vniuersa Reipublicæ ratio peruersa est, & Senatus dignitate sola præstabat, equester ordo potentia, opibus, dominatione turpissima & superbissima regnabat. Editicii iudices erant, non quos quæsitor sortitus esset, sed accusator edidisset, neque ex certis decuriis, sed ex omni populi sumti, quos delectis siue selectis iudicibus Cicero opponit.

Planciana.

4 Vectigal pecunia erat, quæ vel portus, vel venditionis, vel circumuectionis nomine exigebatur. hinc nomina vectigalium, Portorii, Decumarum, & Scripturæ, vel Salis & Macelli, vel Vicesimæ apud scriptores obuia sunt. Portoria pecuniæ erant, quæ portitoribus pendebantur, id est, iis qui mercedes ex mercibus deuehendis aut traiiciendis exigebant. Decumas soluebant fructuum, qui agrum publicum arabant. Scriptura erat vectigal, quod ab iis pendebatur, qui siluis & pascuis publicis fruebantur. Macelli nomine res omnes quæ ad victum hominum pertinebant, comprehenderunt, ea vectigalia vt ciuibus ditato ærario remissa sunt; ita Vicesima, quæ ab iis qui manu mittebantur, exigebatur, semper remansit. At vectigalia prouinciis sunt imposita, quæ aut certa erant, & stipendiaria dicebantur, aut incerta, quæ iis, quæ exposuimus, nominibus pendebantur, eaq; publicani ad hastā à censoribus redimebant, idque quæstus sui caussa, vt ea à prouincialibus suo periculo exigerent, & Reipublicæ datis sponsoribus repræsentarent. atque cum Publicani ferè equites fuerint, & ad ipsos iudicia lege Gracchi translata essent, facilè erat suæ societati fauendo vel ludificare locationem vel remittere, vel redemtionis parte releuare; atque tali coitione pecuniam publicam depeculari.

Cic. Verrian.

5 Aerarium locus erat in quo pecunia publica in æde Saturni custodiebatur, quod triplex apud scriptores obseruaui. Vnum, in quo ciuiũ tributa ac sociorum vectigalia, & prędæ imperatorum condebantur, quo sumtus bellorum ordinarij sustinebantur. Alterum, sanctius ærarium, in quo aurum vicesimarium, ex vicesima manumissorum collectum ad vltimos casus seruabatur. Tertium sanctius Gallicum, in quo pecunia Gallici belli caussa reponebatur.

6 Vsucapionem intelligere videtur, qua in legitimum dominium iure ciuili ciuis Romanus per continuationem possessionis veniebat, in rerum mobilium anni tempore, immobilium biennij: ea tamen lege, ne vlla intra hoc tempus possessionis aut vsus interruptio, quę vsurpatio dicebatur, fuisset.

ARGVMENTVM CAP. XIIII. LIB. III.

REfert quid Ti. Gracchum ad tam pernitiosas Reipublicæ leges rogandas impulerit, & qua occasione perculsus, ab optimatibus duce Scipione Nasica casus fuerit.

COMMENTARIVS.

Cic. de Aruspic. resp. Plutarch. Appian,

Ti. Graccho inuidia Numantini fœderis, cui feriendo quæstor C. Mancini consulis cùm esset, interfuerat, & in eo fœdere improbando Senatus seueritas dolori & timori fuit, istaque res illum à grauitate patrum desciscere ad equites & plebem coëgit. de Mancini deditione in bello Numantino diximus.

Plutarch. in Grach

1 Nati enim sunt Ti. & C. Gracchi fratres patre Tib. Sempronio Graccho, qui bis consul fuit, bisque triumphauit, & censoria seueritate cum C. Claudio Pulchro nobilis est: matre Cornelia femina lectissima, moribus sanctissimis, P. Cornelij Scipionis, qui Annibalem debellauit, filia.

2 Agrum Romanum vocant scriptores, quidquid montium camporumque extra vrbem Romanam ex omni parte sociorum fines attingeret. Agros quos populus Romanus bello atque armis ademisset hostibus, eos ferè si culti essent, ciuibus diuiserunt; si inculti, Italicis hominibus, atque adeò etiam plebi Romanæ percensores locabant fruendos, ea tamen conditione, vt qui ararent, decimam frumenti, quintam ceterarum frugum partem soluerent: qui verò maiora

aut

aut minora pecora alerent, certum vectigal penderent. Cùm autem euenisset vt incredibili locupletum impudentia atque libidine aratores antiquis pulsi possessionibus, quas diuites aliis temporibus alias ementes continuarunt, & P. R. vectigalibus annuis, & pauperes propriis alimentis essent exsuti, lex fuit ad auaritiam locupletum coërcendam necessaria; quam Liciniam & Semproniam suprà retulimus: Liciniam Gracchus auxit, ne fraus legi fieret: vt dimidium filiis tribueretur, quod reliquum esset, id pauperibus, qui nihil haberēt, diuideretur. Quòd si quis agrum emtione latiùs patefaceret, vt triūuiri quotannis ad id creati iudicarent, quà publicus, quà priuatus esset: eam legem Tiberij morte neglectam, iterum frater eius Caius retulit, quem cùm pariter patres interfecissent, lex ex ipsorum consilio lata est, qua agrorum vēditio permitteretur, atque ita agri in diuitum à pauperibus ementium potestatem iterum redacti sunt.

3 Suggestum in foro ante curiam Hostiliam exstructum, nauium ab Antiatibus captarum rostris adornatū fuisse, Rostráque ideo id templum fuisse appellatum, Liuius scribit. In Rostris magistratus sedentes ius dicebant, & ibidem leges ferebantur, & conciones habebantur.

Libr. viij. Plin. l. 16. Cic. Vati. Pisō. Mā.

4 Tribuni plebis decem creabantur, quorum potestas maior semper erat in vetando, hoc est, intercedēdo quàm iubendo: nam etiam si ceteri omnes rogationē alicuius legis ad populum ferrent, vnius tamē Tribuni intercessio, ne lex illa perferretur, impediebat: cùm itaque M. Octauius collega diuersæ partis studiosus Graccho intercederet, ille in eum furorem exarsit, vt nouo exemplo ei potestatē lege lata (nihil enim collegam, quod alii scribunt, violauit) adimeret, aliúmque in eius locum suæ factionis hominem Q. Mummium surrogaret: atque hac ferocia multùm plebis animos à Graccho alienatos fuisse inuenio.

5 Triumuiros, qui agros plebi lege sua diuiderent, quíque quotannis crearentur, vt iudicarent quà publicus, quà priuatus ager esset, lege sanxerat, séque & Caium fratrem, & Appium Claudium socerum primos triumviros creauit. Imperium nimis impropriè pro tribunatu dixit: est nāque imperium belli gerendi potestas, populi iussu alicui commissa.

6 Scipio Nasica cùm segniter P. Mucius ageret, & seditio

gliſceret, ſequi ſe iuſſit qui Rempublicam ſaluam vellent, atque ita auctore Scipione à nobilitate in Capitolio Gracchus occiſus eſt, ictus fragmentis ſubſelliorum, & inter alios, qui in eadem ſeditione cæſi erant, inſepultus in Tiberim à Lucretio ædili, qui inde Veſpillo cognomen inuenit, proiectus eſt.
Cic. Planc. P. Mucius arma, quæ priuatus P. Scipio ſumſerat, ea, Ti. Graccho interemto, iure optimo ſumpta fuiſse deſendit.

ARGVMENTVM CAP. XV.
LIB. III.

C. Gracchus aſſertor legũ fratris ſui, ſeditionem mouet, & Opimij conſulis opera occiſus eſt.

COMMENTARIVS.

C. Gracchus decennio poſt fratris cædem Tribunatũ plebis capit, & ſeditioſis legibus latis Rempublicam biẽnio perturbat. Cùm Minucius Rufus tribunus plebis Gracchi leges, qui iam tribunatu abierat, abrogaturus eſset, occupatum eſt ab vtraque parte Capitolium: in ea turba Atilius Opimij cõſulis miniſter occiditur; Senatus eius cæde grauiter offenſus, mandat L. Opimio conſuli vt videat ne quid Reſpublica detrimenti capiat. ita Opimius poſtridie armato Senatu atque equitibus in forum deſcendit. Gracchus ac Fuluius Flaccus, is qui antè de Gallis triumphauerat, cum ſuis Auentinum obtinuerant. Cùm de conditionibus pacis fruſtra per Fuluij filium legatum actum eſſet, Gracchus ab Opimianis Auentino armis pulſus vnà cum Fuluio & duobus eius filijs interfectus eſt, caput eius ad Opimium delatum auro redemptũ eſt. Sunt qui Gracchum Philocratis ſerui ſui manu confectum ſcribant. L. Opimius, etſi crudeliſſimè in Gracchanos ſæuiiſſet, & ob id à P. Decio tribuno pl. accuſaretur, tamen eũ populus Romanus ſemper periculo liberauit: ſed cùm poſtea muneribus à Iugurtha Numidiæ rege corruptus populi Romani maieſtatem imminuiſſe accuſaretur, eius ſæuitiæ memoria adhuc eadem inuidia deflagrans, iudicio publico condẽnatus, in exſilio & ignominia Dyrrachij cõſenuit & mortuus eſt.

11 Errat in eo Florus, quòd caput huius Gracchi ſacro ſanctum vocat, iam enim tribunatu abierat Gracchus, quare abdicato magiſtratu ſacroſanctus eſſe deſierat. Promulgatũ erat ſi quis Caij caput adferret, quòd æquale auri pondus ipſi de publico

publico rependeretur. Septimuleius itaque eius familiaris illud pilo transfixum ad Opimium consulem retulit, plumboque in cerebri detracti locum infuso, ita vt septemdecim librarum & semissis penderet, parricidio etiam suo Rempublicam auaritiaque circumscripsit.

Plutarch. Plin.l.33.

ARGVMENTVM CAP. XVI. LIB. III.

APpuleius Saturninus tribunusplebis ad Gracchi leges sanciendas etiam Senatum iuramento coëgit. Metellum cùm iurare in eius legem recusaret, in exsilium pellit: eius tandem furores à Mario VI. consule Senatusconsulto repressi sunt, ipseq; cum suæ factionis hominibus occisus est.

COMMENTARIVS.

L. Appuleius Saturninus dolore factus est popularis, quia in annonæ caritate quæstorem se à frumentaria procuratione senatus amouerat. cepit itaque tribunatum plebis Mario III. consule, atque eius potissimum opera consul IIII. factus est. Cùm Saturninus à Q. Metello Numidico censore, Senatu ob vitæ dedecora motus esset, eā ignominiā vlturus tribunatū plebis Mario V. cōsule petijt iterum, atque nouem iam creatis tribunis, cùm ipsi candidato A. Nonius cōpetitor obstaret, vt eius cæde occupandi tribunatus facultatem adipisceretur, eū è caupona, in quam ipse confugerat, extractū, auxiliante C. Mario V. consule interfecit, & tribunatum plebis occupauit.

Cic. de Resp. Arusp. Plutarch. in Mario.

1 Quinctium quendam, qui se Gracchorum fratrem ob oris similitudinem mentiebatur, Q. Metellus vt insititiū cēsu; contra vim incitatæ multitudinis prohibuit, eum Saturninus quia populo gratum ob Gracchorum memoriam sciebat, sibi collegam tertio quem ceperat tribunatu, cooptauit, quē primo magistratus sui die perijsse in seditione inuenio hominē sine tribu, hoc est, seruum, aut, vt alij scribunt, fugitiuum. Libertini enim tribum habebant Esquilinam, aut quamcunque Vrbanam, in qua cēsebantur: sine nomine, hoc est, ignobiles, obscuri.

Cic. Sext. Valer. l. ix Appiā. de bel. ciuili. DXXCV.

2 In tribunatu secundo legem ex Marij V. consulis auctoritate promulgauit Saturninus, vt quem agrum Marius in Gallia, pulsis Cimbris, armis vindicasset, is populo Romano diuideretur. in eamq; vbi à populo accepta esset, à singulis senatoribus iurari voluit; qui non iurasset, ei xx. talentorū multā

irrogauit; Metello in popularem legem iurare nolenti, cùm à bonis ciuibus defenderetur, ne cædes eorum fieret, maluit de ciuitate quàm de sententia discedere, profecto ei C. Marius consul aqua & igni interdixit, atque captatam hucusque vltionis occasionem Saturninus exercuit. Metellus Smyrnę exulauit, sed proximo anno ab exsilio ingenti ciuitatis fauore restitutus est, M. Antonio & A. Postumio coss. anno DCLIV. In frumentariæ etiam legis rogatione Q. Cæpionē, cùm quęstor vrbanus esset, Saturnino restitisse, scribitur ad Herennium.

Epit. lxix. Cic. post Red.

3 Saturninus cùm III. tribunus plebis designatus esset, C. Memmium consulatus competitorem, quem actionibus suis aduersari iudicabat, interfecit, vt C. Seruilium Glauciam prętorem vrbanum, suæque factionis studiosissimum, consulem crearet. Qua audacia commotus Senatus Mario mādauit, videret nequid Respublica detrimenti acciperet, quo Senatusconsulto difficillimo Reipublicæ tempore plena imperii potestas consulibus tradebatur. itaque Marius Glauciam prætorem, Saturninum tribunum pleb. & Saufeium quæstorem armis in Capitolium compulsos obsedit, ac incisis aquæ fistulis, ad deditionem compulit, & contra fidem omnes vno die interfecit. Saturninum à C. Rabirio senatore occisum, & eius caput per conuiuia circumlatū esse, auctores habeo. Quare postea Perduellionis à T. Labieno accusatus, cuius patruus Q. Labienus cum Saturnino occisus fuerat, à Cicerone tunc consule defensus est, & populi iudicio absolutus.

4 Quibus aqua & igni interdictū erat, iis pœna exsilii etsi non nomine, re tamen ipsa irrogabatur; siquidem earū rerum vsu priuati, quæ maximè ad vitam sustentandam sunt necessarię, abire ab vrbe cogebantur.

ARGVMENTVM CAP. XVII. LIB. III.

Drusus dum iudicia inter Senatores & Equites communicare, & socios ciuitate donare contendit, vtrumque ordinem non sine magno motu offendit, & incerto percussore in turba occiditur.

COMMENTARIVS.

M. Liuius Drusus vir nobilissimus, eloquentissimus & sanctissimus, eo consilio tribunatum plebis cepit, vt summa ope niteretur pro optimatibus, quorum opes Gracchanis legibus

gibus fractæ erant; legem itaque rogabat, qua communicato inter senatores & equites iudicio ordines in concordiam redigeret: sed collegarum improborũ intercessione impeditus, senatorũ inconstantia & leuitate deceptus, quando bene cœpta malè cedebant, conuertit animum ad dandam Italiæ ciuitatem, quam promissam cùm præstare non posset, Latinis propterea ac senatui, & equitibus ob latas leges infensus, in atrio domus suæ incerto percussore, quem tamen C. Varium Cicero nominat, occisus est: & nihil de eius morte populus consultus, nulla quæstio à senatu discreta est, inuidia cædis apud Philippum & Cæpionem fuit. Liuium etiam Drusum hoc in tribunatu suo octauam partem æris argento miscuisse Plinius scribit, lib. 33.

De natura Deorũ III.

1 Varro apud Noniũ in dictione, Biceps, eisdem ferè verbis citatur: Gracchus senatu iniquus equestri ordini iudicia tradidit, ac bicipitem ciuitatem fecit, discordiarum ciuilium fontem. Pertulit eam legem C. Gracchus deiecto ab intercessionis auxilio senatu, & conscientia ignominiæ & infamię, qua ob iudicia corrupta flagrabant, quòd Aureliũ Cottã, Salinatorem, M. Aquillium repetundarum reos captis pecuniis apertè absoluissent. Narrant autẽ Gracchum accepta hac lege dixisse, se penitus neruos senatorij ordinis incidisse: quod verè ab ipso vsurpatum fuisse res postea comprobauit: nã iudiciorum auctoritate à senatoribus translata, equites de ciuibus Romanis, Italicis, & Senatoribus ipsis iudicabant, multã ignominiam, exsilium irrogabant: quare eos verè dominos optimatibus proposuit. Equites etiam cum tribunis pl. conspiratione facta in comitiis coibant, atque ab iis omnia quæ vellent impetrabant, atque ita Rempublicã vniuersam in potestate habebant, senatus dignitate sola eaque eneruata, equester ordo potentia & opibus florebant.

Appianus

2 Metellum à Saturnino in exsilium fuisse pulsum iam diximus. P. Rutilius Rufus, qui consul fuerat cum C. Manilio anno DCXLVIII. vir innocentissimus lege repetundarũ interrogatus, & conspiratione equitum qui tunc iudicabant, ex inuidia, condemnatus est: quòd cũ Q. Mucio Scæuulæ in Asia legatus fuisset, Asiaticos à publicanorum (qui equites erant) iniuriis defendisset, quare omnes ciuitates Asiæ, legatos secessum eius opperientes, & ad se vt veniret inuitantes, obuiã misc-

Velleius. Asco. in Diuinat. Epit. 70. Seneca. Val. Max. Cic. Brut.

miſerunt: à Sulla etiam reuocatus, longiùs, ne quid cõtra leges faceret, in exſilium receſſit. Smyrnæ eũ exulaſſe in Bruto ſcriptum eſt.

In Bruto oratore. 3 Q. Seruilius Cæpio conſul anno DCXLVIII. legem tulit, qua ſenatoribus & equitibus inter ſe cõmunicata ſunt iudicia, quam Seruiliam Cicero vocat. at idem equitum animos propter iudiciorum communicationem à Cæpione alienatos affirmat. Eam tamen legem aut nõ acceptam, aut non obſeruatam, aut paulo pòſt, cùm publico iudicio Q. Seruilius Cæpio ob rem malè cum Cimbris geſtã damnatus eſſet, abrogatã eſſe veriſimile eſt: alioquin quid opus erat, quòd eã Druſus poſt annos quindecim denuo referret? Inter Cæpionem & Druſum ex annulo in auctione venali inimicitias cœpiſſe, vnde origo ſocialis belli, Plinius lib. 33. ſcribit. At hic Cæpio ab illo alter eſt: hic enim eiuſdem cum equitibus factionis & popularis, ille nobilitatis & optimatium ſtudioſus: hic proximo anno ſociali bello à Popedio circumuentus, & cum exercitu cæſus creditur.

4 Ambitus ſiue ambitionis accuſabantur, quicũque honores malis artibus affectabant: quod crimẽ apud Romanos variis legibus coercitum eſt. **Dclxxxvi.** ſeuera erat Calpurnia conſularis, quæ pecuniariam quoque pœnam habebat, cui poſtea derogatũ eſt, etſi abrogata non fuerit. **Pro Cluentio.** Præmiũ accuſatoribus erat, vt, ſi ambitus ipſi dãnati eſſent, aliorumq; eodẽ in genere culpam demonſtraſſent, ij in integrum reſtituerẽtur. Aut, quòd ſi accuſator magiſtratũ in iudicium vocaſſet, eiusque culpam iudicibus probaſſet, reus magiſtratum amittebat, accuſator in **Pro Balbo** eius locum, ſi per ætatem & leges licebat, ſufficiebatur. Aut tribus permutationem accuſator petebat, ſi modò ea tribus, in qua reus cenſebatur, nobilior eſset, quàm tribus accuſatoris. Lex Tullia conſularis etiam ambitus condemnatis decennio aqua & igni interdicebat, Aufidia tribunicia, hoc à ceteris noui habebat, vt qui nũmos in tribu promiſiſſet, ſi non dediſſet, impunè eſſet: ſin dediſſet, vt is quoad viueret, ſingulis HS III. M. deberet. Lex Iulia pœnam capitalẽ ſanxit, qualẽ Polybius Romæ ſuo tempore fuiſſe teſtatur, vel ex more, vel ex lege. Cùm itaque coss. quinque ferè menſes antequam inirent, deſignarentur (deſignabantur enim Iulio, inibant ſequenti Ianuario) eo ferè tempore per competitores, ob prædicta præ-

mia de ambitionis crimine in ipsos inquirebatur.

5 Ambiguum est quem de familia Scaurorum designet: Cicero M. Aimilium Scaurum ambitus à P. Rutilio, consulatus In Bruto. sui cōpetitore, accusatum & absolutū fuisse: eundemq; Rutilium à Scauro vicissim ob idē crimen in iudicium vocatum fuisse scripsit: eundē senatus principē & à Iugurtha muneribus corruptū Sallustius testatur. M. Aureliū Scaurum suffectū DCXLV. fuisse collegam Sulpicio Galbæ, cùm illius collega antequam iniret, mortuus scribatur, & istum, cùm legatus C. Manlio consuli contra Cimbros esset, captum, & à Bolo Cimbrorum Epit. lxvij rege, cùm ab ijs in consilium euocatus, deterreret eos, ne alpes transirent in Italiam degressuri, quòd diceret Romanos vinci non posse, occisum. De hoc ne an illo Scauro loquatur, mihi adhuc incertum est: nam Scaurum à Cæpione pro M. Scauro repetundarum reum fuisse factum ob Asiaticam legationem, scribit Asconius, non ambitus.

6 Q. Marcium Philippum postquam calamitate sua cessisset Vrbe, Nuceriæ ciuem factum esse Cicero scribit: lice- Pro Corn. Balb. bat enim reo, antequam sententiæ perferebantur, ex silio spōtaneo publicum iudicium subterfugere. An de hoc Philippo Florus loquatur, mihi adhuc incertum est. De L. Philippo, quem paulo pòst consulem Drusi iussu violatum inquit, non posse intelligi, ex Ciceronis Officiis manifestum est. quia ille gloriari solebat se sine vllo munere omnia adeptum esse, quæ haberentur amplissima, quæ gloria cum ambitione ex diametro pugnat.

7 Leges sunt rogationes, quas populus Romanus vniuersus, consulibus, vel alio patricio magistratu rogante, iussit. Plebiscita, quas plebs tributis comitiis sine patribus, tribuno plebis rogante, sciuit. Plebiscitorum nomen cum legum auctoritate fuisse confusum post Hortensiā legem, qua ea, quæ plebs sciuisset, omnes Quirites tenerent, sancitū erat, ex scriptoribus manifestum est: at locus postulat, vt ea quæ de legum ferendarum more ex veterum auctoritate obseruauimus, hoc loco adferamus. Legitimæ rogationes habebantur, quando legem laturus magistratus, domi eam scribebat, & cum peritis cōsultabat, ne quid contra populi rem aut volūtatem sanciret, ne pugnātia capita simul ferret, néue quid, quod vetus aliqua lex Licinia. iussisset, si ferretur, infirmaret (abrogabat tamen noua lex si Aebutia.

Cęcilia. Didia.

perferretur veteri, pręterquam sacratis) ne curationem, potestatem, commodúmue aliquod ipse sibi sua lege, aut collegis, cognatis, affinibus mandaret, ne pluribus de rebus, quæ non eiusdem generis essent, vna rogatione perferretur. Scriptam ita legislator Reipubl. studiosus antequam promulgaret, senatum consulebat, popularis verò contenta senatus auctoritate, legē rogabat. In publico inde ponebatur lex, hoc est, promulgabatur, eo cōsilio, vt inspiceret qui vellet, & iudicio suo disquireret, non solùm vt intercederet antequam ferretur, verùm etiam an antiquanda an iubenda sibi suo suffragio videretur, aut legislatorem de corrigenda, vel non roganda lege moneret. Spatium promulgationis erat trinundinū, hoc est, per trinas nundinas: cùm enim nundinarū caussa ex agris ciues in vrbem conuenirent, per trinundinum leges patere, vt à rustica plebe ter legi cognoscique possent, voluerunt. Post tertias nundinas magistratus populum conuocabat: ibi cùm legem præco subiiciente scriba recitasset, tum quidē primùm qui legem rogabat, populo suadebat, vt rogationē acciperet, sed post eum alij: primùm priuati, permittente magistratu, (nec enim aliter concionari priuatis licebat) inde magistratus, ne si priuati eos, qui magistratum gerebant, antè audissēt, ab iis dissentire non auderent. tum quidem si qui legī intercedere, (quod proprium tribunis pleb. erat) hoc est, vetare ne perferretur, vellent, potuerunt, dum sitella deferebatur, dum æquabantur sortes, dum sortitio fiebat. Tribubus vel cēturiis in sortem coniectis, quæ prior exibat prærogatiua dicebatur, populo tabellæ binæ distribuebantur, quarū altera quæ abrogabat legem A. hoc est, antiquo, id est, antiqua volo, noua non probo: altera V. R. hoc est, vti rogas, habebat. Atque cùm centuria siue tribus tabulam pro sua quisq; voluntate in cistam coniecisset, suffragia in vtramque sententiam dinumerabantur, numerusque eorum punctis notabatur, vnde eius centurię vel tribus sententia dignoscebatur, eaque à præcone renuntiabatur: & eadem in reliquis tribubus aūt cēturiis seruata, ex maiore tribuum centuriarúmue numero vel antiquabatur lex, vel sciscebatur: accepta omnium ciuium iureiurādo confirmabatur, & in æs incidebatur, & in ærarium ferebatur, legiq; nomē factū est à gente legislatoris. Cōtrà si qua lex rogata esset, ea ex senatusconsulto à populo abrogabatur.

Dionysi⁹. Cic. Phi. 5 pro domo sua.

8 Abrogare hoc loco pro obnuntiare positum esse nullo exemplo videtur: obnuntiare enim consul tribuno, nō intercedere poterat. Obnuntiabat autem qui contra auspicia aliquid fieri, vel ex augurum monitu, vel quia populo ad suffragia discedente fulgur aut tonitru obseruatum erat, nūtiabat, quod solum magistratui licebat. At à Philippo consule fuisse Liuio Druso obnuntiatum, ex eo verisimile est, quod is à Senatu statim post mortem Drusi obtinuerit, quòd Liuię leges omnes vno senatus consulto tollerentur: nēpe huiusmodi legibus non videri populum teneri senatus decernebat, quæ cōtra auspicia latas esse augures monuissent.

9 Tribunorum plebis, in priuato, vel in magistratu aliquo ad concionem ad populum admittendo, vel ab eadem prohibendo tanta potestas erat, vt non solùm de rostris concionātem, sed etiam de curru triumphantē detrahere tribun. pleb. licuerit, vel etiam ad supplicium si liberet ducere. propterea quòd, cui vellet manus inijcere sacratis legibus poterat: ipsi cum sacro sanctus esset, nemo poterat.

ARGVMENTVM CAP. XVIII. LIB. III.

ITalici toties promissa ciuitate delusi, quod legibus Fuluia & Liuia obtinere non poterant, hoc armis vindicare conantur.

COMMENTARIVS.

Bellum hoc triplici nomine dictum apud scriptores inuenio, Sociale: quia cum sociis populi Romani gestum est. Marsicum: quod à Marsis primo commotum. Italicum: ab Italica Vrbe, quo nomine Confinium dictum est, quia illo pro arce & concilij loco Itali hoc in bello contra Romanos vtebantur. M. Fuluius Flaccus consul ad spem ciuitatis donandæ primū socios erexerat, hoc est, vt perrogata quam promulgauerat lege, tribum & honorum petitionem consequerentur: atq; Fuluius ægre compulsus est, vt in curiam veniret, deinde partim monenti, partim oranti senatui, vt ab incepto Reipublicæ tam pernicioso desisteret, responsum non dedit: quare decreta ei prouincia Gallia, senatus illum ab eo consilio auocauit, ipseque cum triumpho domum reuersus, se socium C. Graccho adiunxit, cum quo in eadē seditione à L. Opimio, vt dictum est, occisus fuit. Liuius Drusus eandē legem perferre conatus est: sed ei ciuium, in quod incurrerat, odiū impedimento fuit.

Strab. l. 5. DCXXVIII.

DCXXX. DCXXXII.

Ergo Italici bis tanta ſpe deiecti, facta inter populos coitione aduerſus populum Romanũ coniurarunt: quare populus Romanus ſaga ſumſit, ac bellum aduerſus Italicos iuſſit, Sexto Iulio Cæſare & L. Marcio Philippo coss. anno DCLXII.

DCLXII.

1 Municipiorum duplex apud Romanos ſcriptores genus inuenio: primum quod iure ſuo vteretur, & tantũ munus honorarium inter ciues Romanos obiret, hoc eſt, honoris cauſſa in legione ſtipendiũ faceret, vt ciues, nõ vt ſocij in auxiliis: illaq; municipia ſine ſuffragio dicta ſunt. Alterũ genus municipiorũ fuit eorũ, quibus cum ſuffragij latione ciuitas eſt data, hoc eſt, quib⁹ honores dare & petere licebat: ſed illi legibus ſuis ſpoliabãtur, Romanis obſtringebãtur. hinc municipalia prodigia vocat duces Italici belli ex municipiis oriundos.

2 Latinarum feriarum, vel Latinorum ludorum originem, pompã, & cæremonias Dionyſius late deſcribit. Cõſules die initi magiſtratus, Iouis Opt. Maximi templum adibant, Latinas indicebant, ad diẽ condictam ferias celebrabãt, Ioui Latiali ſacrum ſolenne in monte Albano faciebant.

Lib. VII.

3 Aſculanum ciuem pro obſide Italici fœderis ductum in vrbem aliam, quidam indicauerat Seruilio Cæpioni pro cõſule agenti in Apulia, qui properè oppidũ ingreſsus, Aſculanosque ſolenne patrum celebrantes minis deterrere conatus, ab eis interficitur, quod defectionem proditam intelligerent: ſimulque Fonteius eius legatus, & quotquot erant Aſculi ciues Romani, atq; bona eorũ direpta ſunt. Itaque aperta iam coniuratione omnes arma corripiunt, Marſi, Peligni, Veſtini, Marrucini: eos ſequuntur Pincentes, Fretani, Irpini, Põpeiani, Venuſini, Appuli, Lucani, Sãnites auiti hoſtes, Latini, & quidquid populorum vltra Lirim vſq; ad ſinum Adriaticum habitabat. Vtrimq; armantur copiæ ad centum millia hominum, & à populo R. vtriſque coss. L. Cæſari & Rutilio Lupo imperium datum eſt.

4 Q. Popedium Silonem huius belli ducem fuiſſe Appianus etiam & Oroſius teſtantur, qui dum transfugæ fidẽ magna fraude ſibi præſtruxerat, cum maiore perfidia Cæpionẽ in inſidias cum comitatu ſuo pertractũ occidit. Popedij exercitum Cæcilius Metellus adortus prælio vicit, in quo etiã ipſe Popedius cæſus eſt.

5 Licinius Craſſus Cæſaris legatus à M. Lamponio Italicorum

licorum duce, octingētis ex eius exercitu occisis, fuga in Grumentum Picentinorum oppidum compulsus est.

6 P. Rutilius Lupus consul vnà cum C. Mario legato duos pontes non longè inter se distantes super Lirim construxerat, ad traiiciendas copias, quibus Vetrius Cato Marsorū dux sese cum exercitu opposuit: cumq; propiùs ad Marij pontē mouisset, insidias noctu circa P. Rutilij traiectum, quē ipsi permisit, disposuit. cæsis itaq; multis, multos in flumē præcipites agit. Rutilius consul in capite saucius, paulo pòst ex vulnere moritur. Marius vbi eā cladē ex cadaueribus prono flumine ad sua castra delatis intellexit, properat ad hostiū castra, eaq; expugnat, & calamitatē acceptā castigat. Cōsulis cadauer in Vrbē relatum, magnum luctū ciuibus & cōsternationē attulit: quare Senatuscōsultum factū est, vt posthac defunctorum corpora ibi sepelirentur, vbicumq; cecidissent. ita Appian.

7 L. Iulium Cæsarē consulem à Vettio Catone, cæsis M. M. in Aesernā populi Romani sociā vrbem cōpulsum fuisse, Appianus scribit, eundemq; ,copiis vndiq; contractis, contra Samnites feliciter pugnasse, & ob eā victoriā Romæ saga esse posita Orosius etiam testatur: quare hîc alios esse secutū Annales Florum oportuit, qui ea de L. Iulio Cæsare scribit, quæ alij de Rutilio Lupo memoriæ prodiderūt. accedit ad criminationem Flori, quòd Annales consulum, hunc Iulium Censorem cum Licinio Crasso in proximum annum nuncupent, & Rutilium Lupum in prælio occisum testentur.

lib 5. c. 19.

8 Etruscorū animos, dū moliūtur bellū, à Senatu Romano in amicitiā ciuitatis donatione fuisse præoccupatos alij scribūt. sed L. Porciū Catonē cōsulē reb' prospere gestis, fusisq; aliquoties Marsis, dū castra eorū ad Fucinum lacū expugnat, fraude C. Marij, cuius patris victoriam Cimbricam Cato dicterijs extenuauerat, in turba occisum esse Orosius scribit.

Appian'.

lib. 5. c. 2.

9 A. Gabiniū aduersus Lucanos bene pugnasse, multa oppida expugnasse; sed dum castra illorum obsideret, interiisse, apud alios scriptores obseruaui.

10 Sulla legatus Samnites prælio fregit, & bina eorū castra expugnauit: ipse tot successibus inuitatus, & cùm post preturā etiā hoc bello feliciter gesto illustratus esset, cōsulatū in proximum annum petiit, eumq; honorē vndequinquagesimo ætatis anno omnium pænè ciuium suffragio assecutus est.

11 Pom.

11 Pompeius Strabo cōsul Picentes & Asculanos, qui hoc bellum concitauerant, edomuit: cùm enim diu obsedisset Asculum, erumpentem hostem vicit, decem & octo millia Marsorum cæsa, capta III. millia, Asculo occupato, præfectos, & centuriones, cunctósque principes eorum virgis cecidit, securique percussit, atque de Picentibus & Asculanis triumphauit, &, teste Appiano, de Marsis, cùm neque de Marsis, neq; sine Marsis antea triumphasset. Hic Cn. Pompeius pater erat Cn. Pompeij Magni, ipse post biennium bello ciuili Cinnano fulmine ictus interiit, lectū eius populus diripuit, corpus vnco traxit. Hanc inuidiam sibi cōflauerat, quia Q. Pompeium Rufum Sullæ collegam, ad exercitum ab ipso, quem aliquandiu inuita ciuitate obtinuerat, accipiendum contendentem, seditione, quam ipse Strabo excitauerat, sacrificare incipientem adorti, in modum hostiæ mactauerant; & hoc primùm anno & Strabone auctore, sanguine consulis Romanorū militum manus contaminatæ fuerunt.

Valer. Max. Velleius II. DCLXV.

ARGVMENTVM CAP. XIX. LIB. III.

Summatim seruilia bella recenset, ab Vrbe liberata vsque ad annum DCLIV. quo in Sicilia per M'. Aquillium proc. cum seruis debellatum est.

COMMENTARIVS.

Herdonius Sabinus conuocatis ad arma exsulibus, & seruis ad libertatem, Capitoliū noctu occupauerat anno CCXCIII. quod dū Valerius Poplicola armis recuperat, cecidit; & Herdonius eo in prælio interfectus est, eodem etiam tempore laborabatur in Vrbe magno motu inter patres & plebem, C. Terentio Arsa tribuno plebis legibus in patrum seruitiū promulgandis omni studio incumbente.

Liu. l. 3.

1 Tumultus propriè est ex subito bello tanta perturbatio, vt maior inde timor oriatur, dictus quasi timor multus. Tumultu ex Senatusconsulti decreto iustitium indicebatur, saga sumebantur, delectus sine vacationibus habebatur tam in Vrbe, quàm in Italia.

Philipp. 8

2 Tres consules in Sicilia rem gessisse contra seruos inuenio: C. Fuluium Flaccum; quo euentu tamen, quia rerū memoria hìc periit, parum compertum habeo. L. Pisonem Flacco successisse, qui octo millia seruorū interfecit, quos capere potuit,

DCXIX. DCXX.

potuit, patibulo affixit. P. Rupilius Pisoni successit, qui cum fugitiuis debellauit, ac bello confecto prouinciam ordinauit. Hic igitur vitiosè Perpenna pro P. Rupilio scriptum est.

DCXXI. Cic. Verr.

3 Ouatio minoris triumphi genus est, quod concedebatur imperatoribus, cùm aut bella non ritè indicta, nec cum iusto hoste gesta essent, aut cùm hostium nomen humile & indignum triumpho, vt seruorum piratarumque, videretur. Ouans nec curru vectus, nec trabeam, nec togam pictā indutus pedibus. Vrbem exercitu præeunte ingreditur, vt Dionysius (qui pedestrem triumphum vocat Ouationem) testatur. itidem Masurius Sabinus apud Gellium prodidit: sequentibus eos nō militibus, sed vniuerso senatu. Myrtea coronatos fuisse, & vsos qui ouantes ingrederentur, vt qui triumphantes veherentur, laurea; Plutarchus, Plinius, Festus, Gellius testātur. Ouationem Plutarchus ab oue, quam immolabant ouantes, vt triumphantes in Capitolio taurum, dicta esse cōtendit.

Gell. l. 5. Lib. v. Plutarch. in Marcello.

M. Aquillium consularem (fuit enim collega Marij v. cōsulis anno DCLII.) ouantem de bello fugitiuorum in Sicilia confecto, Capitolium ascendisse Cicero scribit. Hic postea legatus à Mithradate rege captus, atque per contumeliā excruciatus est.

II. de Oratore.

ARGVMENTVM CAP. XX. LIB. III.

Gladiatores Spartaco duce, aliquādiu bellum dubio Marte gerunt cum Romanis, sed tandem à M. Crasso proprætore debellantur.

COMMENTARIVS.

Gladiatores serui erāt, qui in ludo suo à Lanistis pugnādi artem edocebantur, vt cùm munus gladiatorium à magistratu ipsi populo ad voluptatem præberetur, tunc illi à muneratoribus redemti in arena depugnarent, ea quidē necessitate, vt vel aduersarium victum conficerent, vel ipsi conficerētur, idque toties donec vel ætate emeriti, vel sæpius victores libertate & missione digni haberentur, & rude à prætore donarentur, qua accepta ab omni depugnandi necessitate liberabantur. Causam tam atrocis & funesti spectaculi populo dati Iulius Capitolinus duplicem refert: vnam, quòd ita hanc deuotionem contra hostes factam putarent, vt ciuium sanguine litato, specie pugnarum Fortunam satiarent: alterā & verisi-

verisimiliorem, vt tã cruento spectaculo ciues Romanos adsuefacerent, ne in prælio similes casus exhorrescerent.

1 Lentulus quidam Barbatus magnam gladiatorum familiam Capuæ alebat, qui à quodam Spartaco Thrace persuasi, vt pro sua potiùs libertate, quã pro spectatorũ voluptate dimicarent, effracta custodia, & armis, quæ viatoribus obuijs eripuerant instructi, Vesuuiũ montem occuparunt. Eorum qui ab ergastulo eruperunt, numerum varij variè recensent. Plutarch. in Crasso ὀγδοήκοντα δυοῖν δέοντας, Appianus ἑβδομήκοντα μονομάχους, Liuius, Eutropius, Orosius lxxiiii. recensent.

In ciuil. bel.

2 Claudiũ Pulchrum legatum habet Epitom. 95 κλώδιον στρατηγὸν Plutarch. lxxiiii. gladiatores eo, quo noster Florus refert, stratagemate à Clodij obsessione elapsos, eosque aliquot eius cohortes nec opinantes aggresſos, loco pepulisse, testatur etiam Frontin. libro 1. cap. v.

3. P. Variniũ Glabrũ pretorẽ Spartacus magno prælio vicit, eiusq; equo, ornamentis, & lictoribus potitus est. Furium eius legatum cum duobus millibus profligauit; Cossiniũ alterum eius legatum apud Salinas lauantem ex inopinato ferè oppressit, eiusque impedimentis & castris potitus, fugientẽque exercitum assecutus, occiso Cosconio fudit fugauitque. Hinc iam celebrior factus Spartacus, affluente vndiq; turba, exercitum LXX. M. collegit.

4 Thurij vrbs Locrorum in sinu Tarentino ad Sibarim fluuium, antea etiam Sibaris dicta, vbi Herodotus historiã suam scripsit, & mortuus sepultusque est, Thucyd lib. 5.

5 Crixus Spartaci socius ad Garganum montem à Gellio consule vna cum XXX. M. fugitiuis oppressus & occisus est. atque manibus eius parentauit Spartacus, trecẽtosq; ex Gellij & Lentuli coss. exercitu captiuos Crixo inferias misit.

Appianus bel. ciuil. l. primo.

6 Muneratores & munerarij dicebãtur qui ludos gladiatorios populo, emtis à Lanista gladiatoribus suo sumtu, exhibebant.

7 Cùm Spartacus per Apenninum in Galliam properaret, Gellius consul præoccupato itinere eum exclusit, Lentulus consul à tergo eius vestigijs inhærebat: sed ille singulos per occasionem aggresſus repulit, quibus trepidè fugientibus, eorum castris cum omnibus simul impedimentis potitus est.

8 C. Cassius Galliæ Cisalpinæ prætor circa Padum cũ decem

cem millium exercitu erat, qui Spartaco obuiam profectus, ac prælio commisso fugatus, & ægre elapsus est.

9 Mirmillones & Retiarij gladiatores erant, qui inter se in arena committebantur. Retiarij dicti erant, quia reti variè suos aduersarios implicabant & capiebant.

ARGVMENTVM CAP. XXI. LIB. III.

Marius ambitione ardens, Sullæ imperium per Sulpicium tribunum plebis abrogat. Sulla armatus Vrbem inuadit, Mariũ & eius factionem expellit, Sulpicium occidit. Cinna Mariũ exsulẽ reuocat, vterq; crudelissimè senatũ lacerat. Sulla ex Asia reuersus, omnium crudelitatem cruenta illa proscriptionis tabula superat.

COMMENTARIVS.

L. Cornelius Sulla natus familia nobili, sed iam maiorum ignauia extincta (sextus enim erat à Cornelio Rufino, qui bello Pyrrhi inter celeberrimos duces fuerat) diu ita se gessit, vt nullam petendi consulatus rationẽ habere videretur; deinde post præturam bello illustratus Italico, & antè in Gallia & Numidia legatione sub Mario, qua eminẽtissimos hostium duces fuderat, ex successu animũ sumpsit, petensq; cõsulatũ, pænè omnium ciuium suffragijs anno ætatis vndequinquagesimo cõsul creatus, Asiamque & Mithradaticũ bellum sortitus est. C. Marius incredibili ardens eius belli gerendi cupiditate, P. Sulpicium tribunum pl. impulit, vt lege lata Sullæ (qui adhuc in Cãpania socialis belli reliquias persequebatur) imperiũ abrogaret, atq; in se trãsferret. Quã legẽ cùm P. Sulpicius Q. Põpeio consule & Sullæ collega aduersante ita tulisset, vt filium etiam consulis Sullæ generũ occideret: Sulla irritatus Romam exercitum deduxit, & inimicis prælio superatis, Vrbẽ ingressus, arcem Capitolinã tamquam victor insedit, atque ex Senatusconsulto XII. inimicos suos hostes iudicatos Vrbe expulit, inter quos P. Sulpicius legislator, serui indicio extractus è villa, occisus est. Sulla deinceps statum ciuitatis ex sua sententia ordinauit.

1 Marius pater fuga elapsus, cùm equites Sullani ipsum insequerẽtur, vt vitæ suæ cõsuleret, se in Minturnensiũ paludes demerserat: inde equitũ strepitu territus emergẽs deprehensus, & Minturnas abreptus est. Minturnẽses eius dignitatem reueriti, ipsum dimittunt, & officijs fugientem prosequũtur: ille

Cic. Pisoni.

ille se in lembum piscatorium coniicit, & inter nauigandum amicos aliquot colligens Meningem petit, cùm hinc in Africam vela conuertisset, naufragus & exsul ab ea prouincia, vt hostis populi Romani, à prætore Sextilio (dum tantus imperator in ruinis Carthaginis fortunæ telis oppressus iaceret) prohibitus est. Ibi filium à Numidiæ regis insidijs vnà cum socijs elapsum recipit, & in Cercinam insulam nauigat. Cùm ibidem intellexisset Cinnam, qui suarum partium erat, & Cn. Octauium consules nouis seditionibus turbare rempublicam, Cinnamq'ue, consulatu ipsi per vim abrogato, eiectum, Italiã petit, & Cinnæ se coniungit, & reditu suo Senatum cunctum pænè deleuit.

Plutarch. in Mario. Appiã. de bel. ciuili.

2 Alteram caussam huius seditionis inuenio, quòd cũ ciuitas aliquot Italicis ita data esset, vt non in XXXV. tribus veteres noui ciues censerentur, sed in nouas alias decem conscriberentur, ne nouorum ciuium multitudo ac potentia, veterũ in comitiis auctoritatem labefactaret: Cinna tamẽ, vt ab Italicis gratiam iniret, eos se omnes in XXXV. tribus distributurũ esse professus est: quo nomine ingentem ex tota Italia multitudinem Romam acciuit. cùm autem hanc rogationem per vim perferre vellet, à Cn. Octauio collega, qui veterum ciuiũ caussam susceperat, per seditionem Vrbe pulsus est, & cùm ad solicitandas Italicas ciuitates circumiret, ex Senatusconsulto magistratu abdicatus est. In eius locum L. Cornelius Merula flamen dialis factus, quì capta Vrbe à Cinna & Mario, cùm se consulatu abdicasset, incisis venis, sponte vitam finiuit, nec alius flamen dialis intra annos duos & septuaginta suffectus est, teste Tacito libro quarto.

3 M. Antonius orator consul fuit cum A. Postumio Albino anno DCLIIII. Censor cum L. Flacco anno DCLVI. hũc Cicero vt eloquentissimum, prudentissimũ, sapientissimumque virum vbique commendat, atque is eloquentiæ gloria omnes honores populi suffragiis assecutus est. Cùm autem Mariani & Cinnani milites, vt ab iis percussores ad M. Antonium immissi in eius cubiculum irrumperent, aliquamdiu sua eloquentia ipsorũ mucrones in se districtos cohibuit: sed à superueniẽte Annio caput eius præcisum est, quod suis manibus inter epulas Marius per summã animi ac verborũ insolentiam aliquamdiu tenuit, & deinde in rostris exponi iussit.

4 L. &

4 L. & C. Cæſares fratres occiſos eſſe Appianus refert, Atiliumque Serranum Lucij germanum: item C. Numitorium, & M. Bæbium in via obuios eſſe trucidatos. P. Craſſus in fuga filium interemit, ne veniret viuus in poteſtatem perſequentium, quos ne ipſe quidem effugere potuit.

5 Q. Catulus, qui Cimbrico bello Marij collega fuerat, dum ſibi moriendum eſſe intellexit, vt ſe à ludibrio inimicorum vindicaret, in cubiculo ſuo recens calce illito, necdum perſiccato, prunis ingeſtis ſponte ſua ſuffocatus eſt. atque ita trium ætatum tres oratores, M. Antonius, Q. Catulus, C. Iulius crudeliſſimè ſunt interfecti.

Cic. in Brut.

6 Plutarchus in Mario, ὅσους ἀσπασαμένους μὴ προσαγορεύσειε μηδὲ ἀντασπάσαιτο, τοῦτο αὐτὸ σύμβολον ἦν ἀποσφάττειν ἐν ταῖς ὁδοῖς

7 Marius conſul VII. renuntiatus, intra dies quàm inierat tredecim, morbo laterali & phreneſi conſumtus eſt, cùm ageret annum ſeptuageſimum. Quarto etiam conſulatu ſuo L. Cinna cùm bellum contra Sullam ab Aſia victorem reuertentē pararet, dum milites ſuos vt in Dalmatiam traijcerent per vim, vt Sullæ venienti occurreret, cogere vult, ob nimiam crudelitatem ab exercito ſuo lapidibus Ancone conciſus eſt. Plutarch. ita: Cn. Pompeius, qui poſtea Magnus appellatus eſt, iuuenis in caſtra Cinnæ venit, à quo cùm eſſet falſo crimine notatus, clam fugit: eo nuſquam comparente, creditum eſt eum à Cinna fuiſſe interemtum. itaque qui vetere Cinnæ odio imbuti erant, cum impetu facto occiderunt.

8 Sulla compoſitis tranſmarinis rebus in Italiam cum XXX. millibus armatorum aduerſus CC. millia & amplius hoſtium Brundiſij appulit, atque hoc in bello inſignem animi fortitudinem oſtendit, quòd dum per triennium Cinnanæ Marianæque partes Italiam obſiderent, eius vxorem, familiamque vix fuga ſeruatam vrbe eieciſſent, bona publicaſſent, atq; domum eius diruiſſent: tamen ſibi frangendum hoſtem priùs, quàm inimicos ciues vlciſcendum exiſtimaret, nec interea ſe ijs bellum illaturum diſſimulauerit. Q. Metellus Pius & Cn. Pompeius Strabonis filius cum parte exercitus ſe ad Sullam contulerunt: miſſis legatis qui de pace agerent, ijſque ab conſule C. Norbano violatis, Sulla ad Canuſium cum Norbano

signa confert : desiderata sunt ex Norbani exercitu VI. M. ipse Capuam fugit.

9 L. Scipio alter consul, dum spe pacis à Sulla duceretur, interea per Sullanos eius exercitus sollicitatus, signa ad Sullam deserto consule transtulit. Scipio & filius cùm interimi possent, incolumes dimissi sunt. L. Scipio fluctibus Reipubl. ita expulsus, Massiliæ postea in exsilio vixit, & à Sulla inter proscriptos relatus est.

10 Marius iste, filiúsne Marij VII. consulis, an nepos fuerit, ex auctorum ista tradentium varietate mihi incertum est. Appianus fratris Marij filium XXVII. annos natum, cùm consul crearetur, fuisse scribit: sed Velleius, Plutarchus, Eutropius, & alii C. Marij filium prodiderunt, quo nomine etiam in Capitolinis tabulis vocatur, fortasse per adoptionem. ipse à Sulla non procul à Præneste ad Sacriportum prælio superatus fugit, & tunc in mœnia subductus est. Sulla præneste circumuallauit, atque obsidioni Lucretium Offellam præfecit. Marius, cùm Prænestini se dedidissent, per cuniculum captabat euadere, septus vndique ab exercitu, mortem sibi consciuit, cum Pontio Telesino fugæ comite stricto vtrimque gladio concurrens : quem cùm occidisset, ipse saucius à seruo impetrauit, vt se occideret: eius caput ad Sullam missum pro rostris positum est. atque Sulla hac victoria elatus, Felicem sese deinceps cognominari voluit.

11 Cn. Papirius Carbo cùm iterum consul cũ Cinna IIII. consule esset, ne quem collegam sibi in Cinnæ à militibus suis cæsi locum sufficeret, auspicijs sæpe impeditus fuit, atq; ideo solus per totum annum consulatum gessit; proximo deinde anno tertiùm consul cum C. Mario creatus, à Metello Pio non procul à Fauentia superatus, copijs suis spoliatur, ipse in Siciliam fugit, ibi à Pompeio captus, cũ muliebriter etiam fleret, interfectus est.

12 Marij consulis iussu L. Damasippus, vel, vt scribit Appianus, Brutus, Prætor vrbanus cùm Senatum vocasset, omnem quæ in Vrbe erat nobilitatem trucidauit: inter ceteros P. Antistium Cn. Pompeij socerum, C. Papirium Carbonem consulis fratrem, L. Domitium, & Q. Mucium Scæuulam Pontificem Maximum, fugientem in ædes Vestæ, in vestibulo occidit. omnium cadauera in Tiberim proiecta sunt.

13 Villa

13 Villa publica domus amplissima erat in campo Martio, in qua hostium legati, quibus in Vrbe hospitium non concedebatur, recipiebantur, & de publico alebantur. VII. millia peditum Sullæ iussu in ea iugulata esse D. Augustinus scribit. Valer. Max. quattuor legiones in villa publica fuisse trucidatas numerat, Liu. 8. millia, Plutarch. VI. millia.

De ciu. Dei. lib. 3. cap. 28. lib. 9. c. 2.

14 Sulla debellatis inimicis, cùm Vrbem per suos milites occupasset, proscriptionis calamitosissimæ inuentor fuit, qua præmium percussoribus proscriptorum duo talenta constituit; latentiumque indicibus, & pœnam eandem abditos celantibus interminabatur. Senatores primùm octoginta, equites MDC. proscripsit, & omnium proscriptorum filios honorum iure lege lata priuauit, aditumque ijs in Senatum obstruxit, ac vt suam tyrannidem maxima potestate confirmaret, se Dictatorem perpetuum dici per L. Flaccum interregem curauit: atque cùm per annos tres multa hominum millia morte, multa, atque omni contumeliarũ & iniuriæ genere acerbissimè vexasset, Italiam & totam Rempub. rerum nouarum studio perturbasset, demisso à se publico præsidio, palàm in foro dixit, se omnium à se gestarum rerum paratum esse rationem reddere. ipse proximo à Dictatura abdicata anno ex pediculari morbo perijt annos natus sexaginta, magnus eius funeri honos habitus est, atque ipse in campo Martio, frustra repugnante Lepido consule, sepultus est.

ARGVMENTVM CAP. XXII. LIB. III.

Q. Sertorius proscriptus in Hispania vlteriore ingens bellum mouit, sed domestica fraude octauo demum anno occisus est.

de 2.

COMMENTARIVS.

Q. Sertorius desperatis Marianorum rebus in Hispaniam vlteriorem, quam prætor sortitus erat, profectus est. C. Annius à Sulla Dictatore in Hispaniam missus, Sertorius primũ Carthaginẽ nouam, inde in Mauritaniam compulit: pòst cum eo recedente ad Pityusam insulam nauali prælio decertauit. Sertorius tempestate ad Gades delatus, voluntatem cepit nauigandi ad insulas fortunatas, quæ in Atlantico Oceano extremæ versus occidentem credebantur: sed bello Mauritanico, quo Cilices piratæ Mauritaniæ regem dare vel-

lent, auocatus est; & inde victor in Lusitaniam reuersus, eam ad bellum impulit, atque armauit. & vt multorum animos sibi religione quadam astringeret, in castris ceruum album tamquam Dianæ donum nutriebat, per quem nocte sibi omnia quæ gererentur, in somnis nunciari simulabat.

1 Sulla Dictator consulem Q. Metellum Pium in Hispaniam contra Sartorium misit, qui vel ætatis vel morum vitio nihil præclari cum Sertorio gessit. L. Domitius eius legatus ab Herculeio quæst Sertorij victus & occisus est. Itidem Manilius procunsul è Gallia in Hispaniam cum tribus legionibus & mille ac quingentis equitibus transgressus infeliciter cum Herculeio pugnauit, castrisque exsutus in oppidum Ilerdam penè solus refugit.

2 Cùm Q. Metellus impar aduersus Sertorium videretur, visum est Senatui, Cn. Pompeio priuato adhuc & equestri extra ordinem imperium in Hispaniam dare, qui Gallis ipsius iter in Hispaniam prohibentibus, iter eorum internecione patefecit primum impetum Sertorij victoris nouis quidem militibus, & multo paucioribus numero ad Lauronem sustinuit. Lauronem Sertorius inspectante Metello accendit.

3 M. Perperna Lepidi partibus, eo in Sardinia mortuo, fractis, magna cum exercitu ad Sertorium venerat: Sertorius & Perperna coniungunt copias: iste cum Metello congressus, fusus fugatusque est, ille Pompeium vicit, & in femore vulneratum profligauit: iterum ad Seguntiam Sertorius Pompeium, Metellus Perpernam fudit. tertiò cùm se in Metellum Sertorius intulisset, superueniente Pompeio recessit; ac laboriosissimo bello ægre tandem repulsus est Sertorius: eius quæstor L. Herculeius à Metello cum omni exercitu concisus est.

4 Perperna Sertorio ex coniuratione domesticas insidias struxit, epulantem & accubantem confodiunt. Perperna exercitum Sertorij occupauit, & prælio cum Pompeio congressus, victus est; dum fuga salutem quærit, ab equitibus suis ad Pompeium vt percussor Sertorij retractus est: atque dum vociferaretur multa se habere, quæ ad Reipublicæ salutem pertinerent, Pompeio indicanda: epistolas enim eorum nobilium habebat, qui Sertorium ad inuadendam Italiam inuitauerant. Pompeius statim conquisitas omnes epistolas, ac ne

lectas

lectas quidem aut inspectas comburi iussit: quo facto laudem inuenit, & multos à metu, Vrbem à nouo motu liberauit: ipsumque Perpernam, antequam indicium alicuius rei effutiret, occidi iussit.

5 Calaguris Vasconum in citeriore Hispania oppidum tam pertinaciter Pompeio restitit, quòd etiam vxores suas natosque in alimentum verterint, & cadauerum reliquias salierint. Hoc bellum etsi cum Romanis imperatoribus gestum est, tamen quia cum Hispanis militibus pugnatum est, externum potiùs quàm ciuile est habitum. Metellus & Pompeius de Hispania triumpharunt, sed Pompeius hoc triumpho adhuc eques Romanus, ante diem quàm consulatum iniret, curru Vrbem inuectus est pridie Kalend. Ianuar. DCXXCII.

Valerius Max.

ARGVMENTVM CAP. XXIII. LIB. III.

Marcus Lepidus dum Sullæ leges abrogare conatur, nouo motu perturbat Rempublicam: ipse profligatus, in Sardinia animi ægritudine perit.

COMMENTARIVS.

M. Aimilius Lepidus consul cum Q. Catulo creatus, legem de actis Sullæ iam mortui rescindendis promulgauit, vt qui à Sulla proscripti fuerant, & ciuitatem & bona sua recuperarent; cui cùm Catulus collega & boni omnes aduersarentur, Lepidus à Senatu iureiurando adactus, bellum se patriæ non facturum, in Galliam vlteriorem, quam sortitus erat, profectus est, tamquam exacto consulatu bellum moturus.

1 Primus è patricijs Cornelijs Sulla igni voluit cremari: antea enim humari solent, cùm autem ipse victor acerbiore odio C. Marij reliquias ad Anienem sitas dissipari iussisset, timens similem fortè casum corpori suo posse accidere, cremari voluit.

Cic. de leg. 2.

2 Consulatum alterum per vim petiturus Lepidus, cùm Etruriam ad arma commouisset, Galliam citeriorem per M. Brutum, eius, qui Cæsarem interfecit, patrem, obtineret, infesta signa patriæ intulit. Pòst autem cùm Cn. Pompeius de M. Bruto à se Mutinæ occiso Senatum certiorem fecisset, magnam metus partem, qua Roma tenebatur, ademit. hunc verò motum intra vnam æstatem oppressum fuisse Eutropius testatur.

3 Miluius pons supra Tiberim via Flaminia ab Vrbe plus minus duobus millibus passuum distat in occasum æstiuum: exstructus est à M. Scauro censore Sullæ tempore, vt Ammianus scribit.

LIBRI QVARTI CAPVT PRIMVM.

Catilinæ & sociorum ipsius coniurationem exponit, & Ciceronis consulis in ea opprimenda vigilantiam, dehinc Catilinam à C. Antonio consule cum suo exercitu cæsum esse.

COMMENTARIVS.

L. Sergius Catilina patricius, qui triennio etiam antea cum Cn. Pisone Coniurauerat, cumque priore anno repetundarum interrogatus, hoc anno ambitus insimulatus, repulsam consulatus tulisset, cum P. Lentulo & C. Cethego prætoribus, atque alijs multis de cæde consulum & Senatus, incendijs Vrbis, & opprimenda Republica coniurauit.

1 Q. Curius flagitijs atque facinoribus coopertus, quem censores senatu probri gratia mouerant, homo vanæ & futilis linguæ, coniurationis secretæ apud Fuluiam, cum qua ei vetus stupri consuetudo erat, effutiuerat, ea, quæ, & quomodo audiuerat, compluribus narrauit, ipseque Cicero consul Multa pollicendo pellexit, vt Q. Curius consilia coniurationis Catilinariæ ipsi proderet.

2 M. Porcius Læca à Sallustio nominatur, in cuius domo Catilinæ dies exeundi, tum ceteris manendi conditio, tum descriptio totam per Vrbem cædis atque incendiorum constituta est. ipse lege Lutatia, postquam Catilina cum exercitu cæsus esset, ex indicio L. Vettij equitis Romani postulatus, de vi publica condemnatus est.

3. 4 P. Cornelius Ser. F. Sulla, & P. Autronius Pętus cũ consules in annum DCXXCIIX. designati essent, de ambitu postulati non inierunt, sed in eorum locum facti sunt L. Aurelius Cotta, & L. Manlius Torquatus, qui eos ambitus damnauerant. ipsi eo dolore animi exasperati cum C. Pisone & Catilina coniurant, & Cottam & Torquatum consules in Capitolio Kal. Ian. parant interficere, sed re per inditium cognita,

gnita, ipsorum consilium diremtum est. P Autronius & Seruius huius Sullæ frater, de vi publica condemnati sunt, P. Cornelium Sullam Cicero defendit & Hortensius.

5 L. Vargunteius Senator cum C. Cornelio equite constituerant cum armatis hominibus nocte, quæ secuta est postridie Non. Nouemb. salutatum ire Ciceronem, & eum in suo lectulo confodere: sed Cicero per Fuluiam de dolo, qui parabatur, certior factus, non admisit salutatores tam perniciosos. Sunt & isti postea damnati lege Lutatia de vi publica. L. Cassium Longinum Sallustius inter coniuratos etiam numerat.

6 P. Cornelius Lentulus Sura consularis, consul enim fuerat cum Cn. Aufidio Oreste anno DCLXXXI. & prætor iterum, coniurationis per indicia conuictus, in carcerem ex Senatus consulto, quod ex Catonis seueriore sententia factum est, cum Cethego, Statilio, Cæpario, Gabinio coniectus est, atque de ijs supplicium, gula laqueo fracta, in Tulliano sumtum est. P. Lentulus ex libris Sibyllinis dicere solitus erat, Romę tribus Cornelijs regnum portendi, Cinnam atque Sullam antea, se tertium esse, cuius fatum foret Vrbe potiri. Erat autem hic Lentulus M. Antonij postea triumviri vitricus. hinc illud odium M. Antonij & Ciceronis enatum esse verisimile est, teste Plutarch. in Antonio.

7 VI. Idus Nouemb. Cicero Senatum in Iouis Statoris ædem conuocauit: venit eòdem Catilina, eique nullus senator assidere voluit: eaque pars subselliorum, ad quam ille accesserat, nuda & inanis relicta est. Tum Cicero consul, siue præsentiam eius timens, siue ira commotus, orationem habuit primam in Catilinam, qua eum ex Vrbe egredi iussit. Catilina nocte intempesta cum trecentis armatis, lictoribus & fascibus, imperij insignibus adhibitis, ex Vrbe in Etruriam Fæsulas, in castra Manliana profectus est. Postridie quàm Catilina profugisset, Cicero orationem alterā ad populum habuit, qua gratulatur populo & Reipublicæ, quod Catilina ex Vrbe sit profectus. Senatus Catilinam & Manlium hostes iudicauit. Tertia deinde exponit, quid in Senatu actum sit. Quartam in Senatu Non. Decemb. habuit, in qua Cicero de duabus contrarijs sententijs Cæsaris & Catonis ita disputat, vt non obscurè in seueriorem inclinet.

ARGVMENTVM CAP. II. LIB. IIII.

CÆsar, Pompeius, Craſſus coitione ſibi dominationem confirmabant: Craſſo à Parthis cæſo, Pompeij & Cæſaris neceſſitudine ob Iuliæ mortem abrupta, cùm Cæſar priorem, Pompeius parem non ferret, ciuilibus armis cum totius orbis & Vrbis calamitate ſocer & gener contendunt. Pompeius in Ægyptum fugiens, perfidiſſimi regis inconſtantia interfectus eſt. Cæſar victis inimicis Rempublicam occupat, & inuidia affectati regni, optimatium conſpiratione, poſt triennium in Senatu 23. vulneribus confectus eſt.

COMMENTARIVS.

M. Marcellus conſul Cæſaris inimicus anno DCCII. ad Senatum retulit, vt Cæſari antequam eius dominatio imperij continuatione cõfirmaretur, abrogata lege Pompeij & Craſſi, ſucceſſor daretur, vt exercitum dimitteret, & ne eius abſentis in petitione conſulatus ratio haberetur. ſed Ser. Sulpitio eius collega, & tribun. pl. ſumma ope contra tendentibus, nemo in Marcelli ſententiam pedibus iuit. Sequenti deinde anno cùm Cæſar veritus ne C. Marcellus conſul (qui Marcelli patruelis erat) efficeret, quod ille non potuiſſet, L. Paulum eius collegam talentis mille quingentis ſibi deuinxit, vt ne quid contra ſe contenderet, ſed C. Curionis trib. pleb. obæratiſſimi operam, antea conſilijs ſuis aduerſantem, maiori mercede redemit, qui cùm de dimittendo Cæſaris exercitu referretur, ita quidem conſenſit, ſi & ceteri quoque ab armis diſcederent, (qua exceptione Pompeium notabat, qui poſt conſulatum ſecundum in Hiſpania bellum per legatos gerebat, atque hoc anno etiam proconſul ad Vrbem erat) atque amici Pompeij, ne in eam ſententiam diſceſſio fieret, obſiſtebant. Quod verò duobus prioribus annis aduerſarij Cæſaris obtinere non poterant, hoc L. Lentulo Crure, & C. Marcello coss. anni DCCIIII. initio perfectum eſt. Etenim in ſententiam Metelli Scipionis, qui eam ex ipſius Pompeij ore promere videbatur, S. C. factum eſt, vt niſi ante certam diem Cæſar exercitum dimitteret, eum aduerſus Rempub. facturum videri: interceſſerunt M. Antonius & Q. Caſſius tribuni plebis; itaque de imperio Cæſaris & de trib. plebis intercedentibus, acerbiſſimè inſtigante Pompeio eſt decretum. Factum etiam Senatuſconſultum ante diem VII. Idus Ianua-

Ianuarias, darent operam coss. prætores, trib. pleb. quique consulares essent ad Vrbem, ne quid Respubl. detrimenti caperet. Tribuni pl. statim seruili habitu ab Vrbe fugiũt, & Cęsarem, qui Rauennę suis postulatis responsa exspectabat, conueniunt.

1 Q. Metellus Celer consulis Africani collega fuit, Dione teste, & vterque consulatum Pompeij auxilio, cuius legati in Asia fuerant, consecutus est. Q. Metellum Creticum Pompeio inimicum fuisse, quia ornamentum eius triumphi subduxerat, ereptis per tribun. pleb. eius captiuis, suprà capit. 7. libr. 3. exposuimus. eundem hoc anno in Galliam, ob motum Heluetiorum, legatum fuisse missum cum L. Flacco, & Lentulo Clodiani F. Cicero in primo ad Atticum scribit.

2 Cùm Cn. Pompeius acta sua à Senatu confirmari vellet, vt quæ in Asia bello Mithradatico singulis regibus ac gẽtibus dedisset, rata essent, atque ea in re L. Lucullum, cui successerat, & M. Catonem aduersarios haberet, patribus offensus, Cæsarem ac Crassum sibi adiunxit. Cæsarem, qui àbiecto ex Lusitania triumpho, vt priuati eius ratio in comitijs consularibus haberi posset, sua opera consulem creat. Crassum alijs promissis implet. Ita inter tres ciuitatis principes coitio facta, eaque iureiurando firmata est, fore vt nemo nemini in Repub. aduersaretur, atque alius alium gratia, auctoritate, atque omni ope, in ijs quæ petijsset, adiuuaret. eam coitionem Varro historicus vno libro complexus Tricipitinam vocauit. Dio, Appian. Plutarch. Suetonius.

3 Pompeius consul tertiùm sine collega anno Decr. postquam defensor esse Reipub. cœperat, contendit, vt decem trib. pl. ad populũ ferrẽt, vt absentis Cęsaris in petẽdo secundo cõsulatu ratio haberetur. quo priuilegio cũ Pompeius prauitate aliorum, aut æmulatione alienatus, Cæsarem dissimulanter priuaret, Senatumq; vt contra Cæsarem atrociùs consulerent, animasset, & Cæsari nihil pro æquissimis postulatis quàm iniquissima responsa darentur: Cæsar populi beneficiũ, suamque salutem armis sibi asserendam decreuit.

4 More maiorum præsentes & priuati tantùm in Vrbe nomen suum professi petebant magistratum: fuisset itaque Cęsari dimittendus exercitus, ipseque inimicorum suorum ludibrio obnoxius, vt priuatus, coactus fuisset primi consulatus

ſui & adminiſtrati in Gallia imperij reddere rationem. Cato enim & Marcellus, tum Lentulus frequenter, ſimulatq; Cæſar ad Vrbem priuatus redijſſet, nomen eius delaturos iactauerant. Quare Cæſar inimicorum decretis, tum verbis Antonij & Caſſij trib. pleb. incitatus, exercitum ad ſuam dignitatem contra inimicos tuendam hortatus, traiecto Rubicone, qui Galliam ab Italia diuidebat, Ariminum, quod extra prouinciam eius erat, proficiſcitur, & quinque cohortibus, quas tunc ſolas habebat, vt apud Oroſium teſtatur Liuius, orbem terrarum adortus.

Lib. 6.

5 Corfinium oppidum in Pelignis, L. Domitius Ahenobarbus, cui Gallia, vt Cæſari ſuccederet, Senatuſconſulto, & ſine populi iuſſu decreta erat, XXX. cohortibus tenebat. Pompeius Domitium obſeſſum, vt imparatus contra Cæſaris exercitum, negligere coactus eſt. Cæſar die ſeptimo oppido, & Domitio, Vibullioque Rufo, & aliquot ſenatoribus potitus, eos incolumes dimiſit, & Hs, ſexagies, quod Domitius in publicum depoſitum aduexerat, vt ipſi redderetur voluit, militeſque eius apud ſe ſacramentum dicere cùm iuſſiſſet, eos cum Curione in Siciliam miſit.

6 Cùm Pompeio de caſu Domitij nuntiatum eſset, Luceria Canuſium proficiſcitur, inde Brundiſium cum XX. cohortibus 8 Kalen. Martij venit, quem Cæſar cum legionibus ſex magna celeritate, vt eum in Italia opprimeret, conſecutus, operibus & munitionibus expugnare contendit. Pompeius conſules cum magna exercitus parte, ne quid in Italia noui molirentur, in Epirum, Dyrrachium præmiſerat: quos ipſe, obſtructo & munito priùs Brundiſio, ne Cæſar eius fugam impediret, XVI. Kal. April. ſecutus eſt. Cæſar poſtero die oppidum ingreſsus, & impoſitis Brundiſio cuſtodibus, cùm à proſequendo Pompeio nauium inopia tardaretur, ad Vrbem reuertitur, & Senatum populumque R. hoc nouo ciuili bello & fuga Pompeij conſternatum, confirmat, ſeque pacis & otij publici ſtudioſum teſtatur: ſed cùm fruſtra hoc ſe agere experiretur, in Hiſpaniam contra legatos Pompeij proficiſcitur.

7 Imperitè Florus Cæſarem, primo eius in Vrbe aduentu, ſe conſulem feciſſe ſcribit: cùm enim victor ex Hiſpania reuerſus Maſſiliam veniſset, ſe Dictatorem à M. Aimilio Lepido

do prætore, qui poſtea triumuir fuit, dictum eſse ex lege lata intellexit; quare ad Vrbem profectus, comitia conſularia habuit; ſeque, quia ex legibus ei propter decennium à primo cõſulatu exactum, conſulem fieri liceret, conſulem cum P. Seruilio creat, & intra vndecimum diem ſeſe dictatura abdicauit.

8 Sanctius ærarium intelligit, in quo pecunia Gallici belli cauſsa ſeruabatur, cum exſecrationibus publicis eam motum non iri, niſi Gallicum bellum impenderet. hoc Cæſar, fruſtra obſiſtente L. Metello trib. pleb. effregit, pecuniamque abſtulit, cauillans populum ea religione ſolutum, quia nihil eſset quod amplius de Gallis metueretur, quos ipſe perdomuiſset. Dio, Plutarchus, Lucanus vniuerſum ab eo ærarium expilatum ſcribunt. Plinius eum primo introitu in Vrbem XXVI. M. laterum aureorum, & in numerato pondo CCC. M. ex ærario protuliſse ſcribit. illud ſi lateres aurei librales fuerunt, quinquagies centena & XVIII. M. florenorum, iſtud quinquagies quater centena millia numeramus. Oroſius tamen ſummam iſtam lib. VI. multo anguſtiùs contrahit.

Dio, Plutarch. Appianus, Lucan.

Libr. 33.

9 Siciliam Cato obtinebat, eò Curionem cum tribus legionibus Cæſar mittit; Cato eius aduentu cognito, ex prouincia fugit, queſtus in concione ſe proiectum ac proditum à Cn. Pompeio, qui omnibus rebus imparatiſſimus, non neceſſarium bellum ſuſcepiſſet, & à ſe reliquiſque in Senatu interrogatus, omnia ſibi ad bellum apta ac parata confirmaſſet.

10 Valerium legatum Cæſar cũ vna legione in Sardiniam miſit. Caralitani ſimulatque de aduentu Valerij acceperſent, M. Cottam proprætorem ex oppido eijciunt; ille perterritus quod omnem prouinciam conſentire intelligeret, ex Sardinia in Africam profugit.

11 Cæſar ſeptem legiones tribus Pompeij legatis ita adſcribit: Afranio tres, Petreio duas, Marco quidem Varroni vlteriorem Hiſpaniã cũ duabus legionibus ceſſiſse tuendam, quem Cæſar, cũ Afraniũ & Petreiũ exercitu exſuiſset, bello proſecutus eſt; cũq; vna eius legio ad Cæſarẽ trãſiſset, ipſe ab vlteriore itinere interclusus, ſe cum legione altera Cæſari dedidit.

12 P. Dolabella Cæſaris legatus à Marco Octauio & L. Scribonio Libone Dalmatia pulſus. C. Antonius ſe Octauio cum quindecim cohortibus dedidit. Reliquam huius rei hiſtoriam noſter à Lucano poëta libro 4. mutuatus eſt.

13 P. A-

13 P. Atius Varus, quem Cæſar Auximo profugum, Sulmone captum dimiſit incolumem, in Africam fugerat, atque ibi occupato Pompeij exercitu imperatorem agebat. Sed à Curione Cæſaris legato profligatus eſt. Curionis confidentia vſq; adeò eo ſucceſſu confirmata eſt, vt Iubæ Mauritaniæ regis cum magnis copijs aduentum, temere credens mediocres tantùm venire cum Saburra regis præfecto, auſus fuerit excipere: quare ipſe à rege circumuentus & occiſus eſt, exercituſque Cæſaris fugatus. Intercedebant autem Iubæ cum Curione priuatæ ſimultates, quòd legem Trib. pl. promulgauerat, qua regnum Iubæ publicauerat. Iuba hoſtis à Cæſare iudicatur, à Pompeio rex & amicus ſalutatur.

14 Pridie Nonas Ianuarias à Brunduſio Cæſar ſoluit cum ſeptem legionibus, & poſtridie in Epirum appulit, Oricum maritimam Chaoniæ vrbem, eiectis Pompeianis, & Appoloniam Taulantiorum, totamq; Epiron recipit. & dum claſſiarios Pompeij milites vndique à littoribus arceret, ad ſummam eos omnium rerum difficultatem coëgit; vſque adeò vt Bibulus officio maritimo præfectus, frigore & labore confectus, morbo conſumeretur. Cæſar interea per internuntios compoſitionem Pompeio offerre non intermittebat, ſed ab illo adulatorum ſuorum vocibus corrupto, nihil pacati referebatur.

15 Antonius cum tribus veteranis & vna tironum legione, & ſeptingentis equitibus ſupra Liſſum Dalmatię Vrbem, fruſtra hoſtium claſſe inſequente appulerat: eò Pompeius vt Antonium ex inſidiis imparatum opprimeret, cum exercitu magnis itineribus proficiſcebatur. Antonius per Græcos de Pompeij inſidijs præmonitus, ſe vno die caſtris continet, & Cæſarem venientem excipit. Pompeius, cùm ſe perſequente Cæſare Dyrrachium recepiſſet, Cæſarem prælio ita vicit, vt ille, ob rei frumentariæ inopiam, caſtra inde in Theſſaliam transferre coactus fuerit. Qua de cauſſa Pompeius à ſuis imperator ſalutatus eſt. Victus Cæſar, Pompeio non inſtante & vrgente recentem victoriam, negauit eum vincere ſcire. Cæſar, Sueton. Plutarh.

16 Scæuæ Centurionis ſcuto ad Cæſarem relato inuenta ſunt in eo foramina (vt Cæſar, niſi mendoſus eſt liber, ſcribit) ccxxx. & in vno caſtello ſagittarum xxx. circiter millia à

Pompeia-

Pompeianis coniecta fuisse; quattuorque ex illa vna sextæ legionis cohorte (quæ quatuor Pompeij legiones per aliquot horas sustinuerit) centuriones, ipsumque Scæuam oculos amisisse. ita Suetonius. Cæsar.

17 Crastinus euocatus erat in exercitu Cæsaris, qui superiore anno apud eum primum pilum in legione decima duxerat; hic primū lancea in Pompeianos cōtorta, acies commisit, fortissimeq; omnium post Cæsarem se hoc prælio gessisse dicitur, eumque præcipuam ad victoriam eius diei operam nauasse Cæsar credebat. Euocati vocabantur milites, qui semel emeriti, gratia imperatoris sui sponte iterum militabant.

18 Pompeius suis victoriam sine vulnere, & incruentam tali stratagemate promittebat, quòd cùm multo equitatu valeret, equites Cæsaris dextrum cornu à latere aperto aggressuri essent, & à tergo circumuentam aciem perturbatamque propulsuri. Hoc Cæsar metuens, ex tertia acie sua singulas cohortes detraxit, atque ex his quartam aciem III. M. peditum audacissimorum instituit, quam equitatui Pompeij opposuit, monuitque ne ipsius iniussu pugnarent: in ipsorum namque virtute eius diei victoriam constare. Cùm itaque Pompeiani equites à sinistro cornu erumperent, quartæ aciei Cæsar signum dedit, qui tanta celeritate & impetu se in Pompeij equites contulerunt, dumque facies ipsorum infestis hastis petunt, (quod ex Cęsaris iussu ideo faciebant, vt formosos iuuenes deformitatis periculo auerterent) vt nemo eorum consisteret, omnesque conuersi & fuga incitati altissimos montes peterent.

19 Pompeius maxima clade victus, cum duobus Lentulis consularibus, Sextoque filio, & Cornelia vxore in naues è Mitylena recepta, Aegyptum petebat, memor beneficiorum quæ in patrem eius Ptolemæi, qui tum puer tredecim annorum regnabat, Alexandriæ contulerat. Pompeius in Aegyptū delatus, iussu regis Ptolemæi, auctoritate Theodoti pręceptoris, & Photini, percussoribus Achilla præfecto regio, & L. Septimio milite quondam suo, à quibus nauicula exceptus, antequam in terram exscenderet, occisus est pridie Kalend. Octobr. quo die ante annos XIII. de Mithradate & Tigrane triumphauerat. interfectus est annum agens duodesexagesimū pridie natalis sui, teste Paterculo. Cornelia vxor

& Sext.

& Sext. Pompeius in Cyprum refugerunt. Cæsar post diem tertium insecutus, cùm ei Theodotus caput Pompeij & annulum eius obtulisset (in quo leo gladium gestans sculptus erat) doluit & illacrymauit. Appianus, Dio, Plutarch. Paterculus, & alij.

20 Cùm classis Cæsaris ab hostibus diriperetur, facibus (quibus insignis illa etiam Ptolemæi Philadelphi bibliotheca deflagrauit) eos submouere coactus est. Pòst commissa ad Pharum peninsulam pugna, cùm quandam nauiculam, vt suis opitularetur, conscendisset, ab hostibus oppressus, se è nauicula coniecit, ac per ducentos passus natans, elata læua, ne libelli, quos tenebat, madefierent, paludamentum mordicus trahens, ne spolio potiretur hostis, vix ad suos euasit incolumis: ita Suetonius, Hirtius, Dio, Plutarch. &c.

21 Theodotus Chius præceptor regis, inopia meliorum etiam in consilium vocatus, cùm de Pompeio excipiendo ageretur, ostendit non admittendum Pompeium, ne Cæsarem victorem irritarent, aut ne sibi Pompeium vt dominum imponerent, sed occidendum: eo enim officio Cæsaris gratiam posse demereri, aut suorum tranquillitati consuli, quia mortui non morderent: atque ita ex vilissimi mancipij sententia de magni Pompeij capite decretum est. At Theodotus tum quidem occasione temporum supplicium euasit, sed M. Bruti iussu post quadriennium omni cruciatus genere enecatus est. Photinus, cùm eadem in Cæsarem moliri quæ antea in Pompeium crederetur, Cæsaris iussu interemtus est. Ganymedis Arsinoës reginæ præfecti insidiis Achillas est enecatus, at Ganymedes in eodem, quo & rex ipse Ptolæmeus, prælio cæsus est. Virilia portenta Eunuchos vocat, qui virilitatem sola facie aut vestitu mentiebantur, virilibus exsectis.

22 Pompeius bello Mithradatico Pharnacen (quia patrem Mithradatem in gratiam Romanorum ad mortem coëgisse credebatur) Bospori Cimmerij regem constituerat: is obseruata occasione, qua Romani inter se ciuilibus armis digladiabantur, patrij recuperandi regni cupidus, Colchida & Armeniam, Cappadociæ & Ponti partem in potestaten redegit, Domitium Caluinum à Cæsare ad eius conatus reprimendos missum profligauit. atque hac victoria ferocior factus, reliquas Ponti partes expugnata Amiso occupauit: hinc cùm in

Bospo-

Bosporum ad sedandos tumultus domesticos rediret, accepto Cæsaris ex Aegypto venientis in se impetu, sibi subsistendum ratus, cum eo ad Zelam ponti vrbem congressus, vno prælio fugatus, cùm in Bosporum profugeret, ab Asandro Bospora-ni tumultus auctore necatus est. Cæsar Mithradatem Pergamenum, cuius opera in Aegypto fidelissima vsus erat, regem Ponti constituit, quo factum est, vt meritò Cæsar gloriatus sit, se ita cum Pharnace pugnasse, vt eadem hora venerit, viderit, uicerit.

23 Cæsar Romam ex Oriente reuersus, haud multo pòst VI. Kal. Ianuarij contra Scipionem & Iubam Mauritaniæ regem, in Africam nauigauit: ibi enim illi post pugnam Pharsalicam partes Pompeianas denuo confirmauerant, Scipionique imperium detulerant. Scipio prælijs aliquot & velitationibus secundis contra Cæsarem factus ferocior, collatis ad Thapsum cùm Cæsare signis, funditur, profligatur, eiusdemq; castra, itidem Afranij & Iubæ regis eodem impetu, à Cæsare capiuntur.

24 Cæsar cùm suos, ne cum impetu & ferocia se hostium telis obijcerent, coërceret, ipsique milites ardore pugnæ accenderentur, quidā tubucen iniussu Cæsaris, à militibus coactus, canere cœpit; quo facto ab vniuersis cohortibus signa in hostem inferebantur. ita Oppius.

25 Q. Metellus Scipio Pompeij socer erat, ad quē vt proconsularem (erat enim à genero Pompeio, qui solus consul erat, in quinque reliquos menses subrogatus an. DCCI.) M. Cato, qui prætorius tantùm fuerat, omne imperium detulerat, non semel eius vel peruicaciā vel arrogantiam culpatus, quòd Cæsarem prælio potiùs aggrediendum, & rem dubio Marte periclitandā, quā impetū Cæsaris mora & fame frangendum, vt Cato suadebat, putaret. Victus autem cùm in nauem se coniecisset, in Hispaniam ad Cn. Pompeium fugam cogitabat: sed tempestate ad Hipponem Regium delatus, à P. Sittij classe circumuentus, honestæ morti vocem quoq; adiecit: quærentibus enim hostibus Imperatorē, dixit, Imperator bene se habet, atque se percussum in fluctus intulit. De huius Scipionis prænomine ambiguū esset quid sequereris, quia Appianus vocat Lucium, & Dio L. Asiatici filium, nisi Ciceronis auctoritatem habeas potiorē, qui ad Atticum satis

l. 6. Epi. 1.

ſatis teſtatur, hunc P. Cornelij Scipionis Naſicæ Serapionis filium fuiſſe, qui anno DCXLI. conſul fuerat, ex quo genitus hic Scipio, in familiam Metellorum adoptatus, Q. Cæcilius Metellus Scipio appellatus eſt.

26 Cn. Pómpeius à militibus Cæſaris, qui ne pœnas ob ſeditionem darent, metu à Cæſare defecerant, arceſſitus in Hiſpaniam vlteriorem vènerat, (cui & Sextuseius frater, Labienus, & Varus poſt cladem Africanam ſe coniunxerant) magnum reparauerat exercitum, vſque adeò vt Q. Pedius, aut Q. Fabius Maximus, quos legatos antea Cæſar exercitui præfecerat, iam Pompeij impetum ſuſtinere nõ poſſent. quare Cæſar magnis itineribus cum exercitu ſpatio XXVII. dierum in Hiſpaniam venit, obſidente Vllã Cn. Pompeio. Cæſar adducto ad Cordubam, quæ à Sexto Pompeio tenebatur, exercitu, Cn. ab Vlla, quam propè ceperat, auocauit. ipſe Atteguam circumuallatam obſedit: eò Pompeius accurrens, equitatum Cæſaris circumuentum propè concidit, Attegua pòſt à Cæſare capta eſt ante diem XI. Kalend. Martias: ipſe Imperator appellatus eſt. deinde Corduba, poſt Hiſpalis, poſtremò Munda pridie Idus Aprilis in poteſtatem Cæſaris peruenerunt. Is vltimo prælio ad Mundam deſperatis rebus etiã de nece cogitaſſe dicitur: Labienus & Varus in hoc prælio ceciderunt. quod Liberalibus factum ſcribit Plut. hoc eſt, ante diem XVI. Kal. Aprilis, quo die ante quadrienniũ Pompeius primùm belli ciuilis cauſſa ab Vrbe profectus fuerat.

27 Munda, apud quam vltimũ prælium à Cæſare geſtum eſt, teſte Lucano, diſtabat à Corduba paſſuum millia quinque, quantum ex Strabone & Hirtio colligitur: iſte enim Cordubam à Carteia diſtare CLXX. millia paſſuum refert: ille Mundam à Carteia millia & quadringenta ſtadia, quæ colligunt millia paſſuum CLXXV. differentia itaque inter vtrumque numerum ſcilicet quinque millia paſſuũ, ſpatium quo Munda & Corduba diſtabant, referet. *Lib. 3.*

28 Cæſaríſne ad ætatem, qui ferè nunc Pompeio morienti æqualis, referendum hoc erit, an ad fortunam Cæſaris, qui iam totius Orientis & Africæ victor erat? poſtquam enim Pompeius de Oriente triumphauerat, vt nunc Cæſar, nihil vnquam tanta deinceps gloria & imperatoria laude dignum geſſerat, quaſi iam conſeneſcentis fortunæ fauore deſtitutus.

29 Quin-

29 Quinctum hunc triumphum Cæsaris numerant tabulæ Capitolinæ & Paterculus, quo deuictis Pōpeij liberis ex Hispania mense Octobri reuersus, triumphauit, anno DCCIX. Anno superiori quatuor duxerat triumphos, Gallicum, Alexandrinum, Ponticum, Africanum, in quo etiam Iuba regis filius, is qui historiam scripsit, ductus est.

30 Bis à Cæsare Hispaniam ante hanc de Pompeij liberis victoriam esse subactā obseruaui, semel cùm Lusitaniā post præturam vrbanam vicit, coactus triumphum dimittere, vt præsens consulatum peteret anno DCXCIII. Iterum cùm Afranium & Petreium legatos Pompeij, itidem Varronē exercitibus exsuisset anno DCCIV.

31 In Floro nostro aut verbum, Conseruauit, in contextu prætermissum est, aut diuersus abit ab Hirtio, qui Cæsarem Pompeiæ Fausti Sullæ coniugi, eius liberis reliquisq́ue rebus omnia incolumia concessisse scribit. Faustum Pompeij generum, Afraniumque, dum post cladem Africanam per Mauritaniam in Hispaniam contendunt, cum MD. quos ex fuga collegerant, à P. Sittio insidiis exceptos captosq́;, & ab exercitu eius in dissensione quadam occisos, testatur Hirtius, ita vt ab hac inuidia Cæsarem liberet, eiusdémque sentētiæ aliquot etiam scriptores fuisse Suetonius in Cæsare testatur. Li tamen Cæsarem cognatum suum, vt semper sibi infestū, iussit occidi, vt Dio scribit. Afranium autem in Hispania initio ciuilis belli incolumen demiserat: nunc ille iterum arma cùm contra Cæsarem sumsisset, meritò cæsus videbatur. Faustum Sullam vt Pompeij generum, & hinc vt nouas partes contra se confirmaturum, occidendum putauit. Orosius autem eadem cum Floro refert de Pompeiæ & eius liberorū cæde.

Lib. 43.

32 Fastigium quoddam ex Liuio refert Plutarch. (quod ipse ἀκρωτήριον vocat) ædibus Cæsaris, quasi honoris caussa & maiestatis, ex senatus auctoritate impositum fuisse, quod Calpurnia vxor eius per somnium ea nocte, quæ cædem eius præcedebat, collabi, maritumque in gremio suo confodi deflebat, teste Suetonio, & Plutarcho in Cæsare.

Philipp. 2.

33 Lege Antonia Iulius mensis, qui antea Quinctilis erat, dictus est: quia Iulius IIII. Idus Quinctileis natus erat, C. Mario, L. Valerio Flācco coss. anno DCLIII. Cæsar etiā annū correxit, & ad Solis anfractus ex trecentis sexaginta quinque

diebus & quadrante dimensus est, eumque Sosigenis, & Mathematicorum, quos in Aegypto consuluerat, traditione ita ordinauit: vnde annus iste, quo etiam nunc vtimur, Iulianus dictus est. Annotauit etiam in Fastis orientium & occidentiũ siderum dies, in quos Cicero acerbe iocatus est; cum quidam postridie Liram oriri dixisset, nimirum, inquit, ex edicto, tãquam eam quoque parendi necessitatẽ hominibus Cæsar imposuisset. Plin. Plutarch alij.

Plutarch. in Cicer.

34 Lupercalibus, hoc est, XVI. Kal. Mart. cùm Cęsar pro Rostris in aurea sella sedens, amictus toga purpurea, spectaret Lupercos, Antonius consul vnus è Lupercis ad sellam accessit, & capiti eius diadema lauro circumposita imposuit, quod Cæsar cum plausu populi reiecit. Lupercalibus multi nobiles adolescentes, & magistratum etiam gerẽtes, nudi per Vrbem discurrebãt, & obuios quosq; per risum iocũque hirsutis scuticis feriebant: multæ etiam matronæ nobiles de industria ipsis occurrebant, manusque verberibus tanquam in ludo litterario præbebant, ad facilem partum grauidis, & ad fœcunditatem sterilibus id conducere persuasæ. Plutarchus in Antonio, Cic. in Philipp. secunda.

35. M. Brutus & C. Cassius coniurationis istius in Cęsaris perniciem principes, clade Pharsalica ab eo conseruati erant, & nunc honoribus ornati, tamẽ cum plusquã sexaginta senatoribus conspirauerant in eius viri necem, pro cuius salute paulo antè & ipsi & Senatus se suosque deuouerat, eiusque vitam se protecturos iurauerat. Atq; cùm Cæsar Idibus Martiis, quas eius cædi destinauerant, Senatum per Antoniũ cõsulẽ dimittere, nec prodire decreuisset, vel vxoris suæ insomniis perterritus, vel valetudine imbecilliore tardatus, vel aruspicum obnuntiationibus perculsus, tandẽ à Decimo Bruto, quo familiarissimè vtebatur, persuasus, ne scilicet Senatus dignitatem aliqua superbia offenderet, quinta ferè diei hora progressus est. Cumque ipsi libellus index coniurationis esset oblatus, & adiectũ quoq;, vt eũ mox legeret, pertinere enim ad eius salutẽ: tamen à Decimo Bruto ita & coniurationis cõsciis studio est distentus, quòd ne legere quidem eum potuerit. Cęsar verò cùm in Senatum veniens consedisset, Cimber Tullius, velut pro fratre exsule deprecaturus, propius accessit, eiusq; togã vtraq; manu apprehensam à collo detraxit, quod

signum

signum coniuratis erat ipsum inuadendi, Casca cum primus, vt conuenerat, circa ceruicem, vt Plutarch. vt alij, circa iugulũ púgione percutit: Cæsar Cascæ brachiũ graphio traiecit, conatusq; prosilire, altero vulnere tardatus est: cumq; animaduerteret se vndique strictis pugionibus inuadi, toga caput inuoluit, & ad Pompeij statuam prolapsus, XXIII. vulneribus confossus est: periit anno ætatis suæ sexto & quinquagesimo. Curiam, in qua occisus, obstrui placuit. Idus Martias Parricidium nominari, & ne vnquam eo die Senatus haberetur. Percussorum nemo vltra triennium vixit, violenterq; omnes perierunt; pars naufragio, pars prælio, nonnulli semet eodẽ pugione, (quod de Cassio scribit in Cæsare Plutarchus) quo Cæsarem violauerant, interemerunt.

ARGVMENTVM CAP. III.
LIB. IIII.

ANtonij cupiditas, & regnandi libido, Sexti Pompeij hereditatis paternæ repetitio, Octauij in Cæsarum familiam adoptio, iterũ Rempublicam ciuilibus armis dilaniat, nec per XII. *annos tranquillitas data est; donec Respublica sub vnius Octauij potestatem, qui Augustus dictus est, concesserit.*

COMMENTARIVS.

Cùm Cæsaris percussores in Capitolium se à perpetrato facinore recepissent, Cicero ante diem XVI. Kal. Aprilis, (Ciceronem Plutarch. huius coniurationis non fuisse consciũ testatur) quantum in ipso fuit, iecit fundamenta pacis, Atheniensium renouauit vetus exemplũ, Græcũ etiam verbũ ἀμνηστίας vsurpauit, quo tum in sedandis discordiis vsã erat ciuitas illa, atque omnem memoriam discordiarũ obliuione sempiterna delendam censuit. Habuit & Antonius orationem de cõcordia, eiusque paruus filius in Capitoliũ missus, pacis obses fuit: itaque percussores è Capitolio descenderũt. Brutus apud Lepidum, Cassius apud Antonium, ceteri apud alios cœnarunt. Atque omnia hæc Antonius callide simulabat, quousque se suaque præsidiis contra omnem metũ muniisset; postero enim die cùm Cæsar funere elatus, & M. Antonius oratione funebri ad lamentationem & commiserationem composita, per quam gestibus, & cruentata Cæsaris toga, & imagine fœdata sanguine, populũ, cõtra obliuionis decretũ, & ad percussorum vltionem, accẽdebat. Plebs cum facibus è rogo raptis ad domũ

Bruti Casſiique & aliorum contendebat, atque ægre vi manibus & precibus vicinorum repulſa ab incendio fuit. Erat inter coniuratos deliberatum, an Antonius, quẽ vt propugnatorem regni Cæſariani oderant, etiam interimendus eſſet cũ Cæſare: ſed cùm iudicio Bruti Antonius ſatis honeſta cauſſa occidi non poſſet, tunc quidem dimiſſus eſt.

1 Antonius vt artibus ſuis Senatum magis deciperet, etſi populum ſeditioſè in percuſſores Cæſaris irritauerat, ad Senatum tamen retulit de Sexto Pompeio, Magni omnibus deſiderati filio, qui tum à Cæſarianis in Bætica oppugnabatur, vt pro paternis bonis in ærarium relatis darentur ei de publico ſeſtertiûm bis millies; ad hæc decerneretur ei, ſicut priùs patri, maris imperium, claſſisque daretur ad vſus neceſſarios. Patres mirabundi probauerunt omnia, atque ita Sextus ex Hiſpania in Siciliam S. C. euocatus eſt, ex qua poſtea Cæſari Auguſto difficillimum bellum mouit. Appian. Dio, alij.

2 Monarchiam Auguſti intelligit, ſiue merum vnius Principis abſolutum imperium: nec enim reſpublica tot ciuilibus bellis labefactata, ciuibus ob priuata odia bellantibus attrita, & partium ſtudio ſemper alente diſcordiam tẽtata, aliter côquieſcere & reſpirare potuit, quàm ſi ad vnius optimi principis ius, poteſtatem, atque imperium, quod magiſtratuum, Senatus, ac populi fuerat, transferretur.

3 P. Cornelius Dolabella conſul deſignatus erat, vt Cæſari ad Parthicum bellum profecto ſuccederet: eo occiſo, ipſe natus annos xxv. conſulatum inuaſit, & in Suriam côtendit, quam cum legionibus à Cæſare in Parthicum bellum præmiſſis, populi ſuffragiis, & Antonij auxilio obtinuit, & à Pergamo & Smyrna per C. Trebonium, vnum è Cæſaris percuſſoribus, excluſus, noctu reuerſus, ex inſperato Smyrnã inuadit, & vrbem ex inſidiis occupat. Trebonius in cubili ſuo deprehenſus, & omni cruciatu corporis primùm vexatus, trucidatus eſt: eius caput per vias lapide ſtratas, milites ſibi inuicem pro pila mittentes, per ludibrium & iram ita contriuerãt, vt nulla appareret facies; itaque Trebonius luit primas parricidij in Cæſarẽ pœnas. Quo facto Dolabella hoſtis à Senatu iudicatus eſt, qui cũ Caſſiũ nauali prælio aliquoties viciſſet, ad vltimũ ipſe victus Laodiceã fugit, ibiq; obſeſſus, vrbe capta ſatelliti ſuo ceruicem feriendam præbuit. Appianus, Dio, alij.

AR-

AR[illegible]NTVM CAP. IIII. [illegible]IB. IIII.

Octauius à S[illegible]tu contra Antonium Reipublicæ hostem Imperator declaratus, exercitum Antonij ad Mutinam profligat, Decimum Mutinæ obsessum liberat: vnde & hoc bellum Mutinense à Mutina dictum fuit.

COMMENTARIVS.

C. Octauius, qui deinceps imperium Romanum sub nomine Augusti tenuit, cum Cæsar eius auunculus magnus (enupserat enim Iulia Cæsaris soror in domum Atij Balbi, ex quo Atia nata, vxor Octauij, qui pater Augusti fuit) Romæ interficeretur 1 Apolloniæ literis & militaribus disciplinis operam dabat: erat enim eò in expeditionem Parthicā à Cæsare præmissus. Factus autem certior de Cæsaris cæde, in Italiā transiit, & Neapolim venit XIIII. Kal. Maij. fuit etiā ruri cum Cicerone perhonorificè & amicè. Romam cùm peruenisset, ab Antonio consule superbè exceptus est. Adiit tamen inuidiosam Cæsaris hereditatem, quāuis id neque Atiæ matri, neque L. Philippo vitrico eius placeret. Adita hereditate Cęsaris, nomen quoque eius tulit, cumque priùs C. Octauius nominaretur, deinceps C. Iulius Cęsar Octauianus de more dictus est: quamquā lex Curiata de adoptione eius anno demum sequente in ipsius consulatu perlata fuerit, teste Dione, quod ideo necessarium esse sibi putabat, quia ea lege adoptiui ius habebant, ac naturales filij, vt & propinquos & libertos adoptantium assequerentur.

Epi. 10. l. 14. ad Attic.

Velleius, Sueton. Dio.

Lib. 46.

1 Testamentum Cæsaris L. Pisone eius socero postulāte, inuito Senatu, ad populum recitatum fuit, antequam Cęsaris cadauer in foro cremaretur: quod ideo percussoribus maximam inuidiam mouebat, quia populo viritim tricenos sestertios Cæsar legauerat, & hortos circa Tiberim publicauerat; atque nihil adeò exacerbauit omnium indignationem, quàm quòd Decimum Brutum proditorem suum in secūdis heredibus primum scripserat. Secundi heredes ideo post primos adscribebant, vt si quid illis primis humanitus accidisset, tunc secundi succederent.

Appianus.

2 Cicero Philippica secunda, cùm Antonij scelera percūctationibus exagitat, hoc quoque ei obiicit, quòd Cęsaris ex

testamento, vt ipse dicebat, filius esset [illegible] etiam, cùm Octauius ita cũ Antonio expostulat, [illegible] tare videtur: *Et te filium adoptiuum scripsisset, si sciuisset [illegible] animo ex Heraclidarum gente transiturum ad Aeneadas:* [illegible] enim facit ambigere Cæsarem, dum de successore cogitat.

l. 3. de ciuil. bel.

3 Calpurnia Cæsaris vxor vel mariti cæde perturbata, vel Antonij consulis perculsa minis, pecuniam & acta Cæsaris in eius domum transferri permiserat: at quia acta Cæsaris & cõsilia nondum publicata, tamen Antonij calliditate Senatusconsulto confirmata erant: ea Antonius in multorũ gratiam vel domesticis nundinationibus corrũpebat vel adulterabat, vsus in ea fraude Taberij opera, qui Cæsari à manibus fuerat. Sestertiũm quoque septies millies depositũ à Cæsare ad Opis ædem occupatum erat ab Antonio. Octauium pecuniam eam reposcentem, & vt sibi aduersus auunculi sui percussores adesset, petentem superbè & contumeliose repellebat: quare vt Octauius legatũ populo Romano Cæsaris nomine repræsentaret, suum patrimoniũ, & quidquid ipsi testamẽto à Cæsare obuenerat, venale proscripsit, legatumq; populo persoluit; qua beneficentia plebẽ ita sibi deuinxit, vt Antonium inuidiosissimum omnibus redderet. Octauius sibi & Reipub. contra eum vires paraturus, deductos à patre in colonias veteranos excitauit. Legiones Martia & Quarta signa ad Octauiũ transtulerunt, deinde & cõplures sæuitia M. Antonij, qua passim in castris suis trucidari iusserat, quia ei suspecti erãt, ad eundem desciuerunt: quo nuntio allato, Antonius mente ita concidit, vt paludatus in Galliam citeriorem, quam à populo obtinuerat, ante diem quartũ Kal. Decemb. properaret. Decimus Brutus, qui prouinciam Galliã primùm à Cæsare datam, pòst interfecto Cæsare, à Senatu confirmatam proc. obtinebat, vt irrumpenti in eam Antonio obsisteret, Mutinæ cũ exercitu substitit, seque ab Antonio ibi circumuallatum obsideri permisit. Dio, Appian. Plutar. Cicer.

4 Kalend. Ianuarij Hirtio & Pansa coss. anno DCCX. dum M. Antonius Brutũ Mutinę obsidebat, S. C. factũ est, vt Cæsar Octauianus, qui priuato cõsilio pro Republica arma cõtra Antoniũ sumserat, pro prętore bellũ gereret, senator esset, & sententiã loco prętorio diceret. quantamq; pecuniam militibus earum legionum, quæ Antonium reliquissent, par-

ta vi-

ta victoria pollicitus esset, tanta publicè daretur, & vt Cæsar vnà cum Hirtio & Pansa coss. cum exercitu illo quem habe. ret, bellum administraret Antonio hoste à Senatu iudicato, Hirtius ad bellum profectus, eumque paucis pòst diebus Pāsa consecutus est. Cæsar atq; Hirtius Bononia in potestatē redacta, propius admotis castris Brutum de suo aduentu atq; auxilio certiore faciunt. Prœliis aliquot secundis ferocior factus Antonius, relictis qui Cæsaris & Hirtij castra oppugnarent, clàm in Pansam aduenientem Bononiam versus XVII. Kal. Maij contendit, ac tum prospere eo vulnerato pugnauit. audita re, Hirtius redeunti vt victori securius & dissolutiùs in castra sua Antonio se obtulit, ac fusis eius copiis Pansæ cladē correxit. Ex ea re consules & Cæsar Imperatores à senatu & militibus appellati sunt, quamuis Pansa malè, Cæsar omnino ne pugnasset quidem. Dio, Appian Cicer. Sueton. alij.

5 Paucis diebus postquam Pāsam Antonius, Hirtius Antonium vicisset, ad Mutinā summo prælio pugnatum est, in quo fugatus, & castris atq; exercitu exsutus Antonius ad M. Lepidum proconsulem in vlteriorem Galliam cum paucis profugit. Hirtius post victoriam in inimicorū castris saucius obiit: Pāsa Bononiæ itidē ex vulnere mortuus est. Bruto & Mutina obsidione liberatis, solus Cæsar incolumis gloriosissima victoria potitus est; atque cùm de Decimo Bruto vt patris percussore pœnas sumere potuisset, ipsum incolumē dimisit. Senatus autem omnia in contumeliam Cæsaris, & vt eum quoque deprimerent, Bruto veluti victori contra Antoniū, quæ Cæsari tribuenda essent, decreuit. Quare Cęsar tot iniuriis irritatus, cū sentiret quoq; metu moto, fauere Senatū Pompeianis partibus, seque tali ipsorum voluntate conterendum, nisi obsisteret; adhęc Ciceronem censuisse, quòd ipse Cęsar ornandus & tollēdus esset, cùm aliud diceret, aliud intelligeret, nonnulli se puerum contumeliosè vocasent, caussam optumatium sine cunctatione deseruit. Tum inter eum & Antonium per comercia epistolarum cōditionum facta mētio, cumque effecisset, vt milites inter se iureiurādo sancirēt, cum nullo exercitu qui C. Cæsaris fuisset, bellū se gesturos, quadringētos milites Romā ad Senatū misit, qui cōsulatum sibi nomine exercitus deposcerent: cùm quidem cunctante Senatu, Cornelius Centurio princeps legationis reiecto sagulo

Sueton. Patercul. Brutus Ep. 20. l. 11.

Sueton.

gulo ostendens gladij capulum, non dubitasset in curia dicere: *Hic faciet, si non feceritis vos.* Cicero subiecit, *Si ita petieritis consulatum, eum accipiet.* Militibus re infecta ad Octauianum reuersis, Antonium & Lepidum in Italiam accersiuit, atque ipse legiones hostiliter ad Vrbem admouit. C. autem Cæsar Octauianus consul statim factus est pridie Natalis sui X. Kal. Octobris, cùm postridie viginti annos impleret, cum Q. Pedio collega. Consul legem tulit de quæstione in eos habēda, quorum opera pater occisus esset; perrogauit autē Q. Pedius collega: vnde lex Pedia nominatur; eaque omnibus, qui Iulium Cæsarem interfecerant, aqua & igni interdixit; postulatique ea lege M. Brutus, C. Cassius, D. Brutus, & alij.

Dio l. 46. Sueton. Dio, Appiā. Plut. Paterc. Liuius. Paterc. Sueton.

6 Decimus Brutus cum quattuor veteranis legionibus, & sex tironum, quos contra Antonium ex S. C. ducebat, fame & inopia coactus, statuit ad Brutum & Cassium in Macedoniam fugere: legiones tædio & difficultate itineris eius, quod proposuerat, deterritæ, sex tironum ad Cæsarē, quattuor veteranæ ad Antonium deficiunt: ipse cùm peteret Aquileiam captus, & à Capeno Sequano, qui illi Galliæ parti præerat, iussu Antonij trucidatus est, caputque Antonio missum: ita Decimus Brutus patricidij etiā pœnas Cæsari dedit, sesquiāno post Cæsarem peremtum: & paulo pòst Minucius Basillus etiam percussorum vnus, à suis seruis, quos per iram castrauerat, trucidatus est.

ARGVMENTVM CAP. V. LIB. IIII.

Cum Antonius, Lepidus, Cæsar, se Reipublicæ constituendæ caussa triumuiros in quinquennium renuntiassent, proscriptione ac cæde inimicorum ciuium Respublica conuulsa est laceratáq;. Ciceronis caput iussu Antonij præcisum inter duas manus pro rostris positum est.

COMMENTARIVS.

Cùm Cæsar consulatum per vim occupasset, omnique studio moliretur, vt patris percussores vlcisceretur, & ipsius opes, quàm vt solus hoc posset, essent infirmiores: M. Antonium & Lepidum validissimis copiis instructos sibi fœdere coniūxit. Congressus horum trium occultus in triduum fuit in agro, vt Dio, Bononiensi, vt Appianus, Mutinensi, & flumine circūfuso, ibique populi Romani imperium quasi possessionem ali-

aliquam inter se partiti sunt: vt Cæsar vtramque Libyã, cum Sicilia, & Sardinia: Lepidus Hispanias, & Galliam Narbonensem: Antonius reliquas haberet Gallias: vt ipsi triumuiri essent Reipublicæ constituendæ cũ summo imperio in quinquennium: magistratus nec Senatu, nec populo cõsulto, quibus ipsi vellent, mandarent: Lepidum in D. Bruti occisi locũ in insequentem annum consulem creant, eumq; Romam ac reliquam Italiã tueri iubent: Antonius & Cæsar bello Cassium & Brutum prosequerentur: proscriptionem ac cædẽ ciuium inimicorum ederent, quod illi Vrbem paulo pòst ingressi, exsecuti sunt. Præmium autem percussoribus proscriptorum ingenuis, quiq; caput proscripti ad triumuiros referrent, constituerunt centena millia Hs. Seruius dimidiũ eius, & ius ciuitatis, & totidem indicibus eorum, qui proscriptos celassent, aut protexissent.

Appiã. de Bel. ciuil. lib. 4.

1 Maximam contentionem Ciceronis proscriptio prębuit: cùm Antonius nullam conditionem acciperet, nisi priùs ille interficeretur, Lepidus Antonio assentiretur, & Cæsar vtriq; repugnaret; tandem tamen tertio die Cæsar consensit. fuitque permutatio ita facta, Ciceronem Cæsar, L. Paullum fratrem Lepidus, L. Cæsarem auunculum suum Antonius proscribi permitteret.

2 Lucium Cæsarem Antonij auunculum proscriptũ eius soror Iulia, Antonij mater, nõ dissimulanter apud se habuit, & centurionibus hanc diu reueritis, vt matrem imperatoris, tandemque irrumpentibus ad eius cædem, mater Antonij ad forum properans, ad eius pedes accidit, vitamque eius deprecata est; Antoniusque plebiscito, per Plancium consulem rogato, vt pœnæ eximeretur, effecit. hoc odium Antonius auunculo suo reposuit, quia hostis ab ipso in Senatu iudicatus erat.

3 L. Paullus Lepidi frater proscriptus, centurionibus eum reuerenter vt Imperatoris sui fratrem elabi conniuentibus, securus ad Brutum nauigauit, post cuius obitum se Miletum contulit, vnde ne pace quidem facta, quamuis reuocatus, redire voluit: ita Appianus. etsi Dio hunc Paul. Aimilium postea censorem fuisse an. DCCXXXI. cum L. Munatio Plãco scribat, tamen in eo deceptus videtur, quia Lepidus censor, L. filius, Marci nepos in Capitolinis tabulis: at Lepidus triũ-

Lib. 54.

uir, Marci filius, Quincti nepos in iisdem scribitur, quod facilè prodit, istos fratres non fuisse.

4 Cicero sub aduentũ triumuirorum Vrbe cesserat, fugeratque in Tusculanum suum: cognita verò proscriptione, inde transuersis itineribus in Formianum, vt ab Caieta nauim conscensurus proficiscitur: vnde aliquoties in altum prouectus, cùm modò venti aduersi retulissent, modò ipse iactationem nauis pati non posset, tædium tandem eum & fugæ & vitę cepit, regressusque ad superiorem villam, quæ paulo plus mille passibus abest à mari, *Moriar*, inquit, *in patria sæpe seruata*. Cùm serui eius etiam prodigiis terrerentur, & percussorum venientium timore, cum partim vi, partim precibus lectica exceptum ad mare deferebant: sed Cicero cùm percussores ad suam cædem accurrere sentiret, lecticam deponere, & quod sors iniqua cogeret, quietos pati iussit, prominenti ex lectica, præbentique immotam ceruicem, caput à Popillio Lænate (quẽ ipse patricidij reum à manifesta morte patrocinio suo eripuerat) præcisum est: nec satis stolidæ crudelitati militum fuit, manus quoque scripsisse aliquid in Antonium exprobrantes prçciderunt. Caput & manus Ciceronis ipse Lænas Antonio comitia in foro habenti eminus ostẽdit, quo ille maximè lætatus, tribunum militũ coronauit, & Hs. decies pro maximo prçmio dedit. Fuluia vxor Antonij, caput antequam auferretur, in manus sumsit, atque atrocibus verbis illudens & conspuens, genibus suis imposuit, & linguam ex ore extractam, acubus, quibus ad capitis ornamentum vtebatur, compunxit, additis multis iisq; exsecrandis opprobriis. Iussu autem Antonij pro rostris loco præ aliis conspicuo caput eius positum est, vt vnde in ipsum verba faciens auditus fuerat, ibi caput eius inter duas manus conspiceretur. Sed vix attollentes lacrumis oculos homines intueri trucidata eius membra poterant: ceterorũ enim cædes priuatos luctus mouerant, illa vna communem. Cicero occisus est 7. Idus Decembris DCCX. vixit annos LXIII. menses XI. dies quinque. Cetera apud Fabricium Marcoduranum fidelissimum Ciceronis vitæ scriptorem leges, & in Sebastiani Corradi Quæstura.

ARGV-

ARGVMENTVM CAP. VI. LIB. IIII.

Republica vtcunque per triumuiros ordinata, M. Antonius & Cæsar Octauianus in Græciam contra Brutum & Cassiū proficiscuntur: fit prælium in campis Philippicis, ibi Cassius sibi errore, dum suos fugere, qui vicerant, opinatur, caput præsecari iubet. Brutus etiam post paucos dies altero prælio victus, exorato Stratone vt se gladio confoderet, vitam finiuit.

COMMENTARIVS.

Brutus & Cassius, Asia & Græcia in potestatem suam redactis, in Macedoniam, vt ibi bellum gererent, traiecerūt: nec ita multo pòst imperator Cæsar & M. Antonius cum ingēti exercitu aduenerunt, atque ad Vrbem Philippos (vnde hoc bellum Philippense dicitur) castra è regione hostium posuerunt, ibi pugnatum est acerrimo prælio, sed vario euentu & dubio Marte, ita vt Brutus Cęsarē, Antonius Cassium (vterque eorū dextrūcornu regebat) pepulerint, & castra vtrimq; ab iis qui vicerunt, expugnata sint. Cassius cùm Brutū, quē in acie cecidisse metuebat, cum equitatu redeuntē longè prospexisset, irrumpentes hostes esse suspicatus, sibi Pindari liberti sui manu caput pręsecari iussit. Post paucos dies M. Brutus altero prelio victus, rebusque desperatis vitam & ipse, cū ageret trigesimum septimum annum, finiuit, atque ipsius latus gladio hausit Strato, Bruto exorante, vt hoc sibi extremū officium præstaret. Eodem tempore manus sibi intulerunt principum Romanorum circiter xl. Catonis filius in prælio cecidit. Q. Hortensius iussu Antonij triumuiri ad fratris sui C. Antonij sepulcrum (quem Brutus opera Hortensij in vltionem Ciceronis interfici iusserat) iugulatus est: quia Antonius cædem fratris sui potiùs in Hortensij culpam, quàm in Bruti mandata referebat.

1 L. Iunius Brutus Tarquinium Superbum regno vt tyrānum expulit, atque cùm M. Brutus genus paternum ad eundem referret (multi tamen Cęsaris ex Seruiliæ Catonis sororis adulterio filium potiùs esse opinabantur) variis conuitiis & dicteriis, vt qui Cæsarē dominantē degenerās à maioribus suis pateretur, irritatus, impetum sumsit occidendi Cæsaris, vt libertatem Reipublicæ assereret, conspirantibus Cassio

& Decimo

& Decimo Bruto. Cæde perpetrata, cùm ipsi quoque vt tyrannicidæ, laudis & gloriæ præmia peterent, cũ Cæsaris interemti contumelia, Antonius consul intercessit, metuens, si Cæsar vt tyrãnus damnaretur, quòd cadauer eius in Tiberim proiiceretur, acta eius cũ magno Antonij discrimine rescinderentur, & bona publicarentur. Prolato igitur Cæsaris cadauere, & populo, qui ob legatum Cæsaris inescabatur, ad cõmiserationem commoto, Antonius omnia pacis consilia, & istam percussorum spem perturbauit, vti latiùs à nobis capite tertio præcedenti expositum est.

2 Patricidij vocabulo, auxesi inuidiosa, pro homicidio vtitur, eo sensu, vt quem ex S. C. Patrem patriæ superiori anno cognominauerant, eundem in Senatu occiderint. Percussores itaque Cæsaris ex vocabuli notatione Patricidæ sunt, & cædes eius patricidium propriè diceretur. Testatur etiã Suetonius placuisse populo, vt Idus Martiæ Patricidium dicerẽtur: nimirum quia ij patrem patriæ eo die in Senatu occidissent, quos ipse hostes paullo antè seruauerat.

3 Diximus iam capite tertio ἀμνησίαν Atheniensiũ exẽplo, & consensu etiam Antonij tunc decretam; sed ab eodẽ mox abolitam, simulatque amoto metu, securus ad ingeniũ redire poterat.

4 Cum irritata plebs ad percussorum domos facibus contendisset, M. Brutus & Cassius Vrbem reliquerunt, & Antium atque Lanuuium profecti, diu ibi otiosi fuerunt: quia ambitiosum putabant, cùm nondum prætura vrbana defuncti essent, in prouincias (Cassio Suria, Bruto Macedonia à Cæsare decreta erat) nauigare. Sextili tamen mense Brutum Italia cessisse, ex Cicerone manifestum est.

Philipp. 1
Epist. 7.
Lib. 16. ad
Attic.

5 Philippos vrbem Macedoniæ intelligit, vbi hoc prœlium commissum est: vnde & hoc bellum, vt diximus, Philippẽse vocatur: cùm antea eadem vrbs Dathos diceretur. Arenam translatitiè vocat campos Philippicos, in quibus depugnatum est: quia locus vbi gladiatores committebãtur, arena ideo inspergebatur, vt ne ipsi sanguinis sui, dum digladiantur, lubricitate lapsarent. Assuetas cadauerum pabulo volucres ambagibus verborum pro vulturibus dixit, quia vultures præsagio quodam naturali, biduo aut triduo conuolare eò solent, vbi cadauera sunt futura, vt Plinius & Aelianus testantur. Quod ad ma-

ad magnitudinem copiarum attinet, Appianus vtrimque vndeuiginti legiones conficit; adhæc Antonij & Cæsaris equitatum XIII.M. Bruti & Cassij XX.M.

6 Scribit Plutarchus Brutum minimi somni fuisse, & animo planè, ob ingens quod moliebatur bellum, impedito, noctes egisse magna ex parte insomnes. Cùm esset postridie copias ex Asia in Europam transportaturus, cōcubia iam nocte omnibus altissimo silentio sopitis, atque ipso tenui admodū lumine vtente, cogitanti, & curis anxio spectrum quoddam intrare videbatur terribile, & monstrosa imagine, auso percunctari, quisnam hominum aut deorum esset, aut quid sibi vellet? respondit imago: Tuus ô Brute malus sum genius, apud Philippos iterum me videbis. tum ille imperterritus, videbo, inquit. Cùm Brutus ista Cassio, qui Epicureus erat, de spectro referret, dicebat ille ludibrium esse ex vi imaginatrice conceptum ab eo, cuius sensus curarum æstu fatigati, ita mentem exagitarent, vt tales imaginationes conciperet. Verū idem spectrum, sed mutum, se Bruto in Philippis obtulit, pridie quàm vltimo prælio Brutus superaretur.

7 Medicum hunc Artorium vocant Plutarchus & Paterculus. Cæsar ex valetudine imbecilliore in castris suis decūbebat, sed ea medici denuntiatione admonitus, in aciem se recepit, quę res ipsi saluti fuit: nam hostes lecticam eius vacuā pilis iaculisque confoderunt, asseuerantes Bruto, cui gladios cruentatos ostendebant, ipsum quoque Cęsarem à se confectum esse. Antonius fertur primo congressu se subtraxisse, & ad paludes recessisse: sed cùm cornu suorū vicisset, iterum in præliū irruisse, ita vt victorię laus penes Antonium fuerit.

Plutarch. in Bruto.

8 Dio recitasse Brutum Herculis quoddam dictum refert, tali sensu verborum: *O infelix virtus, vt áne, cùm nihil quā nomen esses, ego te tanquam rem aliquam exercui, cùm tu fortunæ seruieris?* hoc & Altiatus in Emblematis ita expressit:

Lib. 47.

Iam iam stricturus moribunda in pectora ferrum,
Audaci hos Brutus protulit ore sonos:
Infelix virtus, & solis prouida verbis,
Fortunam in rebus cur sequeris dominam?

Certè etiam vix reperias, quos aut fortuna pronior obsecuta fuerit, aut veluti fatigata maturiùs iterum deseruerit, quàm Cassium & Brutum.

9 Titin-

9 Titinnium misit speculatum Cassius, atq; cùm eũ Bruti equites, vt victores, mutuis amplexibus exciperent, iisque officiis eius reditum remorarentur, Cassius & ipsum ab hostibus interceptum suspicatus, equitesque Bruti, qui gratulabundi cum Titinnio ad se contenderent, esse hostes qui irruerent, opinatus, lacerna caput circumdedit, extentamque ceruicem interritus Pindaro (quem ad huiusmodi necessitatem iam à Crassiana clade secum ducebat) præbuit. Deciderat Cassij caput, cùm Titinnius aduenit nuntians Brutũ esse victorem, qui cùm imperatorem prostratum esse videret, *sequar*, inquit, *eum, quem mea occîdit tarditas*, strictoque gladio se confodit. ita Patercul. Plutarch. alij.

10 Brutus & Cassius eo animo in hostem se ituros mutua fide ante prælium receperant, vt aut vincerent, aut à victore sibi deinceps non metuerent: intelligebant enim quòd mortẽ sibi, nisi Deus ipsorum res secundaret, consciscerent.

ARGVMENTVM CAP. VII. LIB. IIII.

L. Antonius triumuiri Antonij frater cum Fuluia eius uxore bellum Cæsari concitant. L. Antonius Perusia (vnde hoc bellũ Perusinum dictum est) se mœnibus includit, & à Cæsare ad deditionem fame compulsus, incolumis dimittitur.

COMMENTARIVS.

L. Antonius consul Fuluiæ consilio vsus, modò apud veteranos Cæsarem criminatus, modò eos qui agros amiserant (quos veteranis in castris Philippicis Cęsar & Antonius promissos dederant) ad arma conciens magnum conflauerat exercitũ. ex altera parte Fuluia Antonij triumuiri vxor, nihil muliebre præter corpus gerens, omnia armis tumultuq; miscebat, eaq; Pręneste belli sedem delegerat. Cùm verò legatis de pace vltro citroq; missis, nihil proficeretur, Cæsar in Nursinos & Sentinates exercitum duxit. L. Antonius in vrbẽ hostiliter inuasit, M. Lepido, qui custodiæ vrbis cum exercitu præerat, profligato. Cæsar Sentinatibus obsidendis Q. Saluidieno permissis, Romã accurrens, Antoniũ eiecit, & in Galliã contendentem in itinere intercepit, atq; Perusiæ se includentem diu obsedit, tandem aliquoties erumpere conantem, sed repulsum, fame ad deditionem coëgit: sed veniam petenti dedit,

dit,& bellum sine prælio confectū est, Caluino & Pollione coss. Dccxiii. Dio, Appian. Sueton. alij.

1 Cùm Fuluia intelligeret Antonium Cleopatræ amoribus irretitum captumque, vsa Manij consilio, sperabat eum motu Italico in Italiam à Cleopatra auelli & reuocari posse. Cùm ipsa deuicto L. Antonio in Asiam cum prolibus & Iulia Antonij matre ad Antonium nauigaret, Antonius fraude intellecta, eam morbo se Sicyonæ ex zelotypia affligentem & contabescentem neglexit. ipse cum ducentis nauibus cōtra Cæsarem in Italiam nauigat, Sipuntum occupat, Brundisium inuadit, & Cæsarē bello lacessit: sed arma mox vtrimq; posita sunt, & ex militum intercessione pax composita, atque Octauia Cæsaris soror Antonio collocata est. Ambo, quòd alter alteri reconciliatus esset, cum triumphali veste in Vrbem inuecti sunt. Suetonius, Dio, Plutarchus, Fasti Capitolini. Dccxiii.

ARGVMENTVM CAP. VIII. LIB. IIII.

Sex. Pompeius cùm Siciliam & Sardiniam classibus teneret, latrocinijs commercia impediebat, ita vt Roma fame laboraretur. Cæsar insana tempestate & aliquot naufragijs vexatus, tandem Pompeium profligat, qui cùm Asiam ad rebellandum sollicitaret, à Titio Antonij legato Mileti interfectus est.

COMMENTARIVS.

Sex. Pompeius ex S. C. ab Hispania in Italiam reuocatus est, ipsique ex ærario patrimonium restitutum, & classis commissa erat: sed triumuiris crudeliter dominantibus, cùm vndique proscriptos & quoscumq; fugitiuos reciperet, sine vlla vllius loci possessione in mari prædabatur. Messanā quoq; Siciliæ, & deinde totā insulā occupat. A. Pompeiū Bithynicum prætorem occidit, Q. Saluidienum Cæsaris legatum nauali prælio superat, interea dum bellum à Cæsare & Antonio in Cassium & Brutum paratur. Quibus deuictis, cùm Pompeius Dccxx. maritimas annonæ subuectiones classe infesta arceret, Romanosq; per aliquot annos opprimeret, cū eo postulatam à populo R. pacem Cæsar & Antonius circa Misenum fecerūt, ita vt ille Siciliā, Sardiniam, & Achaiam per quinquenniū haberet, maria à piratis liberaret, cōmeatum in Vrbem mitteret. Dccxiv. Cùm verò Sextus iterū latrociniis commercia impediret, nec

pacem ex conditione præstaret, Cæsar necessarium contra eum suscepit bellum, duobusque præliis ancipiti admodum Marte cum eo pugnauit, grauiterque Cæsarem eo tempore fortuna concussit, quippe maiorem partem classis circa Veliã Palinurique promontorium adorta vis Africi lacerauit. Proximus inde annus in comparanda classe consumtus est. Anno demum sequenti vario euentu naualibus præliis pugnatũ est, ita vt duarum classium Cæsaris altera, cui Agrippa præerat, vinceret, altera quam Cæsar ducebat, deleretur, expositiq; in terra milites ferè à Pompeio oppressi sint. Victus deinde Põpeius Messanam profugit, inde Corcyrã, & cùm in Cephalleniam nullo prosequente appulisset, ad Antonium respicere cœpit.

Dccxv. Dccxvi. Dccxvii.

1 Cùm Sex. Pompeius ex fuga in Samum insulam delatus esset, & de Antonij clade à Parthis accepta intelligeret, ratus se Antonij imperium ad se facilè translaturum, ad auxilia & societatem varios reges & populos sollicitare cœpit: sed cùm inter ducem, & supplicem tumultuatur, & nunc dignitatem retinet, nunc vitam precatur, à Titio Antonij legato victus, & Mileti iugulatus est, cùm ageret annum quadragesimum. Cæsar etiam post Pompeij fugam, Lepidum triumuirum, quem ex Africa in auxilium euocauerat, superbientem viginti legionum fiducia, summasque sibi partes terrore ac minis vindicantem spoliauit exercitu, supplicemque, concessa vita, & abrogato triumuiratus honore, Circeiis in perpetuum relegauit. Suetonius, Dio, Paterculus, Appianus, alij.

Dccxviii

ARGVMENTVM CAP. IX. LIB. IIII.

Ventidius Bassus Antonij legatus Labienum Parthorum imperatorem, Pacorumq; regis Orodis filium occidit, & Suriam recepit: atque ea victoria Crassi & Saxæ cladem à Parthis acceptam iisdem reponit.

COMMENTARIVS.

T. Labienus Titi filius à Bruto & Cassio missus erat ad Orodem Parthorum regem, vt eum in societatem armorum sollicitaret: sed cùm illos ab Antonio & Cæsare deuictos intelligeret, ipse regem impulit, quòd in Asiam cum exercitu mitteretur, vsurus & opportunitate temporis, & victoriæ occasione:

casione, interea dum Antonius, Cleopatræ amoribus dementatus, socordia contabesceret, Cęsar L. Antonij, & Fuluiæ bello & domestico & laborioso distineretur. Irrupit itaque ipse in Suriam cum Pacoro Orodis filio, victoque Decidio Saxa Antonij legato, vniuersam eam prouinciã, & Phœniciam, Ciliciam, & Palæstinam occupat, & Imperator Parthorum salutatur. M. Antonius tot cladibus ab amore & ebrietate expergefactus, Ventidium Bassum contra Parthos mittit, qui eos, nimia victorię fiducia ferocientes, altero etiam prælio victos, Suria & Tauro monte, Labieno & Phranapate præcipuis Parthorum ducibus occisis, expulit, & Palæstinam recepit. Sequenti deinde anno ingentem Parthorũ stragem dedit in agro Cyrestico, Pacoro regis filio occiso, cuius caput, vt manibus Crassi parentaret, & Suriam in eum propensissimam eius clade ad deditionem compelleret, oppidatim circumferri iussit.

Dccxiii.

Dccx-IIII.

Dccxv.

1 Ventidius Bassus bello sociali à Pompeio Strabone, expugnato Asculo, captus erat, & in triumphũ ductus: qui obscuro etiam loco natus, victum sordidè quærebat comparandis mulis & vehiculis, quibus magistratus, qui prouincias sortiti forent, proficiscerentur. Hic cùm Cæsari in Gallia ob diligentiam & industriam probatus esset, ab eodem in amicorum numero receptus, ad tribunatum plebis, præturam, & consulatum promotus est, primusque de Parthis triumphum duxit, anno Dccxv.

2 Orontes Suriæ fluuius ex Antilibano defluens, iuxta Seleuciam in Suriacum mare defluit. Euphrates fluuius in Armenia maiore ortus, vario aluei flexu inter Mesopotamiam & Suriam delabitur: hinc ab ortu in septentrionem sinuoso alueo sese insinuans, Babyloniam claudit, mox iuxta Apamiam cum Tygri confusus, tandem in sinum Persicum duobus ostijs excurrit. Appian. & Dio in Cyrrhestica Suriæ hoc prælio Pacorum à Ventidio superatum scribunt, dũ Parthorum audaciam simulato etiam metu vsque adeò accendit, vt castris eius prærupto in loco positis succederent, quos cùm subita eruptione inuasisset, eos deturbat, profligat, occidit. Cyrrhestica à Ptolemæo inter flexum Singæ fluuij & Euphratis describitur.

3 Frontinus hoc stratagema lib. 2. ita recitat: *Ventidius aduersus*

uersus Parthos non ante milites deduxit, quàm illi quingentis non amplius passibus abessent, atq; ita procursione subita adeò suos admouit, vt sagittas, quibus ex longinquo vsus est, cominus congressus elunderet: quo consilio, quia quandā fiduciæ etiam speciem ostentauerat, celeriter barbaros debellauit.

ARGVMENTVM CAP. X. LIB. IIII.

M. *Antonius nulla iusta de caussa in Parthos mouet: mens eius amoribus Cleopatræ adhuc implicita, omnia boni imperatoris consilia corrumpit, quippe tempestiuiùs ad eam reditum accelerans. Quare exercitu eius, dum se turpiter recipere coactus est, varia clade ad tertiam vsque partem attrito, Parthorumq; insultu lacerato, tandem fœda fuga per Armeniam in Suriam reuertitur, & se Cleopatræ amplexibus recreat.*

COMMENTARIVS.

Phraates Parthorum rex patrem suum Orodem, aqua intercute laborantem, ex aconito, quod ad perniciem ei miscuerat, casu in salutem conuersum, cùm vis morbi per aluum deijceretur, vsus sceleris compendio, præfocauit, & regnum patricidio occupatum crudelissimè vexauit; ob quam tyrannidem primates Parthorum, & Monæses primæ nobilitatis transfugerunt, qui ab Antonio magnificè & liberaliter exceptus erat, reuocatumque à rege suo volentem benignè dimiserat, vt Phraaten spe pacis deceptum imparatiorem inuaderet. Accendebat & Antonij consilia Artuasdes Armeniæ rex, qui belli societatem, vt regem Medorum hostem suum vlcisceretur, offerebat: quo fœdere deceptus Antonius, cum insidiatore versutissimo consilia sua communicabat, eiusque calliditate in calamitatem trahebatur. Armenius enim ipsius exercitum à Zeugmate in Mediam per montanos flexus, & viarum perplexitatem, ad quingenta passuum millia, vt æstatem eundo extraheret, circumduxerat, magnaque fraude se prima Antonianorum calamitate, domum abrupta necessitudine cum suo exercitu XVI. M. equitum contulit. quam iniuriam Antonius, temporum necessitati subseruiens, ad tertiam vsque æstatem dissimulauit. Tum Artuasden arte captum, catenis, ne quid honori regio deesset, aureis vinctum, Alexandriæ in triumphū duxit, regnoque exsuit, eius caput, perditis ad Actium rebus, Cleopatra dono regi Medorū misit,

ſit, vt eũ in nouã belli ſacietatem cõtra Cęſarem victorẽ pertraheret. Appianus, Dio, Suetonius, Paterculus, Strabo, alij.

1 Araxes Armeniæ maioris fluuius in monte Abo cũ Euphrate oritur, quorum fontes ſex M. paſſuum diſtant. Euphrates ab occaſu, Araxis ab ortu ſunt, qui placido curſu varijſq; flexibus defluens, donec inter anfractus cautium impetum collegerit, tum præcipiti pernicitate rapidus, altero alueo cũ Cyro confuſus, altero in Caſpium mare defluit. Pomp. Mela, Ptolem. Strabo lib. duodecimo.

2 Antonius in Mediam properans, Opplum Statianum cum duabus legionibus & impedimentis ſubſequi iubet, ipſe Praaſpa (Mediæ regiam) validiſſimam vrbem & præſidio firmatam fruſtra oppugnat. Artuaſdes Medus, qui cum Parthis auxilio ſuis accurrerat, ab Antonio in Statianum ſe conuertit, quem cum decem millibus militum opprimit & occidit, capto Polemone Ponti rege, qui ſuam vitam ridimere coactus eſt. Artuaſdes Armenus paulo pòſt, vt deſertor, ſe cum ſuis in regnum recipit. Antonius magna cum ignominia, Phraatorum obſidionem ſoluere coactus, ſpe pacis, ſed fallacis deceptus eſt.

3 Antonius poſt confectam cum Partho pactionem, copias ſuas per eam, qua venerat, viã, hoc eſt, per campos apertos & ariditate ſqualentes reducturus erat, ita vt eas Parthorum equitatui obijcere videretur. Itaque Mardus, qui Parthorum mores longa conſuetudine callebat, Antonium admonet, fictam eſſe illam Phraatis & infidam pacem, vt militem patentibus in campis pellectũ, vndique equitatu circumfuſum opprimeret; iter ſe aliud per loca culta & commeatibus abundantia compendioſius oſtenſurum, & vt fidem faceret, ſe vinciendum, donec promiſſa præſtitiſſet, obtulit. Progreſſus itaque eo duce per triduum erat Antonij exercitus, cùm admonet Mardus vt contra ſubitam vim hoſtium (quam mox futuram veſtigijs aliquot ſe deprehendere indicat) ſuos expeditos in aciem collocaret: parebat admonitioni Antonius, cùm ſubitò emicans Parthus, parata vi Antonianorum profligatus eſt. Atque ſępius equitatus Parthicus pari clade inter proficiſcendum repreſſus, fatigabatur, quouſque quincta die Flauius Gallus impetu temerario in hoſtẽ multo cum diſcrimine irrupit, atque dum carptim laboranti ſubſi-

gulo ostendens gladij capulum, non dubitasset in curia dicere: *Hic faciet, si non feceritis vos.* Cicero subiecit, *Si ita petieritis consulatum, eum accipiet.* Militibus re infecta ad Octauianum reuersis, Antonium & Lepidum in Italiam accersiuit, atque ipse legiones hostiliter ad Vrbem admouit. C. autem Cæsar Octauianus consul statim factus est pridie Natalis sui X. Kal. Octobris, cùm postridie viginti annos impleret, cum Q. Pedio collega. Consul legem tulit de quæstione in eos habēda, quorum opera pater occisus esset; perrogauit autē Q. Pedius collega: vnde lex Pedia nominatur; eaque omnibus, qui Iulium Cæsarem interfecerant, aqua & igni interdixit; postulatique ea lege M. Brutus, C. Cassius, D. Brutus, & alij.

Dio l. 46. Sueton. Dio, Appiā. Plut. Paterc. Liuius. Paterc. Sueton.

6 Decimus Brutus cum quattuor veteranis legionibus, & sex tironum, quos contra Antonium ex S. C. ducebat, fame & inopia coactus, statuit ad Brutum & Cassium in Macedoniam fugere: legiones tædio & difficultate itineris eius, quod proposuerat, deterritæ, sex tironum ad Cæsarē, quattuor veteranæ ad Antonium deficiunt: ipse cùm peteret Aquileiam captus, & à Capeno Sequano, qui illi Galliæ parti præerat, iussu Antonij trucidatus est, caputque Antonio missum: ita Decimus Brutus patricidij etiā pœnas Cæsari dedit, sesquiāno post Cæsarem peremtum: & paulo pòst Minucius Basillus etiam percussorum vnus, à suis seruis, quos per iram castrauerat, trucidatus est.

ARGVMENTVM CAP. V. LIB. IIII.

Cum Antonius, Lepidus, Cæsar, se Reipublicæ constituendæ caussa triumuiros in quinquennium renuntiassent, proscriptione ac cæde inimicorum ciuium Respublica conuulsa est laceratáq;. Ciceronis caput iussu Antonij præcisum inter duas manus pro rostris positum est.

COMMENTARIVS.

Cùm Cæsar consulatum per vim occupasset, omnique studio moliretur, vt patris percussores vlcisceretur, & ipsius opes, quàm vt solus hoc posset, essent infirmiores: M. Antonium & Lepidum validissimis copiis instructos sibi fœdere coniūxit. Congressus horum trium occultus in triduum fuit in agro, vt Dio, Bononiensi, vt Appianus, Mutinensi, & flumine circūfuso, ibique populi Romani imperium quasi possessionem ali-

aliquam inter se partiti sunt: vt Cæsar vtramque Libyā, cum Sicilia,& Sardinia: Lepidus Hispanias, & Galliam Narbonensem: Antonius reliquas haberet Gallias: vt ipsi triumuiri essent Reipublicæ constituendæ cū summo imperio in quinquennium: magistratus nec Senatu, nec populo cōsulto, quibus ipsi vellent, mandarent: Lepidum in D. Bruti occisi locū in insequentem annum consulem creant, eumq; Romam ac reliquam Italiā tueri iubent: Antonius & Cæsar bello Cassium & Brutum prosequerentur: proscriptionem ac cædē ciuium inimicorum ederent, quod illi Vrbem paulo pòst ingressi, exsecuti sunt. Præmium autem percussoribus proscriptorum ingenuis, quiq; caput proscripti ad triumuiros referrent, constituerunt centena millia Hs. Seruus dimidiū eius, & ius ciuitatis,& totidem indicibus eorum, qui proscriptos celassent, aut protexissent.

Appiā. de Bel. ciuil. lib. 4.

1 Maximam contentionem Ciceronis proscriptio prębuit: cùm Antonius nullam conditionem acciperet, nisi priùs ille interficeretur, Lepidus Antonio assentiretur, & Cæsar vtriq; repugnaret; tandem tamen tertio die Cæsar consensit. fuitque permutatio ita facta, Ciceronem Cæsar, L. Paullum fratrem Lepidus, L. Cæsarem auunculum suum Antonius proscribi permitteret.

2 Lucium Cæsarem Antonij auunculum proscriptū eius soror Iulia, Antonij mater, nō dissimulanter apud se habuit, & centurionibus hanc diu reueritis, vt matrem imperatoris, tandemque irrumpentibus ad eius cædem, mater Antonij ad forum properans, ad eius pedes accidit, vitamque eius deprecata est; Antoniusque plebiscito, per Plancium consulem rogato, vt pœnæ eximeretur, effecit. hoc odium Antonius auunculo suo reposuit, quia hostis ab ipso in Senatu iudicatus erat.

3 L. Paullus Lepidi frater proscriptus, centurionibus eum reuerenter vt Imperatoris sui fratrem elabi conniuentibus, securus ad Brutum nauigauit, post cuius obitum se Miletum contulit, vnde ne pace quidem facta, quamuis reuocatus, redire voluit: ita Appianus. etsi Dio hunc Paul. Aimilium postea censorem fuisse an. DCCXXI. cum L. Munatio Plāco scribat, tamen in eo deceptus videtur, quia Lepidus censor, L. filius, Marci nepos in Capitolinis tabulis: at Lepidus triū-

Lib. 54.

uir, Marci filius, Quincti nepos in iisdem scribitur, quod facilè prodit, istos fratres non fuisse.

4 Cicero sub aduentū triumuirorum Vrbe cesserat, fugeratque in Tusculanum suum: cognita verò proscriptione, inde transuersis itineribus in Formianum, vt ab Caieta nauim conscensurus proficiscitur: vnde aliquoties in altum prouectus, cùm modò venti aduersi retulissent, modò ipse iactationem nauis pati non posset, tædium tandem eum & fugæ & vitę cepit, regressusque ad superiorem villam, quæ paulo plus mille passibus abest à mari, *Moriar*, inquit, *in patria sæpe seruata*. Cùm serui eius etiam prodigiis terrerentur, & percussorum venientium timore, eum partim vi, partim precibus lectica exceptum ad mare deferebant: sed Cicero cùm percussores ad suam cædem accurrere sentiret, lecticam deponere, & quod sors iniqua cogeret, quietos pati iussit, prominenti ex lectica, præbentique immotam ceruicem, caput à Popillio Lænate (quē ipse patricidij reum à manifesta morte patrocinio suo eripuerat) præcisum est: nec satis stolidæ crudelitati militum fuit, manus quoque scripsisse aliquid in Antonium exprobrantes pręciderunt. Caput & manus Ciceronis ipse Lænas Antonio comitia in foro habenti eminus ostēdit, quo ille maximè lætatus, tribunum militū coronauit, & Hs. decies pro maximo pręmio dedit. Fuluia vxor Antonij, caput antequam auferretur, in manus sumsit, atque atrocibus verbis illudens & conspuens, genibus suis imposuit, & linguam ex ore extractam, acubus, quibus ad capitis ornamentum vtebatur, compunxit, additis multis iisq; exsecrandis opprobriis. Iussu autem Antonij pro rostris loco præ aliis conspicuo caput eius positum est, vt vnde in ipsum verba faciens auditus fuerat, ibi caput eius inter duas manus conspiceretur. Sed vix attollentes lacrumis oculos homines intueri trucidata eius membra poterant: ceterorū enim cædes priuatos luctus mouerant, illa vna communem. Cicero occisus est 7. Idus Decembris DCCX. vixit annos LXIII, menses XI. dies quinque. Cetera apud Fabricium Marcoduranum fidelissimum Ciceronis vitæ scriptorem leges, & in Sebastiani Corradi Quæstura.

ARGV-

ARGVMENTVM CAP. VI. LIB. IIII.

Respublica vtcunque per triumuiros ordinata, M. Antonius & Cæsar Octauianus in Græciam contra Brutum & Cassiū proficiscuntur: fit prælium in campis Philippicis, ibi Cassius sibi errore, dum suos fugere, qui vicerant, opinatur, caput præsecari iubet. Brutus etiam post paucos dies altero prælio victus, exorato Stratone vt se gladio confoderet, vitam finiuit.

COMMENTARIVS.

Brutus & Cassius, Asia & Græcia in potestatem suam redactis, in Macedoniam, vt ibi bellum gererent, traiecerūt: nec ita multo post imperator Cæsar & M. Antonius cum ingēti exercitu aduenerunt, atque ad Vrbem Philippos (vnde hoc bellum Philippense dicitur) castra è regione hostium posuerunt, ibi pugnatum est acerrimo prælio, sed vario euentu & dubio Marte, ita vt Brutus Cęsarē, Antonius Cassium (vterque eorū dextrū cornu regebat) pepulerint, & castra vtrimq; ab iis qui vicerunt, expugnata sint. Cassius cùm Brutū, quē in acie cecidisse metuebat, cum equitatu redeuntē longè prospexisset, irrumpentes hostes esse suspicatus, sibi Pindari liberti sui manu caput pręsecari iussit. Post paucos dies M. Brutus altero prelio victus, rebusque desperatis vitam & ipse, cū ageret trigesimum septimum annum, finiuit, atque ipsius latus gladio hausit Strato, Bruto exorante, vt hoc sibi extremū officium præstaret. Eodem tempore manus sibi intulerunt principum Romanorum circiter xl. Catonis filius in prælio cecidit. Q. Hortensius iussu Antonij triumuiri ad fratris sui C. Antonij sepulcrum (quem Brutus opera Hortensij in vltionem Ciceronis interfici iusserat) iugulatus est: quia Antonius cædem fratris sui potiùs in Hortensij culpam, quàm in Bruti mandata referebat.

r L. Iunius Brutus Tarquinium Superbum regno vt tyrānum expulit, atque cùm M. Brutus genus paternum ad eundem referret (multi tamen Cęsaris ex Seruiliæ Catonis sororis adulterio filium potiùs esse opinabantur) variis conuitiis & dicteriis, vt qui Cæsarē dominantē degenerās à maioribus suis pateretur, irritatus, impetum sumsit occidendi Cæsaris, vt libertatem Reipublicæ assereret, conspirantibus Cassio

& Decimo

& Decimo Bruto. Cæde perpetrata, cùm ipsi quoque vt tyrannicidæ, laudis & gloriæ præmia peterent, cũ Cæsaris interemti contumelia, Antonius consul intercessit, metuens, si Cæsar vt tyrãnus damnaretur, quòd cadauer eius in Tiberim proiiceretur, acta eius cũ magno Antonij discrimine rescinderentur, & bona publicarentur. Prolato igitur Cæsaris cadauere, & populo, qui ob legatum Cæsaris inescabatur, ad cõmiserationem commoto, Antonius omnia pacis consilia, & istam percussorum spem perturbauit, vti latiùs à nobis capite tertio præcedenti expositum est.

2 Patricidij vocabulo, auxesi inuidiosa, pro homicidio vtitur, eo sensu, vt quem ex S. C. Patrem patriæ superiori anno cognominauerant, eundem in Senatu occiderint. Percussores itaque Cæsaris ex vocabuli notatione Patricidæ sunt, & cædes eius patricidium propriè diceretur. Testatur etiã Suetonius placuisse populo, vt Idus Martiæ Patricidium dicerẽtur: nimirum quia ij patrem patriæ eo die in Senatu occidissent, quos ipse hostes paullo antè seruauerat.

3 Diximus iam capite tertio ἀμνησίαν Atheniensiũ exẽplo, & consensu etiam Antonij fuisse decretam; sed ab eodẽ mox abolitam, simulatque amoto metu, securus ad ingeniũ redire poterat.

4 Cum irritata plebs ad percussorum domos facibus contendisset, M. Brutus & Cassius Vrbem reliquerunt, & Antium atque Lanuuium profecti, diu ibi otiosi fuerunt: quia ambitiosum putabant, cùm nondum prætura vrbana defuncti essent, in prouincias (Cassio Suria, Bruto Macedonia à Cæsare decreta erat) nauigare. Sextili tamen mense Brutum Italia cessisse, ex Cicerone manifestum est.

Philipp. 1 Epist. 7. Lib. 16. ad Attic.

5 Philippos vrbem Macedoniæ intelligit, vbi hoc prælium commissum est: vnde & hoc bellum, vt diximus, Philippẽse vocatur: cùm antea eadem vrbs Dathos diceretur. Arenam translatitiè vocat campos Philippicos, in quibus depugnatum est: quia locus vbi gladiatores committebãtur, arena ideo inspergebatur, vt ne ipsi sanguinis sui, dum digladiantur, lubricitate lapsarent. Assuetas cadauerum pabulo volucres ambagibus verborum pro vulturibus dixit, quia vultures præsagio quodam naturali, biduo aut triduo conuolare eò solent, vbi cadauera sunt futura, vt Plinius & Aelianus testantur. Quod ad ma-

ad magnitudinem copiarum attinet, Appianus vtrimque vndeuiginti legiones conficit; adhæc Antonij & Cęsaris equitatum XIII.M. Bruti & Cassij XX. M.

6 Scribit Plutarchus Brutum minimi somni fuisse, & animo planè, ob ingens quod moliebatur bellum, impedito, noctes egisse magna ex parte insomnes. Cùm esset postridie copias ex Asia in Europam transportaturus, cōcubia iam nocte omnibus altissimo silentio sopitis, atque ipso tenui admodū lumine vtente, cogitanti, & curis anxio spectrum quoddam intrare videbatur terribile, & monstrosa imagine, auso percunctari, quisnam hominum aut deorum esset, aut quid sibi vellet? respondit imago: Tuus ô Brute malus sum genius, apud Philippos iterum me videbis. tum ille imperterritus, videbo, inquit. Cùm Brutus ista Cassio, qui Epicureus erat, de spectro referret, dicebat ille ludibrium esse ex vi imaginatrice conceptum ab eo, cuius sensus curarum æstu fatigati, ita mentem exagitarent, vt tales imaginationes conciperet. Verū idem spectrum, sed mutum, se Bruto in Philippis obtulit, pridie quàm vltimo prælio Brutus superaretur.

7 Medicum hunc Artorium vocant Plutarchus & Paterculus. Cæsar ex valetudine imbecilliore in castris suis decūbebat, sed ea medici denuntiatione admonitus, in aciem se recepit, quę res ipsi saluti fuit: nam hostes lecticam eius vacuā pilis iaculisque confoderunt, asseuerantes Bruto, cui gladios cruentatos ostendebant, ipsum quoque Cęsarem à se confectum esse. Antonius fertur primo congressu se subtraxisse, & ad paludes recessisse: sed cùm cornu suorū vicisset, iterum in præliū irruisse, ita vt victorię laus penes Antonium fuerit.

Plutarch. in Bruto.

8 Dio recitasse Brutum Herculis quoddam dictum refert, tali sensu verborum: *O infelix virtus, uáne, cùm nihil quā nomen esses, ego te tanquam rem aliquam exercui, cùm tu fortunæ seruieris?* hoc & Altiatus in Emblematis ita expressit:

Lib. 47.

Iam iam stricturus moribunda in pectora ferrum,
Audaci hos Brutus protulit ore sonos:
Infelix virtus, & solis prouida verbis,
Fortunam in rebus cur sequeris dominam?

Certè etiam vix reperias, quos aut fortuna pronior obsecuta fuerit, aut veluti fatigata maturiùs iterum deseruerit, quàm Cassium & Brutum.

9 Titin-

9 Titinnium misit speculatum Cassius, atq; cùm eū Bruti equites, vt victores, mutuis amplexibus exciperent, iisque officiis eius reditum remorarentur, Cassius & ipsum ab hostibus interceptum suspicatus, equitesque Bruti, qui gratulabundi cum Titinnio ad se contenderent, esse hostes qui irruerent, opinatus, lacerna caput circumdedit, extentamque ceruicem interritus Pindaro (quem ad huiusmodi necessitatem iam à Crassiana clade secum ducebat) præbuit. Deciderat Cassij caput, cùm Titinnius aduenit nuntians Brutū esse victorem, qui cùm imperatorem prostratum esse videret, *sequar*, inquit, *eum, quem mea occidit tarditas*, strictoque gladio se confodit. ita Patercul. Plutarch. alij.

10 Brutus & Cassius eo animo in hostem se ituros mutua fide ante prælium receperant, vt aut vincerent, aut à victore sibi deinceps non metuerent: intelligebant enim quòd mortē sibi, nisi Deus ipsorum res secundaret, consciscerent.

ARGVMENTVM CAP. VII. LIB. IIII.

L. Antonius triumuiri Antonij frater cum Fuluia eius vxore bellum Cæsari concitant. L. Antonius Perusia (vnde hoc bellū Perusinum dictum est) se mœnibus includit, & à Cæsare ad deditionem fame compulsus, incolumis dimittitur.

COMMENTARIVS.

L. Antonius consul Fuluiæ consilio vsus, modò apud veteranos Cæsarem criminatus, modò eos qui agros amiserant (quos veteranis in castris Philippicis Cęsar & Antonius promissos dederant) ad arma conciens magnum conflauerat exercitū. ex altera parte Fuluia Antonij triumuiri vxor, nihil muliebre præter corpus gerens, omnia armis tumultuq; miscebat, eaq; Pręneste belli sedem delegerat. Cùm verò legatis de pace vltro citroq; missis, nihil proficeretur, Cæsar in Nursinos & Sentinates exercitum duxit. L. Antonius in vrbē hostiliter inuasit, M. Lepido, qui custodiæ vrbis cum exercitu præerat, profligato. Cæsar Sentinatibus obsidendis Q. Saluidieno permissis, Romā accurrens, Antoniū eiecit, & in Galliā contendentem in itinere intercepit, atq; Perusiæ se includentem diu obsedit, tandem aliquoties erumpere conantem, sed repulsum, fame ad deditionem coëgit: sed veniam petenti dedit,

dit, & bellum sine prælio confectū est, Caluino & Pollione coss. DCCXII. Dio, Appian. Sueton. alij.

2 Cùm Fuluia intelligeret Antonium Cleopatræ amoribus irretitum captumque, vsa Manij consilio, sperabat eum motu Italico in Italiam à Cleopatra auelli & reuocari posse. Cùm ipsa deuicto L. Antonio in Asiam cum prolibus & Iulia Antonij matre ad Antonium nauigaret, Antonius fraude intellecta, eam morbo se Sicyonæ ex zelotypia affligantem & contabescentem neglexit. ipse cum ducentis nauibus cōtra Cæsarem in Italiam nauigat, Sipuntum occupat, Brundisium inuadit, & Cæsarē bello lacessit: sed arma mox vtrimq; posita sunt, & ex militum intercessione pax composita, atque Octauia Cæsaris soror Antonio collocata est. Ambo, quòd alter alteri reconciliatus esset, cum triumphali veste in Vrbem inuecti sunt. Suetonius, Dio, Plutarchus, Fasti Capitolini. DCCXIII.

ARGVMENTVM CAP. VIII. LIB. IIII.

Sex. Pompeius cùm Siciliam & Sardiniam classibus teneret, latrocinijs commercia impediebat, ita vt Roma fame laboraretur. Cæsar insana tempestate & aliquot naufragijs vexatus, tandem Pompeium profligat, qui cùm Asiam ad rebellandum sollicitaret, à Titio Antonij legato Mileti interfectus est.

COMMENTARIVS.

Sex. Pompeius ex S. C. ab Hispania in Italiam reuocatus est, ipsique ex ærario patrimonium restitutum, & classis commissa erat: sed triumuiris crudeliter dominantibus, cùm vndique proscriptos & quoscumq; fugitiuos reciperet, sine vlla vllius loci possessione in mari prædabatur. Messanā quoq; Siciliæ, & deinde totā insulā occupat. A. Pompeiū Bithynicum prætorem occidit, Q. Saluidienum Cæsaris legatum nauali prælio superat, interea dum bellum à Cæsare & Antonio in Cassium & Brutum paratur. Quibus deuictis, cùm Pompeius maritimas annonæ subuectiones classe infesta arceret, Romanosq; per aliquot annos opprimeret, cū eo postulatam à populo R. pacem Cæsar & Antonius circa Misenum fecerūt, ita vt ille Siciliā, Sardiniam, & Achaiam per quinquenniū haberet, maria à piratis liberaret, cōmeatum in Vrbem mitteret. Cùm verò Sextus iterū latrociniis commercia impediret, nec DCCX. DCCXIV.

pacem

pacem ex conditione præſtaret, Cæſar neceſsarium contra eum ſuſcepit bellum, duobuſque præliis ancipiti admodum Marte cum eo pugnauit, grauiterque Cæſarem eo tempore fortuna concuſſit, quippe maiorem partem claſſis circa Veliā Palinurique promontorium adorta vis Africi lacerauit. Proximus inde annus in comparanda claſse conſumtus eſt. Anno demum ſequenti vario euentu naualibus præliis pugnatū eſt, ita vt duarum claſſium Cæſaris altera, cui Agrippa præerat, vinceret, altera quam Cæſar ducebat, deleretur, expoſitiq; in terra milites ferè à Pompeio oppreſſi ſint. Victus deinde Pōpeius Meſsanam profugit, inde Corcyrā, & cùm in Cephalleniam nullo proſequente appuliſset, ad Antonium reſpicere cœpit.

DCCXV.
DCCXVI.
DCCXVII.

1 Cùm Sex. Pompeius ex fuga in Samum inſulam delatus eſset, & de Antonij clade à Parthis accepta intelligeret, ratus ſe Antonij imperium ad ſe facilè tranſlaturum, ad auxilia & ſocietatem varios reges & populos ſollicitare cœpit: ſed cùm inter ducem, & ſupplicem tumultuatur, & nunc dignitatem retinet, nunc vitam precatur, à Titio Antonij legato victus, & Mileti iugulatus eſt, cùm ageret annum quadrageſimum. Cæſar etiam poſt Pompeij fugam, Lepidum triumuirum, quem ex Africa in auxilium euocauerat, ſuperbientem viginti legionum fiducia, ſummasque ſibi partes terrore ac minis vindicantem ſpoliauit exercitu, ſuppliceinque, conceſsa vita, & abrogato triumuiratus honore, Circeiis in perpetuum relegauit. Suetonius, Dio, Paterculus, Appianus, alij.

DCCXVIII

ARGVMENTVM CAP. IX. LIB. IIII.

Ventidius Baſſus Antonij legatus Labienum Parthorum imperatorem, Pacorumq; regis Orodis filium occidit, & Suriam recipit: atque ea victoria Craſsi & Saxa cladem à Parthis acceptam iiſdem reponit.

COMMENTARIVS.

T. Labienus Titi filius à Bruto & Caſſio miſsus erat ad Orodem Parthorum regem, vt eum in ſocietatem armorum ſollicitaret: ſed cùm illos ab Antonio & Cæſare deuictos intelligeret, ipſe regem impulit, quòd in Aſiam cum exercitu mitteretur, vſurus & opportunitate temporis, & victoriæ occaſione:

casione, interea dum Antonius, Cleopatræ amoribus dementatus, socordia contabesceret, Cęsar L. Antonij, & Fuluiæ bello & domestico & laborioso distineretur. Irrupit itaque ipse in Suriam cum Pacoro Orodis filio, victoque Decidio Saxa Antonij legato, vniuersam eam prouinciã, & Phœniciam, Ciliciam, & Palæstinam occupat, & Imperator Parthorum salutatur. M. Antonius tot cladibus ab amore & ebrietate expergefactus, Ventidium Bassum contra Parthos mittit, qui eos, nimia victorię fiducia ferocientes, altero etiam prælio victos, Suria & Tauro monte, Labieno & Phranapate præcipuis Parthorum ducibus occisis, expulit, & Palæstinam recepit. Sequenti deinde anno ingentem Parthorũ stragem dedit in agro Cyrestico, Pacoro regis filio occiso, cuius caput, vt manibus Crassi parentaret, & Suriam in eum propensissimam eius clade ad deditionem compelleret, oppidatim circumferri iussit.

Dccxiii.

Dccxiiii.

Dccxv.

1 Ventidius Bassus bello sociali à Pompeio Strabone, expugnato Asculo, captus erat, & in triumphũ ductus: qui obscuro etiam loco natus, victum sordidè quærebat comparandis mulis & vehiculis, quibus magistratus, qui prouincias sortiti forent, proficiscerentur. Hic cùm Cæsari in Gallia ob diligentiam & industriam probatus esset, ab eodem in amicorum numero receptus, ad tribunatum plebis, præturam, & consulatum promotus est, primusque de Parthis triumphum duxit, anno Dccxv.

2 Orontes Suriæ fluuius ex Antilibano defluens, iuxta Seleuciam in Suriacum mare defluit. Euphrates fluuius in Armenia maiore ortus, vario aluei flexu inter Mesopotamiam & Suriam delabitur: hinc ab ortu in septentrionem sinuoso alueo sese insinuans, Babyloniam claudit, mox iuxta Apamiam cum Tygri confusus, tandem in sinum Persicum duobus ostijs excurrit. Appian. & Dio in Cyrrhestica Suriæ hoc prælio Pacorum à Ventidio superatum scribunt, dũ Parthorum audaciam simulato etiam metu vsque adeò accendit, vt castris eius prærupto in loco positis succederent, quos cùm subita eruptione inuasisset, eos deturbat, profligat, occidit. Cyrrhestica à Ptolemæo inter flexum Singæ fluuij & Euphratis describitur.

3 Frontinus hoc stratagema lib. 2. ita recitat: *Ventidius aduersus*

uersus Parthos non ante milites deduxit, quàm illi quingentis non amplius passibus abessent, atq; ita procursione subita adeò suos admouit, vt sagittas, quibus ex longinquo vsus est, comminus congressus eluderet: quo consilio, quia quandã fiducia etiam speciem ostentauerat, celeriter barbaros debellauit.

ARGVMENTVM CAP. X. LIB. IIII.

M *Antonius nulla iusta de caussa in Parthos mouet: mens eius amoribus Cleopatræ adhuc implicita, omnia boni imperatoris consilia corrumpit, quippe tempestiuiùs ad eam reditum accelerans. Quare exercitu eius, dum se turpiter recipere coactus est, varia clade ad tertiam vsque partem attrito, Parthorumq; insultu lacerato, tandem fœda fuga per Armeniam in Suriam reuertitur, & se Cleopatræ amplexibus recreat.*

COMMENTARIVS.

Phraates Parthorum rex patrem suum Orodem, aqua intercute laborantem, ex aconito, quod ad perniciem ei miscuerat, casu in salutem conuersum, cùm vis morbi per aluum deijceretur, vsus sceleris compendio, præfocauit, & regnum patricidio occupatum crudelissimè vexauit; ob quam tyrannidem primates Parthorum, & Monæses primæ nobilitatis transfugerunt, qui ab Antonio magnificè & liberaliter exceptus erat, reuocatumque à rege suo volentem benignè dimiserat, vt Phraaten spe pacis deceptum imparatiorem inuaderet. Accendebat & Antonij consilia Artuasdes Armeniæ rex, qui belli societatem, vt regem Medorum hostem suum vlcisceretur, offerebat: quo fœdere deceptus Antonius, cum insidiatore versutissimo consilia sua communicabat, eiusque calliditate in calamitatem trahebatur. Armenius enim ipsius exercitum à Zeugmate in Mediam per montanos flexus, & viarum perplexitatem, ad quingenta passuum millia, vt æstatem eundo extraheret, circumduxerat, magnaque fraude se prima Antonianorum calamitate, domum abrupta necessitudine cum suo exercitu XVI. M. equitum contulit. quam iniuriam Antonius, temporum necessitati subseruiens, ad tertiam vsque æstatem dissimulauit. Tum Artuasden arte captum, catenis, ne quid honori regio deesset, aureis vinctum, Alexandriæ in triumphũ duxit, regnoque exsuit, eius caput, perditis ad Actium rebus, Cleopatra dono regi Medorũ misit,

ſit,vt eũ in nouã belli ſacietatem cõtra Cęſarem victorẽ pertraheret. Appianus, Dio, Suetonius, Paterculus, Strabo, alij.

1 Araxes Armeniæ maioris fluuius in monte Abo cũ Euphrate oritur,quorum fontes ſex M. paſſuum diſtant. Euphrates ab occaſu, Araxis ab ortu ſunt, qui placido curſu varijſq; flexibus defluens, donec inter anfractus cautium impetum collegerit, tum præcipiti pernicitate rapidus, altero alueo cũ Cyro confuſus, altero in Caſpium mare defluit. Pomp. Mela, Ptolem. Strabo lib. duodecimo.

2 Antonius in Mediam properans, Oppium Statianum cum duabus legionibus & impedimentis ſubſequi iubet, ipſe Praaſpa (Mediæ regiam) validiſſimam vrbem & præſidio firmatam fruſtra oppugnat. Artuaſdes Medus,qui cum Parthis auxilio ſuis accurrerat, ab Antonio in Statianum ſe conuertit, quem cum decem millibus militum opprimit & occidit, capto Polemone Ponti rege,qui ſuam vitam ridimere coactus eſt. Artuaſdes Armenus paulo pòſt, vt deſertor, ſe cum ſuis in regnum recipit. Antonius magna cum ignominia, Phraatorum obſidionem ſoluere coactus, ſpe pacis, ſed fallacis deceptus eſt.

3 Antonius poſt confectam cum Partho pactionem, copias ſuas per eam,qua venerat,viã,hoc eſt, per campos apertos & ariditate ſqualentes reducturus erat, ita vt eas Parthorum equitatui obijcere videretur. Itaque Mardus, qui Parthorum mores longa conſuetudine callebat, Antonium admonet,fictam eſſe illam Phraatis & infidam pacem, vt militem patentibus in campis pellectũ, vndique equitatu circumfuſum opprimeret;iter ſe aliud per loca culta & commeatibus abundantia compendioſius oſtenſurum,& vt fidem faceret, ſe vinciendum, donec promiſſa præſtitiſſet, obtulit. Progreſſus itaque eo duce per triduum erat Antonij exercitus,cùm admonet Mardus vt contra ſubitam vim hoſtium (quam mox futuram veſtigijs aliquot ſe deprehendere indicat) ſuos expeditos in aciem collocaret: parebat admonitioni Antonius, cùm ſubitò emicans Parthus, parata vi Antonianorum profligatus eſt. Atque ſępius equitatus Parthicus pari clade inter proficiſcendum repreſſus, fatigabatur, quouſque quincta die Flauius Gallus impetu temerario in hoſtẽ multo cum diſcrimine irrupit,atque dum carptim laboranti ſubſi-

dia mittuntur, ea quoq;, vt imbecilliora, ab hoste cæsa sunt, donec Antonius, tota vi cum exercitu procurrēs, ceteros manifesto periculo eriperet. cæsa sunt tria millia Romanorum, quinque millia sauciata. Antonius miserè se affligans, saucios circumcursando consolabatur, & vicissim pietas & beneuolentia militum Antonij animum confirmabat.

4 Parthi ex præcedentis diei victoria ferociores, collecto xl. millium equitatu, contemtiùs insultabant Romanis vt victis, & ad prędæ paratę direptionem venientes, sed fortiter ab Antonianis submoti sunt, quousque iterum, vt per decliuitatem quandam tardiùs degredientes sagittis configerent, vndique circumfunderentur, tum grauis armaturæ milites, receptis in medium velitibus, in sinistro genu subsederunt, elatisque super capita clypeis, se suosque ab hostium sagittis, in clypeorū conuexitatē lubricitate delabentibus, protexerunt.

5 Testudinem intelligit, quæ ita fit: Impedimentis & leuis armaturæ militibus equitibusque in medium receptis, grauis armaturæ pedites, qui oblongis & in morem tubi conuexis vtuntur clypeis, vndique extrema claudunt, clypeosque hostibus obijciunt. Ceteri qui lata gestant scuta in medio conserti, ea supra se & reliquos extollunt, vt densitate ordinum à telis desuper labentibus protegerentur: hinc testudini nomen factum, à testæ, qua testudo animal se protegit, similitudine: huius vsus est & in Vrbiū oppugnatione, & quando à sagittarijs circumfusus est, vt hoc loco, exercitus.

6 Romani ita testudine protecti subsidentes, opinionem hosti præbuerant veluti confectí vulneribus concidissent, qui positis arcubus, contos sumserunt, atque accurrerunt: Romani magno multoque armorum fragore se mutuò cohortati, prosiluerunt, atque primos pilis exceptos confodiunt, & vniuersos in fugam conijciunt.

7 Hoc accidit in traijciendo quodam fluuio, quem limitem prosequendi Romanos Parthi constituerant, sextoque die antequam ad Araxem fluuium peruenireturi: tunc enim laudata Romanorū virtute Parthi, octies & decies victi, laxatis arcubus abierunt

8 Cùm Antoniani à frumentatione Parthorum perpetua insultatione arcerentur, tanta fame in castris laboratum est, quòd duæ libræ panis triticei ducentis sestertijs venirent,

hordea-

hordeaceus panis pari argenti pondere venderetur. Conuersi itaque ad herbas & radices edendas, inciderunt in quandam herbam, quæ manducata insaniam & mortem adferebat: nam qui eam edissent, saxa moliebantur, lapidesque mouebant (tanquam magnopere seriam rem agerent) tandem bilem euomentes (quia vino carebant, quod vnicum huic malo remedium erat) moriebantur. Fluuium illum aquam frigidam & pellucidam, sed salsam & venenosam habuisse, nam bibentibus statim tormina ventris ciebat, & sitim exasperabat, scribunt, Plutar. & Appian.

9 Hoc accidit tumultu militari, trepidatione nocturna per totum exercitum, quòd hostes irrupisse putarent, coorto: argentum enim aurumq; habentes occiderunt, spoliaueruntque, denique Antonij etiam impedimenta aggressi, pocula & mensas pretiosas disciderunt, & inter se distribuerunt. Antonius in tanta consternatione quendam stipatorum, nomine Rhamnum, iuramento sibi adstrinxit, vt iussus statim ipsum confoderet, & caput amputaret, ne viuus in hostium potestatem veniret, & ne mortui truncus à reliquorum cadaueribus secerni posset.

ARGVMENTVM CAP. XI.
LIB. IIII.

ANtonius Cleopatræ amoribus dementatus, ad vilissimi mancipij obsequia se dimittit, & in regem barbarum degenerat. Amoris impotentia & opum licentia victus, Cleopatræ Romanum imperium promittit. Ea contumelia irritatus populus Romanus bellum Cleopatræ per Fecialem indicit. Antonius cum Cleopatra totum Orientem contra Cæsarem, Cæsar occidentem contra Antonium arm... Pugnatur prælio nauali ad Actium: fugiens Cleopatra, secum in fugam Antonium rapit. Cæsar victor post annum in Ægyptum profectus, Antonium aliquot prælijs debellat: ille sibi manus infert, & Cleopatra sibi necem aspidis irritata morsu consciscit.

COMMENTARIVS.

Inimicitiæ inter Antonium & Cæsarem cœperant Autronio & Volcatio Coss. anno DCCXX. eruperunt Domitio & Sosio coss. DCCXXI. Antonius Cęsarem criminabatur, quòd Lepidū triumuiratu exsuisset, quòd militē eius & Sext. Pompeij, quem communem esse oportebat, solus occupasset, at-

que militis etiam illius, quem in Italia vtrisq; communi cõscripserat, partem repetebat. Cæsar autem Antonio crimini dabat, quòd Aegyptũ sine sorte obtinebat, & Sex. Pompeiũ, cui ipse sponte ignouisset, interemerat, & Artuasden Armeniç regẽ fraude circumuentũ, in vincula cũ magna populi Romani infamia coniecisset, partemque spoliorum reposcebat. Vitio etiam vertebat Cleopatram pro vxore habitam in sororis suæ contumeliam, & liberos ex ea susceptos esse reges salutatos, in primis quòd Cæsarionem Cleopatræ filium, ex C. Cęsare nominasset, atque ad genus Cæsaris traduxisset. Atque cùm neque in Vrbẽ venire vellet, neque finito triumviratus tempore imperium deponere, bellumque moliretur, quod Vrbi Italiæque inferret, ingentibus copijs tam naualibus quàm terrestribus ob hoc contractis, remissoque Octauiæ sorori Cæsaris repudio, omnium odia in se accendit. Cæsar in Epirum cum exercitu traiecit, se tertium, & M. Messalla coss. anno DCCXXII. Bellum hoc Actiacum dicitur, quia ad Actium Epiri promontorium iuxta Ambracium sinum gestum sit, de quo Horatius eleganter Ode 37. primi.

1 Leucas insula est, & in ea ciuitas cognomine Neritum, vltra Actium in ortum sita, & Cephalleniæ insulæ oppida: quæ cùm olim ceruici trium stadiorum continenti adhæreret, à Corinthijs, quorum colonia fuerat, perfosso Isthmo, insula facta est sic Thucyd. Strabo, Plinius. Istam insulam, (vt Paterculus scribit) in ore & oculis Antonianæ classis, M. Agrippa expugnauit, itidem Patras; in quibus Antonius hiemauerat, & mox Corinthum. Leucate petra est excelsa, è Leucade in mare & Cephalleniam prominens.

2 Ambracia vrbs est Epiri, quæ sinui maximo, cui propinqua est, nomen dedit: huius fauces, quæ quattuor stadia patent (Florus cornua vocat) ab Oriente habent Actium oppidum, & nobile Apollinis Actij templum, ab occasu Nicopolin Augusti monumentum, quod ob victoriam condidit, qua eò loci contra Antonium & Cleopatram Potitus est.

3 Vt huic loco lucem adferamus aliquam, ea, quæ nos cum Baysio ex Plinio obseruauimus de remigum ordinibus, sic habent: Quinqueremis Caij (de qua Plinius) remigum quadringentorum remis impellebatur. Vtrumque ergo latus nauis ducentos remiges habebat, quos si per quinque distribue-

Libr. 32.

mus (vnde nomen est quinqueremi) quadraginta remiges, singula sedilia occupabunt, & ea sedilia ordines remigum aut remorum dicuntur. Nauibus itaque nomen non erat à remorum, quibus impellebantur, multitudine, sed ab ordinum numero, qui in alterutro latere sedilibus suis distinguebatur: sic nouenis remorum ordinibus dicebātur instructæ naues, quarum tabulati latera in nouem sedilia distributa erant, & singulis ordinibus remigum numerus ex imperatoris iussu imponebatur, vel pro arte gubernatorum, vel scientia remigum, vel mole nauium. Turribus etiam à prora & puppi fuisse Antonij naues instructas, vt in mari velut è muris pugnarent, ex Virgil. lib. 8. & Dione lib. 50. constat.

4 Antonius aliquot prælijs naualibus à Cæsare victus, equitatu eius à Stalitio Tauro fuso fugatoque, ad hæc fidissimi cuiusque amici ad Cęsarem ob odium Cleopatræ defectione, Cleopatra autem aliquot prodigijs consternata, commeatuque ob Cæsaris classem & exercitum interclusọ, prælio rem committendam eo consilio censuerunt, vt inter præliandum fuga Antonius & ipsa elaberentur: & hinc velut in rebus deploratis Antonium iussisse, vt vela in naues suas deportarentur, tanquam ad fugam, non ad pugnam se præpararet, Plutarchus scribit. Et hîc iterum Antonij consilia Cleopatræ auctoritate sunt corrupta, qui cùm fidissimum militem haberet, maluerit nauali pugna, in qua Cæsaris copiæ ob bellum cum Sexto Pompeio gestum exercitatissimę erant, quàm terrestri, in quo firmissimus erat, decernere. Antonij milites ab Imperatore suo deserti diu fideliter & constanter pugnarunt, & desperata victoria in mortem dimicabant. Cæsar verbis eos mulcebat, clamitās & ostendēs Antoniū fugisse, quærebat pro quo & cū quo pugnarent? qui ægre tandē cessere victoriam, & vitam veniamque Cæsar citiùs promisit, quàm illis; vt ea precarentur, persuasum est. Canidius, qui terrestribus Antonij copijs præerat, nocte fuga elapsus, cùm suos deseruisset, ipsi se Cæsaris clementię permiserunt. Victus est Antonius ad Actium à Cæsare ante diem IIII. Nonas Septembris anno DCCXXII. à quo die Cæsaris Octauiani imperium incipit.

 5 Cæsar

5 Cæsar Antonium & Cleopatram victos in Aegyptum fugientes alijs persequendos dedit, ipse in Vrbem ad res vrbanas, ne quis motus grauior nasceretur, ordinandas reuertitur, ac post xxx. dies cùm in Græciam ad bellum traiecisset, postero anno ambos Alexandriæ obsedit. Antonius in vltima rerum desperatione, vbi pacisci cum Cæsare non potuit, (petebat enim vt sibi priuato Athenis viuere liceret, Cleopatræ filijs regnum Aegypti daretur) falso rumore occisæ Cleopatræ perculsus, se interemit anno ætatis tertio, vel vt alij, sexto & quinquagesimo. Plutarchus, Dio, Suetonius, alij.

6 Cleopatra obstupenda molitione fugam in Oceanum instituebat: namque classem ex Aegyptiaco mari in sinum Arabicum per Isthmum illum, quo Asiæ Aegyptus per XXXVII. M. passuum adhæret, transferre moliebatur, atque ita effugere bellum & seruitutem: sed cùm Arabes aliquot naues incēdissent, & Antonius nondū desperaret, ab incepto destitit.

7 Cornelius Gallus Cæsaris legatus Parætonium, est is portus ad VIII. M. passuum patens, & oppidum eiusdem nominis in Cyreniaca, occupauerat, eiecto Antonij præsidio. Antonius eò properat, confisus se aut militem corrupturum, aut vi potiturum Parætonio: sed id frustra fuit; namque cùm Antonius ad murum accederet, vt milites alloquio ad se pelliceret, tùm Cornelius Gallus classicum canere iussit, vt sensum aurium obtunderet, & subita vi erumpens, Antonium profligauit, classemque eius afflixit. Dio lib. 51.

8 Pelusium vrbs est Aegypti, Arabiæ Petreiæ proxima, & ad extremum Nili ab ortu ostium sita, quod ab vrbe vicina Pelusiacum dicitur, illud præsidio firmatum Cleopatra per proditionem Cæsari tradidisse creditur, vt iam tum eius animum hoc officio sibi demereretur.

9 Quo genere mortis Cleopatra sit extincta, admodum est incertum: nullum enim veneni manifesti vestigium in corpore apparuit, duas tantùm cicatrices esse repertas, exiles & obscuras, quales aspidis lacessitæ morsu relinqui dicuntur; quibus adductum Cęsarem expressam fictamque eius imaginem in triumphum deportasse, cui aspis afflixa adhæreret, scribit Plutarchus. & quòd aspidis veneno afflicti, somno in mortem soluuntur. Perijt autem Cleopatra anno ætatis suæ tricesimo nono.

AR-

ARGVMENTVM CAP. XII. LIB. IIII.

CÆsar Octauianus gentem, quæ cis, intra, vltra Alpes in septemtrionem & ortum, itidem eam, quæ Danubij fontes, & vtramque eius ripam vsque ad ostia eius incolit, edomat. Germania iugum impositum, Quintily Vari & trium legionum cæde excussit. In meridie Lybiam, Marmaricam, & Garamantes subegit: in occasu Hispaniæ citerioris populos, Astures, & Cantabros per quinquennium magnis cum laboribus imperata facere coëgit. Secutus deinde totius orbis felicitatem & amplitudinem Augusti, bellis ciuilibus post vicesimum annũ finitis, pacatisq; gentibus omnibus, ipse Ianum Geminum post Numam regem tertiùm clausit.

COMMENTARIVS.

Vt Augustum totius orbis victorem demonstraret, per partes colligit, Geographicam distributionem secutus, & quattuor terræ tractus victoria eius edomitos recenset, quâ enim ab Italia orbis in septemtrionem & ortum vergit, Salassos, Iapudes, Noricos, Pannonios, Mysios, Dacos, Thraces, Sarmatas, Europæos deuicit: quâ in occasum æstiuum & septemtrionem, Germanos, atque in occasum ipsum, Astures, & Cantabros Hispaniæ populos: quâ in meridiem, Africam, Gætuliam, Marmaricam; atque in ortum, Armeniam, Parthiam, Indiam sponte eius imperio cessisse colligit: sed rerum gestarum seriem, etiam temporis ratione neglecta, confundit,

1 De Rætis & Vindelicis Florum loqui satis constat, qui per Tiberium & Drusum fratres, Cæsaris priuignos, vna æstate M. Druso, & L. Pisone coss. edomiti sunt. Rætia à Vindelicia ab ortu Lyco amne, Vindelicia à Norico Aeno flumine terminatur. Rætia ab occasu fontibus Danubij & Rheni clauditur, vt Vindelicia Lyco: sed vtraque Danubio à septemtrione: à meridie Alpibus Græcis, Pœnis, Ocra. in Vindelicis Breuni, in Rætis Suanitæ à Ptol. censentur, Sennones à Strabone inter Sueuos. Istarum gentium vsque adeò immania fuisse in Romanos odia Strabo testatur, vt si quo illorum oppido aut vico potita esset, non solùm cædibus grassaretur in impuberes, sed etiam cùm vates suos consuluissent de sexu grauidæ, si masculum vtero geri respondissent, ipsam quoque prægnantem conficeret. Vt eam crudelitatem Au-

Dccxxx IIX.

Libr. 4

gustus vlcisceretur, Drusum contra eos misit, qui prælio apud Tridentinas Alpes fusos ab Italia submouit, atque cùm in vicinam Galliam incurrissent, Tiberium quoque Drusi fratrem contra eos misit, qui multis vrbium & castellorum expugnationibus, varijs quoque prælijs dissipatos aggressi, plurimo eorum cum sanguine perdomuerunt. Ne autem gens populosissima (Noricos etiam eodem tempore debellatos Strabo testatur) bellum denuo moueret, bellicosissimam & robustissimam inde deduxerunt, relicta inualidissima, vt agrum coleret. Feritatem quam mulieribus istarum gentium Florus adscribit in paruulos filios, eam Orosius tribuit furori Cheruscorum, Sueuorum, Sicambrorum, libr. 6.

2 Illurij, hoc est, Dalmatæ, Liburni, Iapudes, cùm finitimos aliquandiu latrocinijs infestarent, nec vectigalia persoluerent, & Cæsare bello, quod contra Sex. Pompeium gerebat, impedito, arma sumserunt. Cæsar vt militem suum laboribus confirmaret, in Iapudes mouit (Iapudes Illurijs adscribunt Ptol. & Strab. nunc Stiriam vocant) atque eos qui citra montes haud procul à mari habitabant, haud difficulter ad deditionem compulit; qui verò vltra montes, difficillimè. Etenim cùm Metulum oppidum suum præsidio trium millium communissent, multos sæpe Romanorũ impetus retuderunt, multas machinas incenderunt, & Cæsar à lignea quadam turri in murum per pontem conscendere conatus, ponte ob multitudinem prægrauato collabente, dextro crure & vtroque brachio afflictus est: tamen ille suos confirmauit, & exercitum aduocauit, nihil oppugnationem remittens. Barbari de pace se agere velle simulantes, præsidium in arce acceptum nocte trucidarunt. & ædibus incensis, alij se, alij vxores etiam & liberos occiderunt, vt nihil prædæ inde ad Cæsarem peruenerit, cùm etiam captiui haud ita multo pòst sibi manus intulisent, Sex. Pompeio, & L. Cornificio coss. anno DCCXVIII.

3 Pannonicum bellum cœpisse anno DCCXXXIV. M. Vinucio, & M. Agrippa IIII coss. ex Kal. Iulij suffectis, Paterculus scribit, quod magnum atroxque & quàm vicinum Italiæ imminebat: sed si Dionem sequemur, annis XIIII. prius cœptum est, cùm Cæsar domitis Iapudibus in eos quoq; arma, sed nondum hostilia, conuertisset: verùm cùm ab ijs, quando

Libr. 49.

ad

ad Vrbem Sisciam accessisset, afflictus esset, populari eorum agros iussit, & Sisciam à terra fluuijsque Colope & Sauo obsedit: sed eorum pertinacia fracta est, cùm intellexissent de suorum clade (qui cęsi à Cæsare erant) & se eius clementiæ permiserunt, reliquaque Pannonia pacem accepit. ipse Cæsar, relicto Fufio Gemino, cũ parte exercitus Romam redijt. Pannonijs iterum rebellantibus, Fufius à Siscia exturbatus est: sed ille prælijs aliquod feliciter gestis, iterum eosdem imperata facere coëgit. Atque cùm Pannonij frequentiùs rebellasent, à M. Agrippa repressi, & tandem à Tiberio perdomiti sunt, Q. Aelio Tuberone, & F. Maximo coss. Pãnonia duplex est, superior modò Austria, inferior modò Hungaria dicitur.

DCCXLII.

4 Quisnam iste fuerit Vibius, propter Annales Romanorum hic vel incuria maiorum, vel iniuria temporum labefactatos, ambigi potest, & sunt qui Fufium Gemium ex auctoritate Dionis scribendum putent.

Libr. 49.

5 Gabinium per Dalmatiam ad Iulium Cæsarem quindecim cohortes & mille equites in Macedoniam ducentem, Dalmatæ siluis & insidijs impeditum oppresserunt. Eam cladem Cæsar Iulius, Pompeij Magni bello impeditus, vlcisci non potuit: sed victori Cæsari, vt vltionis occasionem præuerterent, Romam reuerso pacis conditiones obtulerunt, & vectigales facti sunt. Cæsare in Senatu occiso, iterum per decennium pro libertate arma sumunt, & Atinium à Cæsare præfectum expellunt. Ad eos edomandos in Dalmatiam profectus Octauianus, iisdem insidijs ex siluarum & viarum perplexitate ab ijs tentatus est, sed infelici successu: ipse eos velut indagine captos oppresit, & profligauit, fugaque in Setouiam vrbem delatos obsidione clausit; ibi cùm Dalmatarum exercitus in vrbem irrumpere conatur, profligatus est. In eo prælio Cæsar in genu ex lapidis iactu saucius, aliquot diebus decubuit: tandem Dalmatas imperata facere coegit datis obsidibus, atque tributum hactenus à Iulij Cæsaris tempore debitum persoluere, anno DCCXX.

6 L. Marcius Censorinus de Macedonia triumphauit, vt est in Capitolinis, anno DCCXIV. quo anno etiam consul fuit cum Caluisio Sabino. nec quidquam præterea de rebus ab eodem gestis inuenire potui. Obseruo autem

ab

ab Appiano in Illyrico scriptum esse, Marcium Figulum consulem (fuit is cum L. Cæsare consul anno DCXCIX.) Delminium Dalmatarum vrbem incendio deleuisse. Forsan Florus noster eò respexit, vt scriptum eius est tumultuarium, *detruncauerat* enim, pro *exciderat*, ad tempus præteritum respiciens dixit. estque in eo verbo egregia translatio: vt enim homine capite truncato, sensuum omnium & motuum præsidium auulsum est, ita & Dalmatarum populo, exciso Delminio regia vrbe, vis omnis ablata. Equidem in Strabone obseruo, Dalminium vrbem, vnde genti nomen est, amplissimam à Nasica, nescio quo, in angustias fuisse redactam.

Libr. 7.

7 C. Asinius Pollio consul cum Cn. Domitio fuit anno DCCXIII. & de Parthinis triumphasse legitur anno DCCXIV. Parthini sunt Illurij populi supra Apolloniam & Dyrrachium in Epiro. Asinium de Dalmatis triumphasse Horatius testatur, cùm ita cecinit:

Strab. Libr. 7. Lib. 2. Od. 1.

Et consulenti Pollio Curiæ,
Cui laurus æternos honores,
Dalmatico peperit triumpho.

Porphyrion ibidem eum Salona Dalmatiæ vrbe maritima capta triumphasse, & Seruius in expositione Pollionis Vergiliani scribit, Asinium Pollionem ductorem Germanici exercitus, cùm post captas Salonas Dalmatiæ vrbem primò meruisset lauream, postea consulatum adeptus esset, eodem anno suscepisse filium, quem à capta ciuitate Saloninum vocauit.

8 M. Licinius Crassus consul fuit cum Cæsare III. anno DCCXXIX. ipsum de Træcis & Getis triumphasse Capitolini triumphi testantur, qui in Macedoniam missus Mysios bis deuicit. itidem Bastarnas Schytas, qui Mysiam inuaserant, ac regem eorum Deldonem interfecit. cetera Dio. Mysij superiores cis & vltra Danubium habitabant: inferiores Macedoniæ à Meridie, Danubio à Septemtrione & Dacis finitimi erant.

9 Bulogæses Thrax Bessorū rex (habitant autem illi ad Aemum Thraciæ montem, socijs quibusdã alijs per cæremonias & superstitionem callidam sibi adiunctis, defectione facta, Rhascyporum Cotys filium victū interfecit, & patruum eius Rhymetalcen exercitu exsutū in Thraciæ Cherronesum compu-

compulit. Eo motu, & quòd Sialetæ Macedoniam populationibus infestarent, excitus L. Piso exercitum duxit in Bessos, cum quibus malè pugnauit: sed altero prælio eam cladem magna victoria correxit, eosque partim expugnationibus, partim acie imperata intra triennium facere coëgit. L. Piso consul fuit cum M. Druso Libone anno DCCXXXVIII. Idem Tiberio principe præfecturam Vrbis, compotatione tridui à Tiberio sibi demeruit, vt Plin. auctor est. — Patercul.

10 Dacia à septemtrione Sarmatia Europæa includitur, meridiem Danubius prætendit, ortum Tyras fluuius, occasum Iazyges Metanastæ claudunt: ea regio partim Transsylуania, VValachia, & Moldauia nunc dicitur. Dacos Getis esse à Ponto in occasum proximos ad Istrum Strabo scribit, eseque populum montanum. Contra quos Cor. Lentulus ab Augusto missus, tres eorũ duces cũ magnis copijs deleuit: citeriorem ripam præsidijs muniuit, satis victoriarũ putans posse illos prohibere. Dacos, scribit Dio, ad Cæsarem legatos ante bellum Actiacum misisse, & cùm nihil eorum quæ peterent impetrassent, ad Antonium inclinasse societatem, obque intestina bella ipsi Antonio nihil vsui fuisse. Sed in eos, cùm Sitam regem gentis Dentheletarũ in Thracia, oculis captum bello peterent, M. Crassum mouisse, repulsos insecutum, & Segestriam expugnasse inuenio. Nec hactenus huius rei gestæ historia plenior, nec quis fuerit ille ex Lentulorum familia, (multi enim hoc tempore Lentuli consulares fuerunt) de quo Florus narrat, mihi satis constare potuit: eadem obliuione apud reliquos qui exstant scriptores, bellum à Lentulo cum Sarmatis gestum, video sepultum esse. C. Lucium cũ Rhymetalci regi, populi Rom. socio auxilium ferret, contra Sarmatas bellum gessisse, victosque vltra Istrum submouisse Dio scribit lib. 54. Sarmatæ modò sunt Moscouitæ, Lituani, Russi: Sarmatas tamen à Tiberio domitos scribit Euseb. — libr. 7. — DCCXXIV. — DCCXXXI.

11 Sicambri, Vsipetes, & Tenchteri Germaniç gentes, cùm quosdam Romanos in suo territorio deprehensos in crucem egissent, Rhenoq; transmisso Galliã popularentur, equitatum Romanum contra se missum per insidias circumuenerunt, & cùm fugientibus instarent, vsque ad Lollium Galliç proconsulem delati, eum quoque profligarunt, amissa quinctæ legionis aquila: quç clades ipsum quoq; Cæsarẽ ab Vrbe in Galliã extraxit. — Dio 54. Patercul. DCCXXXIX.

extraxit. Cura deinde atque onus belli Germanici delegata est Druso Neroni, qui Cæsaris priuignus, Tiberij frater erat.

12 Iulius Cæsar bis facto super Rhenũ ponte, in Germaniam traiecit. semel, vt ipse scribit lib. 4. haud longè à Colonia: iterum in Treuirorum finibus, quod libro sexto scribit.

13 Drusum consulẽ cũ Quinctilio Crispino anno DCCXLIV. annum agentem tricesimum, ex fractura, equo super crus eius collapso, tricesimo die quàm id acciderat, inter Salam & Rhenum fluuios mortuum esse, ex Epitoma Liuij, Paterculo, & Strabone colligo; & hucusque ab Vrbe condita Liuij historiam fuisse productam, cuius vel incuria hominum, vel iniuria temporum vix quarta pars, eaque mutila & mendis fœdata superest. Dio scribit morbo consumtum, ostentoq; cùm populando ad Albim vsque peruenisset, quem traiicere moliebatur, consternatum. Corpus eius à Tiberio Nerone fratre, qui nuntio valetudinis eius euocatus raptim accurrerat, Romam peruectum est, & in Augusti tumulo conditum. Drusum consulem cum filijs Germanicum à Senatu appellatum, ibidem Dio scribit, quod cognomen ei primo Senatus à prouincia imposuerit.

Lib. 7. CXLII.

Libr. 55.

14 P. Quinctilius Varus consul cum Tiberio Nerone fuit anno DCCXI. hunc Suriæ fuisse præfectum Iosephus testatur. adijcit Paterculus eum fuisse pecuniæ vsque adeò studiosum, vt Suriam ipse rapinis ditatus pauperem reliquerit, quam ipse pauper diuitem ingressus erat. De huius morte Virgilium, vt eam impotentius ferentem, Horatius Ode XXIIII. libri primi consolatur. Augustus vsque adeò ea clade consternatus fuit, vt Suetonius recenset, quòd per continuos aliquot menses, barba capilloque summisso, caput interdum foribus illideret, vociferans: *Quinctili Vare redde legiones*. Verùm conuentus agere, est in loco designato ad certam diem prouincialibus ius dicere, quod forum agere, & forum peragere Cicero dicit. *Ausus*, inquit, &c. quare ausum dicit conuentum agere? quia nullo exemplo hoc Varus fecit: imperium enim tantùm, hoc est, belli gerendi potestatem; nullam iurisdictionem habebat. Germania enim in prouinciæ formam redacta erat: verùm ante prouinciam ordinatam iurisdictio non mandabatur.

Lib. 17. Antiquit

15 Arminius (quem Hermannum nonnulli scribendum contendunt) Cheruscorum princeps erat, filius Segemeri, qui militarat cum Romanis, & equestri ordine & iure ciuitatis erat donatus; segnitia & socordia Vari vsus est in consilij sui de Germania liberanda occasionem. Ipsum tunc annum egisse vicesimum sextum ex Tacito colligitur, qui eum septem & triginta annos vitæ, duodecimum imperij sui expleuisse scribit; cùm dolo propinquorum occideretur Norbano & Flacco coss. anno DCCLXXII.

Libr. 2.

16 Segestis Cheruscorum regis filiam, nomine Thuaneldam, alij desponsam Arminius rapuerat; hinc gener inuisus erat. quare Segestes coniurationis conscius, extremo conuiuio, post quod insidijs Romanos sum adorti, Varo rebellionem & insidias ab Arminio parari indicat; suasitque Varo, vt se & Arminium & ceteros proceres in vinculis haberet: nihil ausurum plebem sine ducibus; interim ipsi tempus fore quo de criminationibus suis & de innoxijs cognosceret. sed fatū, quod hominum consilia, cùm cladem aliquam struit, corrumpit, & mentem & animum Vari socordia & segnitia perstrinxerat.

Tacitus libr. 1. Patercul.

17 Video Florum nostrum alios annales secutum, quàm Paterculum, huic sæculo æqualem, aut Tacitū, aut Dionem. qui, vt rem in pauca conferam, ferè ita tradunt: pertractos esse ex insidijs Romanos in Teutoburgensem saltum inter Lupiā & Rhenum, ibiq; paludibus & siluis impeditos, vndique insultantibus Germanis oppressos esse, Varum ab hostibus vulneratum & desperatis rebus mortem sibi consciuisse.

18 Clades Cannensis, qua Annibal ad Cannas Paullum Aimilium magna cum calamitate Populi Romani ex Varronis consulis temeritate ferè obtriuit, incidit in diem quartum Nonas Quinctileis. Paulli Aimilij casus & Vari satis iniquè comparantur. Paullus enim Varronis stoliditatem sequi coactus cùm fortiter pugnasset, ex funda grauiter ictus mori maluit, quàm vt cladi suorum aut temeritatis Varronianæ accusator superesset; Varus & culpam suæ infelicitatis ex securitate & socordia, quæ frequentissima ad calamitatem sunt initia, sustinet.

Gel. Mac.

19 Musulanios vocat Ptolemæus μισουλάμιοι, Numidisque magis meridionales collocat versus Africæ solitudines,

dines, & sub Audomonte ad Amsagam flumen, Mauritaniæ Cæsariensis terminū. Tacitus testatur de ea gente ter triumphalia insignia esse acquisita, à tribus Romanorum ducibus; & à P. Dolabella, cæso Tacfarinate hostium duce, eam gentem fuisse deuictam.

Lib. 4.

20 Gætulia supra Africam minorem in meridiem extenditur, regio tota montosa ab Atlantico Oceano in Orientem procurrit, & in Septemtrionem nonnihil se versus Syrteis inflectit.

21 Cn. Cornelium Lentulum Cossum, cum L. Calpurnio consulem fuisse anno DCCLII. in Annalibus consulum scribitur, & postea Gætulicum esse appellatum, nimirum à deuictis Gætulis. Tacitus etiam eundem triumphalia de Gætulis insignia accepisse testatur, de huius belli caussa & re gesta altum apud alios silentium est. vt etiam bellorum in Africa tempore Augusti gestorum, quæ tamen post M. Lepidum à Cæsare exercitu & potestate exsutum, cuius prouincia in triumuiratu fuerat, nunquam quieuisse videtur. Statilius enim Taurus à Cæsare in Africam missus, de ea triumphauit anno DCCXIX. Iterum L. Autronius proconsul anno DCCXIV. tertium triumphum duxit ex Africa L. Sempronius Atratinus anno DCCXXX. Quartus, L. Cornelius Balbus, de Garamantibus Africæ populis triumphauit anno DCCXXXIV. de quibus Plinius, lib. v. Solinus & Strabo scribunt, quòd ad Garamantas (habitabat autem vltra Gætulos meridiē versus à fontibus Bagradæ fluminis vsq; ad Nubam paludem) iter inexplicabile antehac fuisset, latronibus gentis eius puteos, qui non altè fodiendi sunt, si locorum notitia adsit, arenis operientibus. Balbus hic Gadibus oriundus, cum patruo L. Cor. iure Balbo iure Quiritium donatus, & primus peregrinorum fuit, qui accessit ad Gloriam triumphalem.

22 Marmarica ab occasu Cyrenaica terminatur, ab ortu Aegypto, à Septemtrione Aegyptiaco mari, à meridie Lybia deserta & Aethiopia; de rebus in ea gestis & ducibus Romanorum nihil apud alios reperi. Lego apud Dionem, Aethiopes, qui supra Aegyptum sunt, duce Candace regina vsq; ad Elephantinem populationibus grassatos, sed à C. Petronio repulsos, & Tanapen regiam tum alias vrbes ipsorum occupasse

Lib. 54.

cupasse & diruisse. Cum Petronius propter arenam & æstum cum suis pedem referret, præsidium quoddam ipsius iterum ab Aethiopibus expugnatum, ipsoque reuerso liberatum; & Candacen reginam ad pacis conditiones coactum.

23. 24. C. & L. Cæsares erant Augusti nepotes, nati ex M. Agrippa & Iulia eius filia. Caius quidem M. Apuleio & P. Silio coss. anno DCCXXXIII. Lucius verò C. Furnio & C. Silano coss anno DCCXXVI. Vtrumque Augustus hoc eodem anno adoptauit, teste Dione, tenerosque adhuc ad reipublicæ curam admouit, & consules designatos circum prouincias & exercitus dimisit. C. Cæsarem consulē à populo creatum, annos XIIII. natum veteres tituli testantur: sed nec tum iniisse magistratum puto, neque cùm consul iterum esset designatus cum L. Paullo post quinquennium. Lucium Hispaniam petentem Massiliæ ex morbo periisse annum ferme ante Caij fratris sui mortem, vt Paterculus scribit: sed vt Sueton. numerat, intra octodecim menses: verùm cùm triennio post ipsorum obitum Tiberius ab Augusto, Sex. Aelio Cato, C. Sentio Saturnino coss. adoptatus sit, manifestè colligitur Caium anno V.C.DCCLIIII. Lucium DCCLII. periisse. Dcclvi.

25 Augustum contra Astures & Cantabros (qui hodie Biscaini sunt) quique nomen Oceano Cantabrico dederunt, profectus est, teste Dione, cùm nonum consulatum ipse cum M. Iunio Silano cepisset anno DCCXXVIII. at Suetonius auctor est, Augustum octauum iniisse consulatum Tarracone, collega T. Statilio Tauro, & ibidem quoque hunc nonū cepisse cum M. Silano. Oportuit itaque Augustum in Hispaniam, quàm Dio scribit, tempestiuius profectū fuisse, & rem deinceps per legatos eius gestam esse, cùm Orosius hoc bellum per quinquennium extendat. Lib. 53.

26 Vaccæi mediterranei sunt Hispaniæ Tarraconensis populi cis Durium flumen, vbi nunc vrbes Palentia, Vallis Oletana, inter quas olim Segisama, vt Ptolemæus, aut Segesama, vt ex Polybio Strabo recitat, numeratur, modò Tordesillas dicta. Autrigones populi supra Cantabros versus Pyrenæum habitabant, montosa admodum & prærupta regione circa Iberi fontes, vbi nunc Biruiesca, ceteræque vrbes. Sub

iis in meridiem & occasum Murbogi habitabant (vbi nunc Burgos oppidum situm est) inter Vaccæos & Cantabros. Sintne itaque Murbogi reponendi pro Curgonlis (quorum nomen obscurum est) eruditi lectoris iudicio permittimus. Nec minus aliena vox est, quę mox sequitur, *Belgica*: mihi si coniecturare in tanto Annalium silentio liceat, *Vellica* scribendum putarem, eam namque in Cantabris Ptol. recenset Vindio monte vicinam, quam modò Victoriam vocant. De Aracillo non habeo nunc quidem quod adferam. Astures fuisse eos, qui nunc in Legionis regno ab Astorga vrbe vtrimque in septemtrionem vsque ad littora Oceani Cantabrici habitant, loca ex Ptolemęo conferenti satis apertum est. Edulius mons erit, qui vulgò Ronceuallis dicitur.

27 Cantabros ex more toxicum, quod ex herba apio simillima componunt, semper, ne quid inuiti patiantur, in promtu habere Strabo quoque testatur. Eosdem morti se etiã pro iis, in quos sunt propensi, deuouere, & immolandos prębere scribit, quo more etiam pro Augusti salute Sextum Pacuuiũ se deuouisse Dio scribit. Itidem bello Cantabrico à matribus filios, ne in hostium potestatem viui venirent, interemptos Strabo tradit. Quendam etiam puerulum parentes & fratres suos, cùm vinculis essent adstricti, iussu patris vniuersos gladio confecisse: itidem mulierem quandam captiuos necessitudine sibi iunctos trucidasse: aliquot etiam cùm captiui ipsi in crucem agerentur, lętitiæ carmina cecinisse, quæ ideo hic referenda putabam, vt intelligatur cum quàm efferata gente Augusto bellum fuerit.

Lib. 3.

Lib. 53.

28 Augustus ex morbo Tarracone decumbens, C. Antistium veterem contra Astures cum exercitu misit, quos ipse locorum difficultate impeditus debellare non potuit. Astures confidebant se præruptis saxis & præpeditis viis satis munitos, qua socordia decepti C. Antistium contemtius excipiunt, & malè pugnarunt: ipsos profligatos prosequitur Antistius, multa eorum oppida expugnat, gentemque variis cladibus fractam imperata facere cogit. ita Dio.

Lib. 53.

29 Cùm Astures propter Carisij ferociam & superbiam anno DCCXXXII. rebellassent, Cantabros etiam in societatem defectionis traxerunt: C. Furnium Cæsaris legatum, vt ho-

vt hominem bellicum ipsis gerendi ignarum contemnunt, quod ipsis calamitatis initium fuit: nam Furnius coniunctis cum Carisio copiis, acie congredi ausos fundit fugatq;. Cantabrorum pars ferocissima, ne, rebus ita perditis, viuá in hostium potestatem veniret, veneno, igne, ferro semetipsum & suos confecit. Astures ab oppugnatione oppidi cuiusdam profligati, prælio etiam victi, armis positis perdomiti sunt.

30 M. Vipsanius Agrippa Augusti gener erat, qui contra Cantabros hac de caussa rebelles exercitum duxit. Cantabri, qui superioribus bellis capti & sub corona venditi erant, dominos suos singuli interfecerant, domum fuga delapsi, multos ad defectionis societatem pertrahunt: castellis aliquot occupatis & munitis, præsidia Romanorum oppugnant. Contra eos profectus Ag. ippa, militem suum habuit contumaciorem, vel quia vt emeritus iustè missionem flagitabat, vel quia Cantabrorum ferocia, quam expertus esset, torpescebat, quem cùm ad obedientiam permouisset, cum hoste ex desperatione & militari etiam scientia acertimè pugnante, parum feliciter congressus est: tandem cùm suos ignominia notatos acuisset, Cantabros ferè omnes, qui militari ætate essent, concidit, reliquos exarmauit, & ex montibus in plana deduxit, anno DCCXXXIV. Triumphum, ipsi huius victoriæ caussa à Senatu ex Augusti voluntate decretum, magna cum animi moderatione neglexit.

31 Corona pro signo captiuis venalibus imponebatur, quos iure belli milites cepissent, & idcirco dicebantur sub coronis venire. ita Cælius apud Gellium. hinc Liu. frequenter: *Oppidum captum, ciues sub corona venierunt*. & Cæsar: *Omni senatu necato, reliquos sub corona vendidit*. Li.7.c.4.

32 T. Carisium, Lanciam, quæ maxima Asturiæ vrbs erat, desertam, post Antistitij victoriam occupasse Dio scribit, multaque alia armis expugnasse. Lanciam quoque inter Asturiæ vrbes Ptolemæus recenset. Orosius eandem historiã prosequitur libr.6. Brigæcinorũ hoc in tractu meminit quoque Ptolemæus.

33 Augustus hoc bello confecto, emeritos missione donauit, & iis condere vrbem in Lusitania iussit, de suo nomine

Augustam, ab ipsorum missione Emeritam cognominatam. Ita etiam in Hispania multæ passim vrbes conditę sunt ab Augusto nominatæ, vt eas de montibus deducti Astures & Cantabri incolerent, in Asturibus Augusta Asturica, nunc Astorga, in Pelendonibus Augustobriga, quasi dicas Augusti oppidum: (vt enim Germanis Burgum, ita prisca Hispanorũ lingua Briga oppidum vocatur.) Sic in Sedetanis Cęsar Augusta (nunc Saragossa) condita est. Vide Plin. Ptolē. Strab. Melam, alios.

34 Cur ab alio sole? an quia Indi ab ipso solis ortu, & extremo oriente, venerant in occasum extremum? Augustum namque Tarracone in Hispania, quæ vltima terrarum versus occasum veteribus credebatur, legatio Indicá & Scythica cũ suæ gentis muneribus adorauit, teste Orosio.

35 Iani Gemini templum ab Augusto tertium fuisse clausum anno DCCIIXXX. postquam primùm à Numa, iterum post bellum Punicum primum anno DXVIII. pace toto imperio parta, clausum fuisset, constanter omnes testãtur Annales. Desunt itaque hîc in Flori recensione anni octo & viginti. Dio scribit ab Augusto bis Iani templum fuisse clausum, semel post Actiacam victoriam anno DCCXXVIII. iterum postquam ob bellum Cantabricum & Germanicũ fuisset reseratum, gentibus iis deuictis clausum esse anno DCCXXX.

36 Augustum dictatoris nomen nunquam tulisse in Annalibus veterum testatissimum est, vel vt inuidiam nominis deuitaret, vel quia Dictatoria potestas Antonia lege abrogata erat. Dictaturam namque, quam pertinaciter ei populus Romanus anno DCCXXXI. offerebat, tam constanter repulit, vt cùm populus eam magna vi etiam offerret, ipse genu nixus, deiecta ab humero toga, nudo pectore deprecatus sit. Paterculus, Suetōn. Dio, Fasti Capitolini, alij. nam ipse longè maiorem auctoritatem exercebat sub Imperatoris pręnomine, & Tribuniciæ potestatis titulo, quem, Dictatura perpetua abdicata, ex A. D. V. Kalend. Iulij accepit, sapienterque inuidiam nominis exosi & tyrannici declinauit.

37 Iulius Cæsar Diui filius, ante diem XVI. Kalend. Februar. Augustus sententia Munatij Planci à Senatu ceterisque

que ciuibus dictus eſt, ſe ſeptimum & M. Vipſanio Agrippa coſs. anno DCCXXVI. vt Cenſorinus teſtatur. Ouidius tamen primo Faſtorum hoc Idibus Ianuarij factū ſcribit. Auguſtus appellatus eſt, non quòd propriam aliquam eo nomine poteſtatem augeret, ſed quòd dignitatis ſplendorem illuſtraret: Auguſta enim religioſa loca, & in quibus augurato aliquid conſecratur, dicuntur, vel ab augendo, vel ab auium geſtu; Suetonius, Eutropius, Dio, alij.

FINIS

COMMENTARIORVM IN L. FLORVM PER IOAN. STADIVM.

NOMINVM, MAXIME VERO RERVM SINGVLARIVM, Flori epitoma descriptarũ adnotato pagellarum numero.

A

Q

R

FINIS.

INDEX POSTERIOR, SINGVLARIVM RERVM A STADIO IN FLORI EPITOMA EXPLICATARVM:

adnotato duplici numero: quorum Latinus versum, Barbaricus paginam indicat.

A

B

C

Hosti-

Tibe-

FINIS.

48

728	730
− 518	− 518
+ 210	+ 212